

รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

A MODEL OF CONTINUANCE OF MYANMAR

BUDDHIST STABLE FAITH WAY

พระมหานันทกฤต ทีปังกรโร (ปทุมมารัชเชษณ์)

ดุขฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

พระมหานักกฤต ทีปังกรโร (ปทุมมารัชเชษณ์)

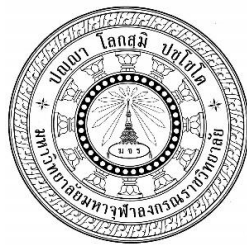
ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Model Of Continuance Of MYANMAR

Buddhist Stable Faith Way

PHAMAHA NUTTAKRIT PATHUMMARATCHEPUN

A Dissertation Submitted in Partial Fulfilment of

The Requirements for the Degree of

Doctor of Philosophy

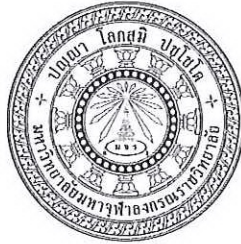
(Peace Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E.2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุขฎิณิพนธ์
เรื่อง “รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์” เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุขฎิณิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.)

กรรมการ

(รศ.ดร.โคทม อารียา)

กรรมการ

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์)

กรรมการ

(ศ. (พิเศษ) ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ)

คณะกรรมการควบคุมดุขฎิณิพนธ์

ดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์

ประธานกรรมการ

ศ. (พิเศษ) ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหานทกฤต ทีปังกรโร)

ดัชนีนิพนธ์ : รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

ผู้วิจัย : พระมหานันทกฤต ที่ปงกโร (ปทุมมราชเชปณณ์)

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สันติศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: ดร.ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์, บธ.บ., ศศ.ม., พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)

: ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

ดัชนีนิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา ๒) เพื่อวิเคราะห์เหตุปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบลงภาคสนาม โดยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการทำกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussions) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) แบ่งเป็น ๖ กลุ่ม จำนวน ๓๐ ท่าน

ผลการศึกษาพบว่า

๑) ชาวพม่ามีวิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านความเคร่งครัด ในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เคร่งครัดในธรรมเนียมปฏิบัติ และเข้มงวดต่อการรักษาวัฒนธรรมประเพณี และศีลธรรมอันดีงาม มีวิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านความเชื่อเรื่อง “นัต” คือ ผู้บริสุทธิ์ อันหมายถึง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ มีการสืบสานศรัทธาผ่านประเพณีวันสงกรานต์ ในการเข้าวัด รักษาศีล ฟังธรรม พม่ามีพระเจดีย์เป็นที่พึ่งทางใจ จึงมักนิยมไหว้พระเจดีย์กันอยู่เป็นนิจ โดยเฉพาะพระเจดีย์ชเวดากอง เป็นต้น

๒) เหตุปัจจัยที่ทำให้ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของพุทธศาสนิกชนชาวสหภาพเมียนมาที่ยังเหนียวแน่นมาจนถึงปัจจุบัน คือ ความเชื่อตามหมวดธรรมศรัทธาในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท และยังมีปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเพณี ที่เป็นทุนเดิมทางสังคม ในการรักษาสืบทอดอย่างเหนียวแน่นมาจากบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น ทั้งการปฏิบัติ ปฏิบัติและปฏิเวธในทางพระพุทธศาสนา ที่มีความเข้มข้นและเอาจริง เอาจัง

๓) รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา คือชาวเมียนมามีเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายที่สูงสุดคือพระนิพพาน และมีการสืบสานจาก

รุ่นสู่รุ่น จากปู่ย่าตายายมาถึงพ่อแม่ลูกหลานให้มีความศรัทธาในเป้าหมายเดียวกัน ทั้งยังมีระบบของ หมู่สงฆ์ที่เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ ให้การสนับสนุนทางด้านการศึกษา เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งการปฏิบัติ สวดมนต์ ทรงจำพระไตรปิฎกได้ทั้งหมด และเมื่อญาติโยมมีแนวทางแห่งการศึกษาเล่าเรียนและทรง จำพระไตรปิฎกได้แล้ว ก็จะเดินตามแนวแห่งทางศรัทธาในพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้ใหม่ จากการถอดบทเรียนการรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของ ชาวพุทธในสหภาพเมียนมาผ่านวิถีทางธรรม อันมีเป้าหมายสูงสุดของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาคือ พระนิพพาน อันสอดคล้องตามหลักธรรมคำสอนของ พระผู้มีพระภาค ซึ่งได้สอนธรรมที่เป็นไปเพื่อ การบรรลุธรรม ได้นำธรรมนั้นไปศึกษาและนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดเป็นผลสำเร็จ ด้วยอาศัยพระ รัตนตรัยเป็นเครื่องทำให้เกิดศรัทธา ใฝ่ศึกษาค้นคว้าหาความรู้อันประเสริฐแห่งธรรมจากการฟัง การ อ่าน การคิด การสนทนากับสัตบุรุษ ด้วยความพรากเพียรการปฏิบัติธรรม ในการที่จะละอกุศลที่เกิด และก็ทำให้สิ้นไป ทำกุศลให้เกิดขึ้น ผ่านวิถีปฏิบัติจากสถาบันครอบครัว ซึ่งวิถีทางโลกในการเกื้อหนุน ศรัทธา โดยมีพ่อแม่เป็นต้นแบบ เป็นครอบครัววิถีพุทธที่สามารถปลูกฝังส่งต่อความเชื่อ ความศรัทธา ในวิถีพุทธจากรุ่นสู่รุ่น มีกลไกขับเคลื่อนผ่านวิถีธรรมนำโดยพระสงฆ์ เป็นต้นแบบของศาสนิกเป็น กัลยาณมิตร ให้ความรู้และสติปัญญา และพัฒนาต่อยอดผ่านกลไกทางสังคม และวัฒนธรรมประเพณี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทำให้เกิดปัญญาและมีจิตใจที่งดงาม ได้แก่ ศีลธรรม คติธรรม ตลอดจน ระเบียบแบบแผนของขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งแสดงออกในรูปของพิธีกรรมต่างๆ ล้วนเป็น เครื่องมือสำคัญที่ช่วยสืบสานศรัทธา และสร้างความปรองดองแก่สังคม มีการใช้สังคหวัตถุธรรม เป็น ธรรมสำหรับสงเคราะห์ หรือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนในสังคมสหภาพเมียนมาให้อยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติแบบวิถีชาวพุทธ ที่ช่วยกล่อมเกล่าจิตใจให้ระลึก ถึงความดีงาม และทำให้มีจิตใจอ่อนโยน

Dissertation : A Model of Continuance of the way of Stable Faith Buddhists
in Myanmar

Researcher : Ven.Phramaha Natthagrit Theepungkaro

Degree : Doctor of Philosophy (Peace Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Dr. Khantong Wattanapradith, B.A. (Advertising and Public
Relations), M.A. (Industrial and Organizational Psychology),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Prof.LT.Dr. Banjob Bannarужи, Pali IX,
B.A. (Educational Administration), M.A. (Pali Sansakrit),
Ph.D. (Philosophy)

Date of Graduation: March 19, 2019

Abstract

This dissertation consists of 3 objectives: 1) to study and analyze the way of practices for carrying on the Faith in Buddhism of the Buddhist in Myanmar 2) to analyze the causes factors of Faith in Buddhism of the Buddhist in Myanmar 3) to present the model of the way of carrying on of Faith in Buddhism of the Buddhist in Myanmar. This research is a qualitative field research by studying documents and in-depth interview and focus groups discussing by key informants 6 groups/30 people. The results of research found that 1) Burmese people have a way of carrying on the Faith strict in the teaching of Buddha, to be strict in the tradition and to maintain strictly tradition and moral, there is a way to practice for carrying on the Faith through the belief “Nat”: that is pure person who is the Buddha, individual Buddha or Buddhist Saint .There is the carrying on the Faith through the tradition of Songkran Day by going to the temple, preserving the precepts, listening to the Dhamma. There are many Pagodas in Myanmar so the Myanmar people always pay the pagodas especially the Shwedagon Pagoda etc. 2) Factors of cause the Faith in Buddhism of the Buddhists in Myanmar are remained firmly up to the present day is the belief according to the Dharma “Faith” in the Religious Book of Theravada Buddhism. And there are social and cultural factors which are the original social factors to maintain firmly from the ancestors; generation to generation. The both of practice and insight

in Buddhism are concentrated and seriously. 3) The model of carrying on the way of the Faith in Buddhism of the Buddhist in Myanmar is the ultimate goal or aim to be Nirvana and continue from generation to generation or from grandparents to grandchildren to faith in the same goal. There is also a system of monks who are spiritual leaders, promote the education, the praying, to be able to remember all of the Tripitaka and when the kinsman had a way to study and remember the Tripitaka, they can follow the path of the Faith in Buddhism

The innovation from this research is model of the maintain of the Faithful path of the Buddhist in Myanmar through the way of Dhamma. It is the ultimate goal of Buddhists in the Myanmar is Nirvana. In accordance with the principles of Buddha which teach the Dharma for achievement of Dharma. To take the Dharma to study and practice for succeed. By the Triple Gem as a cause of Faith, moral for physical, vocal and mind purify from evil and immoral, to study the good knowledge by listening, reading, thinking and communicating with good man with devotion and patience. Through the practice of family which is the way of supporting the Faith by parents model, The family Is a Buddhist family that can cultivate and forward the Faith in the Buddhist way from generation to generation. There is a mechanism to drive through the Dharma way led by monks. Is a kind of consolation give knowledge and intelligence. And the development further through social mechanisms and culture Is a mental bonding. Causing wisdom and having a beautiful mind, including morals, morals, as well as the pattern of traditions Which is expressed in the form of various rituals are all important tools that help carry on faith and create harmony for society with the use of Dharma Fair for help or an attachment to the spirit of the people in Myanmar for living together happily and promoting peaceful coexistence in a Buddhist way. That helps to seduce the spirit to remember the goodness and make a kindness.

กิตติกรรมประกาศ

ดุขฎีนิพนธ์เล่มนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดุขฎีนิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความเมตตาและกรุณาอย่างสูงจากคณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ เจ้าหน้าที่ และผู้ที่เกี่ยวข้องหลายท่าน

อนุโมทนาขอบคุณเป็นอย่างยิ่งต่อ ดร.ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ ประธานควบคุมดุขฎีนิพนธ์และ ศ.(พิเศษ) ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ กรรมการควบคุมดุขฎีนิพนธ์ ที่กรุณาและเมตตาแนะนำแนวทางที่เป็นประโยชน์และให้โอกาสในการทำดุขฎีนิพนธ์นี้ให้สำเร็จอย่างมีคุณภาพ

กราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร., พระครูภาวนาสารบัณฑิต, ดร., และหลวงพ่อมหาสุชาติ สิริปัญญา เจ้าคณะอำเภอสังขละบุรี เจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการาม จังหวัดกาญจนบุรี ที่ได้สละเวลาอันมีคุณค่าในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยด้วยความเอาใจใส่เมตตาและให้ข้อมูลพร้อมคำแนะนำเพื่อให้ผู้วิจัยสามารถสร้างเครื่องมือวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวบรวมข้อมูลได้อย่างครบถ้วน

ขออนุโมทนาขอบคุณ คุณโยมสีฟ้า ณ นคร คุณโยมศรีรัตดา อุทัยรัตน์ คุณโยมยุพเรศ จังพานิช คุณโยมรุ่งรัตน์ สุวนาคกุล คุณโยมทัศนีย์ ช้อยกิตติพันธ์ ที่คอยให้กำลังใจ ช่วยเหลือ ร่วมให้ข้อเสนอแนะในการรวบรวมข้อมูล และอำนวยความสะดวกเกื้อกูลในการลงพื้นที่วิจัย ตลอดจนนิสิตและบุคลากรเจ้าหน้าที่สาขาวิชาสันติศึกษา เพื่อนักศึกษานิพนธ์ที่เป็นแรงบันดาลใจในการทำวิจัยนี้สำเร็จตามความมุ่งหมาย

คุณความดีและประโยชน์ที่เกิดจากการทำดุขฎีนิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยขอน้อมสักการบูชา คุณพระรัตนตรัย บิดา มารดา ผู้มีพระคุณและบุคคลอันเป็นที่รักทุกท่าน ตลอดจนคณาจารย์ที่ได้อบรมสั่งสอนหล่อหลอมขัดเกลาผู้วิจัย ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย จงดลบันดาลให้ทุกท่านที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ประสบแต่ความสุข ความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรมยิ่งขึ้นไป

พระมหานันทกฤต ทีปังกรโร (ปทุมมารัชเชปณณ์)

๙ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๖
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑.๑ แนวคิดเรื่องศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๘
๒.๑.๑.๑ ความหมายของศรัทธา	๘
๒.๑.๑.๒ ลักษณะของศรัทธา	๑๓
๒.๑.๑.๓ มूलเหตุให้เกิดศรัทธา	๑๗
๒.๑.๒ แนวคิดเรื่องความสำคัญของศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๒๑
๒.๑.๒.๑ ศรัทธาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา	๒๑

๒.๑.๒.๒ ศรัทธาเป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน	๒๔
๒.๑.๓ แนวคิดเรื่องหลักธรรมที่เกื้อหนุนศรัทธา	๒๘
๒.๑.๓.๑ กลุ่มศรัทธาในหมวดธรรมสำหรับบรรพชิต	๒๘
๒.๑.๓.๒ กลุ่มศรัทธาในหมวดธรรมสำหรับคฤหัสถ์	๒๙
๒.๑.๓.๓ กลุ่มศรัทธาในหมวดธรรมสำหรับบรรพชิต	๓๐
๒.๑.๔ นานาทัศนะเกี่ยวกับศรัทธา	๔๑
๒.๑.๕ แนวคิดพุทธสันติวิธีกับการสร้างศรัทธา	๔๕
๒.๑.๕.๑ ความหมายของพุทธสันติวิธี	๔๕
๒.๑.๕.๒ ประเภทของพุทธสันติวิธี	๔๗
๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๙
๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๕๗

บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๖๗
๓.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร	๕๘
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคคล	๕๘
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๙
๓.๕ เครื่องมือใช้ในการวิจัย	๕๙
๓.๖ การตรวจสอบเครื่องมือ	๖๓
๓.๒ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก	๖๕
๓.๓ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๙

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานภาคสนาม	๗๑
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์	๘๒
๔.๓ องค์ความรู้จากงานวิจัย	๑๔๕

บทที่ ๕ บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๗
--------------------	-----

๕.๒ การอภิปรายผล	๑๔๒
------------------	-----

๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๔
----------------	-----

บรรณานุกรม	๑๗๓
-------------------	-----

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	๑๘๐
---------------------	-----

ภาคผนวก ข รายนามผู้เชี่ยวชาญ	๑๘๕
------------------------------	-----

ภาคผนวก ค หนังสือออกในการดำเนินการวิจัย	๑๘๗
---	-----

ภาคผนวก ง ภาพถ่ายผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์	๑๘๘
---	-----

ประวัติผู้วิจัย

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำอธิบายคำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ใช้การอ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๗. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๒๗๖ หน้า ๙๗.

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.ชา.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ธัมมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ปรหมตโชติกา สุตตนิปาตอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.อ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	อุทานปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี.ฐีกา.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สีลกขณธวคคฐีกา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สมุจจลวิลาสินี สีลกขณธวคคอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ.	(บาลี)	=	มชฌิมนิกาย	ปปลจสุทนี มชฌิมปณณาสกอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.มู.อ.	(บาลี)	=	มชฌิมนิกาย	ปปลจสุทนี มูลปณณาสกอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.อ.	(บาลี)	=	มชฌิมนิกาย	ปปลจสุทนี มูลปณณาสกอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
มิลินท.	(ไทย)	=	มิลินทปกรณ		(ภาษาบาลี)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.อ.	(บาลี)	=	สยุตตนิกาย	สารตลปกาสินี นิตานวคคอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สารตล.ฐีกา.	(บาลี)	=	สารตลทีปนี	วินยปิฎกฐีกา	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)

อง.จตุกก.อ. (บาลี)	=	องคฺตตรนิกาย มโนรทปฺรณี จตุกกนิปาทอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ติก.อ. (บาลี)	=	องคฺตตรนิกาย มโนรทปฺรณี ติกกนิปาทอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคฺตตรนิกาย ทสกนิปาท	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.อ. (บาลี)	=	องคฺตตรนิกาย มโนรทปฺรณี ทสกนิปาทอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก.อ. (บาลี)	=	องคฺตตรนิกาย มโนรทปฺรณี ปญจกนิปาทอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก องคฺตตรนิกาย ปญจกนิปาทปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก.อ. (บาลี)	=	องคฺตตรนิกาย มโนรทปฺรณี ปญจกนิปาทอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.เอกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคฺตตรนิกาย เอกกนิปาท	(ภาษาไทย)
อภ.ปุ. (ไทย)	=	อภิธัมมปิฎก ปุคฺคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
อภ.ปญจก.อ. (บาลี)	=	อภิธัมมปิฎก ปญจปกรณอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพปัญหาวิกฤตพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและอาเซียน ทุกวันนี้ประเทศไทยเจอวิกฤตอย่างมากในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อม และศาสนา ซึ่งเป็นวิกฤตใหญ่ เรียกว่า วิกฤตอารยธรรม หรือ Civilization Crisis โดยวิกฤตนี้มีมาตั้งแต่แนวทางการปฏิรูปทั้งหมด ซึ่งเป็นแนวคิดตะวันตกที่พัฒนาได้ ๓๐๐-๕๐๐ ปีก็ถึงจุดที่ไปไม่ได้ เพราะมีแนวคิดที่ไม่ถูกต้อง แนวคิดที่นำมาสู่การพัฒนาในปัจจุบันเป็นแนวทางการแย่งชิงไม่ไว้ใจซึ่งและกันมีพิกมีพวก โดยไม่อิงหลักพระธรรมวินัยของทางพระพุทธศาสนาแต่ใช้กฎเกณฑ์ของทางโลกมากเกินไป นำมาซึ่งความเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม และทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ต่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

ดังจะเห็นจากสถานการณ์ปัจจุบันในสังคมไทย พุทธศาสนิกชนให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาอย่างมาก เนื่องจากสังคมไทยในปัจจุบัน มีวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปจากเดิม สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยต่างๆ เข้ามามีบทบาทในวิถีการดำรงชีวิตจนทำให้ประชาชนติดอยู่ในวัตถุนิยมมากกว่าธรรมนิยม^๑ ดังที่นักปราชญ์ได้กล่าวไว้ว่าอารยธรรมตะวันตก (Western civilization) ได้นำโลกทั้งใบไปสู่วิกฤตความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพราะใช้แนวคิดเบื้องหลังที่ไม่ถูกต้อง คือใช้โลหะ โต๊ะ โม่หะ เป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนา ดังนั้นต้องปรับแนวคิดและทิศทางใหม่ในการศึกษาและลงมือปฏิรูป แม้เราทำเรื่องต่างๆ กัน แต่ต้องเห็นทิศทางใหญ่ว่า ทิศทางใหญ่ที่เราจะไปนั้น คือพระพุทธศาสนาที่เข้มแข็ง สังคมเข้มแข็งจะเป็นปัจจัยชี้ขาด ไม่ใช่การพัฒนาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยก็อ่อนแอ ดังนั้น วิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนาในสังคมไทยจึงเป็นเรื่องที่ทุกภาคส่วนควรให้ความสนใจอย่างจริงจัง ปัจจุบันสังคมมีความเจริญอย่างรวดเร็วเป็นอย่างมาก ในเรื่องของ

^๑ กรรณ ชำนาญจิต, เกษมชาติ นเรศเสนีย์และภิกษุศักดิ์ กัลยาณมิตร, ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๖, หน้า ๕๖.

เทคโนโลยีและการสื่อสารที่ไร้พรมแดน เป็นความก้าวหน้าทางด้านวัตถุ ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง และ วัฒนธรรมต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การบริโภคสิ่งต่างๆ ตามที่ตนต้องการและแสวงหา เช่น การมีร่างกายแข็งแรง มีความอบอุ่น และได้รับความสำเร็จสูงสุดในชีวิตหน้าที่การงาน ดังจะพบปัญหาในสังคมยุคนี้ ที่สร้างความเดือดร้อนอย่างมากในสังคมไทยโดยทั่วกัน ไม่น้อยไปกว่าปัญหาด้านอื่นๆ คือ สังคมมีความเจริญทางวัตถุมากเกินไป ทำให้จิตใจเสื่อมลง เพราะความยึดมั่นในค่านิยมทางวัตถุ ที่เรียกว่า คนยุคนี้ถูกครอบงำแล้วด้วยค่านิยมทางวัตถุ^๒ เพราะให้ความสำคัญในวัตถุสิ่งของอุปโภคบริโภคมากกว่าการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตใจ จึงทำให้ขาดคุณธรรมจริยธรรมสัมมาปฏิบัติ เมื่อวัตถุเปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนขึ้นมาในใจ เมื่อเกิดภาวะที่รุนแรงขึ้นก็จะทำให้มีการทำร้าย และเข่นฆ่ากัน เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนต้องการ^๓ (วัชร งามจิตรเจริญ, 2552)

“ศรัทธา” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การเชื่อมั่นในความดี เป็นการเชื่อที่มีเหตุผลสนับสนุน เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญากำกับ ชักนำให้มีลักษณะของความเชื่อตามความเป็นจริง โดยมองให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลของสิ่งต่างๆ ทั้งนี้ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เน้นไม่ให้ตัดสินหรือลงความเห็นในเรื่องใด จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ด้วยการลงมือปฏิบัติจนเห็นผลที่ได้รับจากประสบการณ์ตรง ความเชื่อหรือศรัทธาในพระไตรปิฎกมี ๔ ประการ คือ (๑) กัมมสัทธา (๒) วิปากสัทธา (๓) กัมมัสสกตาสัทธา (๔) ตถาคตโพธิสัทธา โดยสรุปแล้วมุ่งเน้นให้เชื่อกฎแห่งธรรมชาติ กฎแห่งการกระทำของปัจเจกบุคคล หรือกฎแห่งเหตุผล และการเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยในฐานะเป็นแบบอย่าง และเป็นกฎที่เราจะต้องเข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อความพ้นทุกข์ ความเชื่อเรื่องสิ่งสูงสุด คือหลุดพ้นจากกิเลส แตกต่างกันที่พระพุทธศาสนาเถรวาทเรียกว่านิพพาน^๔ กล่าวได้ว่า ศรัทธาเป็นสะพานที่เชื่อมจิตวิญญาณชาวพุทธให้เข้าถึงสันติสุขได้ โดยมีศรัทธาเป็นตัวตั้ง ทั้งนี้มีผลการศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร คือ การอบรมสั่งสอนด้านพระพุทธศาสนาจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง บทบาทการสอนของครู และพฤติกรรมพลเมืองดี โดยบทบาทการสอนของครูมีอิทธิพลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนามากที่สุด รองลงมาคือ พฤติกรรมพลเมืองดี และ

^๒ พุทธศาสนิกชน, บางแง่มุมของกามในทัศนะพุทธศาสนิกชน, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๒.

^๓ วัชร งามจิตรเจริญ, พระพุทธศาสนาเถรวาท, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

^๔ Phra NawLeang Tejanya, “การศึกษาเปรียบเทียบหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

การอบรมสั่งสอนด้านพระพุทธศาสนาจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ตามลำดับ โดยสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้ร้อยละ ๕๘^๕

กล่าวได้ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาของเยาวชนพ่อแม่มีบทบาทสำคัญ และพระสงฆ์ นับว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการสร้างศรัทธาให้กับพ่อแม่ของเยาวชนซึ่งเป็นพุทธบริษัท ๔ การมอบภาระไว้กับพระภิกษุแต่เพียงบริษัทเดียวทำให้สังคมชาวพุทธไทยจึงเสี่ยงต่อวิกฤตศรัทธาซึ่งมีพระสงฆ์เป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้อง มีผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยแห่งวิกฤตศรัทธาในพระสงฆ์ของพุทธศาสนิกชนไทย ด้านอินทรียสังวรศีล พบว่า พระภิกษุใช้โทรศัพท์ในที่สาธารณะ มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๘ รองลงมาด้านปฏิโมกสังวรศีล พบว่าพฤติกรรมของพระภิกษุกับสตรีส่อไปในทางชู้สาว มีค่าเฉลี่ยด้านอาชีวะปริสุทธศีล พบว่า พระภิกษุทำเครื่องรางของขลังในเชิงพาณิชย์ มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ และสุดท้ายด้านปัจจัยสันติศีล พบว่า การใช้สิ่งของอำนวยความสะดวกเช่นเดียวกับคหบดี มีค่าเฉลี่ย ๓.๓๖^๖

จากการศึกษาของ ไกรฤกษ์ ศิลาคม ได้นำเสนอแนวทางการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาได้ในประเทศลาว พบว่ายุคที่พระพุทธศาสนารุ่งเรืองมากที่สุดในลาวล้านช้างและภาคอีสาน ผลของความรู้เรื่องดังกล่าวได้ส่งผลให้กษัตริย์ยุคต่อมาได้ยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งและมีการสร้างวัดเพิ่มเติมในภายหลังอีกจำนวนมาก ความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนาในสังคมล้านช้างได้ก่อให้เกิดประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่กลายเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมของคนลาวและคนอีสาน ตลอดถึงประเพณีเกี่ยวกับการเถรภิเษกและประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และโบราณสถานสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชก็ยังคงดำเนินสืบเนื่องเคียงคู่กับศรัทธาของคนลาวและคนอีสานมาจนถึงปัจจุบัน^๗ กล่าวได้ว่าการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้มีความเข้มแข็งมั่นคงโดยการเสริมสร้างศรัทธาของชาวพุทธในประเทศลาว วัฒนธรรมประเพณีเป็นอีกมิติหนึ่งที่ช่วยฟื้นฟูและเสริมสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและยั่งยืน และเมื่อกล่าวถึงศรัทธาชาวพุทธที่เข้มแข็งในแผ่นดินสุวรรณภูมิประเทศสหภาพเมียร์มาร์ นับว่าเป็นประเทศที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ สืบสานคำสอนผ่านการศึกษาพระไตรปิฎก และประชาชนยังแสดงออกถึงความเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าศึกษาถึงอะไรเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาในประเทศพม่า ยังคงมีความมั่นคงและเป็นสัญลักษณ์ของประเทศที่พระพุทธศาสนามีความเข้มแข็ง

^๕ นภัสพร พรหมะวัน, “ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^๖ ภารดี พูลประภา เอี่ยมเจริญ, รูปแบบการแก้ไขวิกฤตศรัทธาในพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^๗ ไกรฤกษ์ ศิลาคม, การศึกษาการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศลาว: ศึกษาในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชและอิทธิพลต่อภาคอีสานของไทย, รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๕๘).

พระพุทธศาสนาในพม่านั้น ชาวพม่ามีความเชื่อว่า พุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศพม่า เมื่อคราวที่พระเจ้าอโศกมหาราช แห่งอินเดีย ได้อุปถัมภ์การสังคายนา ครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖ ได้มีการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบ ประเทศต่าง ๆ รวม ๙ สายด้วยกัน พม่าก็อยู่ในส่วนของสุวรรณภูมิด้วย และชาวพม่ายังเชื่อว่า สุวรรณภูมิ มีศูนย์กลางอยู่ที่ เมืองสะเทิม ทางตอนใต้ของพม่า หม่องทिनอ่องนักประวัติศาสตร์พม่าบันทึกไว้ว่า “พระเจ้าอโศกทรงส่งสมณทูตไปยังดินแดนที่ห่างไกลหลายแห่งด้วยกัน สมณทูตคณะหนึ่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนในสุวรรณภูมิ เมืองหลวงของสุวรรณภูมิคือเมืองสะเทิม (Thaton) ในพม่าตอนล่าง”

นักประวัติศาสตร์ไทยบางท่าน มีความเชื่อสอดคล้องกับนักประวัติศาสตร์พม่า โดย ได้บันทึกไว้ว่า “พระเจ้าอโศกได้ส่งสมณทูตเก้าสายไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระโสณะและพระอุตตระไปสุวรรณภูมิคือบริเวณเมืองสะเทิมของพม่าและเมืองไทยตลอดแหลมมลายู ในคัมภีร์มหาวงศ์ของลังการะบุว่าสุวรรณภูมิประเทศอยู่ห่างจากลังกา ๗๐๐ โยชน์^๙ จากประวัติศาสตร์บางตอนพบว่า พุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในพม่าในราว พุทธศตวรรษที่ ๖ เพราะ ได้พบหลักฐานเป็นคำจารึกภาษาบาลี นักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่ง ชื่อว่า ตารนาถ เห็นว่า พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทได้เข้ามาสู่เมืองพม่า ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาได้มีพระสงฆ์ฝ่ายมหายานซึ่งเป็นศิษย์ของพระวสุพันธู ได้นำเอาพระพุทธศาสนาแบบมหายานลัทธิตันตระ เข้าไปเผยแผ่ ในครั้งนั้น พม่ามีเมืองพุกามเป็นเมืองหลวง มีชื่อเรียกชาวพม่าว่า “มรัมมะ” ส่วนพวกมอญ หรือ ตะเลง ซึ่งมีเมืองหลวงชื่อ “สะเทิม” (สุธรรมวดี) และถิ่นใกล้เคียงรวมๆ เรียกว่า รามัญประกาศ จนพระพุทธศาสนาทั้งแบบมหายาน และแบบเถรวาทเจริญรุ่งเรืองในพม่า เป็นเวลาหลายร้อยปี^{๑๐}

พระพุทธศาสนาในพม่ามีความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ การเจริญหรือเสื่อมของคณะสงฆ์ก็ย่อมมีส่วนกับสถาบันกษัตริย์ด้วย ดังนั้นกษัตริย์จึงมีหน้าที่อีกอย่างหนึ่งคือการปฏิรูปสถาบันสงฆ์ดังที่มีการบรรยายถึงการปฏิรูปสถาบันสงฆ์ไว้ว่า “กษัตริย์พม่าได้ทรงริเริ่มการปฏิรูปศาสนา หรือการชำระสถาบันสงฆ์ให้บริสุทธิ์ เพื่อจะได้ยึดทรัพย์สมบัติของทางสงฆ์มาเป็นที่ยอมรับทั้งทางกฎหมายและสังคม สังฆะที่ร่ำรวยย่อมหมายถึงว่าพระสงฆ์ไม่ได้ดำเนินชีวิตตามกฎของพระวินัย ดังนั้นการปฏิรูปจึงนับว่าถูกต้องชอบธรรมตามอุดมการณ์ การปฏิรูปศาสนาส่งผลทางวัตถุให้ขนาดของสังฆะลดลง ทางด้านอุดมการณ์เท่าที่ควรทำให้พระศาสนาบริสุทธิ์ขึ้น เมื่อสังฆะบริสุทธิ์ขึ้นประชาชนต่างก็จะมาทำบุญเพิ่มขึ้น เพราะบุญที่บุคคลจะได้ขึ้นอยู่กับความบริสุทธิ์ของพระที่บุคคลนั้น

^๙ หม่องทिनอ่อง (เพ็ชรี สุมิตร แปล), *ประวัติศาสตร์พม่า*, (พิมพ์ครั้งที่สาม) กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, ๒๕๕๑, หน้า ๖.

^{๑๐} อาทร จันทวิมล ดร., *ประวัติของแผ่นดินไทย*, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๘, หน้า ๕๕.

^{๑๑} วิรัช-อรนุช นิยมธรรม, *เรียนรู้สังคมวัฒนธรรมพม่า*, พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, ๒๕๕๑.

นับถือ สังฆะเองก็เริ่มได้รับพระมหากรุณาธิคุณเพิ่มขึ้น เพราะโดยหลักการถือว่าพระมหากษัตริย์ต้องเป็นผู้ทรงปกป้องและอุปถัมภ์ค้ำจุนพระศาสนา การที่ประชาชนและพระมหากษัตริย์หันมาอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา สุดท้ายจะนำกลับไปสู่ลัทธิเจ้าที่ดินของวัดอีก และแล้วรัฐก็ต้องเข้ามาจัดการปฏิรูปสังฆะใหม่อีกหมุนเวียนไปไม่รู้จบ พระพุทธศาสนาเถรวาทกับประเทศพม่าจึงมีความผูกพันกันมาอย่างยาวนาน ต้องพานพบกับความเสื่อมและความเจริญ แต่ก็สามารถอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมของพม่าเรื่อยมา มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนจนมีการศึกษาที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนามาโดยตลอด แม้ว่าปัจจุบันพม่าจะไม่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเหมือนในอดีต แต่คณะสงฆ์พม่าก็ยังมีอิทธิพลสำหรับประชาชน ดังจะเห็นได้จากการเป็นผู้นำในการเดินขบวนเรียกร้องความเป็นธรรมจากอำนาจรัฐ คณะสงฆ์พม่ายังได้สร้างความสัมพันธ์กับประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทจากทั่วโลกดังเช่นใน ปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้มีการก่อตั้งสมาคมพระพุทธศาสนาเถรวาทนานาชาติขึ้นและได้ประชุมครั้งแรกและการประชุมสมาคมฯ ที่เมืองสกายในครั้งนี้นับเป็นครั้งที่สอง^{๑๑}

กล่าวได้ว่า ประเทศพม่ามีความเข้มแข็งในหลายบริบทและมีความศรัทธาที่ฝังแน่น เป็นทุนเดิม ตั้งแต่บทบาททางครอบครัวมีการสอนให้เคารพ และศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีใช้ศรัทธาในตัวละครใดบุคคลหนึ่ง บทบาทชุมชนมีการช่วยกันบอกบุญเรียไรในการสร้างวัดและศาสนสถานต่างๆ ด้วยกำลังของประชาชนบทบาทของประเทศก็มีการช่วยส่งเสริมการพัฒนาบูรณะศาสนสถาน เช่น ๓ – ๕ ปีทางหน่วยงานทางสังคมจะเข้ามาบูรณะสถานที่ต่างๆ ภายในวัด และเมื่อมีปัญหาทั้งหลายเกิดขึ้นในประเทศ พระภิกษุสงฆ์ที่เป็นผู้นำจะออกมาให้ความคิดความเห็นตามหลักพระพุทธศาสนา และชาวพุทธจะเชื่อมั่นในท่านเหล่านั้นและปฏิบัติตาม

จากการที่ผู้วิจัยได้กล่าวมา ตั้งแต่ต้นในเรื่องความศรัทธาที่เข้มแข็งในประเทศพม่าอันมีมาช้านานจึงถึงปัจจุบันได้ผ่านปัญหาต่างๆ มากมายแต่ด้วยความเชื่อมั่นและศรัทธาที่เข้มแข็งในพระพุทธศาสนาอย่างไม่เสื่อมคลาย ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความศรัทธาที่ฝังแน่นจะช่วยแก้ไขวิกฤตความศรัทธาในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ที่ทุกภาคส่วนจะได้มีการทำสังคายนาช่วยเหลือพัฒนา และปฏิรูป ในความมั่นคง สันติสุขของพุทธบริษัท ๔ สืบต่อไป

๑๑

วิธีพิเศียรานุกรมเสรี, ศาสนาพุทธในประเทศพม่า, [ออนไลน์], แหล่งที่: <https://th.wikipedia.org/wiki> [๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑]

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ วิธีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์ เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ เหตุปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์ มีอะไรบ้าง

๑.๒.๓ รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิธีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์

๑.๓.๒ เพื่อวิเคราะห์เหตุปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์

๑.๓.๓ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบลงภาคสนามโดยการศึกษากลุ่มตัวอย่างและเก็บข้อมูลเอกสาร ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักธรรมอันประกอบด้วย หลักศรัทธาและรูปแบบศรัทธาในพระพุทธศาสนา วิธีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธา เหตุปัจจัยแห่งศรัทธาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์ เป็นต้น โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำรา เอกสาร งานวิจัย และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษา ในเมืองย่างกุ้ง สหภาพเมียนมาร์เท่านั้น

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรเป้าหมาย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่

๑) ผู้นำสงฆ์	จำนวน ๕ ท่าน
๒) ผู้นำชุมชนฝ่ายอุบาสก	จำนวน ๕ ท่าน
๓) ผู้นำชุมชนฝ่ายอุบาสิกา	จำนวน ๕ ท่าน
๔) พระภิกษุสามเณร	จำนวน ๘ ท่าน
๕) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา	จำนวน ๕ ท่าน
๖) พระภิกษุสงฆ์เมียนมาร์ที่มาศึกษาที่ มจร	จำนวน ๒ ท่าน
	รวมทั้งหมด ๓๐ ท่าน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลา ๑๐ เดือน ในการศึกษาโดยเริ่มจากเดือนมิถุนายนพ.ศ. ๒๕๖๑ จนถึง มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การสืบสานวิถีแห่งศรัทธา หมายถึง การปลูกฝังศีลธรรม หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน ตั้งแต่เด็ก ให้เรียนรู้เรื่องแนวคิดคำสอนเรื่องศรัทธา แนวคิดเรื่อง การเสริมสร้างศรัทธา

๑.๕.๒ รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเช่นนั้น ๆ ที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็น แนวซึ่งเป็นที่ยอมรับ เช่น การยอมรับ การสืบเนื่อง หรือการรับช่วงวิถีปฏิบัติในคำสอนของ พระพุทธศาสนา

๑.๕.๓ ความมั่นคง หมายถึง ความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ความมั่นคงในหลักธรรม ในพระไตรปิฎก ความมั่นคงเพื่อการรักษาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน

๑.๕.๔ ชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์ หมายถึง พุทธบริษัททั้ง ๔ ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่อยู่ในเมืองย่างกุ้ง

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงวิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงเหตุปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

๑.๖.๓ ทำให้ทราบรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาโดยศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวคิดเรื่องศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๑.๒ แนวคิดเรื่องความสำคัญของศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๑.๓ แนวคิดเรื่องหลักธรรมที่เกื้อหนุนศรัทธา

๒.๑.๔ แนวคิดเรื่องพุทธสันติวิธีกับการเกื้อหนุนศรัทธา

๒.๒ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในสหภาพเมียนมา

๒.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวคิดเรื่องศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๑.๑.๑ ความหมายของศรัทธา

ศรัทธา หมายถึงความเชื่อ ซึ่งในความเชื่อนั้นมีการให้ความหมายที่แตกต่างกันตามความคิดเห็น และความเข้าใจในแต่ละบุคคลลัทธิหรือศาสนา ในบริบทนี้ได้แยกอธิบายศรัทธา เพื่อให้เข้าใจในทัศนะของนักวิชาการ และความหมายของศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ที่มีผลต่อความสัมพันธ์กับเป้าหมายของพระพุทธศาสนา จึงให้ความหมายของศรัทธาไว้ดังนี้

๑. ความหมายของศรัทธาในทัศนะของนักวิชาการ

ศรัทธา (สัททา) หมายถึงความเชื่อ, ความเลื่อมใส, เช่น ลীনศรัทธา ฉันมีศรัทธาในความดีของเขา บางทีก็ใช้ร่วมกับประสาทะเป็นศรัทธาประสาทะเชื่อ, เลื่อมใส, เช่น เขาศรัทธาในการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ^๑ ดร.วิทย์ เทียงบุญธรรม ได้ให้ความหมายของคำว่าศรัทธาในพจนานุกรมไทย ไฉนา ศรัทธาหมายถึงความเชื่อถือ, ความเลื่อมใส, ความเห็นดี, ความไว้วางใจ, ความซื่อตรง, ความจงรัก, ความประสค, ความอยาก, ความบริสุทธิ์, ความเคารพนับถือ, ยินดี, เลื่อมใส^๒

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับศรัทธาในความหมายโดยทั่วไปในหนังสือ ชุมชุมเรื่องสั้นไฉนา เป็นความเชื่อในเรื่องความสามารถของบุคคลสำคัญหรือผู้นำของสังคม ในเรื่องของศาสนาทุกองคศาสดา ยกเว้นจากพระพุทธเจ้า สอนให้ยึดเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งสาวกไม่มีความรู้พิสูจน์ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด เป็นผู้สร้างโลกและอำนวยการสุขแกสัตว์โลกเป็นที่พึ่งของตน ใหนับถือบูชาสิ่งนั้นโดยแนแนแผน ปราศจากการพิสูจน์และทดสอบแต่อย่างใด^๓

พระเทพเวที (ประยุตฺรประยุตฺโต) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับศรัทธาไฉนา ศรัทธาหรือความเชื่อนี้จะมี ๒ ประเภท ศรัทธาประเภทที่ ๑ เป็นศรัทธาแบบปิดกั้นปัญญา ใช้วิธีปลุกเร้าหรือแม่แต่บังคับให้เชื่อ และพอเชื่อแล้วก็ต้องมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิง ห้ามถาม ห้ามสงสัย คอยรอทำตามอย่างเดียว ศรัทธาประเภทนี้ไม่ทำให้มีการสืบค้นทางปัญญาต่อไป ในศาสนาต่างๆ จะเน้นแบบนี้ ศรัทธาประเภทที่ ๒ เป็นศรัทธาแบบสื่อนำสู่ปัญญา คือความเชื่อนั้นเป็นตัวชักนำให้สนใจ เริ่มต้นศึกษาสืบค้น สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีมากมาย เมื่อยังไม่มีจุดเริ่มต้นว่าจะสนใจเรื่องใด แต่เมื่อเกิดศรัทธาต่อบุคคลหรือเรื่องราวหลักการใด ศรัทธานั้นก็จะเป็ปจจัยที่ทำให้มีจุดเริ่มต้น ศรัทธาทำให้มีความสนใจและเข้าไปหา โดยเฉพาะศรัทธาในคนก็เพื่อจะชักนำให้เขาไปซักถามเขา การที่ศรัทธาในพระก็เพื่อจะเขาไปหาและซักถามทาน เพื่อให้เกิดความรู้ และเข้าใจความจริงยิ่งขึ้นไป^๔

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นานมีบุคคัพบลิคเคชั่นส, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๙๓.

^๒ ดร.วิทย์ เทียงบุญธรรม, พจนานุกรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ห.จ.ก. ประชุมทองการพิมพ์ ๒๒, ๒๕๓๖), หน้า ๖๒๘.

^๓ ภิกขุพุทธทาส อินทปญโญ, “เรื่องเรียนพุทธศาสนาใน ๑๕ นาที”, หนังสือชุมนุมเรื่องสั้นพุทธทาสภิกขุ, ๒๔๙๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: (เว็บไซต์พุทธทาส.คอม www.buddhadasa.com.), [๒๙ ก.ย. ๒๕๖๑]

^๔ พระเทพเวที (ประยุตฺร ปยุตฺโต), พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๑.

พระมหาพุทธกร ปณฺญาสิริ (สัจจรัตนพงศ) ให้ความหมายของศรัทธาไว้ว่าศรัทธา มีความหมายทั้งอย่างกว้าง ปานกลางและไม่ได้แคบเพียงแค “ความเชื่อ” เพราะยังมีความหมายอื่น ๆ เช่น ความเชื่อถือความเลื่อมใส การปลงใจเชื่อความเชื่อสัจยการยอมรับ การยอมตามลัทธิความเชื่อ ศาสนา ความจงรักภักดี ดังนั้นศรัทธาโดยทั่วไปจึงมีความหมายเป็นความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ไม่เกี่ยวข้องกับปัญญาและเหตุผล^๕

พระมหาปรม โอภาโส (กองคำ) ให้ความหมายของศรัทธาไว้ว่าศรัทธาคือความเชื่อ ซึ่งทำให้มนุษย์มีความหวังในการดำรงชีวิตในอนาคต และสัมปรายภพด้วยคือมนุษย์มีศรัทธาเป็นเครื่อง กำหนดวิถีชีวิต และมีความผูกพันอยู่กับลัทธิและศาสนาเป็นสำคัญ มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งต่างๆ พร้อมไปกับความเชื่อในเรื่องของศีลธรรมด้วย^๖

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ศรัทธาโดยทั่วไปนั้น หมายถึงความเชื่อ หรือความเลื่อมใส ที่เกิด จากอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด และมักใช้กับความเชื่อในเรื่องความสามารถ ของบุคคลที่สำคัญของ สังคม เหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้คนสวนมากพากันนิยมชมชอบ เช่น สิ่งลี้ลับ เรื่องเหนือ ธรรมชาติ ฯลฯ หรือใช้ในกรณีที่มีความพึงพอใจ ประทับใจ และมั่นใจในความเชื่อลัทธิหรือศาสนา ต่างๆ ศรัทธาถือได้ว่าเป็นความเชื่อเฉพาะของบุคคล จึงทำให้บุคคลมีความเชื่อ ที่แตกต่างกันออกไป เป็นการใช้ศรัทธาที่ไม่ได้เกิดจากความรูตามความเป็นจริง เมื่อเป็นความเชื่อ มักจะพึ่งพาอาศัยสิ่งที่อยู่ ภายนอกกาย คืออาศัยอำนาจดลบันดาลและการช่วยเหลือ เชื่อว่าจะสามารถช่วยทำให้ทุกอย่างสำเร็จ ได้โดยไม่ต้องทำเอง และมีความไม่เชื่อมั่นในความสามารถ วาตนจะทำเองได้ จึงทำให้เกิดขวัญกำลังใจ มีความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งที่ศรัทธาวาจะทำให้ได้ทุกอย่างตามความต้องการ จึงทำให้ไม่ต้องดิ้นรนขวนขวาย เพื่อจะให้ได้ถึงความจริงสูงสุด

อย่างไรก็ตามหากศรัทธาที่เกิดขึ้นนั้นไม่ประกอบด้วยเหตุผลและปัญญา มักจะเป็นไปตาม อารมณ์ยอมขาดความมั่นคงและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายตลอดเวลา กล่าวคือเกิดขึ้นและดับ หายไปได้ง่ายและอย่างรวดเร็ว ศรัทธาลักษณะนี้มักเป็นศรัทธาแบบมกมายที่มีความเป็นจริงน้อยมาก หรือไม่มีเลย จึงกล่าวได้ว่าหลักศรัทธานี้เป็นพื้นฐานนำไปสู่ความเชื่อ ในเรื่องต่าง ๆ ที่บุคคลต้องการ อยากให้เป็นไปตามความเชื่อที่ตนอยากให้เป็นอย่างนั้น และมักจะหยุดอยู่เพียงแคศรัทธาเท่านั้น

^๕ พระมหาพุทธกร ปณฺญาสิริ (สัจจรัตนพงศ), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

^๖ พระมหาปรม โอภาโส (กองคำ), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑.

ศรัทธาในลักษณะนี้ เป็นศรัทธาแบบงมงายไม่พัฒนาให้ เข้าถึงความจริงแท้ เป็นศรัทธาที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับเป้าหมายของความเพียรจริงสูงสุด และไม่ใชศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑. ความหมายของศรัทธาในคัมภีรพระพุทธศาสนาเถรวาท

ศรัทธา หมายถึงความเชื่อที่มีปัญญาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจในที่นี้ หมายถึง ความเชื่อในพระรัตนตรัย ที่มีการเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมของพระพุทธศาสนา และเป็นความเชื่ออย่างมีเหตุผลที่เป็นไปตามความเป็นจริงเท่านั้น เป็นความเชื่อที่สร้างปัญญาให้เกิดขึ้นและต้องเป็นปัจจัยในการเกื้อกูล ตอการเข้าถึงเป้าหมายในพระพุทธศาสนา คือนิพพาน นอกนั้นก็ถือว่าไม่ใช่ความเชื่อตามหลักศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ศรัทธากล่าวได้ว่าเป็นความเชื่ออย่างมีเหตุผลของบุคคลที่มีต่อพุทธศาสนา อาจจะมีมากน้อยแตกต่างกัน อันนำไปสู่การปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุผล ดังนั้นจึงสามารถให้ ความหมายที่เกี่ยวข้องกับศรัทธาทางพุทธศาสนา ไว้ดังนี้ ศรัทธา ความเชื่อ ความเชื่อถือ ในทางธรรมหมายถึง เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งชื่นใจสนิทใจเชื่อมั่น มีใจโนมน้อมมุ่งแล่นไปตามไปรับคุณค่าความดีในบุคคลหรือสิ่งนั้น ๆ ความมั่นใจในความจริง ความดีสิ่งดีงาม และในการทำความดีไม่ว่าใครที่ไหนทำตามลักษณะอาการภายนอก^๗

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ในหนังสือ ชุมนุชข้อคิดอิสระว่า ความเชื่อของพุทธมามกะ นั้นคือเชื่อโดยตรงต่อเหตุผล เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ได้บำเพ็ญพระองค์เอง มาเป็นเวลาเพียงพอ จนสามารถถึงด้วยพระองค์เอง และทรงชี้ทางใหม่มนุษย์มีความสะอาด ความสว่างและความสงบเย็นได้จริง เชื่อว่าพระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุและนำมาสอนนั้น คือความจริงอันตายตัวของสิ่งทั้งปวง เชื่อว่าพระสงฆ์คือบรรดามนุษย์ที่มีโชคดี มีโอกาสก่อนใครในการได้รู้ได้ปฏิบัติและได้รับผลของการปฏิบัติในพระธรรม เชื่อว่าโลกนี้ไม่มีบุคคลใดสร้างหรือคอยบังคับให้เป็นไป เชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนล้วนมีกรรม หรือการกระทำของตนเอง เชื่อว่าตัวแท้ของศาสนานั้น คือตัวการกระทำที่ถูกทอดทิ้งหมดนี้คือความ เชื่อ ๗ ประการของพุทธมามกะ^๘

ศรัทธา หมายถึงความเชื่อปักใจเพราะหมดความสงสัยโดยสิ้นเชิง เนื่องจากได้ใช้ปัญญาพิจารณาไตรตรองตามหลักเหตุผลกลับไปกลับมา ซ้ำแล้วซ้ำอีกอย่างรอบครอบ โดยปราศจากการไข

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสนฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติมครั้งที่๑), พิมพ์ครั้งที่๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า๔๒๘

^๘ พุทธทาสภิกขุ, ชุมนุชข้อคิดอิสระ พุทธทาสภิกขุ, พิมพ์ครั้งที่๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๘).

อารมณ์ จนเกิดเป็นมูลฐาน (ทสสนมูลกา) มั่นคง และเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงขั้นไม่มีใครๆ ในโลกมาเปลี่ยนแปลงความเชื่อนี้ได้^๙

ศรัทธา ความเชื่อ หมายถึงเฉพาะที่เชื่อด้วยปัญญา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยเหตุ และผล ถ้าเชื่อโดยปราศจากปัญญา เรียกว่าอโหิโกข (ความนอมนใจเชื่อ หรือเชื่อตามเขา)^{๑๐}

ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จากการให้คำนิยามศัพท์เบื้องต้น กล่าวได้ว่า เป็น ความเชื่ออย่างมีเหตุผลของบุคคลที่มีต่อศาสนาพุทธ ซึ่งอาจจะแตกต่างกันไป อันนำไปสู่การปฏิบัติตนเพื่อทำความดี ดังนั้นในที่นี้จึงสามารถให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับ “ความศรัทธา หรือความเชื่อ ทางพุทธศาสนา” ได้ดังนี้ ความเชื่อทางศาสนา เป็นลักษณะทางจิตประเภทหนึ่งของบุคคล หมายถึง การรับรู้และการยอมรับว่าเป็นความจริงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจ และสภาพของแต่ละบุคคลที่มีต่อเรื่องนั้นๆ แต่สำหรับในทางพุทธศาสนาถือว่า ความเชื่อต้องเป็นไปตามหลักการใช้สติปัญญา และการใช้เหตุผล สามารถนำความเชื่อไปปฏิบัติได้^{๑๑} หรืออาจเรียกว่าศรัทธา ซึ่งจะหมายถึงความเชื่ออย่างมีเหตุผล มั่นใจในความจริง ความดี ในสิ่งที่นับถือปฏิบัติ ศรัทธามีประโยชน์คือ เป็นปัจจัยนำไปสู่การมีสมาธิ ปัญญา และเกิดความ پاکเพียรในการปฏิบัติ และเป็นสิ่งเหนียวแน่นและต้านปะทะไม่ให้อยอมตาม สิ่งที่ชักจูงให้ความชั่ว^{๑๒} โดยเฉพาะผู้ที่เชื่อในพุทธศาสนาจะเชื่อและศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม นรกสวรรค์และความเชื่อในเรื่อง นิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนา

ความเชื่อทางพุทธศาสนา ยังสามารถให้ความหมายได้อีกว่า หมายถึง การรับรู้ และยอมรับของบุคคลเกี่ยวกับพุทธศาสนา ความเชื่อทางพุทธศาสนานั้น มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนอย่างมาก ความเชื่อที่เป็นหลักสำคัญทางพุทธศาสนา ประกอบด้วยลักษณะขั้นต้นของพุทธมามกะ คือ ความเชื่อในไตรสรณะคมหรือพระรัตนตรัย ได้แก่ ความเชื่อในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหลักความเชื่อเบื้องต้นที่ชาวพุทธ จะต้องยึดถือ เพราะความเชื่อนี้ถือว่าเป็นเครื่องหมายของพุทธศาสนิกชน ดังนั้นต้องมีความเชื่อในพระรัตนตรัย และยึดถือพระรัตนตรัย

^๙ พระภิกษุญาณวชิรญาณ (เผด็จทนต์ชีโว), ศรัทธารุ่งอรุณแห่งสันติภาพโลก, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทศิลปการพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๘๒.

^{๑๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดีสุรเตโชปธ.๙ ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๙๕๐.

^{๑๑} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๘.

^{๑๒} พุทธศาสนิกชน, ใจความสำคัญแห่งคัมภีร์มนุษย์, (กรุงเทพฯ: หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๕.

เป็นที่พึ่ง คือต้องเชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้และเป็นผู้ปฏิบัติชอบ พระธรรมคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนควรรู้ และพระสงฆ์เป็นผู้เผยแพร่วรรณคำสั่งสอน แก่ประชาชน^{๑๓}

ผู้ที่วิจยมีความคิดเห็นวาศรัทธาในคัมภีรพระพุทธศาสนา หมายถึงความเชื่อในพระรัตนตรัยยึดเอาเป็นสรณะเพื่อเป็นเครื่องช่วยทำลายขจัดปดเปาทุกขภัยและกิเลสต่าง ๆ ในจิตใจให้หมดสิ้น^{๑๔} และเป็นที่พึ่งที่อาศัยที่ไครพสูงสุดในชีวิต โดยความเชื่อมั่นนี้จะต้องเกิดจากความรูและความเข้าใจของผู้เชื่อถือเอง ไขปญญาของตนพิจารณาไตรตรองในพระธรรม คำสั่งสอนต่าง ๆ ด้วยเหตุผลอย่าง รอบครอบแล้วตามความเป็นจริง มิใช่สักแต่วาศรัทธาตาม ๆ กันมา หรือการถูกบังคับขู่เข็ญให้เชื่อ ลอหลอกด้วยอำมิสสินจ้าง หรือมีผลประโยชน์ใดแอบแฝงอยู่ในทางโลก เป็นเหตุชวนให้เกิดความเชื่อ ศรัทธานั้นต้องเกิดขึ้นมาเอง และจะต้องประกอบด้วยปญญาของผู้ศรัทธา ที่ใคร่เห็นเองแล้วตาม ความเป็นจริงและปญญาเป็นเครื่องช่วยกลั่นกรองความถูกต้อง จึงจะเป็นศรัทธาที่มีความสัมพันธ์ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อมนุษย์มีศรัทธาจะไม่ได้หยุดอยู่เพียงแคศรัทธา แต่จะต้องมีกระบวนการพัฒนาให้เกิดปัญญา และสามารถพัฒนาขึ้นไปจนถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ถึงขั้นการหลุดพ้นจากทุกขทั้งปวงอย่างอิสระ คือศรัทธาต้องเป็นไปในลักษณะที่สัมพันธ์ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าเป้าหมายคือนิพพาน จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑.๑.๒ ลักษณะของศรัทธา

ในคัมภีรพระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อกล่าวถึงลักษณะของศรัทธา สามารถแบ่งตามลักษณะได้เป็น ๒ ลักษณะคือ มีลักษณะทำให้ใจให้ผ่องใส มีลักษณะทำให้แล่นไปด้วยดี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. ศรัทธามีลักษณะทำให้ใจให้ผ่องใส หมายถึง ศรัทธาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมขมนิรณไวได้จิตก็ปราศจากนิรณผองใส ไมขุ่นมัว เปรียบได้กับพระเจ้าจักรพรรดิ ที่เดินทางไกลไปพร้อมกับเหล่าทหาร มีความจำเอนที่จะต้องข้ามแ่งน้ำ เมื่อข้ามไปแล้วทำให้น้ำนั้นขุ่นเพราะเหล่าช่างมารถและพลเดินเท้าทั้งหลาย เมื่อจักรพรรดิมีความต้องการที่จะดื่ม น้ำ และพระราชาทรงมีแ้วมณที่ สามารถทำน้ำให้ใสได้ สั้งให้คนไปตักน้ำใสภาชนะมาไห เมื่อใสแ้วมณที่ใช้น้ำให้ใสลงไปในน้ำ เพียง

^{๑๓} ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์, จิตลักษณะและการสนับสนุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมสุขภาพกายและพฤติกรรมสุขภาพจิตของข้าราชการสูงอายุในมหาวิทยาลัยขอนแก่น, วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. จิตวิทยาการศึกษา, (ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

^{๑๔} พุ.พุ.อ. (บาลี) ๑/๖-๗.

เท่านั้นบรรดาสาหร่าย จอกแหวน ก็เป็นอันหายไป และเกิดการตกตะกอน กลายเป็นน้ำใสไม่ขุ่น มัว สามารถนำมาดื่มกินได้ จึงได้นำไปน้อมถวายแก่พระเจ้าจักรพรรดิ เปรียบได้ว่าจิตเหมือนน้ำ พระโยคาวจรเหมือนคนที่ไปนำน้ำมา ก็เลสทั้งหลายวาเป็นเหมือนสาหร่ายจอกแหวน และตะกอน ศรัทธาว่าเหมือนแก้วมณีที่ใสทำน้ำให้ใส เมื่อเพียงแต่ใสลงไปในน้ำเท่านั้น สาหร่าย จอกแหวน ก็เป็นอันหายไป และตกตะกอน ทำให้น้ำกลายเป็นน้ำที่ใสสะอาด ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว ปราศจากสิ่งเจือปนอย่างไร ศรัทธาเมื่อศรัทธาเกิดยอมขมนิเวรณทั้งหลายได้ จิตก็ปราศจากนิเวรณ ผ่องใสไม่ขุ่นมัวอย่างนั้นเหมือนกัน^{๑๕} จิตที่ปราศจากนิเวรณมีความผ่องใสเกิดขึ้น เป็นจิตที่มีศรัทธา ทำให้บุคคลมีความคิดถูกต้องตามความเป็นจริงเกิดสัมมาทิฐิขึ้น อย่างที่นางวิสาขาเมื่อมาตา ได้มีศรัทธาเกิดขึ้นในพระรัตนตรัย มีจิตที่ปราศจากนิเวรณมีความผ่องใส เกิดกุศลจิต ทูลขอพร ๘ ประการ^{๑๖}จากพระพุทธเจ้า ดวณางเห็นถึงอำนาจประโยชน์และอานิสงส์ของพร ๘ ประการ เมื่อสำเร็จแล้ว นางยอมระลึกถึงบุญกุศลนั้นก็เกิดความปลื้มใจ ก็เกิดอิมใจทำให้กายสงบมีความสุข จิตยอมตั้งมั่นที่จะได้อบรมอินทรีย์พละ๑๔และโพชฌงค์ ๑๕ พระพุทธเจ้าจึงได้อนุญาตพร ๘ ประการแกนาง ด้วยพระคาถาว่า สตรีใด เมื่อให้ข้าวและน้ำก็เบิกบานใจ มีศีล เป็นสาวิกาของพระสุตตรอบจำความตระหนี่ให้ทานซึ่งเป็นหนทางสวรรค์ เป็นเครื่องบรรเทาความโศก นำสุขมาให้สตรีนั้น อาศัยหนทางที่ไม่มีธุลีไม่มีกิเลส ยวนใจยอมได้กำลังใจและอายุทิพย์เธอผู้ประสงคบุญ มีความสุขมีพลานามัย ยอมปลื้มใจในทางสวรรค์ตลอดกาลนาน^{๑๗}

จะเห็นได้ว่า ศรัทธามีความทำให้ใจผ่องใสเป็นลักษณะ หมายถึงจิตที่บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่ขุ่นมัวปราศจากนิเวรณ มีผลทำให้มนุษย์เกิดสัมมาทิฐิ จะสร้างความสัมพันธ์ขึ้น ระหว่างศรัทธาใน

^{๑๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มิลินทปญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๘, นิเวรณ, นิเวรณธรรม ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี, สิ่งที่ขัดขวางจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม, อกุศลธรรมที่ก่อกั้นจิต ปิดกั้นปัญญา มี ๕ อย่างคือ ๑.กามฉันทพอใจไฟกามคุณ ๒. พยาบาทแค้นเคืองคิดร้ายเขา ๓. ถีนมิทธะ หดหู่ซึมเซา ๔. อุทธัจจกุกกุจจะ ฟุ้งซ่าน รำคาญใจ ๕. วิจิกิจฉาลังเลสงสัย; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสนฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๖๘

^{๑๖} พร ๘ ประการคือขอถวายผ้าวัสสิกสาฎก (ผ้าอาบน้ำฝน) อาคันตุกัต (อาหารที่เขาถวายเฉพาะภิกษุอาคันตุกะคือผู้จรมาจากต่างถิ่น) คมิกัต (ภัตเพื่อผู้ไป, อาหารที่เขาถวายเฉพาะภิกษุผู้จะเดินทางไปอยู่ที่อื่น ; คมิกัต กัวา) คิลานภัต (อาหารที่เขาถวายเฉพาะภิกษุอาพาธ) คิลานุปฏฐากภัต (อาหารที่เขาถวายเฉพาะภิกษุพยาบาลไข้) คิลานเภสัช (ยาสำหรับผู้เจ็บไข้, ยารักษาผู้ป่วย, เภสัชเพื่อภิกษุอาพาธ) รุจยาคุ (ยาคุที่เขาถวายเป็นประจำ เช่น ที่นางวิสาขาถวายเป็นประจำหรือที่จัดทำเป็นของวัดแจกกันเอง) แกพระสงฆ์และถวายผ้าอาบน้ำฝน แกภิกษุณีสงฆ์; ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐-๓๕๒/๒๒๑-๒๒๕

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐-๓๕๒/๒๒๑-๒๒๕.

ฐานะเป็น ปจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ด้วยอาศัยศรัทธาเป็นเครื่องนำ ทางให้ตนสามารถ บรรลุธรรมในขั้นสูงสุดจนถึงเป้าหมายได้ เริ่มจากศรัทธาทำให้เกิด สัมมาทิฐิ คิดกระทำการที่เป็น นุกุลกรรม เมื่อนั้นทำให้เกิดความปลื้มปติและอิ่มเอิบใจ ทำให้กายสงบใจสงบจนเป็นความสุขไม่มี นิเวศในจิต เมื่ออบรมอินทรีย์และพละมากขึ้นทำให้ เกิดโพชฌงค์อันเป็นองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ เมื่อ ทำโพชฌงค์ให้สมบูรณ์ดีแล้วสามารถพัฒนา ต่อไปให้เข้าถึงเป้าหมายคือนิพพาน

๒. ศรัทธามีลักษณะทำให้แล่นไปด้วยดี หมายถึง เหมือนกับว่า พระโยคาวจรพอเห็นจิต ของผู้อื่นพ้นพิเศษจากกิเลสอาสวะแล้ว ยอมแล่นไปด้วยดีใน พระโสดาปัตติผลบ้าง ในพระ สกทาคามีผลบ้าง ในพระอนาคามีผลบ้าง ในพระอรหัตตผลบ้าง ยอมทำความเพียร เพื่อบรรลุธรรมที่ตนไม่ บรรลุแล้ว เพื่อได้บรรลุธรรมที่ตนยังไม่ได้บรรลุ แล้วเพื่อให้แจ้งธรรม ที่ตนยังไม่ได้แจ้งแล้ว^{๑๘} ดังที่ พราหมณ์ชื่อชานูสโสนิพุลถามพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม กุลบุตรทั้งหลายมีศรัทธาออก จากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเจาะจงท่านพระโคตม ท่านพระโคตมทรงเป็นหัวหน้าของกุลบุตรเหล่านั้น เป็นผู้มื่ออุปการะมากเป็นผู้แนะนำให้ถือตามชุมชนนั้นถือเอาแบบอย่างท่านพระโคตมหรือ” พระผู้มี พระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ข้อนี้เป็นอย่างนั้น . . . ชุมชนนั้น ถือเอาแบบอย่างเรา”^{๑๙} จะเห็นได้ว่า กุลบุตรทั้งหลายได้อาศัยศรัทธาที่มีต่อพระผู้มีพระภาค มีความมั่นใจในพระปัญญาของพระผู้มีพระ ภาคว่า เป็นผู้ตรัสรู้จริง เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง เชื่อว่า มนุษย์สามารถฝึกฝน พัฒนาตนเอง จนบรรลุถึงเป้าหมายได้ด้วยศรัทธา ความเพียรพยายามของมนุษย์ที่มีพระพุทธเจ้า เป็นแบบอย่าง เป็นลักษณะศรัทธามีความทำให้แล่นไปด้วยดี เป็นเครื่องนำพาเป็นแบบอย่างออกจาก เรือนบวชเป็นบรรพชิตเพราะได้เจาะจงเอาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเกิดศรัทธาในพระธรรมเพื่อมุ่งมัน สูเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาอันได้แก่นิพพาน อย่างที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงถึงแล้ว ความสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระพุทธองค์ เป็นลักษณะศรัทธามี ความทำให้แล่นไปด้วยดี ทำให้บุคคลสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธาในฐานะเป็นปจจัย เกื้อกูลต่อการเข้า ถึงเป้าหมาย โดยมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่มีศรัทธาต่อพระผู้มีพระภาคก่อน คือมีความเชื่อต่อปัญญา ในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อต่อสงฆสาวกของพระผู้มีพระภาคที่มีความปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และสามารถบรรลุธรรมคือมรรคผล นิพพาน ได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ศรัทธาในพระธรรมของ พระพุทธเจ้าว่าเป็นองค์ความรู้ในการ พัฒนาปัญญา และนำสู่การปฏิบัติให้เกิดเป็นปฏิเวธ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

^{๑๘} มิลินท. (ไทย) ๑/๑๑/๓๙.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔/๓๓-๓๔.

๓. พระอภิธรรมกล่าวถึงลักษณะแปดของศรัทธา คือ

๑. สททหนลกขณา สัทธามีความเชื่อใฝ่ในฝ่ายดีเป็นลักษณะ โอกปปนลกขณา อีกอย่างหนึ่ง สัทธานั้นมีความปลงใจเชื่อด้วยปัญญาเป็นลักษณะ

๒. ปสาทนรสา มีความเลื่อมใสเป็นกิจ อุปมาเหมือนกันกับแก้วมณีที่ทำให้น้ำใสฉะนั้น ปกขทนรสา อีกอย่างหนึ่ง สัทธานั้น มีความแล่นไปเป็นกิจอุปมาเหมือนเวลา ขามหวงน้ำ ฉะนั้น

๓. อากุสสียปจจุปฏฐานา มีความไม่ขุนมัวเป็นผลปรากฏอิมุตติปจจุปฏฐานา อีกอย่างหนึ่ง สัทธานั้นมีความน้อมใจเชื่อเป็นอาการปรากฏ

๔. สทเธยวตถูปฏฐานา มีวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อเป็นเหตุไกลชิด สทมมสุสวานาติ โสตาปตติยคปฏฐานา มีองค์แห่งโสตปตติมรรค มีการฟังพระสัทธรรมแปดนแปดเหตุไกลชิด^{๒๐}

นอกจากนี้ พระอภิธรรมได้กล่าวถึงศรัทธาในลักษณะที่เป็นเจตสิก^{๒๐} เรียกว่าศรัทธาเจตสิก เป็นการปรุงแต่งของจิตเมื่อจิตมีการรับรู้อารมณ์ที่กระทบกับจิต มีลักษณะคือ มีความเชื่อใฝ่ในฝ่ายดีในกุศลธรรม เป็นลักษณะมีความเลื่อมใสเป็นกิจ ไม่มีความขุนมัวเป็นผลหก มีวัตถุ (พระรัตนตรัย, กรรม, ผลของกรรม) อันเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อเป็นเหตุไกล พระเทพเวที (ประยูรธปยุตโต) ได้กล่าวถึงลักษณะของศรัทธาไว้ในหนังสือ พระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานของวิทยาศาสตร์ว่า ศรัทธาที่ถูกต้องมีลักษณะของศรัทธา ดูได้จากจุดหมายของพระพุทธศาสนา คือวิมุตติ ความหลุดพ้นหรืออย่างที่เราเรียกปัจจุบันว่า อิสรภาพ และไม่ต้องขึ้นต่อคพระศาสดา ปัจจัยที่ส่งทอดไปจนถึงวิมุตติเป็นจุดหมาย บังคับให้ต้องมีปัญญา ปัญญาที่เป็นตัวทำให้ถึงจุดหมายก็ด้วยอาศัยศรัทธา เป็นจุดเริ่มหรือเป็นสื่อนำ ในกระบวนการของการเข้าถึงความจริง ศรัทธาเป็นตัวเริ่มต้นนำเราสู่ปัญญา แล้วปัญญาก็เป็นตัวนำไปสู่วิมุตติ ปัจจัยสัมพันธ์อันนี้ เป็นตัวกำหนดลักษณะของศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา เพราะทั้งสามอย่างนี้ต้องมีความสัมพันธ์กัน ไม่สามารถขาดอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ในแง่ของบุคคลทั่วไปที่ต้องอาศัยศรัทธาเป็นตัวเริ่มต้น เพื่อให้ถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ก็ด้วยอาศัยความสัมพันธ์ของศรัทธากับปัญญาจึงจะมุ่งสู่เป้าหมาย ความสัมพันธ์ของศรัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ในทางพระพุทธศาสนาศรัทธาจึงมีลักษณะเป็นสื่อนำสู่ปัญญา และพวงมากับความเป็นอิสระ

^{๒๐} พระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตติวุฑฺโฒ ภิกขุ), **ปรมัตถธรรม ๔** (จิต เจตสิก รูป นิพพาน), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๖.

๒.๑.๑.๓ มูลเหตุให้เกิดศรัทธา

บุคคลในโลกเป็นผู้ที่มีศรัทธา จะมีเหตุให้เกิดศรัทธาที่ต่างกัน มีการถือเอาคุณสมบัติของศรัทธาที่ต่าง ๆ กัน มาเป็นหลักเกณฑ์ที่ทำให้เกิดศรัทธาของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แบ่งมูลเหตุให้เกิดศรัทธาออกเป็น ๔ จำพวกคือ

๑.รูปปมาณา (รูปประมาณ) บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป^{๒๑} ผู้ถือเอารูปเป็นประมาณ บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นรูปที่สูง รูปที่ผอม รูปที่อ้วน รูปที่มีอวัยวะสมส่วน ถือเอาประมาณในรูปนั้นแล้วจึงชอบใจเลื่อมใสในรูปที่เห็นจะเชื่อถือ เกิดความเลื่อมใสศรัทธา บุคคลประเภทนี้เรียกว่าผู้ถือรูปเป็นประมาณ เลื่อมใสในรูป^{๒๒} ดังที่พระวัคคิภวชนเป็นบรรพชิต เป็นผู้ที่ไม่รู้จักอิมอยู่ในความพึงพอใจที่จะได้เห็นในพระรูปของพระพุทธเจ้า เฝ้าคอยติดตามดูอยู่ตลอดเวลา เพราะยินดีที่ได้เห็นพระรูปกาย ที่ประเสริฐของพระผู้มีพระภาค ทำให้เกิดศรัทธาในพระรูปของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบความยินดีของพระวัคคิภวชน จึงได้ตรัสสอนว่า อายาอินตฺยีนรูปที่ชนพาลชอบ ผู้ใดเห็นพระสัทธรรมผู้นั้นชื่อว่าเป็นบัณฑิต เห็นพระผู้มีพระภาค (สวณ) ผู้ไม่เห็นพระสัทธรรม ถึงจะเห็นพระผู้มีพระภาคก็ชื่อว่าไม่เห็น ร่างกายมีโทษไม่สิ้นสุดเหมือนต้นไม้มีพิษ เป็นที่อาศัยของโรคทุกชนิด ล้วนเป็นที่ประชุมของทุกข์ เพราะฉะนั้น จงเบื่อหน่ายในรูป พิจารณาเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่งขันธทั้งหลาย จะถึงที่สุดแห่งสรรพกิเลสได้โดยง่าย^{๒๓} จะเห็นได้ว่า พระวัคคิภวชนเกิดศรัทธาในพระรูปของพระพุทธเจ้า เป็นศรัทธาที่เกิดจากบุคคลผู้ถือเอารูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป มีความพึงพอใจอยู่ในรูปร่างลักษณะ จึงทำให้เกิดศรัทธา เมื่อไม่ได้เห็นก็จะทำให้เกิดความทุกข์ภายในใจ มีความกระวนกระวายใจ ดิ้นรนชวนขวายให้ตนได้พบได้เห็นตามที่ใจมีความปรารถนาอยู่ตลอดเวลา จึงจะเกิดความสบายใจแถมได้ เมื่อเกิดศรัทธาในรูป โดยที่ปัญญาไม่ได้เกิดขึ้นเลย การบรรลุธรรมนั้นก็จะไม่เกิดขึ้นแน่นอน เพราะจะหยุดนิ่งอยู่เพียงศรัทธาในรูปเท่านั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์ พระวัคคิภวชนให้เกิดความรู้สึกตัว เพื่อให้เกิดความรู้เห็นที่ถูกต้อง ว่าแท้จริงแล้วการเห็นธรรม ก็เท่ากับได้เห็นพระผู้มีพระภาคอยู่ด้วยตลอดเวลาตนเอง ดังนั้น บุคคลผู้ถือรูปเป็นประมาณเลื่อมใสในรูป เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาแล้ว การที่จะเข้าถึงเป้าหมายได้นั้น ต้องอาศัยความเลื่อมใสในรูปเป็นจุดเริ่มต้น ในการสร้างความสัมพันธ์กับเป้าหมาย หมายถึงการที่บุคคลเกิดศรัทธาในรูปแล้ว ต้องนำศรัทธานั้นมาสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นด้วย ไม่ยึดติดอยู่ที่ตัวบุคคลที่เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาเท่านั้น ต้องรู้ในพระธรรมคือคำสอนอย่างพระพุทธเจ้า ทรงได้สอน

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙

^{๒๒} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๑-๑๗๒/๒๐๔

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๕๑-๖๑/๒๔๔-๒๔๕.

ธรรมไว้ เพราะพระธรรมจะเป็นเครื่องนำไปสู่การพ้นทุกข์ และบรรลุถึงเป้าหมายในที่สุด ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วว่า ผู้ไม่เห็นพระสัทธรรมถึงจะแมาเห็นพระผู้มีพระภาค ก็ชื่อว่าไม่ได้เห็นพระองค์ หากศรัทธานั้นไม่มีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย ก็เป็นเพียงจลศรัทธาเพราะไม่มีปัญญาเกิดขึ้น โอกาสที่เขาถึงเป้าหมายคือนิพพานนั้นไม่มี

๒. ลูขัปปมาณิกา (ลูขประมาณ) บุคคลผู้ถือความเศร้าหมองเป็นประมาณ เลื่อมใส ในความเศร้าหมอง^{๒๔} บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นจิวรเศร้าหมอง บาตรเศร้าหมองเสนาสนะ เศร้าหมอง หรือเห็นทุกกรกิริยาต่าง ๆ ถือเอาประมาณในความเศร้าหมองนั้นแล้ว เกิดความเลื่อมใส^{๒๕} จึงชอบใจ เลื่อมใสในอ้อมใจที่จะเชื่อถือ ดังที่พระโมฆราชได้ถูกโรคเรื้อนรบกวนทั้งในเวลากลางวันก็ไม่ได้รับความสุขในการนอน เมื่อได้เห็นโทษของร่างกาย จึงบวชเป็นบรรพชิต เป็นศิษย์ของพราหมณ์ชื่อพาวรี ไดถามปัญหาที่ละเอียดลึกซึ้งว่าโลกนี้โลกหนา พรหมโลก และเทวโลก แต่ไม่ได้รับคำตอบ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงได้ไปถามปัญหานี้กับพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพระองค์พิจารณาเห็นโลกอย่างไร มัจจุราช จึงจะมองไม่เห็นพระผู้มีพระภาคตรัสว่า โมฆราช เธอจงเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า ถอนความเห็นว่าเป็นอัตตาเสีย เมื่อเป็นเช่นนี้ จะพึงข้ามพ้นมัจจุราชได้ เธอเมื่อพิจารณาเห็นโลกด้วยอุบายอย่างนี้ มัจจุราชจึงจะมองไม่เห็นเมื่อพระมีพระภาคตรัสจบพระคาถา โมฆราชก็ปราศจากผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวะ ได้เป็นภิกษุและเป็นพระอรหันต์ พระโมฆาซได้เก็บผ้ามาจากกองขยะ ปาชา และทางรถทางเกวียนมาทำเป็นผ้าสังฆาฏิจากผ้านั้น ใสสอยจิวรที่เศร้าหมอง พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัย ในคุณข้อนั้นของท่านโมฆราช จึงทรงตั้งไว้ในตำแหน่งแห่งภิกษุผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายที่ใสสอยจิวรเศร้าหมอง เพราะเป็นผู้ไม่มีอาสวะดับสนิทเหมือนเปลวไฟที่หมดเชื้อดับไป ก็เลสทั้งหลายก็เผาได้แล้ว ภพทั้งปวงก็ถอนได้แล้ว สามารถตัดกิเลสเครื่องผูกมัดได้แล้ว จึงอยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ^{๒๖} การเป็นผู้มีสติทุกเมื่อพิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า ถอนความเห็นว่าเป็นอัตตา จึงทำให้มีความยินดีที่ใสสอยจิวรที่เศร้าหมองมากกว่า เพราะการเกิดในตระกูลดี มีทรัพย์สมบัติมากมาย ก็ไม่ได้ทำให้หายจากความทุกข์แต่อย่างใด ความสุขที่แท้จริงที่เกิดจากการตัดกิเลสเครื่องผูกมัดได้ อยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ ตัดขาดจากเครื่องพัวพันการอยู่อย่างอิสระ ไม่ยึดติดกับอัตตา การใสสอยจิวรเศร้าหมอง หรือบาตรเศร้าหมอง เสนาสนะเศร้าหมอง หรือเห็นทุกกรกิริยาต่าง ๆ ถือเอาประมาณในความเศร้าหมองนั้นแล้วด้วยความพึงพอใจ ความสุขที่ได้ไม่มีความต่างจากสิ่งที่ไม่เศร้าหมองเลย เพราะมีปัญญาความรู้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง จึงเป็นบุคคลผู้ถือความเศร้า

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙

^{๒๕} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๒/๒๐๔.

^{๒๖} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๔/๓๐

หมองเป็นประมาณ เลื่อมใสในความเศร้าหมอง เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาสร้างให้เกิดปัญญา เพื่อนำสู่เป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

๓. โขสัปมาณิกา (โฆษประมาณ) บุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ เลื่อมใสในเสียง^{๒๗} บุคคลบางคนในโลกนี้ถือเอาประมาณในเสียงนั้นที่ผู้อื่นกล่าวสรรเสริญ ที่ผู้อื่นชมเชย ที่ผู้อื่นกล่าวยก ย่อง ที่ผู้อื่นกล่าวสรรเสริญสืบ ๆ กันมาแล้วเกิดความเลื่อมใส^{๒๘} บุคคลที่ไดยินได้ฟังเสียงพูดจาที่ไพเราะจึงชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะเชื่อถือแล้วเกิดความเลื่อมใส^{๒๙} น้อมใจไปเพื่อศรัทธาบุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ ทั้งที่ไดยินหรือฟังเสียงสรรเสริญเกียรติคุณหรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ อันเป็นเหตุให้เกิดศรัทธา ดังที่อนาถบิณฑิกคหบดีเกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้า เพียงแค่ไดยิน คำว่า “พระพุทธเจ้า” ทำให้อนาถบิณฑิกคหบดีอยากเห็น และอยากเข้าเฝ้า อยากที่จะได้เข้าใกล้ในพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก เมื่อฟังธรรมอนุพุทธานุสสติ^{๓๐} และอริยสัจ ๔ ทำให้ปราศจากมลทินได้เกิด ณ ที่นั่งฟังธรรมนั้นว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา” อนาถบิณฑิกคหบดีได้เห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้วรู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้วข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความเคลงใจถึงความเป็นผู้กล่าวกล่าว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา บรรลุโสดาบัน ผู้เข้าถึงกระแสแห่งนิพพานเป็นที่สุด ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะขอเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะไปจนตลอดชีวิต^{๓๑} เมื่อบุคคลผู้ถือเสียงเป็นประมาณ เป็นเหตุเกิดศรัทธา ในทางพระพุทธศาสนาศรัทธานั้นจะต้องประกอบด้วยปัญญา เมื่อมีศรัทธาที่เกิดจากเสียงแล้วจะต้องพัฒนาต่อไปให้เป็นปัญญา เป็นปัญญาประเภทที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากวัฏฏ์ทุกข์ แล้วให้ปัญญาเป็นตัวทำหน้าที่ส่งต่อไปให้ถึงเป้าหมาย ศรัทธานั้นจะต้องหมดหน้าที่ไปเมื่อเกิดปัญญาแล้ว หากยังมีศรัทธาที่มีเสียงเป็นเหตุอยู่ ปัญญานั้น ก็จะไม่เกิดขึ้นและก็ไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ กับเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา เพราะบุคคลจะติดอยู่เพียงแค่ศรัทธาเท่านั้น

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๒๘} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๗๑/๒๐๔.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๓

^{๓๐} อนุพุทธานุสสติ เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อฟอกอสังขารของสัตว์ใหญ่หมดจดเป็นขั้น ๆ จากกาย ไปหาใจ เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ ๔ คือ ๑. ทานกถาพรรณนาทาน ๒. สีลกถา พรรณนาศีล ๓. สัคคกถา พรรณนาสวรรค์คือความสุขที่พึงพร้อมด้วยกาม ๔. กามาทินวกถา พรรณนาโทษของ กาม ๕. เนกขัมมานิสังสกถา พรรณนาอานิสงสแห่งการออกจากกาม อนุพุทธานุสสติ ก็มีใจ; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๙๑.

^{๓๑} ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๐๔-๓๐๕/๑๑๑-๑๑๕.

๔.ธัมมปมามาณิกา (ธรรมประมาณ) บุคคลผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสธรรม^{๓๒} บุคคลบางคนในโลกนี้เห็นศีล สมาธิปัญญาแล้วถือเอาประมาณในศีลเป็นต้นนั้นแล้ว เกิดความเลื่อมใส บุคคลนี้เรียกว่าผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เลื่อมใสในธรรม^{๓๓} จึงเกิดความชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะนับถือ ดังที่เหล่าปญจวัคคีย์ เมื่อครั้งเกิดศรัทธาในธรรมของพระพุทธเจ้า จึงปรารภกันว่า จะเข้าไปหานั่งใกล้เงี่ยหล่งฟง ฟงธรรมจดจำธรรม พิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม มีความยินดีพอใจ มีความขยันอดทน ไตรตรองและอุทิศกายและใจ เพราะเชื่อในปัญญาการตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้า ทำให้เหล่าปญจวัคคีย์ ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ด้วยธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับเหล่าปญจวัคคีย์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงี่ยโสตสดับ เราได้บรรลุอมตธรรมแล้วจะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต่องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้ ทำให้ปญจวัคคีย์จึงเกิดศรัทธา และตั้งใจฟังเพื่อความรู้อย่างแล้ว เป็นผลทำให้ท่าน พระโกณฑัญญะหนึ่งในปญจวัคคีย์ ได้เกิดปัญญาเห็นธรรมเป็นคนแรก ในขณะที่พระผู้มีพระภาคตรัสธัมมจักกัปปวัตตนสูตรอยู่ และต่อมาท่านพระวัปปะ ท่านพระภัททิยะ ท่านพระมหามานะและท่านพระอัสสชิก็ได้ปัญญาเห็นธรรมเช่นเดียวกัน^{๓๔} พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่รู้คุณภายใน และเห็นแจ้งข้อปฏิบัติภายนอกเห็นธรรมปราศจากเครื่องกั้น ย่อมไม่ถูกเสียงชักนำไป^{๓๕} บุคคลที่รู้คุณภายใน หมายถึง รู้คุณมีศีลเป็นต้น ที่มีอยู่ภายในตัวของบุคคลเอง^{๓๖} และเห็นแจ้ง ข้อปฏิบัติภายนอก หมายถึง เห็นข้อเฉพาะปฏิบัติภายนอกของตัวบุคคล^{๓๗} บุคคลนั้นมีปัญญาเกิดขึ้นแก่ตน ปัญญาทำให้บุคคลสามารถพิจารณาธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง ไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้บุคคลเกิดความไขว่เขว หรือมาปิดกั้นในการรู้เห็นความจริง หรือแม้ว่าจะมีเสียงอื่น ๆ เข้ามาระทบกับประสาทสัมผัสทางหู ปัญญาที่เกิดจากศรัทธาจะเป็นเครื่องกำจัดเสียงนั้น ๆ ออกไป และไม่เกิดการกระทบกระเทือนหรือเกิดการผันแปรไปตามเสียงนั้น ๆ แต่อย่างใด จะเห็นได้ว่าผู้ศรัทธาในธรรม เมื่อบุคคลมีเหตุคือธรรมมีผลคือศรัทธา ศรัทธานั้นเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ดังที่เหล่า ปญจวัคคีย์เมื่อเกิดศรัทธาในธรรมของ พระพุทธเจ้า เพราะถือเอาธรรมในพระพุทธเจ้าแล้วไม่ได้หยุดอยู่เพียงแคศรัทธาในธรรมเท่านั้น แต่เกิดความสนใจแล้ว จึงได้เข้าไป

^{๓๒} ฎรายระเอียดใน ๐ง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙.

^{๓๓} ฎรายระเอียดใน ๐กิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๓๒/๒๐๔-๒๐๕.

^{๓๔} ฎรายระเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๑๙/๑๘-๒๗.

^{๓๕} ฎรายระเอียดใน ๐ง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘-๑๐๙

^{๓๖} ๐ง.จตุกก.๐. (บาลี) ๒/๖๕/๓๕๕.

^{๓๗} ๐ง.จตุกก.๐. (บาลี) ๒/๖๕/๓๕๕.

หานั่งใกล้เงียหูฟงธรรม ว่า พระผู้มีพระภาคจะตรัสเรื่องอะไรแล้วจึงจดจำในธรรมนั้น ๆ นำธรรมนั้นมาพิจารณาในเนื้อความ ความเพ่งพินิจในธรรม เกิดความดียินดีพอใจเกิดความขยันอดทน ไตรตรอง และยอมอุทิศทั้งกายและใจ จึงเกิด ปัญญารู้อย่างธรรม เมื่อได้ฟังธรรมอันเป็นผลแห่งพระอรหัต ก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ไดในที่สุด

๒.๑.๒ แนวคิดเรื่องความสำคัญของศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ศรัทธามีความสำคัญแตกต่างกันตามความหมายและหน้าที่ ศรัทธาแม่จะเป็นเพียงปัจจัยขั้นพื้นฐาน และเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาปัญญาแต่ไม่สามารถดูแลกันได้ เพราะอาจทำให้เข้าใจความหมาย ศรัทธาผิดไป^{๓๘} เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญของศรัทธานั้น จึงสามารถแบ่งตามความหมายและหน้าที่ ได้ ๓ ประการคือ

๒.๑.๒.๑ ศรัทธาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาปัญญา

ปุถุชนที่ยังไม่สามารถเข้าถึงปัญญาได้ ศรัทธาในขั้นพื้นฐานมีความสำคัญมาก ศรัทธาเป็นอุปกรณ์ชักนำให้เดินหน้าต่อไปในการพัฒนาเป็นปัญญา เมื่อใช้ถูกต้องจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดี ทำให้การก้าวหน้าไปสู่จุดหมายได้ผลรวดเร็วขึ้น^{๓๙} เพราะในระดับปุถุชนยังต้องอาศัยศรัทธาจากคนอื่นก่อน จึงจะสามารถพัฒนาให้เป็นปัญญาและสร้างความสัมพันธ์ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายได้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงการบรรลุอรหัตตผลกับเหล่าภิกษุทั้งหลายว่า

บุคคลเมื่อเกิดศรัทธาแล้วจึงจะเข้าไปหา พยายามที่จะเข้าไปนั่งให้ใกล้ๆ เฝ้าคอยเงียหูฟงว่า ท่านจะพูดอะไร ฟงธรรมนั้นอย่างตั้งอกตั้งใจ แล้วจดจำธรรมที่ฟงนั้นไว้อย่างดี นำเนื้อความแห่ง ธรรมที่จดจำไว้มารพิจารณา ธรรมทั้งหลายควรแก่การนำมาพิจารณา ขณะที่มีการพิจารณาธรรมอยู่นั้นความยินดีพอใจในธรรมจึงเกิดขึ้น เกิดความขยันอดทน ไตรตรองดีแล้ว จึงได้อุทิศกายและใจ เพื่อทำให้รู้ เห็น เข้าใจอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งใน สัจจะอันยอดเยี่ยม ด้วยนามกาย (เจตสิกทั้งหลาย) และเห็นแจ่มแจ้งสัจจะอันยอดเยี่ยม นั้นด้วยปัญญา แต่หากศรัทธาไม่มี การที่จะเข้าไปหา หรือการเข้านั่งใกล้ๆ การเงียโสต เพื่อที่จะรับฟังธรรม การที่จะจดจำธรรมเอาไว้ เพื่อการพิจารณาเนื้อความ ความเพ่ง พินิจธรรม ความยินดีพอใจ ความขยันอดทนการไตรตรองและการอุทิศกายและ

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙.), หน้า ๖๔๙.

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙.), หน้า ๖๕๖.

ใจก็ ไม่มีในบุคคลนั้น^{๔๐} ดังที่เหล่าปญจวัคคีย์ เมื่อครั้งที่ยังไม่เกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้า เพราะคิดว่าพระผู้มีพระภาคละทิ้งความเพียร จะบรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าได้อย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัสกับเหล่าปญจวัคคีย์วาฬิคุทั้งหลาย ตถาคตเพียรหันทตริสรุเองโดยชอบ พวกเธอจงเฝ้าใส่ตสดับ เราได้บรรลุอมตะธรรมแล้ว จะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิตโดยชอบ ต้องการควยปญญาอันยิ่งเองเขาถึง อยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงสามารถกระทำปญจวัคคีย์ยินยอมได้แล้ว ปญจวัคคีย์เกิดตถาคตโพธิ์ศรัทธาและตั้งใจเพียรเพื่อความรู้อย่างยิ่งแล้ว เป็นผลทำให้ปญจวัคคีย์ได้เกิดปญญาเห็นธรรม^{๔๑} จะเห็นได้ว่าศรัทธาเป็นพื้นฐานที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาสู่ปญญาเป็นอย่างมาก หากบุคคลไม่เกิดศรัทธาแล้วจะไม่สนใจหรือไฝหาความรู้หรือปญญาก็จะไม่เกิด กล่าวได้ว่า ศรัทธาจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลขึ้นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปญญา เมื่อบุคคลเกิดศรัทธาแล้ว ทำให้มีความสนใจอยากรู้อยากเห็น จึงเข้าไปหาและเข้าไปนั่งใกล้ๆ คอยฟังอย่างตั้งอกตั้งใจในธรรม เมื่อฟังแล้วก็จดจำในธรรมนั้นไว้ แล้วนำธรรมมาพิจารณาในเนื้อหาสาระของธรรม ให้เกิดความเข้าใจด้วยความ ยินดีพอใจ อย่างขยันและอดทนในการไตรตรองธรรม ทุมเททั้งร่างกายแรงใจอย่างไม่หวาดหวั่น เพื่อทำให้เกิดความรู้เห็นตามความเป็นจริงอย่างแจ่มแจ้งไม่มีข้อสงสัยใด ๆ จนเป็นปญญาที่รู้เห็นได้ด้วยตนเองอย่างถูกต้องตามความจริงที่เกิดขึ้นของธรรม อัจฉริยบุคคลบางคน สร้างเสริมปญญาของตนได้โดยไม่ต้องอาศัยศรัทธาต่อผู้อื่น ทานเหล่า นั้นได้ไชแต่ความรู้จักคิดรูจักมอง สิ่งทั้งหลายตามสภาวะและตามเหตุปัจจัยคือ โยนิโสมนสิการอย่างเดียว แล้วพัฒนาปญญาให้เจริญงอกงามขึ้น จนรู้เข้าใจทั่วถึงซึ่งสัจธรรมหมายถึงพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้า ที่สามารถตรัสรู้ได้โดยโยนิโสมนสิการอย่างเดียวเป็นปัจจัยของปญญา^{๔๒} ผู้มีปญญา สอนของศรัทธามีความสำคัญในขั้นพื้นฐาน คือไชเป็นเพียงเครื่องกระตุ้นปญญาให้เกิดขึ้น เมื่อปญญาเกิดแล้วก็จะไชปญญาเป็นตัวนำเข้าสู่วิมุตติ จะเห็นตัวอย่างในกรณีของพระสารีบุตร ได้เห็นพระอัสสชิ เกิดความเลื่อมใสว่าลักษณะท่าทางของทาน แสดงว่าคงมีอะไรดี คงมีภูมิธรรมปญญาสูง เกิดความอยากจะรู้อยากจะถามจึงเข้าไปหา เมื่อได้บวชในพระพุทธศาสนาแล้ว พระสารีบุตรไม่ได้เชื่อพระพุทธเจ้า ดังในบุพพปฏกฐสูตร ที่พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกทานพระสารีบุตรมาตรัสว่าสารีบุตร เธอเชื่อหรือไม่ว่า สัทธินทรีย์ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่มอตะมิมอตะเพนที่ไปใเบื่องหน้า มิมอตะเพนที่สุด ฯลฯ ปญญินทรีย์ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่ง

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓/๒๑๒, ๔๓๒/๕๔๑-๕๔๒, สัจจะอันยอดเยี่ยม ในที่นี้หมายถึงนิพพานสัจจะ; ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๓/๑๔๒, ปญญาในที่นี้หมายถึงมรรคปญญา; ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๓/๑๔๒.

^{๔๑} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๑๙/๑๘-๒๗.

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๖๑๕.

ลงสู่มตะ มื่อมตะเปนที่ไปในเบื่องหน้า มื่อมตะเปนที่สุด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอนี้ชนเหล่าใดไม่รู้ไม่เห็น ไม่เข้าใจ มิได้ทำให้แจ้ง มิได้สัมผัส ด้วยปัญญา ชนเหล่านั้นพึงถึงความเชื่อต่อผู้อื่นในข้อนี้ว่า สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วยอมหยั่งลงสู่มตะ มื่อมตะเปนเบื่องหน้า มื่อมตะเปนที่สุด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอนี้ชนเหล่าใดรู้เห็น เข้าใจ ทำให้แจ้ง สัมผัสด้วยปัญญาแล้ว ชนเหล่านั้นยอมไม่มีความสงสัย ไม่มีความแคลงใจในข้อนี้เลยวว่า สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ยอมหยั่งลงสู่มตะ มื่อมตะเปนเบื่องหน้า มื่อมตะเปนที่สุด ก็ข้อนี้ข้าพระองค์รู้ เห็นเข้าใจ ทำให้แจ้ง สัมผัสด้วยปัญญาแล้ว ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยไม่มีความแคลงใจในข้อนี้^{๔๓}จะเห็นได้ว่า มนุษย์มีความสามารถและสติปัญญาที่ติดตัวมาแต่เกิดต่างกัน ปุณฺณธรรมดาจะเข้างถึงปัญญาได้อาจเปนเรื่องยาก แต่เมื่อเขาได้ยินได้ฟังเรื่องราวต่าง ๆ จากบุคคลอื่นแล้ว จึงจะทำให้เขาเกิดความสนใจและเกิดศรัทธาในเรื่องนั้น ๆ ศรัทธาเปนพื้นฐาน ให้เขาได้ค้นหาข้อมูลต่อไป จนสามารถได้รู้เห็นตามความเป็นจริง จนเข้างถึงขั้นเปนปัญญาแล้ว สามารถพัฒนาต่อไปจนถึงเป้าหมายได้ ในทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ความสำคัญตอปัญญาเป็นอย่างมาก เพราะเปนศาสนาแห่งปัญญา แต่ในบุคคลทั่วไปที่ยังไม่สามารถได้มาซึ่งปัญญา ในสวนของศรัทธานั้นจะเปนสิ่งที่สำคัญมาก เพื่อเปนพื้นฐานในการสร้างให้เกิดปัญญา และ ตอเปนศรัทธาที่เปนแบบนําสู่ปัญญาเท่านั้น จึงจะเปนศรัทธาที่ถูกตอตามหลักพุทธศาสนา เพื่อสร้างความสัมพันธ์ตอไปให้ถึงเป้าหมาย

๒.๑.๒.๒ ศรัทธาเปนพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติวิปสนากรรมฐาน

การปฏิบัติวิปสนากรรมฐาน เปนวิธีฝึกอบรม เพื่อการให้เกิดความรู้งแจ้งเจริญปัญญา^{๔๔} เปนกระบวนการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่การบรรลุธรรม ตั้งแต่ขั้นรู้เห็นถูกตอตามความเป็นจริง ไปจนถึงการหลุดพ้นจากวิภวทุกขคือนิพพาน ในกระบวนการปฏิบัติวิปสนากรรมฐาน มีหมวดธรรมที่สำคัญตอการปฏิบัติได้แก่อินทรีย์ ๕ กับพละ ๕ องค์ประกอบของหลักธรรมทั้งสองเหมือนกัน คือศรัทธาวิริยะ สติสมาธิปัญญา แต่มีสวนต่างกันคือหน้าที่ ที่ตอเปนไปตามหลักธรรมนั้น ๆ อินทรีย์ ๕ กับพละ ๕ เปนธรรมที่เปนในกิจของตน เปนหลักปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อให้ถึงความหลุดพ้นโดยตรง^{๔๕} พละธรรม เปนกําลังให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง ซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่างจะเข้ครอบงำไม่ได้ อินทรีย์ธรรม เปนเจ้าการในการครอบงำ ซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่าง คือความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และ ความหลงมกมาย^{๔๖} ดังมีในทุติยวิภังคสูตร ที่พระผู้มีพระภาคตรัสวว่า ภิกษุ

^{๔๓} ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๑๔/๒๓๖-๒๓๗.

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสนฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๔.

^{๔๕} พระธรรมปฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสนฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๙.

^{๔๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสนฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๕๕

ทั้งหลายอินทรีย์ ๕ ประการนี้ มีสัทอินทรีย์เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคต ฯลฯ เปนพระพุทเจ้าเปนพระผู้มีพระภาค มีวิริยอินทรีย์ เปนผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เข้าถึงกุศลธรรม ฯลฯ มีสติอินทรีย์ เปนผู้มีสติ สติปัญญาเป็นเครื่องรักษา ตนอย่างยิ่ง ฯลฯ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกใด เกิดสมาธิอินทรีย์ ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ ฯลฯ ไตปัญญินทรีย์ เปนผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา เห็นทั้งความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา^{๔๗} พระผู้มีพระภาคยังได้ตรัสถึงอินทรีย์ ๕ ไว้อีก ในปฐมโสตาปนสูตร ได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลาย เปนการรับรองผลในการใช้อินทรีย์ ๕ ว่า อินทรีย์ ๕ ประการ สัทอินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์นี้ เมื่อใดที่อริยสาวก ได้รู้ชัดถึงคุณ โทษ ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และเครื่องสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ ประการ นี้ตามความเป็นจริงอริยสาวกนี้เป็นโสตาบันไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่อนที่จะสำเร็จสัมโพธิ ในวันข้างหน้า^{๔๘} เมื่อเป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถือนั่น อริยสาวกนี้เป็นอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ แล้วทำกิจที่ควรทำสิ้นแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชนแล้วหลุดพ้น เพราะรู้โดยชอบ^{๔๙} จะเห็นได้ว่าเมื่อบุคคลที่เจริญอินทรีย์ ๕ เมื่อได้รู้ชัดถึงคุณ โทษ ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ ประการนี้ตามความเป็นจริงทำให้เป็นโสตาบันบุคคล หมายถึงผู้ประกอบอริยะมืองค ๘ เพราะคำว่าโสตะเป็นชื่อของอริยะมืองค ๘^{๕๐} ไม่มีทางตกต่ำ ไปในอบาย ๔ คือ นรกกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน แดนเปรต และพวกอสูร^{๕๑} มีความแน่อนที่จะได้สำเร็จสัมโพธิ หมายถึงมรรคเบื้องสูง ๓ อัน ได้แก่ สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหันตมรรค^{๕๒} จนสำเร็จสูงสุดถึงอรหันตชินาสพ เปนพระอรหันตผู้สิ้นอาสวะแล้ว ซึ่งเป็นพระสาวกที่รู้ตามพระผู้มีพระภาค^{๕๓} เปนผู้ปลงขันธภาระได้ (เรื่องที่รับผิดชอบ คือขันธ ๕) ปลงกิเลสภาระได้ (เรื่องที่รับผิดชอบ คือกิเลส) และปลงอภิสังขารภาระได้ (เรื่องที่รับผิดชอบ คือ การปรุงแต่งจิต) จนสามารถบรรลุประโยชน์ตน หมายถึงบรรลุอรหันตผล เพราะสิ้นภวสังโยชนคือ สิ้นกิเลสที่เป็นเครื่องผูกสัตว์ไว้ในภพทั้งหลาย^{๕๔} ได้อย่างเป็นอิสระพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงการปฏิบัติธรรมที่บ้าน ไวในหนังสือการ

^{๔๗} ติรยาระเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๘๐/๒๘๙-๒๙๑.

^{๔๘} ติรยาระเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๒-๓/๒๘๒-๒๘๓.

^{๔๙} ติรยาระเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๔-๕/๒๘๔-๒๘๕.

^{๕๐} อภ.ปญจก.อ. (บาลี) ๓๑/๕๓๐.

^{๕๑} อภ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

^{๕๒} ที.สี.อ. (บาลี) ๓๗๗/๒๘๑, อภ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสนฉบับประมวลศัพท์, หนา ๓๒๖.

^{๕๔} อภ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๙.

บวชอยู่ที่บ้าน ไฉนว่า การบวชอยู่ที่บ้าน สามารถที่จะบรรลุธรรมได้เหมือนกับการบวชอยู่ที่วัด โดยอาศัยหลักธรรมที่เป็นเนื้อแท้ หรือเป็นตัวแท่งของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่เป็นหลักชัดเจนตายตัว สำหรับยึดเป็นหลักในการปฏิบัติ จะต้องเอาชนิดที่สูงขึ้นไป ละเอียดขึ้นไป คือหมวดธรรมที่มีชื่อว่า อินทรีย์ ๕ การบวชอยู่ที่บ้านจะได้รับผลสำเร็จจะต้องบริบูรณ์ด้วยอินทรีย์ ๕ หรือธรรมะ ๕ ประการ อันมีศรัทธา เชื่อมมั่นในสิ่งที่ตนถือเอาเป็นที่พึ่ง คือการปฏิบัติหรือคำสอนนั้นแล้วก็เชื่อมั่นว่า ตัวเองทำได้เราทำได้ ไม่เหลือวิสัยว่าตัวเรามีความสามารถทำได้แล้ว ก็ปล่อยให้ทำไปด้วยศรัทธา และต้องมีวิริยะความกล้าหาญ ความพากเพียรความบากบั่น สนุกสนาน พอใจ ในการปฏิบัติเป็นสุข เมื่อกำลังทำ โดยไม่ต้องรอคอยหรือหวังผลตอบแทนใด ๆ ขณะที่กำลังกระทำอยู่มันก็เกิดความพอใจ และเป็นสุขอิมอยู่ด้วยความสุข หมายถึงการมีความสุขโดยที่ไม่ต้องเสียเงินซื้อหา มา มีสติเฝ้าระวัง รักษาป้องกัน ไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้น ในความรู้สึกนึกคิดหรือในการกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีผัสสะทางตา หู จมูก ลิ้น กายและทางใจเอง มีสมาธิที่เป็นจิตแน่วแนต่อพระนิพพานเป็นอารมณ์ อยู่ตลอดเวลา ตลอดเวลาทุกลมหายใจเข้า ออก มีจุดมุ่งมั่นต่อพระนิพพาน เรียกว่ามีเอกัคคตาจิตมุ่ง พระนิพพานอยู่ตลอดเวลาคือมีความหลุดพ้นจากความทุกข์เป็นอารมณ์ ในการปฏิบัติทั่วไป การทำสมาธิหรือเจริญภาวนา จะปฏิบัติธรรมะพวกไหนก็ตามจะต้องปฏิบัติให้มีอินทรีย์ครบทั้ง ๕ แล้วในที่สุดก็มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาคือความรู้อย่างถูกต้องชัดเจน ในสิ่งที่ต้องกระทำหรือควรกระทำอย่าให้ความอยาก ในกิเลสตัณหา เพื่อความเป็นเราเขา เข้ามาแทรกแซง มันจะทำให้เสียหมด ดังนั้นการบวชอยู่ที่บ้าน เป็นการปฏิบัติตัวให้ไม่มีอัตตา ไม่มีความทุกข์ไม่มีปัญหาอะไร มีจิตที่บริสุทธิ์อยู่ด้วยปัญญาและเกิดความสุขความสงบ^{๕๕} พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสธรรมหมวดผล ๕ กับพระภิกษุทั้งหลายว่า ผล ๕ ประการคือ สัทธาผละ เป็นผู้มั่งคั่ง เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคต เป็นกำลัง มีวิริยผละ เป็นผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่เป็นผู้มีสติ เป็นกำลัง ประกอบด้วยสติปัญญา เป็น เครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำคำที่พูด แม้นานได้ มีสมาธิผละเป็นผู้สังคจจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายเป็นผู้มีปัญญา ผละ คือประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๕๖} เห็นได้ว่า ผู้มีศรัทธา มีความเชื่อในปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตเป็นกำลังอันมีลักษณะเลื่อมใส น้อมใจเชื่อและมีความเล่นไปด้วยดี ทำให้บุคคลมีกำลังทำความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้เกิดกุศลธรรม มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคงเป็นกำลังในตนคือมีวิริยะกำลัง มีกำลังของสติในการระลึกถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดแม้นานได้ เพื่อเป็นกำลังในการสร้างเกาะป้องกัน ระวังและรักษาตนไม่ให้หลงลืมอยู่ตลอดเวลา มีสมาธิผละ มีกำลัง

^{๕๕} พุทธทาส ภิกขุ, การบวชอยู่ที่บ้าน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๔๗).

^{๕๖} ดูรายละเอียดใน อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๗-๑๘.

ในความสงบสัจจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลายไม่ให้เกิดขึ้น ด้วยอาการสงบไม่ฟุ้งซ่านขัดส่าย และ ด้วยกำลังของปัญญา เป็นเครื่องพิจารณาเห็นความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ที่สามารถชำระกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกขโดยชอบ ด้วยอาศัยในพลธรรมนี้ เป็นแรงกำลังของใจไม่ให้เกิดความท้อถอยในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการกระทำการณแห่งการพ้นทุกข์ที่ปวงอย่างสิ้นเชิง พระสมภาร สมภาโร (ทวีรัตน์) ได้อธิบายเรื่องพละ ๕ ที่ใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนาไว้ในเอกสารประกอบการสอนกรรมฐานไว้ว่า ธรรมะสำหรับบุคคลผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน คือ พลธรรมหรือธรรมะอันเป็นกำลังพล มี ๕ คือ ๑. สัทธาพละ มีความเลื่อมใสเชื่อถืออย่างแรงกล้า โดยไม่มีการย่อท้อถอยในการปฏิบัติ มุ่งหน้าแต่จะบำเพ็ญวิปัสสนาธุระเพื่อให้ได้ซึ่งมรรค ผล นิพพาน เพื่อกำจัดความไม่เชื่อเสียได้ ๒. วิริยพละ มีความองอาจกล้าหาญ พากเพียร เพื่อที่จะปฏิบัติวิปัสสนาอย่างแรงกล้า โดยไม่มีความสะดุ้งหวาดเกรง เพื่อกำจัด ความเกียจคร้าน ๓. สติพละ มีความระลึกได้อย่างถูกต้องแรงกล้า เป็นไปไม่ขาดสายติดต่อกันไปได้ปัจจุบันทุกขณะปรากฏชัดเป็นพิเศษ เพื่อกำจัดกิเลสร้าย และความประมาทในการปฏิบัติสติพละนี้ ยิ่งพอกพูนมากเท่าใด ก็ยิ่งมีผลดีมากขึ้นเท่านั้น ๔. สมาธิพละ มีความสงบ ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวอย่างแรงกล้าต่อบวิปัสสนากรรมฐาน ไม่หวั่นไหวโยกคลอนท้อถอย เพื่อที่จะกำจัดความขัดส่ายไม่หยุดนิ่งได้แห่งจิต และ ความคิดฟุ้งซ่าน ๕. ปัญญาพละ ความกำหนดรู้แจ้ง สอดส่องในการปฏิบัติธรรมอย่างแรงกล้าเป็นพิเศษ เพื่อจะทำลายกิเลสอันเป็นอริร้าย โดยไม่มีความท้อถอยสะดุ้งหวาดเกรง เพื่อกำจัดอวิชชา^{๕๗} ในการปฏิบัติจะได้ผลถูกต้องสมบูรณ์ได้ เพราะการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้นต้องอาศัยพลธรรมหรืออินทรีย์ ๕ นี้เป็นสำคัญ^{๕๘} การที่จะได้ปัญญา เข้าถึงความจริงสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา การเจริญวิปัสสนากรรมฐานนับได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญ ที่จะทำให้ได้มาของความจริงที่เกิดขึ้นตามกฎแห่งธรรมชาติ การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ก็เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งในสภาวะธรรมตามความเป็นจริงว่า องค์ประกอบของชีวิตต่างก็เป็นไปตามกฎแห่งไตรลักษณ์ เป็นสภาพที่ไม่เที่ยง ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นอนัตตา ปัญญาที่รู้แจ้งในสภาวะธรรมตามความเป็นจริงเช่นนี้ จะนำไปสู่การกำจัดกิเลสและเข้าถึงพระนิพพาน ได้ในที่สุด ศรัทธาอันนับได้ว่าเป็นปัจจัยเกื้อกูลขั้นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนา คือเป็นส่วนประกอบในหลักธรรมทั้งอินทรีย์ ๕ พละ ๕ ที่ใช้เป็นหลักธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนา ในอินทรีย์ ๕ ศรัทธาอันมีหน้าที่ในความยิ่งใหญ่ และความยิ่งใหญ่อีก ๔ ชนิดนั้น ก็จะทำหน้าที่ในความยิ่งใหญ่ในเฉพาะตน คือ ทำธรรมทั้งหลายให้เป็นไปคล้อยตามอำนาจของตน เมื่อตนมีความยิ่งใหญ่ธรรมนั้นก็เป็นใหญ่ตาม เมื่อตนอ่อนแอลงก็จะอ่อนแอตามเช่นกัน พละ ๕ ก็เช่นกันในกำลังทั้ง ๕ ประการ ศรัทธาพละนั้น ศรัทธามีหน้าที่เป็นกำลัง

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), อวิชา ความไม่รู้จริงความหลงอันเป็นเหตุไม่รู้จริง,

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๒๙-๓๓๐.

^{๕๘} พระสมภาร สมภาโร (ทวีรัตน์), “กรรมฐาน”, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๕-๘๖.

และช่วยหนุนพละอีก ๔ ชนิดที่เหลือให้มีกำลังแรงกล้าขึ้น เมื่อใดก็ตามที่มีกำลังมากขึ้น ธรรมทั้งหลายที่เป็นตรงกันข้ามกับพลธรรมนี้ ไม่อาจทำให้เกิดความหวั่นไหวหรือเกิดความวิตกกังวลใด ๆ ได้ จะเห็นได้ว่า ศรัทธาในหมวดธรรมทั้ง ๒ เมื่อถือตามหน้าที่แล้ว ศรัทธามีความสำคัญตามหน้าที่คือ สร้างความเป็นใหญ่ในกิจนั้น ๆ และเป็นกำลังแห่งจิตใจ เพื่อให้องค์ธรรมนั้นเกิดความสัมพันธ์กันในหมวดธรรม และเกื้อกูลส่งเสริมให้การเจริญวิปัสสนาที่ประกอบด้วยหมวดธรรมทั้ง ๒ เกิดความสำเร็จ จนเกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในสัจจะธรรมเป็นโลกุตตรปัญญา ในการปฏิบัติวิปัสสนานี้ มีศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้น ศรัทธาจึงมีความสำคัญขั้นพื้นฐานในการปฏิบัติธรรมเป็นอย่างมาก ต่อการบรรลุธรรม มนุษย์เมื่อไม่มีศรัทธาต่อสิ่งใดแล้ว มักจะไม่ให้ความสนใจต่อสิ่งนั้น ๆ ต่อเมื่อศรัทธาแล้ว จึงทำให้เกิดความสนใจและมุ่งมั่นที่จะนำพาตนเองเข้าไปให้ถึงเป้าหมายในชีวิต ถ้าผู้ปฏิบัติขาดธรรมข้อแรกคือศรัทธา ก็ไม่สามารถที่จะนำพาให้บรรลุธรรมในขั้นสูงสุดได้ เพราะความเชื่อในพระรัตนตรัย ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มมากขึ้น มีกำลังทั้งที่เป็นกำลังกายและกำลังใจ ว่าตนเองก็สามารถที่จะอาศัยธรรมนี้ นำพาให้ตนพ้นทุกข์และหลุดพ้นจากวัฏฏะได้ในที่สุด โดยอาศัยศรัทธาเป็นปัจจัยเกื้อกูลขั้นพื้นฐานในพัฒนาให้เกิดเป็นปัญญา ศรัทธาเป็นเหตุให้บุคคลมีความขยันหมั่นเพียรในกุศลธรรมให้เกิด และเพียรในการละอกุศล มีสติเป็นเครื่องระลึกทำให้เกิดความรู้สึกลอยตลอดเวลา ต่อการกระทำทางกาย วาจาและใจ ให้เกิดความสงบระงับจนเกิดเป็นสมาธิ จิตที่สงบระงับจากกิเลสดีแล้ว จะเกิดปัญญาเห็นแจ้งของสรรพสิ่งที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นธรรมดา จนไม่ยึดติด และกระทำความสลัดออกจากกิเลสอันเป็นเหตุแห่งวัฏฏะทุกข์ เพื่อความเป็นอิสระและหลุดพ้นเข้าถึงเป้าหมาย คือ นิพพาน

๒.๑.๓ แนวคิดเรื่องหลักธรรมที่เกื้อหนุนศรัทธา

ศรัทธาเป็นส่วนประกอบพื้นฐานในหมวดธรรมธรรมหมวดใดก็ตามในพุทธธรรม ถ้ามีศรัทธาเป็นส่วนประกอบแล้ว จะต้องมียุทธาเป็นอีกข้อหนึ่งเสมอ เพื่อควบคุมศรัทธาให้อยู่ในความหมายที่ถูกต้อง ในหมวดธรรมที่มีศรัทธาเป็นองค์ประกอบ และมีความเหมาะสมสำหรับกลุ่มบุคคลแต่ละกลุ่มต่างกันสามารถแบ่งหมวดธรรมที่มีศรัทธาเป็นพื้นฐานสำหรับกลุ่มบุคคล ที่มีรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาออกได้เป็น ๓ กลุ่มดังนี้

๒.๑.๓.๑ กลุ่มศรัทธาในหมวดธรรมสำหรับบรรพชิต

พระผู้มีพระภาคได้สอนธรรมที่เป็นไปเพื่อการบรรลุธรรมไว้ใน สารัชชสูตรเพื่อให้บรรพชิตได้นำธรรมนั้นไปศึกษาและนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดเป็นผลสำเร็จคือการบรรลุธรรม และถึงเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน พระผู้มีพระภาคทรงตรัสกับพระภิกษุทั้งหลาย ถึงธรรมเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แก้แล้วกล้าแห่งภิกษุผู้เสขะ ๕ ประการธรรมเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แก้แล้วกล้า ๕ ประการ ๑. เป็น

ผู้มีศรัทธา ๒. เป็นผู้มั่งคั่ง ๓. เป็นพหูสูต ๔. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร ๕. เป็นผู้มียปัญญา ผู้ไม่มีศรัทธามีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้มีศรัทธาหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ผู้ทุศีลมีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้มีศีลหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ผู้มี สุตะน้อยมีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้เป็นพหูสูตหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ผู้เกียจคร้านมีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้ปรารถนาความเพียรหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ผู้มียปัญญาหาความครั่นคร้ามใด แต่ผู้มีปัญญาหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ฉะนั้น ธรรมทั้ง ๕ จึงชื่อว่าเครื่องทำความ แก่กล้าสำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ^{๕๙} เวสาร์ชชกรณธรรม^{๖๐} เป็นธรรมที่ทำให้เป็นพระเสขะ^{๖๑} มีความสำคัญต่อผู้ที่เกิดความท้อถอยเป็นอย่างมาก ความแก่กล้าเท่านั้น จึงจะสามารถทำให้ฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการไปสู่การบรรลุธรรมได้ ดังนั้นศรัทธา^{๖๒} มีความสำคัญในขั้นพื้นฐาน คือ เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าเป้าหมาย คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ อาศัยธรรมหมวดนี้ในการสร้างความสัมพันธ์ของศรัทธาสู่การบรรลุธรรมในขั้นสูง ด้วยการสร้างความกล้าหาญ สร้างขวัญและสร้างแรงบันดาลใจ ให้ตนดำเนินการให้สำเร็จผล เมื่อบุคคลมีศรัทธาที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในศีลที่บริสุทธิ์ เป็นผู้ใฝ่หาการศึกษาให้มีความรู้มาก มีความตั้งใจในความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ จนเป็นผู้มียปัญญาได้รู้เห็นตามความเป็นจริงในอริยสัจ หยั่งลงสู่พระไตรลักษณ์ จนเข้าถึงความหลุดพ้นและเข้าถึงพระนิพพาน หมวดธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ มีความสัมพันธ์กันทั้งในด้านความเสมอกัน ความต่อเนื่องอันเป็นปัจจัยส่งต่อกัน เพราะบุคคลเมื่อเกิดศรัทธาแล้วจึงจะสนใจในสิ่งนั้น ๆ ต่อไป ในหมวดธรรมทั้ง ๕ นี้ถึงแม้ว่าศรัทธาจะสำคัญในขั้นพื้นฐาน แต่ธรรมที่เหลือก็มีความสำคัญอย่างเท่าเทียมกันทุกธรรม จะขาดหรือมากกว่าธรรมใดไม่ได้เลย เพราะมีความสัมพันธ์และเป็นปัจจัยส่งต่อให้กัน เพื่อให้เกิดเป็นหมวดธรรมในการทำให้เป็นผู้แก่กล้าและไม่มีความทุกข์ และเป็นหมวดธรรมที่พระเสขะยึดเป็นหลักปฏิบัติในการนำพาตนเองให้ถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ศรัทธาที่เกิดขึ้นแล้วในบุคคล ด้วยอาศัยพระรัตนตรัยเป็นเครื่องทำให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสมีความเล่นไปด้วยดี มีศีลเป็นเครื่องทำให้เป็นปกติในกายวาจาใจ อันบริสุทธิ์จากบาปอกุศลทั้งหลาย ใฝ่ศึกษาค้นคว้าหาความรู้อันประเสริฐแห่งธรรมจากการฟัง การอ่าน การคิด การสนทนากับสัตบุรุษ ด้วยความปราถนาเพียรอดทนในการที่จะละอกุศลที่เกิดและก็ทำให้สิ้นไป ทำกุศลให้เกิดขึ้น กุศลที่เกิดขึ้นแล้วก็เพียรรักษาไว้ไม่ให้สูญหาย ด้วยความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นของธรรม จนได้ปัญญารู้แจ้ง และอาศัยปัญญานี้เป็นเครื่องมือในการนำพาในบรรลุเป้าหมาย คือ นิพพาน

^{๕๙} ดูรายละเอียดใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๐๑/๑๗๕-๑๗๖, ความครั่นคร้าม ในที่นี้หมายถึง โทมนัส (ความทุกข์ใจ); อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๑/๔๖.

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), เวสาร์ชชกรณธรรม ธรรมทำความกล้าหาญ, ธรรมเป็นเหตุให้กล้าหาญ, คุณธรรมที่ทำให้เกิดความกล้า; **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๔๑.

^{๖๑} เสขะ ผู้ยังต้องศึกษา ได้แก่ พระอริยบุคคลที่ยังไม่บรรลุอรหัตผล, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๕.

๒.๑.๓.๒ กลุ่มศรัทธาในหมวดธรรมสำหรับคฤหัสถ์

พระผู้มีพระภาคทรงสอนถึงธรรมที่สามารถทำให้คฤหัสถ์ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีปกติสุขไว้ใน วัชฌิสสูตร อันเป็นหลักธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นผู้เจริญและประเสริฐหลักธรรมนั้น คือ วุฒิธรรม^{๒๒} บุคคลเมื่อเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการ ชื่อว่าย่อมเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญอย่างประเสริฐ ชื่อว่าเป็นผู้ถือเอาสิ่งที่เป็นสาระ และถือเอาสิ่งที่ประเสริฐแห่งกาย ธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการมี ศรัทธา (ความเชื่อ) ศีล (การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย) สุตะ (การสดับฟังหาความรู้) จาคะ (การเสียสละ) ปัญญา (ความรู้รอบรู้) เมื่อบุรุษใดเจริญด้วยธรรม ๕ ประการนี้ มีผลทำให้เป็นสัตบุรุษ มีปัญญาเห็นประจักษ์ หากสตรีใดเมื่อเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการ สตรีนั้น เป็นผู้ที่มีศีล เป็นอุบาสิกา ชื่อว่าถือเอาสิ่งที่เป็นสาระสำหรับตนไว้ได้ในโลกนี้^{๒๓} บุคคลจะเป็นอารยชน^{๒๔} ได้นั้น จะต้องเป็นผู้ประเสริฐทั้งกายและใจ ด้วยการยึดหลักวุฒิธรรมนี้ ในหมวดธรรมนี้มีศรัทธาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นพื้นฐานที่สำคัญของความสมบูรณ์ในหลักวุฒิธรรม องค์ประกอบทั้ง ๕ มีความสำคัญและมีความสัมพันธ์ต่อกัน หลักธรรมนี้ต้องสมบูรณ์ด้วยองค์ประกอบทั้ง ๕ เมื่อนั้นบุคคลจึงจะถือว่าเป็นผู้เจริญเป็นอารยชนที่ประเสริฐ อยู่ในโลกปัจจุบันได้อย่างเป็นสุข รู้เท่าทันในทุกๆ จะเห็นได้ว่า เมื่อเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัยแล้ว ความสมบูรณ์ด้วยศีลย่อมเกิดขึ้นตามมา ศีลทำให้บุคคลมีความสงบทั้งกายและใจ เป็นผู้เฝ้าหาในสิ่งที่เปี่ยมประโยชน์สำหรับตน ด้วยการศึกษาหาความรู้ ให้อุจจริตเห็นจริงตามคลองธรรม มีจิตที่บริสุทธิ์ยอมเสียสละได้ในสิ่งที่เปี่ยมของของตนให้กับผู้อื่น ด้วยเพราะเกิดปัญญารู้เห็นตามความเป็นจริงในสังขธรรม ทำให้เป็นผู้เจริญและประเสริฐ เพราะถ่อมถ่อมยึดมั่นในสิ่งที่ดีไว้เป็นมงคลสำหรับชีวิต ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นผู้มีปกติสุข คฤหัสถ์ที่เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย และยึดมั่นเป็นสรณะที่พึ่งที่อาศัยแล้ว จิตใจเกิดความสงบเป็นปกติในศีล ต้องการสดับฟังหาธรรมที่เป็นความรู้ เกิดความไม่ตระหนี่มีความคิดในการให้แก่ผู้อื่น ด้วยมีปัญญารู้แจ้งในความเป็นจริงไม่ยึดติดในสิ่งใด ๆ ปัญหาที่ได้เห็นอริยสัจแล้วจะนำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), วุฒิธรรม หรือ อริยวัชฌิ หรือ อารยวัชฌิ (ความเจริญอย่างประเสริฐ, หลักความเจริญของอารยชน); **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๘๒.

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๖๓-๖๔/๑๑๑-๑๑๓.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), อารยชน คนที่เจริญด้วยขนบธรรมเนียมอันดีงาม, คนมีอารยธรรม; **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๕๐.

๒.๑.๓.๓ กลุ่มศรัทธาในหมวดธรรมสำหรับทั่วไป

หมวดธรรมที่มีเหมาะสมสำหรับความเป็นสากล หรือสำหรับบุคคลทุกกลุ่มพระผู้มีพระภาคได้สอนไว้ในหมวดธรรมที่ชื่อว่า อินทรีย์ ๕ หรือเรียกอีกชื่อว่าพละ ๕ องค์ธรรมมีอยู่ ๕ อย่าง เป็นธรรมที่เป็นในกิจของตน เป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจ ให้ถึงความหลุดพ้นโดยตรง^{๖๕} คือ สัทธา (ความเชื่อ) วิริยะ (ความเพียร) สติ (ความระลึกได้) สมาธิ(ความตั้งจิตมั่น) ปัญญา (ความรู้ทั่วชัด) ธรรม ๕ อย่างนี้เป็นชุดเดียวกันแต่มีชื่อเรียกต่างกัน เพราะว่าไปตามหน้าที่ที่ทำ คือ เรียกชื่อว่า พละ โดยมีความหมายว่าเป็นกำลังให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง ซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้ ที่เรียกชื่อว่า อินทรีย์ โดยความหมายว่า เป็นเจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่าง คือ ความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงงมงาย^{๖๖} พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับเหล่าภิกษุทั้งหลายว่า อินทรีย์ ๕ ประการ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ เมื่อใดที่บุคคลรู้ชัดคุณ โทษ รู้ชัดความเกิด ความดับ คุณ โทษและเครื่องสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ ประการนี้ตามความเป็นจริง เมื่อนั้น บุคคลเป็นโสดาบันไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า เป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถอยถอย เมื่อนั้น เป็นอรหันตชีณาสพอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำสิ้นแล้วปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้วหลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ^{๖๗} ภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ ประการนี้มี สัทธาพละ เป็นผู้มืศรัทธา คือเชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคต วิริยพละ เป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ สติพละ เป็นผู้มืสติ คือประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำค่าที่พูด แม้นานได้สมาธิพละ เป็นผู้สังตจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย ปัญญาพละ เป็นผู้มืปัญญา คือประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๖๘} พระผู้มีพระภาคก็ได้แสดงให้เห็นถึงการสร้างกำลัง ที่ทรงบรรลุถึงบารมีอันเป็นที่สุดเพราะรู้ยิ่ง ด้วยกำลังของตถาคต ๕ ประการ แต่จะต่างไปจากหมวดธรรมพละ ๕ ของบุคคลทั่วไป ดังมีในอนนุสสุตสูตร ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับพระภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เราได้บรรลุถึงบารมีอันเป็นที่สุดด้วยปัญญา อันยิ่งในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยสดับมาก่อน จึงปัญญาได้ กำลังของตถาคต ๕ ประการนี้ ที่ตถาคตมีแล้วเป็นเหตุให้ปัญญาฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท กำลังของตถาคต ๕ ประการอะไรบ้าง คือ สัทธาพละ (กำลังคือศรัทธา) หิริพละ (กำลังคือหิริ)

^{๖๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๙.

^{๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๕๕.

^{๖๗} ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๔-๕/๒๘๔-๒๘๕.

^{๖๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๗.

โอดตปฺปพะ (กำลังคือโอดตปปะ) วิริยพะ (กำลังคือวิริยะ) ปญญาพะ (กำลังคือปัญญา) ภิกขุทั้งหลายกำลังของตถาคต ๕ ประการนี้แล ที่ตถาคตมีแล้วเป็นเหตุให้ปญญาฐานะที่องอาจ บั่นลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท^{๖๙} จะเห็นได้ว่า การบรรลุลหรรณคืออริยสัจ ๔^{๗๐} ของพระผู้มีพระภาคที่ไม่เคยได้ยินจากที่ไหนมาก่อนด้วยตัวของพระองค์เอง ในฐานะที่เป็นธรรมอันประเสริฐที่สุด ที่สูงสุดหรือฐานะของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดในอดีตกาล อย่างมั่นคงด้วยฐานะ คือเวสัชชญาณ ๔ ประการ ไม่มีปัจจัยอื่นใดในโลกและเทวโลกที่สามารถทำให้พระองค์หวั่นไหวได้^{๗๑} ตรัสพระวาจาด้วยท่าทีที่องอาจดังพญาราชาสีห์ ไม่ทรงหวั่นเกรงผู้ใดเพราะทรงมั่นพระทัยในศีลสมาธิ และปัญญาของพระองค์^{๗๒} ด้วยธรรมจักรอันประเสริฐ ยอดเยี่ยม บริสุทธิ มี ๒ ประการคือ (๑) ปฏิเวธญาณ ได้แก่ ญาณที่แสดงถึงพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า (๒) เทสนาญาณ ได้แก่ ญาณที่แสดงถึงพระมหากรุณาคุณของพระพุทธเจ้า ญาณทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่าโอรสญาณ (ญาณส่วนพระองค์) มีเฉพาะพระพุทธเจ้าทั้งหลายเท่านั้นไม่มีแก่คนทั่ว^{๗๓} ในบริษัท หมายถึงหมู่, คณะ, ที่ประชุม ในที่นี้หมายถึงบริษัท ๘ คือ ชัตติยบริษัท พรหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท จตุมหาราชิกาบริษัท ดาวดึงส์บริษัท (สวรรค์ชั้นที่ ๒ แห่งสวรรค์ ๖ ชั้น) มารบริษัท พรหมบริษัท ๗๕ ด้วยกำลังของตถาคต ๕ ประการ คือ กำลังคือศรัทธา กำลังคือhiri กำลังคือโอดตปปะ กำลังคือวิริยะ กำลังคือปัญญา ที่พระผู้มีพระภาคได้มีแล้วเป็นเหตุให้ปญญาฐานะที่ประเสริฐด้วยวาจาที่กล้าหาญไม่หวั่นเกรงต่อผู้ใด ในการประกาศธรรมจักรอันประเสริฐ ยอดเยี่ยม และบริสุทธิ จะเห็นได้ว่า การบรรลุลหรรณของบุคคลทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ทุกคนล้วนต้องอาศัยการปฏิบัติวิปัสสนา เพื่อให้เกิดปัญญาความรู้แจ้งตามความเป็นจริงเมื่อว่าตามหน้าที่แล้ว หลักธรรมเพื่อให้เป็นไปในกิจของตน และเกิดกำลังใจสำหรับการบรรลุลหรรณ หมวดธรรมที่เหมาะสมคืออินทรี ๕ และพะละ ๕ แม้แต่พระองค์เองก็อาศัยพะละ ๕ สร้างกำลังใจแห่งความสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นกัน แต่มีความต่างในองค์ประกอบของหมวดธรรมที่ใช้ไม่เหมือนกัน เพื่อให้หมวดธรรมนั้นเกิดความสมบูรณ์ อันจะนำพาให้บุคคลสามารถเข้าถึงเป้าหมายได้ ก็ด้วยอาศัยความสัมพันธ์ของอินทรี ๕ หรือพะละ ๕ ที่ศรัทธาเป็นองค์ประกอบและมีความสัมพันธ์ต่อกันในหมวดธรรมและในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ศรัทธาที่มีต่อตถาคต คือความเชื่อในปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ที่ยิ่งใหญ่และเป็นกำลังใจ ในการสร้างการความขยันหมั่นเพียร เพื่อละบาปอกุศล สร้างกุศลให้เกิดขึ้น มี

^{๖๙} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๑/๑๕.

^{๗๐} อัง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๑/๔.

^{๗๑} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๘/๒๘๓, อัง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๖.

^{๗๒} ที.สี.ฎีกา. (บาลี) ๔๐๓/๔๓๒.

^{๗๓} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๘/๒๘๔-๒๘๕, อัง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๒๗.

สติเป็นเครื่องระลึกรู้อยู่ตลอดเวลา ให้เกิดความสงบเป็นสมาธิไม่หวั่นไหวฟุ้งซ่าน จนเกิดปัญญารู้แจ้ง เห็นจริงในอริยสัจ อันเป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของมวลมนุษยชาติ ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ดังเช่นสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

ก) หลักศรัทธา ๔ ประเภท

ศรัทธาในพระพุทธศาสนานอกจากจะเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องแล้วยังถือว่าเป็นหลักการที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายชีวิตที่แท้จริง และในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด ที่มุ่งให้มนุษย์หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ คือถึงซึ่งนิพพานและมีอิสระ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงศรัทธามีอยู่ ๔ ประเภทคือ

๑.กัมมสัทธา ความเชื่อเรื่องกรรม, ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม, ความเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ ความเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยเจตนา คือจงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือเป็นความดีความชั่วขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่วางเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอ้อนวอนหรือนอนรอคอยในโชคชะตา^{๗๔} ดังพุทธภาษิตว่า คนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมในตน คนทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น^{๗๕} กรรม หมายถึงการกระทำ หมายถึงเจตนา หรือเจตนา นั่นเองเป็นกรรม การกระทำที่ดีเรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว^{๗๖} บุคคลเชื่อกรรมก็ได้ชื่อว่าเชื่อกฎแห่งกรรม ดังในพุทธภาษิตที่ได้ยกมากล่าวอ้างนี้ จะเห็นได้ว่า กรรมที่บุคคลใดได้กระทำไปแล้วไม่ว่าดีหรือชั่ว หากมีเจตนาเป็นตัวประกอบในการกระทำแล้ว ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่มิสูญเปล่า และผู้รับผลกรรมก็คือตัวผู้กระทำกรรมนั้น ๆ นั่นเอง บุคคลมีเจตนาที่ดีประกอบกรรมดีผลกรรมนั้นก็เป็ผลที่ดี ดังที่อุบาสกสาวกอนาลภินทิกคหบดี ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศกว่าใครในการยินดีถวายทาน^{๗๗} ก็เพราะการทำความทานของอนาลภินทิกคหบดีต่อพระพุทธเจ้าและสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งบรรลู่โสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้จะตรัสรู้ในภายหน้าอย่างแน่นอน ด้วยการพิจารณาธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแล้ว^{๗๘} อันเป็นไปตามกฎแห่งกรรมดีที่ได้ทำส่วนกฎแห่งกรรมชั่วนั้นเป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามกับกรรมดี มีผลเป็นทุกข์และมีทุกติเป็นที่ไปเมื่อ

^{๗๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

^{๗๕} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๔๔/๑๐๓.

^{๗๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓-๔.

^{๗๗} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๔๔/๓๑.

^{๗๘} ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๐๕/๑๑๒-๑๑๕.

สิ้นชีวิต เมื่อใดที่ภัยเวร ๕ ประการ (บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ บุคคลผู้ลักทรัพย์ ฯลฯ บุคคลผู้ประพฤติผิดในกาม ฯลฯ บุคคลผู้พูดเท็จ ฯลฯ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะเสพของมีนเมา คือสุราและเมรัย ฯลฯ) นี้ของบุคคลสงบแล้ว เมื่อนั้น บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมที่เป็นองค์แห่งโสดาปัตติผล ๔ ประการ (ผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะปราธนา ฯลฯ) และความถูกต้องชอบธรรม (ญายธรรม) อันประเสริฐ^{๗๙} ที่บุคคลนั้นเห็นดีแล้ว ทางตลอดดีแล้วด้วยปัญญา บุคคลนั้นหวังอยู่ สามารถที่จะพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่าเป็นผู้ไม่ไปเกิดในนรก ไม่ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ไม่ไปเกิดเป็นเปรตวิสัย ไม่ไปเกิดในภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ ไม่มีทุกข์ ไม่มีสภาพตกต่ำ เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้จะต้องตรัสรู้ในภายหน้าอย่างแน่นอน^{๘๐} แต่หากกรรมที่กระทำเป็นไปในทางตรงกันข้ามกับสิ่งที่ได้กล่าวมานี้ แน่แน่นอนว่าบุคคลสามารถที่จะพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้เลยว่า เป็นผู้มีนรกเป็นที่ไป มีกำเนิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ไปเกิดเป็นเปรตวิสัย ไปเกิดในภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ มีทุกข์ มีอันต้องตกต่ำเป็นธรรมดา และเป็นผู้ไม่มีความสามารถที่จะตรัสรู้ได้อย่างแน่นอน ความสำคัญก็มมัสถาต่อเป้าหมาย จากพุทธภาษิตที่ว่า “ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว” ก็มมัสถาหรือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยเจตนา คือจงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม ก็มมัสถามีความสำคัญต่อเป้าหมาย คือ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายขั้นพื้นฐาน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความเชื่อของกรรมดีละกรรมชั่วจึงจะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ กล่าวคือ เมื่อใดที่จิตมนุษย์เป็นกุศลย่อมคิดที่จะทำกรรมดีด้วยเจตนา ผลของการกระทำก็จะทำให้เกิดความดีและเกิดความสุขตามมา จะมุ่งพัฒนาชีวิตให้เข้าถึงเป้าหมาย ในทางพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน ดังตัวอย่างที่พระนางมหาปชาบดีโคตรมี^{๘๑} ทรงเกิดพระทัยเพื่อถวายผ้าไหมคู่หนึ่ง แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อทรงอนุเคราะห์พระมารดา ทรงมีพระดำรัสว่า พระนางมหาปชาบดีนี้เกิดเจตนา ๓ ประการ คือ ปุพพเจตนา สันนิภูฏาปกเจตนา อปราปรเจตนา เพราะปรารถนา เจตนาเหล่านั้นของพระนาง จงเกิดขึ้นปรารถนาแม้ภิกษุสงฆ์เกิด เมื่อเป็นเช่นนี้ เจตนา ๖ ประการของพระนางก็จะรวมเป็นอันเดียวกันเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขตลอดกาลนาน^{๘๒} พระอานนที่ไดกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “พระนาง

^{๗๙} ญายธรรมอันประเสริฐ ในที่นี้หมายถึงปฏิจจสมุปปาท และอริยมรรคมองค์ ๘; ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๔๑/๘๓.

^{๘๐} ดูรายละเอียดใน ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๑-๔๒/๘๓-๘๔.

^{๘๑} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๖/๔๒๔-๔๒๕.

^{๘๒} ม.อ.อ. (บาลี) ๑๒/๓๗๖/๑๘๓, เจตนา ๓ คือ เจตนาใน ๓ กาล ซึ่งใช้เป็นข้อพิจารณาในเรื่องกรรม และการให้ผลของกรรม ได้แก่ ๑. ปุพพเจตนา เจตนาจะทำ ๒. สันนิภูฏาปกเจตนา เจตนาอันให้สำเร็จการ

ทรงอาศัยพระองค์แล้ว จึงได้ขอถึงซึ่งพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ ทรงเป็น ผู้เว้นขาดจาก การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินกาโม การพูดเท็จ การเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงทรงมีความเลื่อมใสแน่วแน่ใน พระพุทฺธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ มีศีลที่พระอริยะยินดี ทรงอาศัยพระพุทฺธเจ้าแล้วจึงเป็นผู้หมด ความสงสัยในทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา”^{๘๓} พระผู้มีพระภาคอธิบายถึงเหตุ พร้อมอานิสงส์แห่งทักษิณาทานว่า ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ขอมมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสเชื่อกรรม และผลของกรรมอันยิ่งใหญ่ จึงให้ทานในท่านผู้ปราศจากราคะท่านของผู้นั้นนั่นแหละว่า เลิศกว่า สิ่งของทั้งหลาย^{๘๔} เมื่อเกิดความเบาใจและน้อมใจยินดีในการทักษิณาสงฆ์ ข้อนี้ นั่น จะเห็นถึง ความสำคัญของกัมมสัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายที่เกิดขึ้นคือ เมื่อเข้าใจและ เชื่อในกรรมดีว่าย่อมได้รับผลดีตอบแทน บุคคลย่อมยินดีในการทำดี แล้วอาศัยกัมมสัทธาเป็นพื้นฐาน ในการสร้างความสัมพันธ์ ให้เกิดความเลื่อมใสยึดมั่นในพระรัตนตรัยเป็นสรณะ มีศีลเป็นเครื่องรักษา ตนให้เป็นปกติ พัฒนาตนจนเกิดปัญญาและปัญญาที่เกิดขึ้นแล้วจะทำหน้าที่ต่อจากศรัทธา เป็นตัว นำส่งต่อให้บุคคลเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด ก็ด้วยอาศัยความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างนี้

ดังนั้น กัมมสัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายที่มีความสำคัญคือเป็น เหตุทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับเป้าหมาย ที่มีกัมมสัทธาเป็นปัจจัยเกื้อกูลเป็นจุดเริ่มต้น ในการสร้างความสัมพันธ์ เพราะบุคคลเชื่อในการกระทำที่มีผลแห่งการกระทำว่า หากบุคคลคิดทำใน ความดีอันเป็นกุศลกรรม ผลที่ได้นั้นย่อมเป็นกุศล มีผลนำสู่สุคติ ทั้งต่อโลกนี้และโลกหน้า หากกรรมที่ ทำนั้นเป็นกรรมที่เป็นไปเพื่อเป้าหมายคือนิพพาน ผลที่ได้นั้นก็คือเป้าหมายเช่นกัน กล่าวได้ว่า บุคคล ที่เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม ที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เมื่อมีความเข้าใจจึงเกิดศรัทธาต่อพระรัตนตรัย เพื่อยึดมั่นถือนั่นเป็นสรณะ ประพฤติตนเป็นผู้มีศีลเป็นเครื่องระวังรักษาดตน ให้ตนบริสุทธิ์จากอกุศล และกิเลสที่ทำให้ตนเศร้าหมอง เกิดปัญญาด้วยรู้เห็นตามความเป็นจริงในอริยสัจ ทำให้สืบทอดในการ บรรลุเป้าหมายคือนิพพาน

๒.วิปากสัทธา เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่า กรรมที่ ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว^{๘๕} พระผู้มีพระภาคตรัส

กระทำหรือให้สำเร็จความมุ่งหมาย ๓. อปรเจตนา เจตนาสืบเนื่องต่อไปจากการกระทำนั้น (อปรปร เจตนา ก็เรียก); พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๒-๗๓.

^{๘๓} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/ ๓๗๖/๔๒๔-๔๒๕.

^{๘๔} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/ ๓๘๒/๔๑๗-๔๑๘.

^{๘๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

ว่า คนทำบาป ถึงจะเหาะขึ้นไปในอากาศ ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากบาปกรรมถึงจะเข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากบาปกรรมเพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่งที่คนทำบาปยืนอยู่แล้ว จะพ้นจากบาปกรรมได้^{๘๖} พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้อีกว่า สัตว์พวกหนึ่ง ย่อมเกิดในครรภ์ พวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่มีอาสวะย่อมนิพพาน^{๘๗} จะเห็นได้ว่า ผลดีผลกรรมที่ยังไม่ส่งผล บุคคลมักมีความเห็นผิดว่า ทำดีแล้วไม่ได้ดี หรือทำชั่วทำไมไม่ได้ดี ด้วยความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากความจริง จึงทำให้บุคคลทำกรรมชั่วบ้างดีบ้าง ในบุคคลที่มีความคิดเห็นที่ถูกต้องเพราะใช้ปัญญาเข้าประกอบกรรม กรรมที่คิดกระทำนั้นจึงเป็นกรรมดี ส่วนในบุคคลที่มีความคิดเห็นที่ผิดเพราะไม่ได้ใช้ปัญญาเข้าประกอบกรรม กรรมที่คิดกระทำนั้นจึงเป็นกรรมชั่ว เมื่อตายไปผลของกรรมนั้นทำให้ไปเกิดในนรก ส่วนผู้ที่ทำกรรมดีนั้นได้ไปเกิดในสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่มีอาสวะแล้วนั้นจะเป็นผู้หลุดพ้นเป็นอิสระจากวิภวสงสาร มินิพพานเป็นที่ไปดังที่พระเวทัตถกอสัทธรรม ๓ ประการ มีความปรารถนาชั่ว ความมีมิตรชั่วบรรลุลุณวิเศษขั้นต่ำ ครอบงำจิตใจ ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกาลนาน แก้ไขไม่ได้ ก็เพราะประทุษร้ายเบียดเบียนพระพุทธเจ้า^{๘๘} ทำสงฆ์ให้แตกกัน^{๘๙} ก็เป็นผลแห่งกรรมชั่วของพระเวทัตถ ความสำคัญวิปាកสหธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ความเชื่อผลของกรรม มีความสำคัญต่อเป้าหมาย ดังที่ว่าพวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์ และสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวิปាកสหธากับเป้าหมายได้ คือในด้านที่เป็นผลช่วยย่อมนมาจากการทำกรรมชั่วเท่านั้น และไม่เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากวิภวสงสารได้และต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในอบายภูมิอีก โอกาสที่จะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์และบรรลุลุธรรมถึงเป้าหมายนั้นไม่มี แต่เมื่อใดที่เชื่อผลดีต้องเกิดจากการทำดี บุคคลจะเกิดศรัทธาเพราะมีความเชื่อมั่นว่าต้องนำสุขมาให้ ทั้งยังสามารถพัฒนาตนให้บรรลุลุธรรมได้ตามลำดับจนถึงขั้นสูงสุดคือนิพพาน พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องความเป็นพราหมณ์ของบุคคลว่า บุคคลจะเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรมอันประเสริฐนี้ คือ ตบะ พรหมจรรย์ สัญญะ ทมะ กรรมอันประเสริฐนี้นำความเป็นพราหมณ์ที่สูงสุดมาให้^{๙๐} นิพพานคือเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา อันเป็นผลที่เกิดจากการประพฤติพรหมจรรย์ของบุคคล เมื่อบุคคลศรัทธาผลคือนิพพาน จึงกระทำความที่เป็นไปเพื่อนิพพาน ตามที่พระผู้มีพระภาคได้พยากรณ์สาวกทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้วในภพที่เกิดทั้งหลายว่า สาวกชื่อนั้นเกิดใน

^{๘๖} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๗/๗๑.

^{๘๗} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๖/๗๐.

^{๘๘} ดูรายละเอียดใน พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๘๙/๔๕๘-๔๖๐.

^{๘๙} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๐๙/๔๔๑-๔๔๓.

^{๙๐} พุ.ช. (ไทย) ๒๕/๖๖๑/๖๕๔, ตบะ หมายถึงการสำรวมอินทรีย์ พรหมจรรย์ หมายถึงการประพฤติธรรมอันประเสริฐ สัญญะ หมายถึงศีล ทมะ หมายถึงปัญญา; พุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๖๖๑/๓๐๒.

ภพโน้น สวากขีโณ้นเกิดในภพโน้น ด้วยความประสงค์ว่า คนจะได้รู้จักพระพุทธเจ้าด้วยเหตุนี้ก็ไม่ใช่ เพราะผู้ที่มีศรัทธา มีความยินดีปราโมทย์มากก็มีอยู่ เมื่อบุคคลได้ฟังคำพยากรณ์นั้นแล้ว ก็จะเกิดการ น้อมจิตไปเพื่อศรัทธา เมื่อเกิดศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ บุคคลผู้มีศรัทธานั้นตลอดไปสิ้นกาลนาน จะเห็นได้ว่า วิปากสัทธามีความสำคัญในฐานะเป็นปัจจัย เกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายคือ เป็นจุดเริ่มต้น เป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ให้ถึงเป้าหมาย การสร้างความสัมพันธ์ของวิปากสัทธา กับเป้าหมาย เกิดจากความเชื่อผลของกรรมดี ศรัทธาเป็น พื้นฐานของโศดาปัตติมรรค การเป็นโศดาบัน เพราะทำการละสังโยชน์ ๓ ประการให้สิ้นไป เป็น สกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการให้สิ้นไป และเพราะ ราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง เป็นอนาคามี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป ดำรงอยู่ในอภัตตผล เพราะละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ ประการ^{๙๑} เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เป็นความเชื่อในผลดีที่เกิดจากการกระทำดี เมื่อบุคคลมีความเข้าใจดี แล้วด้วยความศรัทธา ที่มีปัญญาเป็นเครื่องประกอบในการตัดสินใจ ทำให้บุคคลกระทำให้กรรมดี เพื่อให้ได้รับผลดี เมื่อบุคคลปรารถนาในนิพพานอันเป็นผลของการทำกรรมดีที่สุดในทาง พระพุทธศาสนา บุคคลจะต้องกระทำกรรมที่เป็นไปเพื่อนิพพานคือมรรค ๘ เท่านั้น จึงจะสามารถ สร้างความสัมพันธ์ให้ถึงเป้าหมายได้ แต่หากบุคคลกระทำความชั่ว ผลที่ได้นั้นไม่ใช่ในนิพพานอันเป็น เป้าหมาย แต่จะเป็นผลของกรรมชั่วคือทุกข์เป็นผลตอบแทน บุคคลเกิดวิปากสัทธาดี มีจิตศรัทธาพระ รัตนตรัย สมบูรณ์ด้วยไตรสิกขาพัฒนาตนจนถึงเป้าหมายสูงสุด กล่าวได้ว่าความเชื่อในผลกรรมที่ว่า ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว เพราะมีความเชื่อเช่นนี้ทำให้บุคคลเกิดศรัทธาในพระ รัตนตรัย ยึดเป็นสรณะให้เกิดขึ้นในตน อาศัยการปฏิบัติตนด้วยไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) จนทำให้ เห็นแจ้งด้วยปัญญาด้วยตนเอง ทำให้บรรลุถึงเป้าหมายคือ นิพพาน

๓.กัมมัสสกตาสัทธา ความเชื่อที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน^{๙๒} ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่าสัตว์ ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาทมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่ พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน^{๙๓} จะเห็นได้ว่า กรรม เป็นเครื่องกำหนด หรือเครื่องนำพาการเป็นไปของบุคคลตามกรรมที่ตนกระทำไว้แล้ว หมายความว่า เมื่อบุคคลทำกรรม อะไรไว้ กรรมนั้นจะทำให้บุคคลเป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำทั้งที่ยังมีชีวิต และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว กรรมนั้นก็ยังส่งผลต่อการนำเกิดในภพภูมิใหม่ด้วยเช่นกัน แต่จะเกิดเป็นอะไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับกรรม ที่กระทำเมื่อยังมีชีวิตด้วย กรรมเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเป็น เทวดา มาร พรหม มนุษย์ หรือแม้แต่สัตว์

^{๙๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

^{๙๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

^{๙๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

เดรัจฉาน นรก เปต อสุรกาย กรรมยังเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน บุคคลกระทำความดีไม่ว่าดีหรือเลว กรรมนั้นเมื่อเป็นผลแล้ว จะเป็นของใครอื่นไม่ได้นอกจากของผู้ที่กระทำเท่านั้น และยังติดตัวของบุคคลไปทุกที่ ไม่สามารถที่จะส่งมอบหรือยกให้เป็นของคนอื่นได้ เพราะเป็นสมบัติติดตามตัวของเฉพาะบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำความดีนั้นไว้ ดังที่พระสารีบุตรได้ธรรมจักขุ อันปราศจากอริ ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้น ก็เพราะได้ฟังธรรมปริยายจากพระอัสสชิ^{๙๔} เพราะผลกรรมที่เกิดจากการฟังธรรม จึงทำให้พระสารีบุตรเกิดปัญญา บรรลุโสดาปัตติผล^{๙๕} และเมื่อบวชในพระศาสนาของพระพุทธเจ้า บรรลุพระอรหัตตผลถึงที่สุดแห่งพระสาวกการมีญาณตามที่ตั้งความปรารถนาไว้^{๙๖} ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญามาก^{๙๗} เพราะมีปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเป็นปัญญามากย่อมนำไปสู่ความเป็นปัญญามาก^{๙๘} ทั้งในอดีตชาติพระสารีบุตรก็ได้สั่งสมบารมีในสมัยพระผู้มีพระภาคพระนามว่าอโนมทัสสี ครั้นนั้นพระสารีบุตรเกิดเป็นดาบสสุริย ด้วยกรรมที่ได้ทำบุญอุทิศการแต่พระศาสดาพระนามว่าอโนมทัสสี สำเร็จบารมีในจำนวนคุณทั้งสิ้น ชื่อว่าเป็นกรรมที่ทำไว้ดีแล้ว กรรมที่พระสารีบุตรได้ทำไว้ในกาลที่จะกำหนดจำนวนไม่ได้ ได้แสดงผลแล้วในอัฐภาพสุดท้ายของพระสารีบุตร^{๙๙} ทั้งกรรมเก่าและกรรมใหม่ที่พระสารีบุตรได้กระทำ ล้วนมีผลต่อเนื่อง ส่งต่อและมีความสัมพันธ์กันระหว่างภพใหม่กับภพเก่า จึงทำให้พระสารีบุตรได้มาบรรลุเป็นพระอรหันต์ในภพปัจจุบัน อันหมายถึงบุคคลมีกรรมนำเกิดและมีกรรมเป็นทายาทเป็นเผ่าพันธุ์ จึงเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน สมดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วนั้น ความสำคัญก็มีสสกตาสัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายความเชื่อที่ว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของของกรรม จะต้องรับผิดชอบรับผลเป็นไปตามกรรมของตน กรรมจำแนกบุคคลว่าดีหรือเลว สุภมาณพโตหทัยบุตร ได้ถามพระผู้มีพระภาคถึงเหตุที่เป็นปัจจัยให้สัตว์ที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี คือ มนุษย์ทั้งหลายมีอายุสั้นบ้างยืนบ้าง มีโรคมากบ้างน้อยบ้าง มีผิวพรรณทรามบ้างดีบ้าง มีอำนาจน้อยบ้างมากบ้าง มีโศคน้อยบ้างมากบ้าง เกิดในตระกูลต่ำบ้างสูงบ้าง มีปัญญาน้อยบ้างมากบ้าง พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็หญิงหรือชายก็ตาม ถ้าเป็นผู้ฆ่าสัตว์ เพราะกรรมนั้น หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต

^{๙๔} ตูรายระเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒-๗๔.

^{๙๕} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๒๘๗/๔๖.

^{๙๖} สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๖๒/๒๗๗.

^{๙๗} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๙/๒๕.

^{๙๘} ตูรายระเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๓๕๖-๓๕๗.

^{๙๙} ตูรายระเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๗๑-๒๗๔/๓๐-๔๔.

นรก^{๑๐๐} ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนมีอายุสั้น นี่เป็นปฏิปทา (ข้อปฏิบัติ) ที่เป็นไปเพื่อความเป็นอายุสั้น ฯลฯ ถ้าเป็นผู้เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์แล้วสอบถาม ฯลฯ จึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จะเป็นผู้มีปัญญามาก^{๑๐๑}

รวมความว่า ข้อปฏิบัติเพื่ออะไร ยื่อนำเข้าไปสู่ความเป็นอย่างนั้น สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน ด้วยประการฉะนี้^{๑๐๒}

จะเห็นได้ว่า การกระทำที่บุคคลได้กระทำแล้วด้วยเจตนาใด ไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ตาม ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุปัจจัยและส่งผลให้บุคคลผู้กระทำต้องเป็นไปตามกรรมนั้น ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการเป็นอยู่ในภพปัจจุบันที่ยังมีชีวิตอยู่ และภพหลังจากตายไปแล้ว รวมไปถึงการนำไปเกิดในภพใหม่

ดังนั้น กัมมัฏสะกตาสัทธามีความสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย คือเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์เพื่อการเข้าถึงเป้าหมาย จากข้อมูลที่น่ามากล่าวอ้าง การกระทำปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามากจึงจะมีผลสัมพันธ์กับเป้าหมายเพราะบุคคลกระทำความผิดทำให้เกิดปัญญา ด้วยเป็นผู้ที่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ที่เขารู้และมีปัญญา แล้วสอบถามถึงเรื่องราว อะไรเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล อะไรมีโทษหรือไม่มีโทษอะไรควรเสพหรือไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ทำแล้วจึงจะไม่ให้เป็นทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ทำแล้วเป็นไปเพื่อความสุขตลอดกาลนาน หากเสียชีวิตจะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ จะเป็นผู้มีปัญญามาก ก็ด้วยปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามากนี้ เมื่อบุคคลมีความปรารถนาที่จะเข้าถึงเป้าหมาย ปัญญาที่บุคคลได้กระทำอย่างสมบูรณ์แล้ว จะเป็นตัวทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์กับเป้าหมายต่อไป กล่าวได้ว่า เมื่อบุคคลเกิดกัมมัฏสะกตาสัทธา และอาศัยกัมมัฏสะกตาสัทธาเป็นพื้นฐานสร้างศรัทธาต่อพระรัตนตรัย พัฒนาค้นเป็นผู้มีศีลให้บริสุทธิ์ ด้วยการเว้นขาดจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ สร้างกุศลกรรมบถ ๑๐^{๑๐๓} เจริญภาวนาจนเกิดปัญญา เป็นสัมมาทิฐิ และปัญญานี้จะส่งต่อเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา กรรมสัทธา จึงหมายถึงความเชื่อเรื่องกรรม คือความเชื่อเรื่องการกระทำ ความเชื่อเรื่องผลของกรรม ความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ความเชื่อในกรรมนี้ เป็นกรรมที่มีความมุ่งมั่นสู่เป้าหมาย ทำให้เกิดศรัทธาต่อพระรัตนตรัยเป็นสรณะรักษาดนให้บริสุทธิ์จากกิเลส ตัณหา ราคะ ด้วยศีล มีปัญญารู้เห็นในอริยสัจ ๔ ทำให้บรรลุถึงเป้าหมายในที่สุดคือ นิพพาน

^{๑๐๐} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

^{๑๐๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๖/๓๔๙-๓๕๔.

^{๑๐๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๓๕๖.

^{๑๐๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒-๓๖๓, อัง.ทสภ. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐.

๔. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกฝนตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^{๑๐๔} ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสตนสูตรไว้ว่าบุคคลเหล่าใด ในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า เป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคงหมดความห่วงใย บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าบรรลอรหัตผล หยั่งถึงอมตนิพพาน รักรสความดับสนิทแบบได้เปล่า นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระสงฆ์ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุข^{๑๐๕} บุคคลผู้เป็นพระพุทธบริษัท ล้วนมีความเชื่อมั่นในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค ว่าเป็น^{๑๐๖} บุคคลที่พึงธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้วได้เกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาแล้วย่อมจะประพาสพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน แต่การกระทำเช่นนั้นไม่ใช่จะทำให้ทำกันได้อย่างง่ายดาย ทำให้บางคนยินดีพอใจที่จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ละทิ้งสมทรัพย์ และเครือญาติทั้งหลาย เพื่อจะประพาสพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน อาศัยความยึดมั่นในตถาคตโพธิสัทธาเป็นสรณะสำหรับตนพร้อมกับบ่มน้อมนำพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้สอนไว้แล้วมาปฏิบัติตาม ในกลุ่มของผู้ออกบวชเป็นบรรพชิต ได้ถือเอาแบบอย่างของพระผู้มีพระภาคแล้ว สามารถที่จะบรรลอรหัตผลและเข้าถึงนิพพานได้ตามอย่างพระผู้มีพระภาค ดังที่มีพระอรหันตสาวกสาวิกาจำนวนมากและได้รับการยกย่องจากพระผู้มีพระภาคให้เป็นเลิศในแต่ละด้านต่างกัน รวมไปถึงคฤหัสถ์ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา^{๑๐๗} ที่พระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงรับรองในการบรรลุธรรมและเป็นผู้เลิศในด้านต่าง ๆ ด้วยเช่นกันในการประพาสปฏิบัติของคฤหัสถ์ พระผู้มีพระภาคได้มีหลักธรรม และการปฏิบัติที่เป็นไปตามหลักของธรรมที่เหมาะสมอย่างคฤหัสถ์ ดังเช่นเรื่องของผู้ชดสน ณ พระเวฬุวันสถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัส เรื่องนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายเรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงราชคฤห์นี้เอง ได้มีบุรุษคนหนึ่ง เป็นคนชดสนเป็นคนกำพรวดเป็นคนยากไร้ แต่เขายึดมั่นศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาในธรรมวินัยที่เราประกาศแล้ว หลังจากตายแล้วจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คือ ความเป็นสหายของเทพชั้นดาวดึงส์ เทพบุตรองค์นั้นรุ่งเรืองกว่าเทพเหล่าอื่นด้วยรัศมี และยศพวกเทพชั้นดาวดึงส์พากัน กล่าวโทษ ตีเตียน ทำวสัฏกจะจอมเทพรับสั่งกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่าท่านผู้นิรทุกข์ ท่านทั้งหลาย อย่าได้กล่าวโทษต่อเทพบุตรนี้เลย เพราะเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์นั้น เขาได้ยึดมั่นศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ได้ตรัสศาถาว่า ผู้ใดมีศรัทธาในพระตถาคตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว มีศัลยกรรมเป็นศีลที่พระอริยะชอบใจและสรรเสริญ มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์และมีความเห็นตรง บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า เป็นคนไม่ขัด

^{๑๐๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

^{๑๐๕} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๗/๑๑.

^{๑๐๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๑๐/๔๔๖.

^{๑๐๗} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘-๒๖๗/๒๕-๓๓.

สน ชีวิตของเขาก็ไม่สูญเปล่า เพราะฉะนั้นบุคคลผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ควรหมั่นประกอบศรัทธาศีล ความเลื่อมใส และการเห็นธรรม^{๑๐๘} จะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีศรัทธาโพธิสัตว์ จึงเปรียบได้ว่ามีสิ่งประเสริฐสุดสำหรับชีวิต เพราะอาศัยศรัทธาโพธิสัตว์เป็นสิ่งที่นำพาชีวิตของบุคคลให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีศีลที่ประกอบด้วยมรรคและผล เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเห็นแจ้งธรรม ๔ ประการ (ทุกข สมุทัย นิโรธ มรรค)^{๑๐๙} ตามหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนไว้ดีแล้ว ปฏิบัติดีตามอย่างมั่นคงสม่ำเสมอ ไม่มีความกังวลใจว่าตนจะมีหรือจน ไม่คำนึงว่าตนจะอยู่ในสถานะบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ มีความมุ่งมั่นที่จะกระทำความบริสุทธิ์ ให้เต็มกำลังความสามารถของตน เพื่อทำให้เกิดการหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง จนสามารถที่จะบรรลุธรรมตั้งแต่โสดาบันไปจนถึงอรหันต์ และนิพพานได้ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ถึงแม้ว่ายังไม่สามารถบรรลุธรรมในภพมนุษย์ได้ เมื่อเสียชีวิตก็มีภพใหม่อยู่อย่างไม่ขัดสน หากมีศรัทธาโพธิสัตว์อย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวสั่นคลอน การมีชีวิตก็เจริญรุ่งเรือง และการจากไปล้วนแล้วแต่เป็นไปด้วยดีในสุคติสวรรค์และประเสริฐเมื่อได้มีโอกาสกลับมาเป็นมนุษย์อีก แต่ถ้าสิ้นอาสวะกิเลสทั้งหลายก็ได้นิพพานเป็นที่สุด

๒.๑.๔ นานาทศนะเกี่ยวกับศรัทธา

สุภีร์ ทุมทอง กล่าวว่า ศรัทธาเป็นหลักธรรมที่สำคัญใน คำสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนา เราทั้งหลาย ที่ได้ศึกษาหรือว่าได้ยิน ได้ฟังมาบ้าง ก็จะทราบว่าเป็นศาสนาที่มุ่งเน้น ในด้านปัญญา มีปัญญาเป็นธรรมะสูงสุด ในภาคปฏิบัติ มีปัญญาเป็นยอด ไม่เหมือน ศาสนาหรือคำสอนอื่นๆ บางทีอาจจะเอาศรัทธา เป็นใหญ่ เป็นสิ่งสูงสุด แต่ทางพุทธเราเห็นว่า ปัญญาเป็นสิ่งสูงสุด จนกระทั่งมีบาลีรับรองว่า ปญญุตตรา สพเพ ธมมา ธรรมะทั้งหลาย ทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอด มีปัญญาเป็นสิ่งสูงสุด อมโตคธา สพเพ ธมมา ธรรมะทั้งหลายทั้งปวง มีอมตะเป็นที่รวมลง นิพพานปริโยสานา สพเพ ธมมา ธรรมะทั้งหลายทั้งปวงมีนิพพาน เป็นที่สุด ทั้งนี้พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาก็จริงอยู่ แต่ถ้าพูดถึงหลักธรรมภาคปฏิบัติเบื้องต้น เป็นคุณสมบัติของพุทธบริษัท กลับเริ่มต้นด้วย ศรัทธา คุณสมบัติที่เป็นพื้นฐานของอุบาสก อุบาสิกาก็ดี ของอริยสาวกเบื้องต้นที่เป็น พระโสดาบันก็ดี ล้วนแต่มีศรัทธาเป็น ตัวหลัก เป็นตัวเบื้องต้นทั้งนั้น เรื่องศรัทธากับทางพุทธเรา เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่เสมอทีเดียว ทั้งๆ ที่เป็นศาสนา แห่งปัญญาแต่ศรัทธาก็เข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นคุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกา เป็นคุณสมบัติ ที่เป็นอริยทรัพย์ เป็นคุณงามความดีเบื้องต้น สภาวะ และลักษณะของศรัทธา ศรัทธานี้อยู่ฝ่ายนาม เป็นธรรมะ ไม่ใช่ใครเป็นผู้มีศรัทธา ไม่ใช่ ศรัทธาของ

^{๑๐๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๐/๓๘๐-๓๘๑.

^{๑๐๙} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๕๒/๓๔๙.

ใคร่หรือ เป็นธรรมอย่างหนึ่ง เป็นสังขาร ธรรมะนี้ถ้าว่าโดยหลักใหญ่ๆ แล้ว ก็มีสองพากด้วยกัน ได้แก่ สังขารกับวิสังขาร สังขารธรรมกับนิพพาน ศรัทธาขึ้นอยู่กับฝ่าย สังขาร เป็นสังขารธรรมอย่างหนึ่ง สภาวะและลักษณะของศรัทธา ศรัทธาขึ้นอยู่กับฝ่ายนาม เป็นธรรมะ ไม่ใช่ใครเป็นผู้มีศรัทธา ไม่ใช่ ศรัทธาของใคร่หรือ เป็นธรรมะอย่างหนึ่ง เป็นสังขาร ธรรมะนี้ถ้าว่าโดยหลักใหญ่ๆ แล้ว ก็มีสองพากด้วยกัน ได้แก่ สังขารกับวิสังขาร สังขารธรรมกับนิพพาน ศรัทธาขึ้นอยู่กับฝ่าย สังขาร เป็นสังขารธรรมอย่างหนึ่ง ลักษณะของศรัทธาก็คือ มีอาการ ผ่องใสของจิต ช่วยให้จิตมีความผ่องใส และ หยั่งลงในวัตถุหรือในเรื่องอันเป็นที่ตั้งแห่ง ความเลื่อมใส วัตถุนั้นเป็นที่ตั้งของศรัทธา พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นวัตถุ ชั้นสูงสุด ต่อมาก็คุณงามความดีต่างๆ เรื่องดีๆ คนดีๆ ก็เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาได้ ที่ตั้งของศรัทธาต้องเป็นธรรมะในฝ่ายดีงาม เช่น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คุณงาม ความดี ศรัทธาเป็นธรรมะฝ่ายดี เป็นธรรมะที่ ควรทำให้มีขึ้น ทำให้เกิดขึ้น เป็นธรรมะที่เป็น คุณสมบัติเบื้องต้นของพุทธบริษัททั้งหลาย โดยแท้จริง ทางพุทธเรานี้เน้นไปที่ปัญญา แต่การจะมีปัญญาได้ ต้องมีกระบวนการ มีคุณสมบัติต่างๆ ซึ่งคุณสมบัติเบื้องต้น แทบทั้งหมด หมวดธรรมต่างๆ ที่เป็นคุณสมบัติของพุทธบริษัท ตั้งแต่เบื้องต้นคือศรัทธา ถ้าท่านทั้งหลายได้ศึกษาหมวดธรรมต่างๆ ที่เป็น คุณสมบัติฝ่ายดี โดยทั่วไปหลักธรรมเหล่านั้น ก็จะมีศรัทธาขึ้นก่อนเสมอ แล้วลงท้ายที่ปัญญา นี่เป็นลักษณะพิเศษ จะได้เข้าใจศรัทธาได้ ชัดขึ้น ศรัทธามีสองระดับ ศรัทธาระดับปุถุชน กับศรัทธาระดับอริยเจ้า ระดับอริยเจ้าเป็น ศรัทธาของพระโสดาบัน เป็นศรัทธาที่เกิดขึ้น ศรัทธาที่ถูกต้องเนื่องจากได้เห็น ธรรมะตามที่พระพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว เลิกสงสัยแล้ว จึงเป็นศรัทธา ที่หยั่งลงอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหว^{๑๐๐} . . . ใครมีศรัทธาเชื่อปัญญาตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้า ก็ถือว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา เป็นผู้อยู่ใกล้ชิด ศาสนาแล้ว เป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดี ใครมีมากก็เรียกว่ามีสัมปทา มีความถึงพร้อมแล้วด้วยศรัทธา เป็นการ ได้ทรัพย์ที่สำคัญในโลกนี้ ดังบาลีที่ว่า สหธิธ วิตตํ ปุริสสส เสนุจฺจ ฌมโม สุฉินฺโณ สุขมาวหาติ สจฺจํ หเว สาธุตรํ รัสสาณํ ปณฺญาซีวี ชีวิตมาหุ เสนุจฺจ [ส.ส. (บาลี) ๑๕/๗๓/๔๗] ศรัทธาเป็นทรัพย์ เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐ ของบุรุษในโลกนี้^{๑๐๑}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวว่า ศรัทธาหรือความเชื่อนี้จะมี ๒ ประเภท ศรัทธาหรือความเชื่อนี้จะมี ๒ ประเภท ศรัทธาประเภทที่ ๑ เป็นศรัทธาแบบปิดกั้นปัญญา ใช้วิธีปลุกเร้าหรือแม้แต่บังคับให้เชื่อ และพอเชื่อแล้วก็ต้องมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิง ห้ามถาม ห้ามสงสัย คอยรอทำตามอย่างเดียว ศรัทธาประเภทนี้ไม่ทำให้มีการสืบค้นทางปัญญาต่อไป ในศาสนาต่างๆ จะเน้นแบบนี้ ศรัทธาประเภทที่ ๒ เป็นศรัทธาแบบสื่อนำสู่ปัญญา คือความเชื่อนั้นเป็นตัวชักนำให้สนใจ

^{๑๐๐} สุภีร์ ทุมทอง, **ศรัทธาที่ถูกต้อง**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริมาyard พับลิชชิ่ง จำกัด), หน้า ๑๓-๒๘.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

เริ่มต้นศึกษาสืบค้น สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีมากมาย เมื่อยังไม่มีจุดเริ่มต้นว่าจะสนใจเรื่องใด แต่เมื่อเกิดศรัทธาต่อบุคคลหรือเรื่องราวหลักการใด ศรัทธานั้นก็จะกลายเป็นปัจจัยที่ทำให้มีจุดเริ่มต้น ศรัทธาให้มีความสนใจและเข้าไปหา โดยเฉพาะศรัทธาในคนก็เพื่อจะชักนำให้เข้าไปชักถามเขา การที่ศรัทธาในพระก็เพื่อจะเข้าไปหาและซักถามท่าน เพื่อให้เกิดความรู้ และเข้าใจความจริงยิ่งขึ้นไป ความศรัทธาในพุทธศาสนา ช่วยหล่อหลอมทัศนคติและความเข้มแข็ง

องชาน ชูจี การมีศรัทธาในพุทธศาสนาของชูจี มีส่วนสำคัญที่ช่วยหล่อหลอมทัศนคติและความเข้มแข็งในตัวเธอ แนวคิดทางการเมืองของหญิงแกร่งคนนี้ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญา อหิงสาของมหาตมะ คานธี วีรบุรุษแห่งอินเดียและแนวคิดทางพุทธศาสนา ตลอด ๒๑ ปี ในวงการเมือง ชูจีต้องสูญเสียสามี พลัดพรากจากบุตรชายอันเป็นที่รัก และสูญเสียอิสรภาพ นั่นเป็นเพราะเธอวางเรื่องส่วนตัวไว้ข้างๆ และเดินหน้า ทำงานเพื่อประโยชน์ของชาวพม่า และไม่ว่าจะมีอุปสรรคใดๆ มาขวางกั้นก็มิอาจหยุดยั้งเธอได้ ชูจีเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด เธอยกความดีให้กับพระพุทธรูปที่ช่วยให้เธอมีชีวิตอยู่ได้ในระหว่างถูกกักบริเวณ ซึ่งเธอใช้เวลาส่วนใหญ่ในแต่ละวันหมดไปกับการอ่านหนังสือปรัชญา การเมือง และอัตชีวประวัติบุคคลสำคัญต่างๆ รวมทั้งการท่องจำพระสูตรและนั่งสมาธิ เจริญวิปัสสนา ชูจียังบอกด้วยว่า เธอเชื่อว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าสนับสนุนหลักการประชาธิปไตย ที่ขัดแย้งกับคำแถลงการณ์ของ รัฐบาลทหารพม่าที่อ้างว่า ระบอบประชาธิปไตยคือสิ่งประดิษฐ์ของชาติตะวันตก งานเขียนชิ้นหนึ่งของเธอมีชื่อว่า “อิสรภาพจากความกลัว” (Freedom from Fear) เธอยืนยันว่า “พุทธศาสนาและระบบเผด็จการนั้นขัดแย้งกัน เพราะศาสนาพุทธให้ความสำคัญเรื่องความสามารถที่จะบรรลุนิพพานของแต่ละบุคคลเป็นลำดับแรก ในขณะที่ระบบเผด็จการลดคุณค่าปัจเจกชน เปลี่ยนพวกเขาให้กลายเป็นมวลชนที่ไร้ตัวตน ไร้เหตุผลและไร้กำลัง ซึ่งจะถูกลอกให้ทำตามความต้องการได้ง่าย” ชูจียังย้ำด้วยว่า ชาวพุทธเน้นเรื่องความถูกต้องและคุณธรรมความดี ซึ่งสนับสนุนแนวคิดเรื่องการประท้วงทางการเมือง ยามที่ระบบการปกครองขาดความยุติธรรม เธอเชื่อว่า トラบใดที่การประท้วงเป็นไปโดยสงบ และไม่ฝ่าฝืนกฎหมาย นั่นคือพวกเขากำลังแสดงออกถึงคุณธรรมและวิธีปฏิบัติตามวิถีพุทธ ชูจีพูดถึงอุปสรรคของความกลัวในความหมายทางการเมือง^{๑๑๒}

พระธรรมปฏก (ป.อ.ปยุตโต) ให้ความหมายว่า “ศรัทธา หมายถึง เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลความมั่นใจในความจริง ความดีงามและในการทำความดี” และยังได้ให้ความหมายเกี่ยวกับศรัทธาไว้ว่าศรัทธาหรือความเชื่อนี้จะมี ๒ ประเภทศรัทธาประเภทที่ ๑ เป็น

^{๑๑๒} ความศรัทธาในพระพุทธรูปช่วยหล่อหลอมทัศนคติและความเข้มแข็งของ...องชานชูจี

ศรัทธาแบบปิดกั้นปัญญาใช้วิธีปลุกเราหรือแม่แต่บังคับให้เชื่อ และ พอเชื่อแล้วก็ต้องมอบความ ไววางใจให้สิ้นเชิง ห้ามถาม ห้ามสงสัย คอยรอทำตามอย่างเดียว ศรัทธาประเภทนี้ไม่ทำให้มีการสืบ คำนปญญาต่อไปในศาสนาต่าง ๆ จะนับแบบนี้ ศรัทธาประเภทที่ ๒ เป็นศรัทธาแบบสื่อนำอุปญญา คือ ความเชื่อนั้นเป็นตัวชักนำให้สนใจเริ่มต้นศึกษาสืบค้น สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีมากมาย เมื่อยังไม่มี จุดเริ่มต้นเราจะสนใจเรื่องใดแต่เมื่อเกิดศรัทธาต่อบุคคลหรือเรื่องราวใดศรัทธานั้นก็จะเปนปัจจัยจะทำให้ มีจุดเริ่มต้น ศรัทธาทำให้มีความสนใจและเข้าไปหาและซักโดยเฉพาะศรัทธาในคนก็เพื่อจะชักนำให้ เข้าไปซักถามเขา การที่ศรัทธาในพระก็เพื่อจะเข้าไปหาและซักถามท่าน เพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจความจริงยิ่งขึ้นไป ให้ความหมายของศรัทธา หมายถึง เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อด้วยเหตุผล เชื่อมั่นในสิ่งดีงาม เลื่อมใสซาบซึ้งขึ้น ใจสนิทใจเชื่อมั่น มีใจโนมนอมมุ่งแล่นไปตาม ไปปรับคุณภาพดีในบุคคลหรือสิ่ง นั้นๆ, ความมั่นใจในความจริง ความดีสิ่ง ดีงาม และในการทำความดีไม่ลุ่มหลงไปตามลักษณะอาการ ภายนอก^{๑๑๓}

หลวงเทพดรณานุกิษฏ กล่าวว่า ศรัทธา (Saddha) มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี เขียนรูปศัพท์ว่า “สทธา” สอนภาษาสันสกฤต เขียนรูปศัพท์ว่า “ศรัทธา” และนำมาใช้ในภาษาไทย ได้ทั้งสองแบบ คือ สัทธา กับ ศรัทธา แตกนิยมนำมาใช้กันมากคือเขียนแบบสันสกฤตเป็นศรัทธาในที่นี้จะใช้ทั้ง ๒ ศัพท์และในความหมายเดียวกันศัพท์ภาษาไทยสองคำที่มีความหมายว่า “ความเชื่อ” เหมือนกัน ออกเสียงเหมือนกันแต่มีรูปศัพท์ต่างกัน คือคำว่า “สัทธา” ที่เขียนในรูปศัพท์ภาษาไทย-บาลี สอนคำว่า “ศรัทธา” เขียนในรูปศัพท์ภาษาไทยสันสกฤตความหมายเหมือนกัน “สัทธา” มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า “สทธา” เป็นศัพท์สมาสระหว่างคำว่า “สท” กับ “ธา” ศัพท์ “สท” มาจากธาตุ “สท” แปลว่า ยินดี ชอบใจ เพลิดเพลินสอน “ธา” ธาตุ แปลว่า ทรง ตั้ง รับ วาง เมื่อแปลตามพยัญชนะนี้ จึงแปลว่า ทรงไว้อย่างชอบใจ ตั้งไว้อย่างชอบใจ รับไว้อย่างยินดี^{๑๑๔}

สรุป ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ให้ความหมายของ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่มีปัญญาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจหมายถึงความเชื่อในพระรัตนตรัย ที่มีการเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรม สร้างปัญญาให้เกิดขึ้น และเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย คือ นิพพาน ศรัทธามีความทำให้ใจผ่องใสเป็นลักษณะ ทำให้บุคคลมีความคิดถูกต้องตามความเป็นจริง เกิดสัมมาทิฐิขึ้น มีความทำให้แล่นไปด้วยดีเป็นลักษณะในการกระทำความเพียรเพื่อถึง เพื่อบรรลุเพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้งมูลเหตุให้เกิดศรัทธามี ๔ คือ รูป ความเศร้าหมอง เสียง

^{๑๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน ฉบับประมวลศัพท์**, (ชำระ-เพิ่มเติมครั้งที่ ๑) พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๒.

^{๑๑๔} หลวงเทพดรณานุกิษฏ, **ธาตุบุปผิปกา**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๒๐๘, ๓๘๘.

ธรรม เป็นเหตุเกิด จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะนับถือ ศรัทธายังมีความสำคัญตามความหมายและหน้าที่ถึง ๓ ประการคือ เป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา เป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน เป็นส่วนประกอบพื้นฐานในหมวดธรรมศรัทธา ๔ ประเภท คือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อกฎแห่งกรรม ๒) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ศรัทธาทั้ง ๔ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อวิธีการดำรงชีวิต เพราะศรัทธามีคุณค่าและเป็นประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์ อันส่งผลให้เห็นถึงรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์

๒.๑.๕ แนวคิดพุทธสันติวิธีกับการสร้างศรัทธา

๒.๑.๕.๑ ความหมายของพุทธสันติวิธี

สันติวิธีในความหมายในทางพระพุทธศาสนามีความหมายที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทของการนำเสนอ ซึ่งสามารถอธิบายได้โดยสังเขปดังนี้

๑) สันติในความหมายของ นิพพาน หมายถึง สันติ ที่สื่อนัยให้เห็นถึงความหมายในแง่ของนิพพาน ดังพุทธพจน์ว่า “สุข (อื่น) ยิ่งกว่าความสงบไม่มี...เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” ^{๑๑๕} การตรัสในลักษณะนี้ต้องการสื่อให้เห็นถึงความสมนัยกันระหว่าง สันติ กับ นิพพาน หรือ สันติ ในประโยคที่ว่า “พระมุนี ผู้ไม่หวั่นไหว ทรงมุ่งสันติ บริณิพพานแล้ว” ^{๑๑๖} นอกจากนี้ สันติ ในบางแห่งหมายถึง นิพพาน โดยตรงดั่งนัยที่ว่า คำว่า สันติ ได้แก่ ทั้งสันติ และสันติบท มีความหมายอย่างเดียวกัน สันติบทนั่นเองคือ อมตนิพพาน ได้แก่ ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดทิ้งอุปธิทั้งหมด เป็นที่สิ้นต้นเหตุ เป็นที่คลายกำหนด เป็นที่ดับกิเลส เป็นที่เย็นสนิท^{๑๑๗}

๒) สันติในความหมายของ “ความสงบ” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่สื่อนัยถึงความสงบ ปรากฏในหลักคำสอนในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น “๑) อัจจันตสันติ (ความสงบอย่างสิ้นเชิง) หมายถึง อมตนิพพาน ๒) ตถังคสันติ (ความสงบด้วยองค์นั้นๆ) หมายถึงผู้บรรลुरुูปมาณ ๔ และอรูปรมาณ ๔ (๓) สมมุติสันติ (ความสงบโดยสมมติ) หมายถึง ทิณฐิ ๖๒ ในที่นี้หมายถึงสันติโดยสมมติ^{๑๑๘}” “สัมผัสความสงบอย่างยิ่ง คือ นิพพาน อันไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ” เป็นต้น หรือในขณะเดียวกันคำว่า สันติ “ผู้ดับกิเลสแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุขทุกเมื่อ...เข้าถึงความสงบ ย่อมอยู่เป็น

^{๑๑๕}พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๒/๙๕.

^{๑๑๖}พ.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๒/๑๖๘.

^{๑๑๗}พ.จ. (ไทย) ๒๙/๖๕/๒๔๗.

^{๑๑๘}พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๘/๘๘-๘๙.

สุข”^{๑๑๙} ก็ได้ตั้งคำว่า “ที่ชื่อว่าสันติ เพราะความสงบแห่งกิเลส”^{๑๒๐} ถึงกระนั้น คำว่าสันติ ในประโยคนี้ก็ยิ่งมุ่งเน้นถึงความสงบอยู่นั่นเอง

จากการให้คำนิยาม และความหมายของคำว่า “สันติ” ดังที่ได้กล่าวข้างต้นนั้น ทำให้ดูประหนึ่งว่า “สันติ” มีนัยเพียงแง่มุมเดียวเท่านั้น กล่าวคือ “ความจริงในระดับโลกุตระ” (โลกุตระ สัจจะ) เป็นความจริงสูงสุดที่มุ่งเน้น “สันติเชิงปัจเจก” หรือ “สันติเชิงอัตตวิสัย” และแม้ว่า “สันติแบบโลกุตระ” จะมุ่งเน้น “สันติภายใน” และ “สันติภายนอก” ซึ่งคำว่า ผู้เข้าไปสงบ อันหมายถึง ผู้ที่สิ้นกิเลส หรือบรรลุนิพพานในประโยคดังกล่าวก็ยังจัดได้ว่าเป็น “สันติเชิงปัจเจก” หรือ “เชิงอัตตวิสัย” อยู่แน่นอน คำว่า “สันติ” ในบริบทนี้ หมายถึง สังคมแห่งสันติ “สันติเชิงโลกียะ” หรือ “สมมติสันติ” ดังที่ได้กล่าวแล้ว ด้วยเหตุนี้ คำว่า “สันติ” หรือ “ความสงบ” ในบริบทนี้จึงมีความหมายว่า “ภาวะที่ไร้ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม” และเมื่อเชื่อมกับคำว่า “พุทธสันติวิธี” หรือ “สันติวิธีเชิงพุทธ” นั้น จึงหมายถึง “วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดของวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้า หรือเหล่าสาวกของพระองค์ได้ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ” ซึ่งคำว่า “จัดการอย่างสันติ” หมายถึง “การใช้วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดของวิธีทุกชนิดที่มีอยู่เข้าไปจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง หรือปราศจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม” ความสอดคล้องกันประการหนึ่งระหว่าง “สังคมแห่งสันติ” กับ “พุทธสันติวิธี” คือ เมื่อกล่าวถึง สังคมแห่งสันติ จัดได้ว่า เป็นสังคมที่ไร้ความรุนแรง หรือปราศจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่สังคมดังกล่าวยังมีความขัดแย้ง และบางครั้ง หรือบางสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าวได้พัฒนาตนเองไปสู่จุดที่ สังคมไร้สันติ หรือ ปราศจากสันติ จึงมีความจำเป็นต้องใช้วิธีการเชิงสันติ เข้าไปจัดการความขัดแย้งแบบสันติหรือจัดการความรุนแรงแบบสันติ^{๑๒๑}

สรุปได้ว่า พุทธสันติวิธี เป็นข้อปฏิบัติ หรือชุดของวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้า หรือเหล่าสาวกของพระองค์ได้ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ โดยจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง หรือปราศจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นวิธีการที่มุ่งสร้างความสงบสุขให้แก่ตนเอง และบุคคลอื่น ประารถนาให้ประสบผลดังที่ตั้งใจไว้ ในการบรรลุตามวัตถุประสงค์ คือ มีความสงบภายในใจของตน พัฒนาการของตนเองได้ดีที่สุด ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้คนยิ่งยึดมั่นและมีศรัทธาที่มั่นคงในคำสอนของพระพุทธศาสนา

^{๑๑๙}วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๕/๑๑๔.

^{๑๒๐}ดูรายละเอียดใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๓/๔๑๙.

^{๑๒๑} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, ๒๕๕๔, หน้า ๑๙๗-๑๙๘.

๒.๑.๕.๒ ประเภทของพุทธสันติวิธี

เมื่อกล่าวถึงสันติวิธีตามที่ปรากฏในโลกนี้สามารถแบ่งเป็น ๓ ประเภทใหญ่ กล่าวคือ ๑) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง ๒) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต และ ๓) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ ดังต่อไปนี้

๑. พุทธสันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง

สันติวิธีตามนัยนี้ พระพุทธศาสนาได้นำเสนอเครื่องมือ ไม่ว่าจะเป็น “แนวคิด” และ “การปฏิบัติการ” เพื่อการจัดการความขัดแย้งใน ๒ มิติใหญ่ ๆ ด้วยกัน กล่าวคือ ๑) มิติของความขัดแย้งด้านในอันเป็นการจัดการความขัดแย้งในเชิงปัจเจก หรือเชิงอัตวิสัย และ ๒) มิติการจัดการความขัดแย้งด้านนอกอันเป็นการจัดการความขัดแย้งในเชิงสังคม เมื่อกล่าวถึง “สันติวิธี” ในฐานะเป็นเครื่องจัดการความขัดแย้งเพื่อให้เกิด “สังคมแห่งสันติ” พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้นำขององค์กรสงฆ์ได้เข้าไปมีส่วนสำคัญในการจัดการความขัดแย้งในหลายกรณีด้วยกัน จนเป็นที่มาของคำว่า “นักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง” ไม่ว่าจะเป็นกรณี “สงครามน้ำ” “สงครามการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” และ “สงครามน้ำลาย หรือสงครามปาก” เป็นต้น

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งตามมิติของพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้มีนัยเพื่อแก้ไข หรือจัดการความขัดแย้ง “คู่กรณี” (Party) แต่เพียงประการเดียว หากแต่พยายามเข้าไปแก้ไข หรือจัดการสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางจิต” ให้แก่คู่กรณีด้วยการจัดการในลักษณะนี้ หากสามารถทำได้จัดได้ว่าเป็นการจัดการความขัดแย้งแบบยั่งยืน

๒. พุทธสันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต

แนวคิดสำคัญที่เกี่ยวกับประเด็นนี้ก็คือพุทธพจน์ที่ว่า “การใช้ชีวิต หรือดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น (การไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง)” ซึ่งหลักการใหญ่ตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาก็คือ การนำเสนอเรื่อง “ศีล ๕” เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของมนุษย์ใน “เชิงปัจเจก” และป้องกันไม่ให้มนุษย์เชิงปัจเจกไปเบียดเบียน และทำร้ายคนอื่น ๆ ในสังคม ซึ่งหลักการนี้ นอกจากจะเป็นการ “ให้ชีวิตแก่คนอื่นหรือสัตว์อื่น” แล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้แก่ “ชีวิตตนเอง” ด้วย ฉะนั้น หลักการ “ศีล ๕” นี้จัดได้ว่าเป็น “บรรทัดฐาน” หรือ “กฎเกณฑ์ทางสังคม” ที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นอกจากนั้นแล้ว หลักการอื่น ๆ เช่น ทิฐุธรรม มิกัฏฐุประโยชน์ ๔ ทิศ ๖ สังคหวัตถุ ๔ ประการ และพรหมวิหาร ๔ เป็นต้นถือได้ว่าเป็นหลักการในเชิงรุก และเชิงรับ มนุษย์สามารถใช้เป็นหลักปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเอง และเข้าไปเกี่ยวข้องกับมนุษย์

คนอื่น ๆ หรือกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม หลักการต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาล้วนเป็นแนวคิด และเครื่องมือ สำคัญที่ทำให้มนุษย์นำไปเป็นคู่มือในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และเกิดสันติสุขทั้งภายใน และภายนอก

๑) พุทธสันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ

คำว่า “การเรียกร้อง” ในบริบทนี้ หมายถึง “การคว่ำบาตร”^{๑๒๒} (ปัตตนิกุชชนกรรม) ลักษณะของการคว่ำบาตรค่อนข้างจะสอดคล้องกับแนวคิดตะวันตกในแง่ของถ้อยคำ แต่เมื่อก้าวในรายละเอียดพบว่า เป็นการลงโทษที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำแก่คฤหัสถ์ ผู้กล่าวให้(ประสงค์)ร้ายต่อพระรัตนตรัย โดยสงฆ์ประกาศให้พระภิกษุทั้งหลายไม่ให้คบหา ไม่รับบิณฑบาต ไม่รับนิมนต์ และไม่รับไทยธรรมของคฤหัสถ์นั้น จนกว่าเขาจะรู้สึกถึงโทษที่ตัวเองได้กระทำแล้วหันกลับมาประพฤติตัวดี สงฆ์จึงประกาศระงับโทษให้พระภิกษุทั้งหลายได้คบหาอีก เรียกว่า “ปัตตอกุชชนกรรม” คือ “การหยายบาตร” ซึ่งวิธีการนี้ พระสงฆ์ได้กระทำครั้งแรกต่อวัชฌิณวิ แคว้นวัชชี จะเห็นว่า ลักษณะ “การเรียกร้อง” ตามแนวทางแห่งวินัยนี้ ไม่ได้มีนัยเพื่อมุ่งผลประโยชน์เป็นการส่วนตน หรือกลุ่มคน หากแต่มุ่งเมื่อความผาสุกของหมู่สงฆ์ และสังคมโดยรวม ซึ่งแตกต่างจากเป้าหมายของการประกาศคว่ำบาตรตามแนวคิดของตะวันตกบางประเทศที่ใช้ในปัจจุบันนี้

สันติวิธีในพระพุทธศาสนาประกอบไปด้วย ไตรภาค ด้วยกัน กล่าวคือ พุทธสันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง ในฐานะเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ และในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต เมื่อก้าวโดยสารัตถะแล้ว จะพบว่า พุทธสันติวิธีบางอย่างอาจจะมีความสอดคล้องกันในแง่ของถ้อยคำ แต่ แนวคิด และการปฏิบัติการ นั้น มีความแตกต่างกันดังที่ได้กล่าวแล้ว สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของแต่ละยุคนั้น มีความแตกต่างกัน^{๑๒๓}

สรุปได้ว่า พุทธสันติวิธีสามารถจำแนกได้ ๓ ประเภทใหญ่ คือ ๑) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง ๒) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต และ ๓) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ ซึ่งเป็นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม แต่อยู่ที่ความสามารถของแต่ละบุคคลจะนำไปประยุกต์ได้อย่างถูกต้อง

^{๑๒๒}วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๖-๓๓๘/๑๘๐-๑๘๕.

^{๑๒๓} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซ็นจูรี่จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๙๘-๒๐๒.

๒.๒ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในสหภาพเมียนมา

พระพุทธศาสนาในพม่า นั้น ชาวพม่ามีความเชื่อว่า พุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศพม่า เมื่อคราวที่พระเจ้าอโศกมหาราช แห่งอินเดีย ได้อุปถัมภ์การสังคายนา ครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖ ได้มีการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบ ประเทศต่าง ๆ รวม ๙ สายด้วยกัน พม่าก็อยู่ในส่วนของสุวรรณภูมิด้วย และชาวพม่ายังเชื่อว่า สุวรรณภูมิ มีศูนย์กลางอยู่ที่ เมืองสะเทิม ทางตอนใต้ของพม่า หม่องทिनอ่องนักประวัติศาสตร์พม่าบันทึกไว้ว่า “พระเจ้าอโศกทรงส่งสมณทูตไปยังดินแดนที่ห่างไกลหลายแห่งด้วยกัน สมณทูตคณะหนึ่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนในสุวรรณภูมิ เมืองหลวงของสุวรรณภูมิคือเมืองสะเทิม (Thaton) ในพม่าตอนล่าง^{๑๒๔} ในขณะที่ประวัติศาสตร์ไทย เชื่อกันว่าจุดศูนย์กลางของสุวรรณภูมิอยู่ที่นครปฐม โดยมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ เช่นพระปฐมเจดีย์ เป็นประจักษ์พยาน^{๑๒๕} นักประวัติศาสตร์ไทยบางท่านมีความเชื่อสอดคล้องกันนักประวัติศาสตร์พม่า โดยได้บันทึกไว้ว่า “พระเจ้าอโศกได้ส่งสมณทูตเก้าสายไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระโสณะและพระอุตตระไปสุวรรณภูมิคือบริเวณเมืองสะเทิมของพม่าและเมืองไทยตลอดแหลมมลายู ในคัมภีร์มหาวงศ์ของลังการะบุว่าสุวรรณภูมิประเทศอยู่ห่างจากลังกา ๗๐๐ โยชน์^{๑๒๖} เรื่องของแคว้นสุวรรณภูมินักประวัติศาสตร์ยังคงต้องหาหลักฐานเพื่ออ้างอิงกันต่อไป แต่สำหรับประเทศไทยได้ยึดสิทธิสุวรรณภูมิไว้เรียบร้อยแล้ว นั่นคือการสร้างสนามบินสุวรรณภูมิ ชาวโลกจึงรู้จักกันดีแล้วว่าสนามบินสุวรรณภูมิอยู่ในประเทศไทย

พระเจ้าอโนราสร้างชาติพม่า

จากประวัติศาสตร์บางตอนพบว่า พุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในพม่าในราวพุทธศตวรรษ

ที่ ๖ เพราะ ได้พบหลักฐานเป็นคำจารึกภาษาบาลี นักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่ง ชื่อว่า ตารนาถ เห็นว่าพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทได้เข้ามาสู่เมือง พม่า ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาได้มีพระสงฆ์ฝ่ายมหายานซึ่งเป็นศิษย์ของพระวสุพັນธุ ได้นำเอาพระพุทธศาสนาแบบมหายานลัทธิตันตระ

^{๑๒๔} หม่องทिनอ่อง, (เพ็ชรี สุมิตร แปล), **ประวัติศาสตร์พม่า**, (พิมพ์ครั้งที่สาม) กรุงเทพฯ: มูลนิธิโดยต้าประเทศไทย, ๒๕๕๑, หน้า ๖.

^{๑๒๕} สุชาติ หงษา, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๙, หน้า ๗๔.

^{๑๒๖} อาทร จันทวิมล, **ประวัติของแผ่นดินไทย**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๘, หน้า ๕๕.

เข้าไปเผยแผ่ ในครั้งนั้นพมามีเมืองพุกามเป็นเมืองหลวง มีชื่อเรียกชาวพม่าว่า “มรัมมะ” ส่วนพวกมอญ หรือ ตะเลง ซึ่งมีเมืองหลวงชื่อ “สะเทิม” (สุธรรมวดี) และถิ่นใกล้เคียงรวมๆ เรียกว่า รามัญ ประกาศจนพระพุทธศาสนาทั้งแบบมหายาน และแบบเถรวาทเจริญรุ่งเรืองในพม่า เป็นเวลาหลายร้อยปี^{๑๒๗} พงศาวดารพม่าและตำนานพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวอ้างว่า พ่อค้ามอญสองนายจากบริเวณพม่าตอนล่างได้เส้นพระเกศาของพระพุทธเจ้านำมาประดิษฐานไว้ในวัดเล็กๆ วัดหนึ่ง ต่อมาเป็นที่สร้างเจดีย์พระเกศธาตุ(ขเวดากอง) อันมโหฬาร^{๑๒๘}

ในประวัติศาสตร์พม่าพระเจ้าอโนรธาเป็นปฐมกษัตริย์ มีกล่าวถึงทั้งในจารึกพงศาวดารพม่า และตำนาน สำหรับในพงศาวดารนั้นมีเรื่องราวบางส่วนเขียนเป็นปรัมปรา โดยให้ภาพของพระเจ้าอโนรธาเยี่ยงบุคคลในตำนาน อาทิ การช่วงชิงบัลลังก์ด้วยการกระทำอัศวยุทธจนชนะเพราะพระอินทร์อุปถัมภ์ การสังหารทารกและหญิงมีครรภ์เพื่อกำจัดผู้มีบุญที่จะมาแย่งราชบัลลังก์ ปาฏิหาริย์ในการแสวงหาพระเขี้ยวแก้วยังเมืองจีนและลังกาทวีป การทำลายอำนาจพิเศษที่ปกป้องเมืองสะเทิม และการจบชีวิตของพระเจ้าอโนรธาเพียงเพราะถูกกระปือขวิด เป็นอาทิ ประวัติของปฐมกษัตริย์พม่านั้นบรรยายไว้โดยสรุปว่า “อโนรธาเป็นราชโอรสแห่งกษัตริย์พุกาม นามว่า กวมสองจ่องผยู หลังจากทีอโนรธามีชัยต่อเจ้าสุกกะเตเชษฐาต่างมารดาผู้แย่งบัลลังก์จากพระบิดาได้แล้ว พระองค์จึงมอบบัลลังก์นั้นคืนพระบิดาซึ่งทรงผนวชอยู่ เมื่อพระบิดามีทรงรับ อโนรธาจึงเสวยราชบัลลังก์ แต่ด้วยพม่าถือว่าพระเจ้าอโนรธาเป็นผู้เปิดหน้าประวัติศาสตร์พม่า ดังนั้นเนื้อหาที่ปรากฏเป็นประวัติศาสตร์ชาติจึงละส่วนที่เป็นปรัมปราออกไป คงไว้แต่เกร็ดทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับตีความด้วยศรัทธา เพื่อเทิดเกียรติวีรกรรมและยกย่องความสามารถของพระองค์ วีรกรรมสำคัญของพระเจ้าอโนรธา คือ การสร้างความเป็นปึกแผ่นของอาณาจักร และการส่งเสริมพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

^{๑๒๗} วัชร นิยมธรรม, ประวัติพระพุทธศาสนาในพม่า, พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, ๒๕๕๑.

^{๑๒๘} หม่องทินอ่อง, (เพ็ชรี สุมิตร แปล), ประวัติศาสตร์พม่า, (พิมพ์ครั้งที่สาม) กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, ๒๕๕๑, หน้า ๖.

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงภาพพระเจ้าอโนรธาปฐมกษัตริย์แห่งพม่า

ตปุสสะและภัลลิกะคือพ่อค้าชาวมอญจริงหรือ

มอญสองพี่น้องนั้นมีชื่อจารึกในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาคือตปุสสะและภัลลิกะ ชาวอุกกลชนบท ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค (๔/๖/๘) กล่าวถึงพ่อค้าสองพี่น้องไว้ว่า “ครั้นล่วง ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น แล้วเสด็จจากควงไม้มุจลินท์ เข้าไปยังต้นไม้อาชาตนะ แล้วประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุข ณ ควงไม้อาชาตนะ ตลอด ๗ วัน สมัยนั้น พ่อค้าชื่อ ตปุสสะ และภัลลิกะเดินทางไกลจากอุกกลชนบท ถึงตำบลนั้น ครั้นนั้นเทพดาผู้เป็นญาติสายโลหิตของตปุสสะ ภัลลิกะสอง พ่อค้า ได้กล่าวคำนี้กะ 2 พ่อค้านั้นว่า ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้แรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควงไม้อาชาตนะ ท่านทั้งสองจงไปบูชาพระผู้มีพระภาคนั้น ด้วยสัตตุง และ สัตตูก่อน การบูชาของท่านทั้งสองนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ท่านทั้งหลายตลอดกาลนาน พ่อค้าชื่อตปุสสะและภัลลิกะจึงถือสัตตุงและสัตตูก่อนเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วถวายบังคม ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง สองพ่อค้านั้นยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ครั้นแล้วได้ทูลคำนี้นี้แด่พระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรับสัตตุงสัตตูก่อนของข้าพระพุทธเจ้าทั้งสอง ซึ่งจะเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน ขณะนั้นพระผู้มีพระภาคได้ทรงปริวิตกว่า พระตถาคตทั้งหลาย ไม่รับวัตถุด้วยมือ เราจะพึง

รับสัตตตุง และสัตตูก้อนด้วยอะไรหนอ ขณะนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์ทรงทราบพระปริวิตกแห่งจิตของพระผู้มีพระภาค ด้วยใจของตนแล้ว เสด็จมาจาก ๔ ทิศ ทรงนำบาตรที่สำเร็จด้วยศิลา ๔ ใบ เข้าไปถวายพระผู้มีพระภาคกราบทูลว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรับสัตตตุงและสัตตูก้อนด้วยบาตรนี้ พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคทรงใช้บาตรสำเร็จด้วยศิลาอันใหม่เอี่ยม รับสัตตตุงและสัตตูก้อนแล้ว เสวย ครั้นนั้นพ่อค้าตปุสสะและภัลลิกะ ได้ทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองนี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคและพระธรรมว่า เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาค จงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองว่าเป็นอุบาสกผู้มอบคุณชีวิตถึงสรณะ จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ก็นายพณิชสองคนนั้น ได้เป็นอุบาสกกล่าวอ้างสองรตนะ เป็นชุดแรกในโลก

ในพระไตรปิฎกไม่ได้บันทึกไว้ว่าพ่อค้าทั้งสองได้รับเส้นพระเกศาจากพระพุทธเจ้า แต่ในอรรถกถาพระวินัยปิฎก มหาวรรค หน้า ๒๙ มีบันทึกไว้ว่า “สองพณิชนั้นครั้งประกาศความเป็นอุบาสกอย่างนั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ตั้งแต่วันนี้ไป ข้าพระองค์พึงทำการอภิวาทและยืนรับใคร่เฝ้าพระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงลูบพระเศียร พระเกศาติดพระหัตถ์ ได้ประทานพระเกศาเหล่านั้นแก่เขาทั้งสองด้วยตรัสว่าท่านจงรักษามมเหล่านี้ไว้ สองพณิชนั้นได้พระเกศาตรวากะได้อภิเชกด้วยอมตธรรม รื่นเริงยินดีถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วหลีกไป^{๑๒๙} พ่อค้าสองพี่น้องเป็นชาวอุกกลชนบท ไม่ทราบว่าเป็นเมืองใด อุกกาตามศัพท์ภาษาบาลีแปลว่าประทีป คบเพลิง โคม ตะเกียง หรืออาจหมายถึงพระอาทิตย์ แสงสว่าง หากจะหมายถึงดินแดนที่อยู่ทางทิศตะวันออกในยุคนั้น ก็น่าจะได้แก่พม่าตอนล่างในปัจจุบัน

พระชินอรหันต์พระเถรวาทร่วมสร้างชาติ

ในส่วนของมอญนั้นพระภิกษุมอญมีส่วนในการสร้างอาณาจักรพม่าในยุคแรก ดังที่หนังสือประวัติศาสตร์พม่าบันทึกไว้ตอนหนึ่งว่า “ในพุทธศักราช ๑๕๘๗ (ค.ศ. ๑๐๔๔) พระเจ้านุรอุตะขึ้นครองราชย์ที่กรุงพุกามซึ่งตั้งอยู่ตรงใต้จุดบรรจบของแม่น้ำอิระวดีกับแม่น้ำชินตวิน พระเจ้านุรอุตะไม่ทรงพอพระทัยในศาสนาที่ประชาชนนับถืออยู่ในขณะนั้น ซึ่งเป็นศาสนาที่มีส่วนผสมปนเปของหลักพระพุทธศาสนานิกายมหายาน กับความเกรงกลัวอำนาจธรรมชาติแบบพื้นเมือง พระองค์ต่อต้านอำนาจและชื่อเสียงของคณะสงฆ์อารี ซึ่งพระองค์ไม่เห็นด้วย ในขณะนั้นพระมอญรูปหนึ่งชื่อพระชินอรหันต์ ได้เดินทางมายังอาณาจักรพุกาม ท่านเป็นผู้หนึ่งในหมู่ชนจำนวนน้อยที่ไม่นิยมการรับความเชื่อแบบฮินดูที่เมืองสะเทิม ในเวลาไม่นานนักพระชินอรหันต์ก็สามารถชักนำให้พระอนุรอุตะหันมานับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทได้^{๑๓๐}

^{๑๒๙} อรรถกถา วินัยมหารวรรค, หน้า ๒๙

^{๑๓๐} หม่องทินอ่อง, (เพ็ชรี สุมิตร แปล), ประวัติศาสตร์พม่า, (พิมพ์ครั้งที่สาม) กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า

เมื่อขึ้นครองราชย์ประชาชนมีความเชื่อหลากหลาย แต่สงบได้เพราะพระพุทธศาสนา ดังที่อ้างไว้ว่าตอนที่พระเจ้าอโนรธายังมีได้ขึ้นครองบัลลังก์นั้น ในเมืองพุกามยังมีความเชื่อถืออันผิดๆ อาทิ นัต นาค และอะเยจี โดยเฉพาะความเชื่อถือแบบพวกอะเยจี ก็กำลังครอบงำแผ่นดินพุกามอยู่ ขณะนั้น เมื่อพระเจ้าอโนรธาขึ้นครองบัลลังก์พระองค์มีทรงพอพระทัยต่อลัทธิความเชื่อเช่นนั้น และทรงปรารถนาในศาสนาอันชอบ ในเวลาเดียวกันนั้นชินอรหันต์ได้เดินทางจาริกจากเมืองสะเทิม มาแผ่พระศาสนายังเมืองพุกาม พอพระเจ้าอโนรธาได้โอกาส นอบนบต่อชินอรหันต์ พระองค์ก็ทรงมีศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงขอร้องให้ชินอรหันต์เผยแผ่พระศาสนาในพุกาม และด้วยความช่วยเหลือของชินอรหันต์ พระเจ้าอโนรธาจึงสามารถกำจัดความเชื่อของเหล่าอะเยจีลงได้ พวกอะเยจีถูกจับสึก แล้วให้คนเหล่านั้นรับใช้ในงานอันควรแก่อาณาจักรต่อไป ด้วยเหตุนี้ ความเชื่อถือแบบอะเยจีจึงค่อยๆ หดหายไปจากพุกาม พระเจ้าอโนรธาทำให้ชนทั่วแผ่นดินพุกามหันมานับถือพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาอันชอบ การรวมชาติโดยผนึกความเชื่อต่างๆ ให้เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้นั้น หากไม่มีความเชื่อใหม่คือพระพุทธศาสนาก็ยากที่จะรวมชาติได้

นอกจากนี้ พระเจ้าอโนรธายังได้ยกทัพไปได้เมืองสะเทิม พร้อมกับอันเชิญพระไตรปิฎก และพระเถระผู้เชี่ยวชาญในพระคำภีร์มาสู่พุกาม พระเถระชาวมอญซึ่งชำนาญในคำภีร์ได้ช่วยชินอรหันต์เป็นอย่างมาก เพื่อให้พุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาอันชอบเป็นที่แพร่หลาย พระเจ้าอโนรธามีเพียงสร้างพระเจดีย์ในพุกาม แต่ยังทรงสร้างเจดีย์ในทุกที่ที่เสด็จไปถึง ในบรรดาเจดีย์เหล่านี้ เจดีย์ที่โดดเด่นที่สุดคือพระเจดีย์ชเวสิกอง ในการที่จะให้พุทธศาสนาแพร่หลาย พระเจ้าอโนรธายังทรงให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกกันในวัด พุทธศาสนาที่พระเจ้าอโนรธาได้ทรงอุปถัมภ์นั้นยังมั่นคงมาได้จวบจนปัจจุบัน ในการนำพุทธศาสนาจากแผ่นดินของชาวมอญสู่พุกามนั้น พม่ายกย่องชินอรหันต์ ภิษุมมอญเป็นดุจผู้ส่องไฟนำทาง และพระเจ้าอโนรธาเป็นดุจผู้หว่านเมล็ดพันธุ์แห่งพุทธศาสนาบนแผ่นดินเมียนมา ส่วนเหล่าอะเยจินั้นถูกตีตราให้เป็นพวกมิจฉาธิฐิ โดยประณามว่าเป็นกลุ่มนักบวชที่แผ่อิทธิพลเหนือชาวบ้านด้วยการเอนารกมาชู้ ยกสวรรค์มาอ้าง และหากินกับลาภสักการะ การนำพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทอันเป็นศาสนาอันชอบ มาสู่อาณาจักรของชาวเมียนมานั้น จึงถือเป็นการทำลายอำนาจมืดจากความเชื่อผิดๆ ภาพของพระเจ้าอโนรธาในแบบเรียน จึงเป็นภาพของนักปฏิวัติทางความคิดเพื่อมิให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมของชาวพุทธ ภาพของพระเจ้าอโนรธาเป็นแบบอย่างของผู้นำในการสร้างชาติด้วยพลังแห่งเอกภาพและการพัฒนา ดุจจะสอดคล้องกับภาพลักษณ์ของกองทัพพม่านับแต่สมัยสังคมนิยมสืบจนปัจจุบัน อาทิการยกย่องบทบาทของทหารในฐานะผู้นำในการสร้างชาติเอกราชเอียงวีรชน การปราบปรามภัยภายใน การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การพัฒนาเส้นทางการคมนาคม การส่งเสริมกิจกรรมทางพุทธศาสนา และการบูรณะเจดีย์ทั่วประเทศ

เป็นต้น พระเจ้าอโนรธาจึงได้รับการขัดเกลาทางประวัติศาสตร์ให้มีภาพลักษณ์ของวีรกษัตริย์ชาวพุทธ เป็นผู้สร้างประเทศ และเป็นนักปฏิรูปสังคมที่ชาญฉลาด^{๑๓๑} ทุกหนทุกแห่งที่พระเจ้าอโนรธาทรงได้ ชัยชนะในการสงคราม แทนที่พระองค์จะสร้างเสาหินแห่งชัยชนะไว้ กลับสร้างแผ่นอิฐจารึกบทสวด มนต์ในพระพุทธศาสนา เป็นภาษาบาลีหรือสันสกฤต และพระนามาภิไธยเป็นภาษาสันสกฤต ทั้งทรง เป็นพระองค์แรกในบรรดาผู้สร้างโบสถ์วิหารอันยิ่งใหญ่ และทำให้กรุงพุกามกลายเป็นศูนย์กลาง การศึกษานิกายเถรวาท^{๑๓๒} ความมั่งคั่งอันมากมายในอาณาจักรพุกาม ใช้สร้างวัดนับไม่ถ้วนในกรุง พุกาม ยังมีปรากฏในปัจจุบันนี้ประมาณห้าพันวัด ส่วนเจดีย์ในพุกามมีสองประเภทใหญ่ๆ คือแบบ สลอปตันและแบบกลวงกลมหรือถ้ำจำลอง เจดีย์ใหญ่อันดับแรกคือเจดีย์ชเวสิกอง ของพระเจ้าอโนรธา มีลักษณะเป็นรูปปิรามิด มีฉัตรทองกันอีกชั้นหนึ่ง ทัวทั้งเจดีย์ปิดทองและมีมณีมีค่าประดับฉัตรบน ยอดเจดีย์^{๑๓๓} จากยุคของพระเจ้าอโนรธาเป็นต้นมา พระมหากษัตริย์ของพม่าองค์ต่อๆ มาทรงให้ ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ดังที่หม่องทินอ่องบอกว่า “พระเจ้ามินดงโปรดให้จารึกพระไตรปิฎก ทั้งชุดรวมทั้งคำอธิบายลงบนเสาหินกว่า ๕,๐๐๐ ต้น และทรงสนับสนุนพระสงฆ์ผู้เคร่งวินัย ให้อพยพ ไปพม่าตอนล่าง^{๑๓๔} พระภิกษุบางรูปเคยได้รับการคัดเลือกให้เป็นกษัตริย์ครองราชย์บัลลังก์ ดังเช่น พระเจ้าธรรมเจดีย์ เมื่อพระนางเซงสอบู ทรงเลือกบาตรใหญ่สองใบ ใบหนึ่งบรรจุอาหารที่สรรแล้ว อย่างวิเศษ และอีกใบหนึ่งใส่เครื่องราชอิสริยยศ แล้วพระนางก็ทรงนิมนต์พระอาจารย์ทั้งสองคือพระ ธรรมเจดีย์และพระธรรมปาละมาบิณฑบาตในห้องพระโรง ต่อหน้าข้าราชการสำนัก ที่แต่งเต็มยศอย่าง งดงามตระการตา ยิ่ง พระทั้งสองรูปมาถึงและให้เลือกบาตรคนละใบ พระธรรมเจดีย์เผชิญเลือกได้ บาตรที่ใส่เครื่องราชอิสริยยศ และได้รับเลือกตั้งเป็นกษัตริย์จึงต้องสีก เพื่ออภิเษกสมรสกับพระธิดา ของพระราชาธิบดีและรับราชบัลลังก์ (คศ. ๑๔๗๒- ๑๔๗๓)^{๑๓๕}

การศึกษาพระปริยัติธรรมในพม่า การศึกษาพระปริยัติธรรมในพม่านั้น สมัยพระเจ้ามินดงมีการสอบ พระปริยัติธรรมวิชาที่สอบแบ่งเป็นสี่ขั้นคือขั้นต้น ต้องสอบท่องคัมภีร์กัจจายน์ไวยากรณ์ ๘ กัณฑ์ด้วย ปากเปล่า อภิธานนปทีปิกา ๑๒๐๓ คาถา วุฑโตนัยฉันโทปกรณ์ สุโพธาลังการ อภิธรรมมัตถสังคหะ ๙ ปริจเฉท มาติกา ธาตุกถา ๑๔ นัย ยมก ๕ ชั้นกลาง สอบท่องปากเปล่าคัมภีร์ในขั้นต้นทั้งหมดโดย เพิ่มยมกเป็น ๑๐ ยมก ขั้นสูง สอบแบบชั้นกลาง แต่เพิ่มคัมภีร์ปฏิฐานแต่ต้นจนจบกุสลดิกะ และชั้น สูงสุดจะต้องสอบแข่งขันกันทั้งหมดเพื่อให้ได้ที่ ๑ เพียงรูปเดียว จากนั้นพระเจ้ามินดงจะทรงอุปถัมภ์

^{๑๓๑} วิรัช นิยมธรรม, **ประวัติศาสตร์พม่า**, พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, ๒๕๕๑.

^{๑๓๒} หม่องทินอ่อง, (เพ็ชรี สุมิตร แปล), **ประวัติศาสตร์พม่า**, (พิมพ์ครั้งที่สาม) กรุงเทพฯ: มูลนิธิโดยต้า ประเทศไทย, ๒๕๕๑, หน้า ๓๗.

^{๑๓๓} **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๕๗.

^{๑๓๔} **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๒๔๔.

^{๑๓๕} **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๐๐.

เป็นพระราชบุตร บิดามารดาพร้อมทั้งญาติถึง ๑๕ ชั้นได้รับการดเว้นภาษีทุกด้าน^{๑๓๖} ในงานวิจัยของโรเบิร์ต เอช เทย์เลอร์ อ้างว่า “ประมาณกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ทรงใช้วิธีการสอบแบบสงฆ์ที่เรียกว่า “พระธรรมพยาน” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบความสามารถของพระสงฆ์ มาทดสอบความเหมาะสมในการเข้าดำรงตำแหน่งราชการ^{๑๓๗} การสอบของพระสงฆ์คงเป็นวิธีการที่น่าเชื่อถือจนกษัตริย์ต้องนำเอาวิธีการสอบไปใช้ ในสมัยพระเจ้าอีบอได้ยกเลิกการสอบชั้นสูงสุด การศึกษาพระปริยัติธรรมของพม่ามีมาตรการ ๔ ข้อคือ ๑.ทำให้วัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรดีงาม ๒.ทำให้มีการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างถี่ถ้วน ๓.ทำให้เกิดความแตกฉานและเชี่ยวชาญในภาษาบาลี ๔.ทำให้เข้าใจวิธีการใช้ภาษาและสามารถเขียนบทประพันธ์ด้วยตนเองได้ ในการสอบยังมีการสอบปิฎกกระทหรือพระภิกษุที่สามารถทรงจำพระไตรปิฎกได้ ผู้สอบผ่านจะมีนามพิเศษว่า “เตปิฎกธรรมาภินทาคาริกะ”

การสังคายนาพระไตรปิฎกในพม่า

ประเทศพม่ามีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกสองครั้ง ซึ่งเป็นการกระทำร่วมกันของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังหลักฐานบันทึกไว้ว่า “ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้มีเหตุการณ์สำคัญทางพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในพม่าร่วมกัน คือการสังคายนาพระไตรปิฎก ณ เมืองมันตะเล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ เป็นการสังคายนาครั้งแรกในพม่า แต่พม่านั้นเป็นครั้งที่ ๕ ต่อจากครั้งจาริกลงในไบลานของลังกา สังคายนาครั้งนี้ มีการจาริกพระไตรปิฎกลงในแผ่นดินอ่อน ๔๒๙ แผ่น ณ เมืองมันตะเล ด้วยการอุปถัมภ์ของพระเจ้ามินดง ใน พ.ศ. ๒๔๑๔ (ค.ศ. ๑๘๗๑) พระมหาเถระ ๓ รูปคือ พระชาคราภิวังสะ พระนรินทาภิธชะ และพระสุมังคลสามี ได้ผลัดเปลี่ยนกันเป็นประธานโดยลำดับ มีพระสงฆ์และพระอาจารย์ผู้แตกฉานในพระปริยัติธรรมร่วมประชุม ๒,๔๐๐ ท่าน กระทำอยู่ ๕ เดือนจึงสำเร็จ^{๑๓๘} ส่วนการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ในพม่าหรือที่พม่านั้นเป็นครั้งที่ ๖ ที่เรียกว่าฉัฐฐสังคายนา เริ่มกระทำเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗จนถึงวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นอันปิดงาน ในการปิดงานได้กระทำร่วมกับการฉลอง ๒๕พุทธศตวรรษ (การนับปีของพม่าเร็วกว่าไทย ๑ ปี จึงเท่ากับเริ่ม พ.ศ. ๒๔๙๘ ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ตามที่พม่านั้น) พม่าทำสังคายนาครั้งนี้ มุ่งพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นข้อแรก แล้วจะจัดพิมพ์อรรถกถา (คำอธิบายพระไตรปิฎก) และคำแปลเป็นภาษา

^{๑๓๖} พระธัมมานันทมหาเถระ, การศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศพม่า, กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔, หน้า ๒๖๔.

^{๑๓๗} โรเบิร์ต เอช เทย์เลอร์, (พรรณงาม เก้าธรรมสาร แปล), รัฐในพม่า, มุลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, ๒๕๕๐, หน้า ๔๒.

^{๑๓๘} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, กรุงเทพฯ ฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙, หน้า ๑๑.

พม่าโดยลำดับ มีการโฆษณาและเชิญชวนพุทธศาสนิกชนหลายประเทศไปร่วมพิธีด้วย โดยเฉพาะประเทศเถรวาท คือ พม่า ลังกา ไทย ลาว เขมร ทั้งห้าประเทศนี้ ถือว่าสำคัญสำหรับการสังคายนาครั้งนี้มาก เพราะใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลีอย่างเดียวกัน จึงได้มีสมัยประชุมซึ่งประมุขหรือผู้แทนประมุขของทั้งห้าประเทศนี้ เป็นหัวหน้า เป็นสมัยของไทยสมัยของลังกา เป็นต้น ได้มีการก่อสร้างคูหาจำลองทำด้วยคอนกรีต จนได้หลายพันคน มีที่นั่งสำหรับพระสงฆ์ไม่น้อยกว่า ๒,๕๐๐ ที่ บริเวณที่ก่อสร้างประมาณ ๒๐๐ ไร่เศษ เมื่อเสร็จแล้วได้แจกจ่ายพระไตรปิฎกฉบับอักษรพม่าไปในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย^{๑๓๙} พระพุทธศาสนาในพม่ามีความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ การเจริญหรือเสื่อมของคณะสงฆ์ก็ย่อมมีส่วนกับสถาบันกษัตริย์ด้วย

ดังนั้นกษัตริย์จึงมีหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง คือการปฏิรูปสถาบันสงฆ์ ดังที่มีการบรรยายถึงการปฏิรูปสถาบันสงฆ์ไว้ว่า “กษัตริย์พม่าได้ทรงริเริ่มการปฏิรูปศาสนา หรือการชำระสถาบันสงฆ์ให้บริสุทธิ์ เพื่อจะได้ยึดทรัพย์สมบัติของทางสงฆ์ มาเป็นที่ยอมรับทั้งทางกฎหมายและสังคม สังฆะที่ร่ำรวยย่อมหมายถึงว่าพระสงฆ์ไม่ได้ดำเนินชีวิตตามกฎของพระวินัย ดังนั้นการปฏิรูปจึงนับว่าถูกต้องชอบธรรมตามอุดมการณ์ การปฏิรูปศาสนาส่งผลทางวัตถุให้ขนาดของสังฆะลดลง ทางด้านอุดมการณ์เท่ากับว่าทำให้พระศาสนาบริสุทธิ์ขึ้น เมื่อสังฆะบริสุทธิ์ขึ้น ประชาชนต่างก็จะมาทำบุญเพิ่มขึ้น เพราะบุญที่บุคคลจะได้ขึ้นอยู่กับความบริสุทธิ์ของพระที่บุคคลนั้นนับถือ สังฆะเองก็เริ่มได้รับพระมหากรุณาธิคุณเพิ่มขึ้น เพราะโดยหลักการถือว่าพระมหากษัตริย์ต้องเป็นผู้ทรงปกป้อง และอุปถัมภ์ค้ำจุนพระศาสนา การที่ประชาชนและพระมหากษัตริย์ หันมาอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา สุดท้ายจะนำกลับไปสู่ลัทธิเจ้าที่ดินของวัดอีก และแล้วรัฐก็ต้องเข้ามาจัดการปฏิรูปสังฆะใหม่อีก หมุนเวียนไปไม่รู้จบ^{๑๔๐}

พระพุทธศาสนาเถรวาทกับประเทศพม่า จึงมีความผูกพันกันมาอย่างยาวนาน ต้องพานพบกับความเสื่อมและความเจริญ แต่ก็สามารถอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมของพม่าเรื่อยมา มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนการศึกษาพระพุทธศาสนามาโดยตลอด แม้ว่าปัจจุบันพม่าจะไม่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเหมือนในอดีต แต่คณะสงฆ์พม่าก็ยังมีอิทธิพลสำหรับประชาชน ดังจะเห็นได้จากการเป็นผู้นำในการเดินขบวนเรียกร้องความเป็นธรรมจากอำนาจรัฐ คณะสงฆ์พม่ายังได้สร้างความสัมพันธ์กับประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทจากทั่วโลกดังเช่นใน ปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้มีการก่อตั้งสมาคมพระพุทธศาสนาเถรวาทนานาชาติขึ้นและได้ประชุมครั้งแรกระหว่างช่วงวันที่ ๙-๑๑ มีนาคม ๒๕๕๐ ที่เมืองย่างกุ้ง ประเทศพม่า และการประชุมสมาคมฯ ที่เมืองสะกายในครั้งนี้จึง

^{๑๓๙} สุชีพร บุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, ๒๕๖๑, หน้า ๑๒

^{๑๔๐} โรเบิร์ต เอช เทย์เลอร์, (พรรณงาม เก้าธรรมสาร แปล), รัฐในพม่า, มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, ๒๕๕๐, หน้า ๗๐.

นับเป็นครั้งที่สอง การประชุมสมาคมพระพุทธศาสนาเถรวาทนานาชาติครั้งที่สอง ในครั้งนี้คงได้ข้อมูล การศึกษาพระพุทธศาสนาในพม่า และการแต่งคัมภีร์บาลีในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท จากสมาชิกที่มาจากประเทศต่างๆ ไม่มากนักน้อย จากเอกสารที่พิมพ์แจกในงานมีการเขียนเกี่ยวกับ ศึกษาภาษาบาลีหลังศตวรรษที่ ๑๙ โดยเขียนเป็นภาษาบาลีอักษรโรมัน

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง “รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพ เมียนมาร์” ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพแบบลงภาคสนาม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทบทวน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ), ผศ.ดร., ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน และ ดร. อรทัย มีแสง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาในประเทศพม่า (เมียน มาร์): ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม” พบว่า กลางพุทธศตวรรษที่ ๕ หรือราว พ.ศ.๔๔๓ พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นได้เข้ามา เผยแผ่ในดินแดนแถบนี้มาก่อนแล้วตั้งแต่ยุค “อาณาจักรศรี เกษตร” แต่ยุคสมัยที่ พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทปรากฏชัดเจน ได้แก่ สมัยพุกาม โดยมีพระ เจ้าอโนรธามังช่อ ปฐมกษัตริย์แห่งเมืองพุกาม ประจักษ์พยานทางพุทธศาสนาที่สำคัญในประเทศนี้ ได้แก่ “พระเจดีย์” ในยุคต่อๆ มาพระพุทธศาสนายังได้รับการอุปถัมภ์มาอย่างต่อเนื่องทั้งจากกษัตริย์ ผู้นำรัฐ และ ประชาชน ในปัจจุบันการจัดการพระพุทธศาสนาแต่ละด้านมีความโดดเด่นและเป็น เอกลักษณะเฉพาะและเนื่องหนุนกันโดยธรรมชาติ ในด้านการปกครอง มีองค์กรปกครองสูงสุด คือ สภามหาสังฆนายกะ และมีการปกครองตั้งแต่ระดับรัฐถึงระดับวัด ด้านการศึกษา มีองค์กรที่จัดการ โดยอิสระและองค์กรที่รัฐให้ความอุปถัมภ์ ด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีสำนักปฏิบัติกรรมฐาน ที่มีความแข็งแกร่ง เช่น สำนักวิปัสสนาของอาจารย์มหาสียาตอ และสำนักวิปัสสนาของอาจารย์ เลดีสียาตอ ที่สืบทอดมาถึงรุ่นอาจารย์โกเอ็นก้า สำนักเหล่านี้ได้เป็นต้นแบบให้กับสำนักอื่นๆ อีก จำนวนมาก สังคม วัฒนธรรม และพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการ เสริมสร้างซึ่งกันและกันอย่าง เหนียวแน่น การยึดมั่นในพระรัตนตรัย มีประเพณีสิบสองเดือนที่เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อทาง พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมประเพณี สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิด กระบวนการ “วิถีพุทธแบบเมียนมาร์” แนวโน้มและทิศทางของพระพุทธศาสนานี้ขึ้นขึ้นอยู่กับ องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรม ที่จะ กำหนดทิศทางว่าจะเคลื่อนไปข้างหน้าอย่างไร แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาในประเทศนี้ ยังคงมีความแข็งแกร่งและมีทิศทางหรือแนวโน้มที่ดี อยู่ต่อไปคือแนวปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของ สำนักต่างๆ อีกทั้งมีระบบการจัดการการศึกษา ที่ยังคงเป็นเครื่องมือรองรับการสืบทอดศาสนทายาท

มีกุลบุตร-ธิดาที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนพระบาลี พระไตรปิฎกอย่างต่อเนื่องและถือปฏิบัติกันอย่างจริงจัง^{๑๔๑}

อภิสร มีผล ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาศรัทธาในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนา” พบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อซึ่งประกอบด้วยปัญญาและกลั่นกรองในการตัดสินใจ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อในพระรัตนตรัยซึ่งการเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมของพระพุทธศาสนา ศรัทธามีลักษณะทำให้ใจผ่องใส ทำให้แล่นไปด้วยดีในการบรรลุธรรม มูลเหตุให้เกิดศรัทธา ได้แก่ รูป ความเศร้าหมอง เสี่ยงธรรม ศรัทธามีความสำคัญตามความหมายและหน้าที่ คือ เป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา เป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติกัมมัฏฐาน เป็นส่วนประกอบพื้นฐานในหมวดธรรม ศรัทธา ๔ ประเภท ได้แก่ กัมมัสถา วิปากัสถา กัมมัสสกาตาสถา ตถาคตโพธิัสถา คุณค่าและประโยชน์ของศรัทธาในการพัฒนามนุษย์ คือ ๑) ศรัทธาทำให้คนได้ौरิยทรัพย์ ๒) ศรัทธาทำให้คนข้ามโอฆะ ๓) ศรัทธาทำให้คนบรรลุธรรมของพระอรหันต์ ๔) ศรัทธาทำให้คนผู้อยู่ครองเรือนได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า^{๑๔๒}

นภัสพร พรหมะวัน ศึกษาวิจัยเรื่อง ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร (๒) เพื่อเปรียบเทียบระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ ระดับชั้นที่กำลังศึกษา ระดับผลการเรียน ฐานะทางเศรษฐกิจ และภูมิสำเนา (๓) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาปัจจัย การอบรมสั่งสอนด้านพระพุทธศาสนาจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง บทบาทการสอนของครู และพฤติกรรมพลเมืองดี ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณจากนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๖ ของโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร ที่นับถือศาสนาพุทธ จำนวน ๔๐๐ คน โดยใช้เครื่องมือวัดคือแบบสอบถาม และทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีทางสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความ

^{๑๔๑} พระสุตฺตธรรมาวุตฺต (เทียบ สิริญาโณ),ปธ.๙, ผศ.ดร., ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียนและดร.อรทัย มีแสง, พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมา (เมียน มาร์): ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, (ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒), หน้า ๑-๒.

^{๑๔๒} อภิสร มีผล, การศึกษาศรัทธาในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

แปรปรวนทางเดียว และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวม นักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับ ปานกลางค่อนข้างสูง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ เพศ ระดับผลการเรียน และฐานะทางเศรษฐกิจ โดยนักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่มี เพศ ระดับผลการเรียน และฐานะทางเศรษฐกิจ ที่แตกต่างกัน มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ส่วนปัจจัยที่ไม่มี ความสัมพันธ์กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขต กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ระดับชั้นที่กำลังศึกษา และภูมิลำเนา และพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ พฤติกรรมพลเมืองดี ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร คือการอบรมสั่งสอนด้าน พระพุทธศาสนาจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง และบทบาทการสอนของครูโดยบทบาทการสอนของ ครูมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมพลเมืองดี มากกว่า การอบรมสั่งสอนด้านพระพุทธศาสนาจากบิดามารดา หรือผู้ปกครอง โดยสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของระดับพฤติกรรมพลเมืองดีได้ร้อยละ 60 ส่วน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขต กรุงเทพมหานคร คือ การอบรมสั่งสอนด้านพระพุทธศาสนาจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง บทบาท การสอนของครู และพฤติกรรมพลเมืองดี โดยบทบาทการสอนของครูมีอิทธิพลต่อความศรัทธาใน พระพุทธศาสนามากที่สุด รองลงมาคือ พฤติกรรมพลเมืองดี และการอบรมสั่งสอนด้าน พระพุทธศาสนาจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ตามลำดับ โดยสามารถอธิบาย การเปลี่ยนแปลงของ ระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้ร้อยละ ๕๘^{๑๔๓}

Phra NawLeang Tejanyana ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบหลักศรัทธาใน พระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซนการศึกษาวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหลักศรัทธาใน พระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาเซน โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาหลักศรัทธา ในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาหลักศรัทธาในศาสนาเซน (๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบหลัก ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซนโดยมีวิธีวิจัยคือศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจาก เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมา วิเคราะห์ตีความเปรียบเทียบ ผลการวิจัยพบว่า “ศรัทธา” ใน พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การเชื่อมั่นในความดี เป็นการเชื่อที่มีเหตุผลสนับสนุน เป็นศรัทธาที่ ประกอบด้วยปัญญากำกับ ชักนำให้อยู่มีลักษณะของความเชื่อตามความเป็นจริง โดยมองให้เห็นความ สัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลของสิ่งต่างๆ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เน้นไม่ให้อึดติดหรือหลง ความเห็นในเรื่องใด จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ด้วยการลงมือปฏิบัติจนเห็นผลที่ได้รับจากประสบกา

^{๑๔๓} นภัสพร พรหมะวัน, “ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

รณตรง ความเชื่อหรือศรัทธาในพระไตรปิฎกมี ๔ ประการ คือ (๑) กัมมสัทธา (๒) วิปากสัทธา (๓) กัมมัสสกตาสัทธา (๔) ตถาคตโพธิสัทธา โดยสรุปแล้วมุ่งเน้นให้เชื่อกฎแห่งธรรมชาติ กฎแห่งการกระทำของปัจเจกบุคคล หรือกฎแห่งเหตุผล และการเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยในฐานะเป็นแบบอย่าง และเป็นกฎที่เราจะต้องเข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อความพ้นทุกข์ ส่วนศรัทธาของศาสนาเช่นเชื่อว่า สัมมาศรัทธา ความเห็นชอบตามทัศนะของศาสนาเช่นรวมถึงการปราศจากความสงสัยและค้นหา มีความมั่นคง มีภราดรภาพต่อบรรดาผู้ร่วมศรัทธาและแพร่หลักธรรมของศาสนาให้ผู้อื่นทราบ และความรู้ได้มาจากวิญญาน เพราะคุณสมบัติของวิญญานคือมีเจตนาความรู้สึกซึ่งประกอบด้วยความรู้ ญาณ และสัญชาตญาณทัศนะ แต่วิญญานทางโลกถูกปิดบังเพราะอำนาจจากทำลายของ กรรม (กรรม) กิเลส จึงเป็นวิญญานที่ไม่ได้มีความรู้แจ้งและความวางใจโดยสมบูรณ์การประกอบโยคะตามหลักการในศาสนาเช่นโดย การปฏิบัติวิธีหนึ่งที่ทำให้เข้าถึงโมกษะ หรือการหลุดพ้น โยคะทำให้เกิดความรู้ถึงสภาพความเป็นจริงตามที่เป็นอย่างทำให้มีศรัทธาในคำสอนขององค์ครูถึงกร หรือองค์ ศาสตรา หยุดการประพตติชั่วและหันมาประพตติชอบ ซึ่งนำไปสู่การหลุดพ้นจากการรยัดของ กรรม (กรรม) กิเลส ดังนั้นการปฏิบัติโยคะจึงมีคุณค่าเท่ากับการปฏิบัติตามหลัก ดิรตนะ หรือ ไตรรัตน ของศาสนาเช่น ซึ่งได้แก่ความเห็นชอบ ความรู้ชอบ ความประพตติชอบในการเปรียบเทียบพระคณาของศาสนาทั้ง ๒ ผู้วิจัยพบว่ามีทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันบางส่วนเท่านั้น ในด้านความหมาย องค์ประกอบ การแบ่งประเภท ความสำคัญ มูลเหตุให้เกิดศรัทธา และเป้าหมายสูงสุด มีลักษณะที่เหมือนกันเป็นไปตามหลักศาสนาของตนๆ ในด้านความเชื่อเรื่องสิ่งสูงสุดมีลักษณะที่เป็นเป้าหมายเดียวกัน คือหลุดพ้นจากกิเลส แตกต่างกันที่พระพุทธศาสนาเถรวาทเรียกว่า นิพพาน ส่วนศาสนาเช่นเรียกว่าไภวัญญพ สิ่งี่ต่างอีกประการ คือ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเน้นการมีศรัทธาต่อพระนิพพาน ส่วนศรัทธาในศาสนาเช่นเน้นความเชื่อเรื่องการหลุดพ้นด้านการเชื่อคือศรัทธาญาณ สัมปยุตกับการเชื่อเป็นสัมมศรัทธาจะมีความสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีสัมมาจริตคือ ความประพตติชอบ เป็นองค์ประกอบ มีความเหมือนกันอย่างมาก กล่าวคือ การเชื่อคือศรัทธาญาณสัมปยุต เป็นการเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา หรือเหตุผล มีการพิสูจน์ทดสอบด้วยปัญญาของตนให้เห็นเหตุผลชัดเจนจนมั่นใจหมดความลังเลสงสัยจนจึงค่อยปักใจเชื่อเป็นไปในลักษณะที่ว่าเข้าใจแล้วจึงเชื่อความรู้ชอบถ้าปราศจากกัมมศรัทธา และสัมมาจริตเป็นสิ่งไรค่า ปราศจากทำใจให้มีความบริสุทธิ์เท่านั้นสัมมาจริตหรือความประพตติชอบจะต้องปฏิบัติโดยปราศจากการบังคับ คือ เป็นการประพตติด้วยความเต็มใจ การบรรลุถึงความประพตติชอบมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ความเชื่อและการเชื่อเป็นสิ่งที่ช่วยเตรียม

จิตมนุษย์ให้พร้อมจะแสวงหาเหตุผลมาสนับสนุนความเชื่อ จึงเป็นสิ่งที่มาก่อนเหตุผลและความเข้าใจ เป็นไปในรูปแบบที่เชื่อเพื่อที่จะเข้าใจ^{๑๔๔}

กรกต ขำบัณฑิต เกษมชาติ, นเรศ เสนีย์และภคิศักดิ์ กัลยาณมิตร ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ๒) เพื่อนำเสนอ ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทย การดำเนินการวิจัยเป็นรูปแบบการ วิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการค้นคว้าข้อมูล และการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งวรรณกรรมของนักวิชาการ ทางสังคม ศาสนา และอื่นๆ ผสมกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่เป็นพระ นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวนจำนวน ๓๑ รูปซึ่งได้มาด้วยวิธีเลือกแบบแบบ สโนวบอล ผลการวิจัย พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต มีเป้าหมายที่ชัดเจนคือ เพื่อประโยชน์สุขแก่ เหวไนยสัตว์ทั้งหลาย และเพื่อให้เวไนยสัตว์ทั้งหลายได้บรรลุมรรค ผลและนิพพาน สำหรับรูปแบบการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตนั้น มีทั้งเชิงรับและเชิงรุก ส่วนวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธรูปองค์ทรงมี พุทธวิธีการเผยแผ่หลายแบบ ซึ่งพระองค์ทรง ประยุกต์วิธีการเผยแผ่ให้เข้ากับบุคคล สังคม และสิ่ง แวดล้อม ซึ่งรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอดีตล้วนมีประสิทธิภาพและประสบ ผลสำเร็จทั้งสิ้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มีเป้าหมายการเผยแผ่เพื่อมุ่งเน้นให้ พุทธศาสนิกชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง และ สามารถนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น สำหรับรูปแบบการเผยแผ่ นั้นใน ปัจจุบันเป็นแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ ส่วนวิธีการเผยแผ่นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถ และเชี่ยวชาญของ ผู้เผยแผ่ ซึ่งมีวิธีการเทศนาธรรมปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนา ธรรม การสอนกรรมฐาน และ การสอนแบบประยุกต์ ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทย มีเป้าหมาย ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านการศึกษา เป็นการศึกษาเรื่องไตรสิกขา (๒) ด้านศาสนาคือ การเรียนรู้และเข้าใจ ศาสนพิธีต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา และ(๓) ด้านวัฒนธรรม คือ การตระหนักถึงคุณค่าทางประเพณี และวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สำหรับรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระ ศาสนานั้นต้องเป็นแบบเชิง รุกโดยผู้เผยแผ่พระศาสนา แต่ละท่านต้องประยุกต์ความถนัดของ ตนให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ วางไว้ตามยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกที่ นำเสนอประกอบด้วยยุทธศาสตร์ ๔ ด้าน

^{๑๔๔} Phra NawLeang Tejanya, “การศึกษาเปรียบเทียบหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาเซน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

คือ ๑) ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายโดยใช้ความร่วมมือ จากทุกองค์กรที่เกี่ยวข้อง ๒) ยุทธศาสตร์การขยายพลัง โดยสนธิความสามารถของกลุ่มศาสนิกชน ต่างๆ ให้เกิดพลัง ๓) ยุทธศาสตร์การปลูกฝังศรัทธากระทำโดยพัฒนาแบบการปฏิบัติในการ เข้าถึงหลักธรรมอย่างถูกต้อง ๔) ยุทธศาสตร์การแสวงหาความหลุดพ้นกระทำโดยมุ่งเน้นปฏิบัติต่อกลุ่มพุทธศาสนิกชนที่เหมาะสม เพื่อการหลุดพ้นทุกขอย่างแท้จริง ซึ่งเป็น ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของคณะสงฆ์เพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเชิงรุกต่อไป^{๑๔๕}

ราตรี แจ่มนิยม ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบคำบอกเวลาที่สะท้อนโลกทัศน์ในภาษาไทยกับภาษาพม่า เพื่อวิเคราะห์ลักษณะทางความหมายของคำบอกจุด ของเวลาในภาษาพม่า รวมทั้งวัฒนธรรมและโลกทัศน์ที่สะท้อนจากคำบอกจุดของเวลา พบว่า คำบอกจุดของเวลาที่สื่อความหมายบอกจุดของเวลาภายใน ๑ วัน และ คำบอกจุดของเวลาที่สื่อความหมายเกี่ยวกับ วัน เดือน ปี ได้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ของสังคมพม่าได้แก่วิถีการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์และฆราวาส การนับถือพระพุทธศาสนา ประเพณีพิธีกรรมในรอบปี และความเชื่อเรื่องผีวิญญาณ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อิทธิพลของพระพุทธศาสนา ส่งผลต่อวัฒนธรรมทางความคิดของสังคมพม่า โดยถูกถ่ายทอด ผ่านภาษา นำมาสร้างเป็นคำศัพท์ที่สื่อความหมายบอกจุดของเวลาเพื่อใช้สื่อสารใน สังคมของตน^{๑๔๖}

ไกรฤกษ์ คิลาคม ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศลาว: ศึกษาในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมหาธาและอิทธิพลต่อภาคอีสานของไทย. การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศลาวช่วงก่อนสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เพื่อศึกษาพระราชประวัติและบทบาทด้านการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในรัชสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมีต่อพื้นที่ภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed method) ของการวิจัยเชิงเอกสาร ร่วมกับการวิจัยเชิงสำรวจ ผลการวิจัยพบว่า พุทธศาสนาแบบเถรวาทในประเทศลาวได้มีการวางรากฐานมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งซึ่งได้รับอิทธิพลผ่านมาทางราชอาณาจักรกัมพูชา และมาเจริญมากในช่วงรัชสมัยพระเจ้าโพธิสาลราช และมาเจริญถึงขีดสุดในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จากเอกสารและการลงพื้นที่สำรวจพบว่า มีหลักฐานทางโบราณคดีและศิลปกรรมในยุคสมัยพระเจ้าไชย

^{๑๔๕} กรกต ขำบัณฑิต เกษมชาติ, นเรศ เสนีย์และภักดิ์ กัลยาณมิตร, ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๖, หน้า ๕๖.

^{๑๔๖} ราตรี แจ่มนิยม, การศึกษาเปรียบเทียบคำบอกเวลาที่สะท้อนโลกทัศน์ในภาษาไทยกับภาษาพม่า, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙), บทคัดย่อ

เชษฐาธิราชเป็นจำนวนมาก ทั้งในเมืองเชียงใหม่ หลวงพระบาง นครเวียงจันทน์ ส่วนในภาคอีสานพบหลักฐานปรากฏอยู่หลายจังหวัด ได้แก่ จังหวัดเลย จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดหนองคาย จังหวัดบึงกาฬ จังหวัดนครพนม จังหวัดสกลนคร และจังหวัดชัยภูมิ และพบหลักฐานใหม่ใน จังหวัดอุดรธานี ด้วย ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นยุคที่พระพุทธศาสนารุ่งเรืองมากที่สุดในลาวล้านช้างและภาคอีสาน ผลของความรุ่งเรืองดังกล่าวได้ส่งผลให้ชาตริย์ยุคต่อมาได้ยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งและมีการสร้างวัดเพิ่มเติมในภายหลังอีกจำนวนมาก ความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนาในสังคมล้านช้างได้ก่อให้เกิดประเพณีฮีสบสองคองสิบสี่ที่กลายเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมของคนลาวและคนอีสาน ตลอดถึงประเพณีเกี่ยวกับการเถรภิเชกและประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และโบราณสถานสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชก็ยังคงดำเนินสืบเนื่องเคียงคู่กับศรัทธาของคนลาวและคนอีสานมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๔๗}

การตี พูลประภา ศึกษาเรื่อง รูปแบบการแก้ไขวิกฤตศรัทธาในพระสงฆ์หลักพระธรรมวินัย ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยแห่งวิกฤตศรัทธาในพระสงฆ์ของพุทธศาสนิกชนไทย ด้านอินทริยสังวรศีล พบว่า พระภิกษุใช้โทรศัพท์ในที่สาธารณะ มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๘ รองลงมาด้านปฎิโมกสังวรศีล พบว่า พฤติกรรมของพระภิกษุกับสตรีส่อไปในทางชู้สาว มีค่าเฉลี่ยด้านอาชีวะปริสุทธศีล พบว่า พระภิกษุทำเครื่องรางของขลังในเชิงพาณิชย์ มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ และสุดท้ายด้านปัจจัยสันติศีล พบว่าการใช้สิ่งของอำนวยความสะดวกเช่นเดียวกับคหบดี มีค่าเฉลี่ย ๓.๓๖ สำหรับประเด็นเกี่ยวกับหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายอาญาที่เกี่ยวกับการแก้ไขวิกฤตศรัทธาในพระสงฆ์ ด้านอินทริยสังวรศีล พระภิกษุที่แสดงตนในทางกระทำความผิดต่อความมั่นคงของประเทศและความสงบสุขของประชาชน ให้พระสังฆาธิการกดดันควบคุมพระภิกษุสามเณรผู้มีพฤติกรรมดังกล่าว มิให้กระทำการเช่นนั้น หากเข้าข่ายละเมิดกฎหมายบ้านเมือง ให้ประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องให้เข้าดำเนินการตามกฎหมายโดยเคร่งครัด ด้านปฎิโมกสังวรศีล พระภิกษุมีความประพฤติเสียหายหรือแสดงพฤติกรรมไปในทางชู้สาว และไม่สอดคล้องกับเพศกำเนิดของตน ด้านอาชีวะปริสุทธศีล พระภิกษุประพฤติตนไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย และไม่รักษาเขตชุมชนพระธรรมวินัยให้เป็นวิถีทางประพฤติปฏิบัติของตนเคร่งครัด ด้านปัจจัยสันติศีล พระภิกษุไม่พักจำพรรษาในสถานที่ที่ไม่ใช่วัด ใช้สิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนมีพฤติกรรมนุ่งห่มจีวรสีสดใส ผิดไปจากธรรมเนียมนิยมของพระสงฆ์ไทย ดังนั้นรูปแบบการแก้ไขวิกฤตศรัทธาในพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยไว้เบื้องต้น จากการศึกษาพระวินัยปิฎก พบว่า สังฆาติเสสิกขาบทที่ ๑๒ มีใจความสำคัญว่า “ภิกษุว่ายากสอนยาก ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟังสงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาติเสส” จึงเห็นว่า

^{๑๔๗} ไกรฤกษ์ ศิลาคม, การศึกษาการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศไทย: ศึกษาในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชและอิทธิพลต่อภาคอีสานของไทย, รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๕๘).

สามารถนำมาเป็นแบบแผนการลงโทษพระภิกษุรูปใดประพฤติผิดพระวินัยสักขาบทใดๆ ก็ตาม หรือ ประพฤติกอนาจารไม่เหมาะสมกับสมณเพศให้แจ้งไปที่วัดต้นสังกัดของพระภิกษุผู้ประพฤติผิดพระวินัยนั้น เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสวัดนั้นจะต้องสืบหาข้อเท็จจริง หากพบว่า เป็นความจริงตามที่มีผู้แจ้งมา ควรเรียกพระภิกษุผู้ประพฤติผิดพระวินัยนั้นมาพบ แล้วว่ากล่าวตักเตือนให้กลับตนมั่นคงในศีลของพระ หากท่านกลับตนได้ก็เป็นเรื่องที่น่าอนุโมทนา แต่ถ้าท่านยังไม่ประพฤติดีซ้ำซาก ไม่ฟังคำเตือน เจ้าอาวาสก็ควรดำเนินการประชุมสงฆ์ในอุโบสถ ให้ภิกษุรูปหนึ่งผู้ฉลาดและสามารถสวดมนุภาสนา โดยทำเป็นจุดถกกรรมวาจา คือ สวดญัตติหนึ่งครั้ง และสวด สมณูภาสนาสามครั้ง เมื่อสงฆ์สวดประกาศภาสนาจบครั้งที่สาม ภิกษุผู้ว่ายานั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสสเพิ่มขึ้นอีกและจะต้องถูกสงฆ์ลงอุกเขปนิยกรรมตามพระวินัย^{๑๔๘}

ธนดล ภูชนะศิริ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความประทับใจ ความศรัทธา และการบริจาคน ของผู้ปฏิบัติธรรมที่วัดแห่งหนึ่งในภาคกลาง พบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดความศรัทธา แบ่งออกเป็นสองส่วน ๑) ความศรัทธาที่เกิด จากความศรัทธาในพระพุทธรูป รูปภาพแจก อาคารและสถานที่ ซึ่งผู้นับถือสามารถขอพรได้ ขณะที่บางคนที่ได้ลบหลู่ก็มีอันเป็นไป รวมถึงเหตุการณ์ไฟไหม้ แล้วพระพุทธรูปและรูปภาพพระไม่เป็นอันตรายจากไฟ ๒) ความศรัทธาในตัว บุคคล ได้แก่ ผู้ค้นพบวิชาสมาธิ แม้ซีผู้สอนวิชาสมาธิให้แก่เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ที่เคร่งครัดในการรักษาศีล โดยเฉพาะเจ้าอาวาส ซึ่งปรากฏว่ามีภาวะผู้นำ เชิงเสน่ห์สูงมาก สามารถโน้มน้าวอธิบายให้ผู้ปฏิบัติธรรมเชื่อและศรัทธาในคำสอน และยังทำให้ผู้ปฏิบัติธรรม อยากที่จะบริจาคทรัพย์ให้แก่วัด ลักษณะของเจ้าอาวาสตามที่ ผู้ปฏิบัติธรรมที่วัดแก้วได้สัมผัสมีดังนี้ ๑) เมตตาสูง ๒) ขยัน มีภารกิจมากทั้งเพื่อ สังคมและพระพุทธศาสนา ๓) เป็นนักบริหาร และ ๔) หยิ่งรู้อดีตและอนาคต^{๑๔๙}

นฤมล ธีรวัฒน์ และคณะได้ศึกษาวิจัยเรื่อง มองพม่าผ่านชเวดากอง พบว่า สหภาพเมียนมาร์หรือพม่า เพื่อนบ้านของไทย เป็นประเทศที่มีความหลากหลายทั้งด้านชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา วัฒนธรรมความเชื่อ ที่สำคัญอย่างยิ่งเป็นประเทศที่เต็มไปด้วย “พลัง” เป็นเอกลักษณ์ที่ทั้งรัฐบาลและชาวพม่าต่างร่วมกันถนอมไว้เพื่อความคึกคักเป็นประเทศที่มีอารยธรรมมายาวนาน นฤมล ธีรวัฒน์และคณะ มีทัศนะว่าสิ่งที่สร้าง “พลัง” ให้แก่ชาวพม่านั้นจะเป็นศูนย์รวมแห่งจิตวิญญาณ พระมหาเจดีย์ชเวดากอง ที่ไม่ใช่แค่ศูนย์รวมของชาวพม่าเท่านั้น ยังแผ่กระจายทั่วเอเชียอาคเนย์ ไม่ว่าจะเป็นมองส่วนใดของพระมหาเจดีย์หรือมุมไหนในปริณทล ก็สามารถสะท้อนได้ถึงความลุ่มลึกในศรัทธา

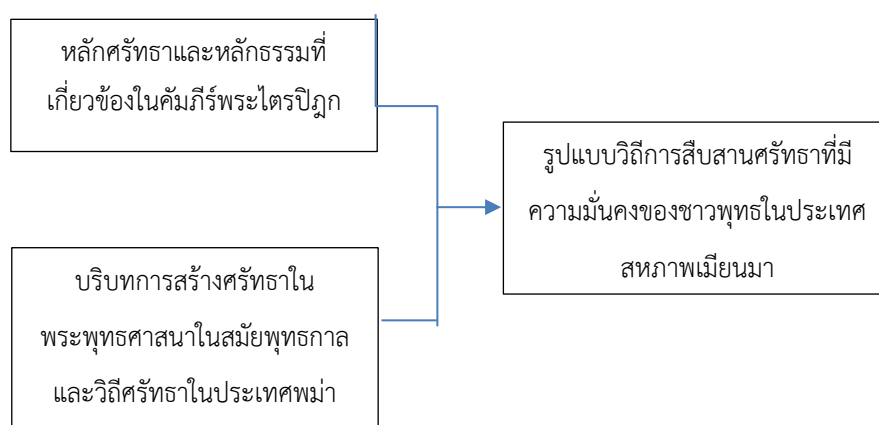
^{๑๔๘} การตี พูลประภา เอี่ยมเจริญ, รูปแบบการแก้ไขวิกฤตศรัทธาในพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^{๑๔๙} ธนดล ภูชนะศิริ, ความประทับใจ ความศรัทธา และการบริจาคน ของผู้ปฏิบัติธรรมที่วัดแห่งหนึ่งในภาคกลาง, วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, (ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒), หน้า ๑๕๘.

พระพุทธศาสนา คติความเชื่อ ศิลปะหัตถกรรม วรรณกรรม วัฒนธรรม เป็นสถานที่ที่ทุกคนต้องนำสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตและดีที่สุดในประเทศถวายเป็นพุทธบูชา เป็นสถานที่รวมของบุคลากรระดับปรมจารย์ สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ของคนทุกระดับในสังคม การจัดการในชุมชน และเศรษฐกิจที่เป็นระบบ แม้แต่คนพม่าที่อยู่ต่างเมืองหรือเมืองชายขอบ ยังต้องนำไปพัฒนาใช้กับเมืองของตน ดังเห็นว่าการจำลองพระเจดีย์ชเวดากองขึ้นทั่วไปในหัวเมืองต่างๆ ทั่วประเทศ^{๑๕๐}

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้เห็นว่า ศรัทธาเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงและยั่งยืน ทั้งนี้การศึกษาศรัทธาชาวพุทธในประเทศสหภาพเมียนมาจะช่วยให้ได้รูปแบบการสืบสานศรัทธาให้มั่นคงของชาวพุทธ

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดของการวิจัย

^{๑๕๐} นฤมล ชีรวัดน์และคณะ, มองพม่าผ่านชเวดากอง, (กรุงเทพฯ: บริษัท โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๕๑)

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย “รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา” มีขั้นตอนในการศึกษาดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการทำวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม (Qualitative Research) ส่วนของภาคทฤษฎีศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสารที่เกี่ยวข้องและเว็บไซต์ และข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ทั้งนี้เพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์สังเคราะห์ วิธีดำเนินการศึกษาข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

๓.๒ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Performants)

งานวิจัยคุณภาพภาคสนาม: ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูล สำคัญ (Key Informants) ตามกลุ่มที่ต้องการศึกษาเพื่อให้ครอบคลุมบริบทที่ต้องการนำมาวิเคราะห์รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้วิธีการแบบเจาะจง โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะใช้ข้อมูลสัมภาษณ์ (Key Informants) ในการศึกษาครั้งนี้ ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด ๖ กลุ่ม ได้แก่

๑) ผู้นำสงฆ์	จำนวน	๕ ท่าน
๒) ผู้นำชุมชนฝ่ายอุบาสก	จำนวน	๕ ท่าน
๓) ผู้นำชุมชนฝ่ายอุบาสิกา	จำนวน	๕ ท่าน
๔) พระภิกษุสามเณร	จำนวน	๘ ท่าน
๕) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา	จำนวน	๕ ท่าน
๖) พระภิกษุสงฆ์เมียนมาที่มาศึกษาที่ มจร.	จำนวน	๒ ท่าน
รวมทั้งหมด		๓๐ ท่าน

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ: กระบวนการตรวจสอบเครื่องมือ ใช้กระบวนการ Index of Objective Congruence (IOC) ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ ๕ คน โดยเครื่องมือที่จะนำไปใช้ต้องได้รับการให้น้ำหนักความน่าเชื่อถือจากคณะกรรมการร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป (รายนามผู้ตรวจแบบสัมภาษณ์อยู่ในภาคผนวก ก)

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ โดยการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง

๓.๓.๒ จัดประชุมกลุ่มย่อย สันทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion)

๓.๓.๓ การสังเกตการณ์ (Observation) เป็นทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เช่น กิจกรรมที่เป็นประเพณีที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา ในเมืองย่างกุ้ง สหภาพเมียนมา เป็นต้น

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นที่ ๑ ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาแนวคิด หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา แนวคิดเรื่องศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงในบริบทของสหภาพเมียนมา และรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธา ในทางพระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยได้รวบรวมทั้งข้อมูลจากงานวิจัย เอกสารวิชาการ และบทความที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารต่างๆ และเว็บไซต์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแนวคิดเกี่ยวกับศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นฐานคิดในการนำไปวิเคราะห์ รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

ขั้นที่ ๒ ศึกษาภาคสนาม

ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการนำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบคิดสำหรับการออกแบบคำถามที่จะทำการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและความสอดคล้องของเนื้อหา จำนวน ๕ ท่าน เมื่อได้ประเด็นคำถามแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างตามที่ระบุไว้ในขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๕ กลุ่ม โดยใช้การบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ทำการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในการเข้าไปร่วมในประเพณีสำคัญในทางพระพุทธศาสนาของชาวเมียนมาอีกด้วย

ขั้นที่ ๓ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้นำเทปบันทึกเสียงสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างมาถอดเทปและสกัดประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์ ได้ตอบไว้ตรงกัน และคัดแยกประเด็นที่ให้ไว้ไม่เหมือนกัน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ในโอกาสต่างๆ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านั้น มาวิเคราะห์อธิบายตีความ และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่อจัดทำและนำเสนอเป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ในโอกาสต่อไป จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามมาวิเคราะห์ประกอบกับข้อมูลแนวคิดทฤษฎีตามที่ปรากฏในขั้นตอนที่ ๑ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของแนวคิดทฤษฎีกับปรากฏการณ์จริงในพื้นที่ศึกษา และได้นำเสนอเป็นรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

ขั้นที่ ๔ สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยในเชิงพรรณนา โดยนำเสนอข้อมูลวิเคราะห์วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ ในสหภาพเมียนมาต่อด้วยการวิเคราะห์เหตุผลปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ ในสหภาพเมียนมาเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาต่อไป

๓.๕ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลส่วนที่เป็นเอกสาร และส่วนที่เป็นผลจากการสัมภาษณ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว จะนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ในแง่ต่างๆ ตามข้อเท็จจริง ให้ความสำคัญกับความคิดรวบยอด มีการตีความ (Interpretation) ซึ่งการวิเคราะห์และตีความ จะนำความรู้จากทฤษฎี วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง มาร่วมในการพิจารณาด้วยทุกครั้ง โดยการวิเคราะห์ออกมาในรูปเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ซึ่งเป็นการบรรยายและพรรณนาเนื้อหา จากข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อนำไปสู่คำตอบที่ต้องการในการศึกษาและสรุปเพื่อตีความต่อไป

๓.๖ การตรวจสอบสามเส้า

ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลก่อนทำการวิเคราะห์ โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ซึ่งจะทำการตรวจสอบ ๔ วิธี คือ

๑. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบ คือ การตรวจสอบแหล่งของข้อมูล แหล่งที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ แหล่ง

สถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ **แหล่งบุคคล** หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

๒. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) คือ ตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลแตกต่างกันอย่างไร โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกต แทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวกันสังเกตโดยตลอด ในกรณีที่ไม่น่าไว้วางใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลภาคสนาม จะเปลี่ยนให้มีผู้วิจัยหลายคน

๓. การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี(theory triangulation) คือ การตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด อาจทำได้ง่ายกว่าในระดับสมมติฐานชั่วคราว (working hypothesis) และแนวคิดขณะที่ลงมือตีความสร้างข้อสรุปเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์

๔. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น ๓ ส่วน ซึ่งประกอบด้วย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานภาคสนาม

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

๔.๓ องค์ความรู้จากงานวิจัย

นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้เพิ่มเติมองค์ความรู้ใหม่ จากการวิเคราะห์และถอดบทเรียนรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา ดังมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานภาคสนาม

๔.๑.๑ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และวิถีวัฒนธรรมของสหภาพเมียนมา

ประเทศพม่า หรือในชื่อปัจจุบัน “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา” เป็นหนึ่งในประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งรับพระพุทธศาสนาเป็นระยะเวลานาน มีประวัติศาสตร์และหลักฐานมากมายที่สื่อแสดงและยืนยันถึงความเป็นประเทศแห่งพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นภาพรวมว่า ประเทศในภูมิภาคนี้ เป็นดินแดนที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในหลายช่องทางและอาจทำให้เป็นส่วนหนึ่งของการทำให้ประเทศเหล่านี้มีความแข็งแกร่งในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ หรือแม้แต่ในอินโดนีเซียที่ยังมีหลักฐานการก่อสร้างศาสนสถานที่สำคัญอย่างมากมาย ในเวลาต่อมา ประเทศเหล่านี้ได้รวมตัวกันเป็น “ประชาคมอาเซียน” ดังที่ปรากฏในปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐ (ค.ศ.1967) ภายใต้ชื่อ “สมาคม

ประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” หรือ อาเซียน^๑ และประชากรในประชาคมอาเซียน ราว ๖๐๑ ล้านคน^๒

ประเทศเหล่านี้ได้มีข้อตกลงเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพและความแข็งแกร่งด้วยปัจจัยอื่นๆ โดยเห็นพ้องและยึดแนวทางร่วมใน ๓ แนวทางหลัก หรือ ๓ เสาหลัก ได้แก่ ประชาคมความมั่นคงอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน อย่างไรก็ตาม ประเทศเหล่านี้ มีประชาชนที่รับและนับถือพระพุทธศาสนาอยู่จำนวนมาก มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา มีการส่งเสริมการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา มีการประชุมแลกเปลี่ยนเพื่อการพัฒนาสังคม มีการดำเนินการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางเพื่ออำนวยความสะดวกแก่มหาชนชาวอาเซียนมากยิ่งขึ้น เช่น มีการจัดประชุมสุดยอดผู้นำพุทธศาสนาแห่งโลก (World Buddhist Summit)^๓ มีการจัดการประชุมในวันสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชาในระดับโลก เป็นต้น ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่ผู้ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาจะได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแสวงหาแนวทางเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและความสงบสุขของประชาคมนอกจากนี้ ในระดับประชาชนก็ยังคงมีการติดต่อร่วมประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนาของประชาชนทั้งในระดับทวิภาคีและในระดับพหุภาคี

สำหรับพระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า เป็นพระพุทธศาสนาที่ผูกพันกับสังคมและวัฒนธรรมมาตั้งแต่โบราณข้อมูลทางประวัติศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาในประเทศนี้มีความสำคัญกับชนทุกกลุ่มทุกระดับ ตั้งแต่ระดับรัฐ ระดับประชาชน พระพุทธศาสนาได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีนัยสำคัญทั้งต่อระบอบการเมืองการปกครอง การศึกษา สังคมและวัฒนธรรม แม้ว่าประชาชนของประเทศนี้จะมีหลากหลายทางเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ถึง ๑๓๕ ชนเผ่า ได้แก่ พม่า มอญ ฉาน กะเหรี่ยง ยะไข่ เป็นต้น^๔ แต่ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการรับและนับถือพระพุทธศาสนา และ

^๑ เรื่องกำเนิดสมาคม ดูเพิ่ม ใน ธานัฐ ภัทรภาคร์, **ประชาคมอาเซียน**, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ม.ป.ป), หน้า ๕-๒๑.

^๒ กาญจนา เทียนลาย, “ประชากรในประชาคมอาเซียน ๒๕๕๕”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www2.ipsr.mahidol.ac.th/newsletter/index.php/2012-11-08-03-49-15/vol33-no2/82-cat-vol33-no3/95-vol33no2-12.html> (๒๐ ต.ค. ๖๑).

^๓ “ข่าวปก: เถรวาท-มหายานร่วมจัดประชุม สุดยอดผู้นำพุทธศาสนาแห่งโลก ครั้งที่ ๔ ในประเทศไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.manager.co.th/Dhamma/ViewNews.aspx?NewsID=9480000118090> (๒๐ ต.ค. ๖๑).

^๔ วิรัช-อรนุช นิยมธรรม, **เรียนรู้สังคมวัฒนธรรมพม่า**, (พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

แม้จะมีประชาชนนับถือ ทั้งพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและมหายาน และมีการบูชาพระวิษณุด้วย^๕ เช่น มีการใช้ภาษาบาลีในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และมีการใช้ภาษาสันสกฤตในพระพุทธศาสนาฝ่ายอื่นด้วย^๖ โดยได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เมืองฮะมอซา (Hmawza) ใกล้เมืองแปรเก่า^๗ สิ่งเหล่านี้ ได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ที่อยู่เคียงคู่กับประชาชนมาตั้งแต่ยุคโบราณ มีทั้งอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนาเถรวาท^๘ อีกทั้งการปกครองโดยกษัตริย์ในอดีต กษัตริย์จะทรงถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักทั้งส่วนพระองค์และส่วนการปกครองประชาชนด้วยนับตั้งแต่พระเจ้าอโนรธาจนกระทั่งกษัตริย์องค์สุดท้าย คือ พระเจ้าธีบอ ก็ทรงประกาศพระองค์อย่างชัดเจนว่า ทรงเป็นพุทธมามกะ แม้ว่าในสายตาของชนชาติอื่นจะมองเห็นว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอ แต่ในด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนานั้น ได้ทรงถือเป็นข้อปฏิบัติไม่ขาดดับบทสัมภาษณ์ของพระองค์บางตอนว่า “เราต้องการให้คนอังกฤษรู้ว่าเราไม่ได้เป็นคนติดน้ำจันทน์ (ติดสุรา) เราเป็นพุทธมามกะที่เคร่งครัด...”^๙

ประวัติศาสตร์ พัฒนาการด้านความเชื่อศาสนา และวิถีชีวิตวัฒนธรรม จากยุคสู่ยุคยังคงมีความน่าสนใจอยู่ไม่น้อย ปัจจุบันประเทศนี้ได้เปิดพรมแดนใหม่ภายใต้กติกาทางการเมืองการปกครองแบบใหม่ ทำให้ผู้นำ พระสงฆ์ ประชาชน ต้องเปิดรับความรู้ วัฒนธรรมอื่นๆ อยู่อย่างมีนัยสำคัญ

^๕ D. G. E. Hall, *Burma*, Third edition, (London: Hutchinson University Library, 1960), p.

8.

^๖ ยอร์ช เซเดส, *ชนชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีน*, แปลโดย ปัญญา บริสุทธี, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

^๗ S.M. Haldhar, *Buddhism in Myanmar and Thailand*, (New Delhi: OM Publications, 2005), p. 49.

^๘ หม่องทินอ่อง, *ประวัติศาสตร์พม่า*, แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขปรับปรุง, (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

^๙ บทสัมภาษณ์ที่พระเจ้าธีบอพระราชทานอนุญาตให้ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ “เดอะไทมส์” (ลอนดอน) และนำเสนอเป็นบทความในหนังสือพิมพ์ฉบับที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๘/ค.ศ.1885, ตูรายละเอียดยเพิ่มเติมใน ซาร์, สุดาห์, *ราชันผู้พลัดแผ่นดิน เมื่อพม่าเสียเมือง*, แปลโดย สุภัตร ภูมิประภาส, (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๐.

๔.๑.๒ พระพุทธศาสนากับประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และวิถีวัฒนธรรมสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนแถบนี้ตั้งแต่เมื่อครั้งปยูได้ตั้งอาณาจักรของปยูขึ้นที่เรียกว่า อาณาจักรศรีเกษตร ในกลางพุทธศตวรรษที่ ๕ หรือประมาณปี พ.ศ.๔๔๓^{๑๐} โดยมีหลักฐานทางโบราณคดีว่า มีการนับถือพระพุทธศาสนาทั้งเถรวาทมหายานและมีการนับถือพระวิษณุมาก่อนหน้าที่จะมีชาวพม่าในดินแดนแถบนี้แล้ว^{๑๑} สำหรับชื่อเรียกชาวพม่านั้น มีที่มาหลายแหล่ง ในปัจจุบันได้กลับมาเรียกตนเองว่า “เมียนมา” อีกครั้ง โดยชื่อนี้เป็นคำเรียกตนเองที่มีมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๑๒ (พุทธศตวรรษที่ ๑๗) ส่วนคำเรียกที่ว่า “พม่า” เป็นคำที่อังกฤษเรียกในสมัยที่เป็นอาณานิคมซึ่งเป็นชื่อเรียกตนเองของชาวพม่าที่ออกเสียงสั้นๆ ของคำว่าเมียนมา^{๑๒} สำหรับนักประวัติศาสตร์ชาวพม่าเชื่อว่า พม่าก็คือ ปยู ซึ่งเป็นชนชาติแรกที่เข้ามาตั้งรกรากในบริเวณนี้^{๑๓} และหากสืบย้อนไปอีก ชนเผ่าปยูนั้นจัดเป็นชนเผ่าเชื้อชาติทิเบตพม่า ซึ่งอพยพมาจากแถบทิเบต ดินแดนตะวันตกเฉียงใต้ของจีน โดยตั้งรกรากอยู่แถบแม่น้ำอิระวดี มีเมืองหลวงอยู่แถบเมืองแปร (Pyay, Pyi, Prome) ในปัจจุบัน ปยูเรียกอาณาจักรของตนเองว่า อาณาจักรศรีเกษตร^{๑๔}

พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง มีการบวชพระภิกษุใหม่ ตามพระพุทธศาสนาเถรวาทตามแบบพระชินอรหันต์ มีการสร้างเจดีย์ วิหาร ศาสนสถานมากมายในเมืองพุกาม พระองค์ได้รับพระเจี๊วแก้วจำลองจากลังกา และได้สร้างพระเจดีย์ชเวสิกองเพื่อบรรจุพระเจี๊วแก้ว และพระสารีริกธาตุด้วย อาณาจักรพุกามในสมัยพระเจ้าอโนรธา มังช่อ ได้แผ่ขยายอาณาจักรเป็นเจ้าจักรวรรดิใหม่ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ขยายอาณาจักรไปจนถึงขอม ใต้เมืองเชียงใหม่ ได้อาณาจักรทวารวดีในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและรับบรรณาการถึงชวา ทรงตีเอาไทยใหญ่ ยะไข่ และสามารถป้องกันการรุกรานของน่านเจ้าตอนเหนือได้อีกด้วย ในสมัยรัชกาลต่อๆ มาในยุคพุกามพระพุทธศาสนาก็มีความเจริญมั่นคงสืบต่อมาโดยเฉพาะ ในสมัยของพระเจ้าจันสิตตาหรือพระเจ้าครุชิต ซึ่งเป็นพระราชโอรสหนึ่งในสองพระองค์ของพระเจ้าอโนรธา ในสมัยนี้ได้มีการประดิษฐ์อักษรพม่าแทนอักษรบาลีสันสกฤตและปยูด้วย พระองค์มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก ได้ทรงส่งคณะทูตและช่างไปซ่อมแซมเจดีย์พุทธคยาและมีการติดต่อกับลังกาอย่างสม่ำเสมอ และได้เป็นผู้ก่อสร้างเจดีย์ชเวสิกองจนสำเร็จ มีการสร้างเจดีย์วิหาร วัดเพิ่มขึ้นอีกมากมาย โดยเฉพาะการสร้าง

^{๑๐} สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์, *ศิลปะในประเทศพม่า*, (กรุงเทพฯ: สายธาร, ๒๕๕๔), หน้า ๒๘.

^{๑๑} D. G. E. Hall, *Burma*, p. 8.

^{๑๒} Michael Aung-Thwin and Maitrii Aung-Thwin, *A History of Myanmar Since Ancient Times: Traditions and Transformations*, (London: Reaktion Books Ltd.), p. 7.

^{๑๓} หม่องทินอ่อง, *ประวัติศาสตร์พม่า*, แปลโดย เพ็ชร สุมิตร, หน้า ๖.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

เจดีย์อานันทวิหารที่มีความวิจิตรพิสดารมากซึ่งเป็นการก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่ของพม่า สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมมีความเกี่ยวพันและอิงอาศัยกันและอยู่ ซึ่งในฐานะพระอาจารย์ของ พระมหากษัตริย์ ภาพลักษณ์นี้เห็นได้ชัดในสมัยพระเจ้าอโนรธามังช่อ และพระเจ้าจันสิตตา แต่ใน บางครั้งสถาปัตยกรรมได้กลายเป็นเครื่องมือของกษัตริย์ในการแสวงหาอำนาจ ซึ่งเคยเกิดในสมัยพระเจ้านรสูมาแล้ว นอกจากนี้ ความวุ่นวายของหมู่สงฆ์ได้เกิดขึ้นเมื่อครั้งพระเจ้านรปติสินธุครองราชย์ เกิดเหตุการณ์ที่โดยการนำของพระณปัญจามอญที่ไปบวชใหม่ที่ลังกาเกิดเป็นลัทธิลังกาวงศ์โดยไม่ ยอมทำสังฆกรรมร่วมกับพระสงฆ์เดิม (พระสงฆ์ที่ถือพุทธแบบเมืองสะเทิมแต่เดิม) ทำให้เกิดการ แยกแยกของหมู่สงฆ์ แต่พระเจ้านรปติสินธุ ก็ทรงอุปถัมภ์ทั้งสองฝ่าย ที่มากกว่านั้น พระสังฆราชคือ พระชินป็นสะคุ [ลูกศิษย์ของพระชินอรหันต์] ก็เกิดการน้อยเนื้อต่ำใจเมื่อมีความเห็นไม่ตรงกันกับ กษัตริย์ในเรื่องการใช้แรงงานชาวบ้านมาสร้างโบสถ์วิหารมากเกินไป จนท่านต้องหนีไปลังกาก็มี

พระพุทธศาสนาในอาณาจักรพุกามมีความเจริญรุ่งเรืองทุกรัชกาล มีการสร้างโบสถ์วิหาร มากมาย มีการส่งสมณทูตแลกเปลี่ยนกับลังกาอย่างสม่ำเสมอ ปัจจัยที่ทำให้อาณาจักรพุกามล่มสลาย มีด้วยกันหลายสาเหตุ ความศรัทธาในการสร้างเจดีย์โดยไม่สนใจสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้นว่า ประชาชนมีความเป็นอยู่ยากจนแร้นแค้นขนาดไหน จนทำให้บ้านเมืองระส่ำระสายและในที่สุดก็แตก สลายเมื่อถูกต่างชาติรุกรานอาณาจักรพุกามมีอายุยาวนานถึง ๒๔๓ ปี มีพระมหากษัตริย์รวม ๑๑ พระองค์^{๓๕} ซึ่งที่แสดงออกเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ได้แก่ เจดีย์ในเมืองพุกาม เมือง พุกามจึงได้ชื่อว่า เป็นทะเลเจดีย์ มีเจดีย์ปรากฏหลงเหลืออยู่จนทุกวันนี้มากกว่าสี่พันองค์เนื่องจากไม่ ถูกทำลายโดยผู้รุกรานแล้ว ดินแดนแถบนี้เป็นเขตร้อนและแห้งแล้ง ทำให้สภาพของเจดีย์ไม่ได้ถูก ทำลายไปมาก จนเป็นหลักฐานให้ชนรุ่นหลังได้ประทับใจในความงาม มองผ่านเห็นความเจริญรุ่งเรือง ของพระพุทธศาสนาในอดีต

ในช่วงที่พม่าตกอยู่ในอำนาจของมองโกล และเมืองต่างๆ ที่เคยสวามิภักดิ์ต่อพุกามก็ แยกแยกกันเป็นรัฐอิสระ แต่ในที่สุดพม่าก็ตั้งตัวได้หลังจากมองโกลครอบครองดินแดนอยู่ถึง ๗๗ ปี โดยพระเจ้าทาโตมินพญาและตั้งเมืองหลวงขึ้นที่กรุงอังวะซึ่งไม่ไกลจากพุกามสักเท่าใด เกิดเป็น อาณาจักรอังวะ ในช่วง ๗๗ ปีที่พม่าตอนบนถูกมองโกลยึดครอง มอญซึ่งเคยอยู่ในพม่าตอนล่างก็ได้ รวบรวมกำลังตั้งเป็นอาณาจักรมอญขึ้นมาใหม่ช่วงที่เกิดอาณาจักรอังวะนั้น พระพุทธศาสนามีความ สำคัญน้อยมากเพราะบ้านเมืองมักมีการสงครามโดยเฉพาะกับอาณาจักรมอญ การพระศาสนาจึงไม่ได้ รับการอุปถัมภ์ค้ำชูเท่าที่ควร ผิดกับอาณาจักรมอญที่กำลังมีความเจริญรุ่งเรือง อาณาจักรมอญ ครั้งที่ ๒ นี้ ถูกสถาปนาขึ้นอีกครั้งโดยมะกะโทซึ่งอดีตเคยมาทำการค้าที่กรุงสุโขทัย ราชอาณาจักรสยามและ

^{๓๕} ฌณภพพล จันทรวิวัฒนกุล, ๖๐ วัด วัง และสถานที่สำคัญในพม่า, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๓.

มีพระมเหสีคือพระธิดาของพ่อขุนรามคำแหง ได้หนีกลับมาอยู่เมืองเมาะตะมะและในที่สุดก็ตั้งอาณาจักรมอญขึ้นมาอีกครั้งในรัชสมัยของมะกะโท หรือพระเจ้าฟ้ารั่ว มีเหตุการณ์ที่น่าสนใจในอาณาจักรมอญครั้งนี้คือ ในสมัยพระเจ้าราชาธิราชได้เกิดศึกสงครามกับอาณาจักรอังวะซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าสวาสอแก เป็นสงครามที่ยาวนานถึง ๔๐ ปีเป็นสงครามมอญ-พม่าที่ยาวนานที่สุด จนเหนื่อยล้าทั้งสองฝ่ายและได้ตกลงทำสัญญาสงบศึกกัน ในรัชสมัยของพระเจ้าราชาธิราช ได้สร้างพระธาตุมูเตาว์ ที่มีความสำคัญสำหรับชาวมอญ และนักวิชาการบางท่านเห็นว่า มีความสำคัญมากกว่าเจดีย์เขเวดากองเสียอีก นอกจากสมัยพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองแล้ว ในรัชสมัยต่อมาคือ พระนางชินสอบู พระราชธิดาของพระเจ้าราชาธิราช ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า มีความสนใจที่จะศึกษาพระไตรปิฎก และนิมนต์พระมาเทศน์ในพระราชวังบ่อยๆ พระนางมีความศรัทธาในเจดีย์เขเวดากองอย่างมาก ได้บริจาคทองทำน้ำหนักพระองค์เพื่อปิดองค์เจดีย์ (๔๐ กิโลกรัม) และมีการยกฉัตรใหม่ถวายพระเจดีย์ด้วย ในสมัยพระองค์นั้นมีการแลกเปลี่ยนสมณทูตกับลังกาและกับอังวะอีกด้วย พระนางชินสอบูสนับสนุนให้พระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งต่อมา คือ พระเจ้าธรรมเจดีย์หรือพระมหาปิฎกธรร ได้เสกสมรสกับพระธิดาของพระนางและครองราชย์ต่อมา เนื่องจากเคยเป็นพระภิกษุมามาก่อน การพระศาสนาในสมัยรัชกาลนี้จึงมีความเจริญรุ่งเรือง เกิดจารึกกัลยาณี และรื้อฟื้นพระพุทธศาสนาเถรวาทให้เจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น มีการส่งพระสงฆ์ไปบวชใหม่ในลังกา และได้มีการชำระพระไตรปิฎกอีกด้วย ทั้งอังวะและมอญอ่อนแอลงเรื่อยๆ ในที่สุดก็ถูกไทยใหญ่สามพี่น้อง เข้าตีและยึดครองอาณาจักรทั้งสองไว้ได้ ราชวงศ์อังวะปกครองพม่ารวมเวลาทั้งสิ้น ๑๙๑ ปี (พ.ศ.๑๙๐๗-๒๐๙๘)^{๑๖} ในขณะที่อาณาจักรมอญครั้งที่ ๒ นี้ ได้สถาปนาเป็นอาณาจักรมอญอีกครั้ง รวมเวลา ๒๕๒ ปี (พ.ศ.๑๘๓๐-๒๐๘๒)^{๑๗} หลังจากอาณาจักรอังวะอ่อนแอและหมดพลังไป อาณาจักรใหม่ของชาวพม่าที่เกิดขึ้น คือ อาณาจักรตองอู ชาวบ้านที่ได้หนีภัยไปอยู่เมืองตองอู ได้มีการรวบรวมประชาชนจนเกิดเป็นปึกแผ่นขึ้นอีกครั้งโดยพระเจ้าเมงคยินโย อดีตทหารชาวพม่า ได้สถาปนาตนเองขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์ครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๙ และรัชกาลต่อมาคือ พระเจ้าตะเบงชเวตี้ (Tabinshwehti: ๒๐๗๒-๒๐๙๓)^{๑๘}

^{๑๖} ไพโรจน์ โพธิ์ไทร, ภูมิหลังของพม่า, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๙๙.

^{๑๗} หม่องทินอ่อง, ประวัติศาสตร์พม่า, แปลโดย เพ็ชร สุมิตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๓๔๘.

^{๑๘} พงชาวดาร มอญ-พม่า, ม.ป.ท. ถ่ายเอกสาร, หน้า ๓๐๒.

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงภาพพระเจ้าตะเบงชเวตี้

พระโอรสได้ขึ้นครองราชย์ได้ชื่อว่า มีความกล้าหาญมากโดยได้เสด็จไปเจาะพระกรรมที่ พระธาตุมุเตาในเขตของมอญ (ซึ่งเป็นดินแดนของศัตรู) ก่อนที่จะขึ้นครองราชย์ พระองค์สามารถฝ่า วงล้อมของทหารมอญด้วยจำนวนทหารที่น้อย ทำให้เป็นที่เกรงขามไปทั่ว พระองค์เป็นนักรบ ชอบทำ การสงคราม สามารถตีและยึดเอาเมืองต่างๆ ได้มากมาย เช่น อังวะ พะสิม ยะไข่ แปร เมาะตะมะ รวมทั้งอาณาจักรมอญ และเข้าตีกรุงศรีอยุธยาในศึกพระนางศรีสุริโยทัยด้วยเมื่อตีมอญได้แล้ว ได้ย้าย เมืองหลวงจากตองอูมาอยู่ที่กรุงหงสาวดีของมอญเมื่อพระเจ้าตะเบงชเวตี้สิ้นพระชนม์ ทหารคู่พระทัย ในฐานะพี่ชาย ได้ครองราชย์สืบต่อมาทรงพระนามว่า พระเจ้าบุเรงนอง มีความเชี่ยวชาญด้านการรบ การสงครามมาก จนสามารถทำให้พม่ากลายเป็นเจ้าจักรวรรดิใหม่ในดินแดนแถบนี้ ทรงตีเอาชนะไทย ใหญ่ได้ทั้งหมด ยะไข่ มอญ ล้านช้าง เชียงใหม่ อยุธยา ตะนาวศรี มะริด ทวาย ไปจนถึงกัมพูชา จนได้ ชื่อว่า “ผู้ชนะสิบทิศ”

พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ หรือ ตะเบ็งเฉวตี้ (อังกฤษ: Tabinshwehti, พม่า: တပင်ရွှေထီး; สำเนียงพม่าออกว่า "ตะเบ็งเฉวตี้") เป็นพระมหากษัตริย์พม่ารัชกาลที่ ๒ ในทรง พระเยาว์ ตามมหาราชวงศ์พงศาวดารพม่า ระบุว่า ประสูติเมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๐๕๙ ที่เมือง ตองอู ก่อนประสูติมีนางบอกเหตุ ปรากฏฝนตกลงมาที่ใดก็เกิดลูกเป็นไฟ โจรหลวงทำนายว่าเป็นนาง มงคล พระโอรสที่จะประสูติเป็นผู้มีบุญญาธิการ ขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระราชบิดาทั้งที่มี

พระชนมายุไม่ถึง ๒๐ พรรษา มีพระนามว่า "ตะเบ็งเงว่ที" (ไทยเรียกเพี้ยนเป็น "ตะเบ็งชเวตี้" พระนามมีความหมายแปลได้ว่า สุวรรณเอกฉัตร - ร่มทอง) และภายหลังขึ้นครองราชย์ พระนามได้เปลี่ยนเป็น "เมงตะยาเงว่ที" มีความหมายว่า "พระมหาธรรมราชาฉัตรทอง" (คำว่าเมงตะยานี้เป็นที่มาของชื่อมังตราในนิยายผู้ชนะสิบทิศ) มีมเหสี ๒ พระองค์ นามว่า ชิ่นเมียะ และชิ่นโพงเซว ทรงครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๗๙-๒๐๘๓ การสงครามทรงได้รับการกล่าวขานว่าเป็นกษัตริย์นักรบที่เก่งกาจ เพราะตลอดรัชกาลพระองค์ทำสงครามเป็นส่วนใหญ่ ก่อนขึ้นครองราชย์ เมื่อเจริญพระชนมพรรษาขึ้นได้ทรงกระทำพิธีเจาะพระกรรม (เจาะหู) อันเป็นราชประเพณีของพม่าเช่นเดียวกับพระราชพิธีโสกันต์ของไทย โดยเลือกที่จะทำพิธีที่เจดีย์ชเวมอดอ (พระธาตุมุเตา) กลางเมืองหงสาวดีของมอญ โดยมีทหารคุ้มกันแค่ ๕๐๐ นาย โดยไม่ทรงหวาดหวั่นทหารมอญนับหมื่นที่ล้อมอยู่ จนเป็นที่เลื่องลือไปทั่ว และเมื่อทรงครองราชย์ พระองค์ได้ทำการสงครามแผ่ขยายอาณาจักรตงอูไปตามหัวเมืองต่าง ๆ เช่น หงสาวดี เมาะตะมะ แล้วเสด็จกลับมากองหงสาวดี ราชากิเชกเป็นพระเจ้าหงสาวดีในปี พ.ศ. ๒๐๘๘ และสถาปนามินจีเสวเป็นพระเจ้าเมงเยสีหตุครองเมืองตงอูแทนในฐานะเจ้าเมือง ออกต่อมาทรงพิชิตเมืองแปรได้ก็สำเร็จโทษพระเจ้ามังฆ้องและพระมเหสีรวมทั้งขุนนางผู้ใหญ่ทั้งหมด แล้วสถาปนาบิดาเป็นพระเจ้าตะโดธรรมราชาที่ ๑ ครองเมืองแปรแทน แม้หลังจากนั้นจะทรงตีกรุงอังวะและกรุงศรีอยุธยาไม่สำเร็จ แต่ยังทรงได้เมืองยะไข่ พะลิม เป็นต้น ทำให้สามารถขยายอาณาจักรครอบคลุมปากแม่น้ำอิรวดีและแม่น้ำสาละวินได้ นับเป็นกษัตริย์พม่าพระองค์แรกที่เอาชนะหงสาวดีซึ่งเป็นเมืองหลวงของชาวมอญคู่ปรับสำคัญของชาวพม่าในอดีตได้

การสวรรคตของพระองค์ หลังจากสิ้นสงครามคราวเสียสมเด็จพระสุริโยทัยได้เพียง ๓ เดือนตามพงศาวดารเล่าว่า พระองค์เสวยแต่น้ำจันท์จนเสียดสี และสวรรคตในวันพุธที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๐๘๓ ขณะพระชนมายุ ๓๔ พรรษา เพราะถูกทหารรับใช้คนสนิทชาวมอญชื่อสมิงสอตุตลอบปลงพระชนม์ด้วยการตัดพระศอระหว่างเสด็จไปคล้องช้าง ทำให้พลอดทหารผู้ภักดีคอยถวายอารักขา ด้วยชีวประวัติอันพิสดารและน่าสนใจ เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์พม่าช่วงนี้เป็นแรงบันดาลใจให้นักเขียนชาวไทยชื่อยาขอบ ได้หยิบยกขึ้นมาแต่งเป็นนิยายพงศาวดารชื่อดัง คือ ผู้ชนะสิบทิศ^[8] ปัจจุบัน พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ ได้รับการนับถือเป็นนันทหลวง ลำดับที่ ๑๗ ในบรรดานันทหลวง ๓๗ องค์ ตามความเชื่อเรื่องผีนตของพม่าอีกด้วย^[๙] ราชวงศ์ตองอู เป็นพระราชโอรสเพียงพระองค์เดียวในพระเจ้าเมงจีโย ซึ่งเป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์ตองอูในสมัยนี้ได้รับเอาวัฒนธรรมหลายอย่างของสยามไปทั้งด้านศิลปะ การขับร้อง วรรณกรรม การละคร ได้ทำนุบำรุงพระศาสนา มีการสร้างวัดมากมาย ได้หล่อระฆังทองเหลืองขนาดใหญ่ไว้ที่วัดชเวสิกอง และจารึกเรื่องราวของพระองค์บนระฆังใบนั้นด้วยภาษา

^[๙] วิถีพีเดีย, "พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้", [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้> [๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐].

บาลี มอญ และพม่า นอกจากนี้พระองค์ยังได้ติดต่อขอซื้อพระเขี้ยวแก้วจากลังกา พระองค์ยังทรงสร้างวัดหลายวัด ทรงสร้างเจดีย์ทุกที่ที่เสด็จไปถึง และสนับสนุนให้พระสงฆ์พม่าไปจำที่วัดใหม่ ทรงแจกพระไตรปิฎกเป็นพันๆ ชุด และบังคับให้ชาวบ้านจำศีลและภาวนาธรรมในวันพระ มีการห้ามบูชานัต ๓๗ องค์ และห้ามการบูชาอัยย ทรงส่งเครื่องบูชาไปสักการะพระเขี้ยวแก้ว ที่เมืองแคนตันบนเกาะลังกาหลายครั้ง และยังได้จัดเครื่องถวายไปสักการบูชาพระมหามัณีนีที่เมืองยะไข่อีกด้วยรัชกาลต่อมา คือ พระเจ้านันทบุเรง พระราชโอรสและพระมหาอุปราช บ้านเมืองเริ่มระส่ำระสายและหลายเมืองประกาศตัวเป็นเอกราชรวมทั้งกรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตาม ในสมัยนี้ได้บูรณะเจดีย์ชเวดากองอีกครั้ง เนื่องจากการเกิดแผ่นดินไหวทำให้พังลงมาถึงชั้นกลาง พระองค์ถวายทองคำหนักห้าชั่ง เงินหนักห้าชั่ง ไปปิดยอดพระเจดีย์ชเวดากอง และทรงสร้างระฆังทองคำหนักสี่ชั่งถวายด้วย ในสมัยอาณาจักรทองอยู่นั้น มีแต่การสงครามสู้รบและการสร้างชาติรวบรวมดินแดน งานด้านพระศาสนามีกว่าถึงน้อยมาก นอกจากการทำนุบำรุงศาสนาไปตามจารีตประเพณี อาณาจักรทองผ่านกษัตริย์อยู่อีกหลายพระองค์ จนอาณาจักรล่มสลายอีกครั้ง เมื่อถูกรุกรานทั้งจากจีน ไทยใหญ่ มณีปุระ และสยามอยู่ตลอดเวลา โดยที่กษัตริย์แต่ละพระองค์ก็อ่อนแอ ไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ บ้านเมืองส่วนใหญ่อยู่ภายใต้สภาลูตดอที่ปรึกษาของกษัตริย์ รัชกาลสุดท้ายคือพระมหาธรรมราชาธิบดี พระสงฆ์เกิดการแตกแยกอย่างหนัก แบ่งเป็นสงฆ์พม่าและสงฆ์รามัญ บ้านเมืองระส่ำระสายอย่างมาก ในที่สุด ก็ถูกราชวงศ์ใหม่เข้ายึดอำนาจ รวมอำนาจของอาณาจักรทองได้ ๒๖๖ ปี ใน พ.ศ.๒๒๙๕ ราชวงศ์คองบองหรือราชวงศ์ อลองพญา ได้รับการสถาปนาเป็นราชวงศ์โดยพระเจ้าอลองพญา (Alaungpaya: ๒๒๙๕-๒๓๐๓) ๒๒ ทรงทำให้พม่าได้เป็นจักรวรรดิอีกครั้ง เป็นครั้งที่ ๓ และเป็นราชวงศ์สุดท้ายของพม่าก่อนจะตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ สถาปนาโดยพระเจ้าอลองพญาซึ่งเดิมเป็นเพียงหัวหน้าหมู่บ้านเล็กๆ ที่ชื่อ ชเวโบ (Shwebo) อยู่ทางตอนเหนือของเมืองอังวะ ทรงปราบมอญได้อย่างราบคาบ และทำให้ไม่มีอาณาจักรมอญจวบจนปัจจุบัน และทรงเปลี่ยนชื่อเมืองมอญจากเมืองตะเกิงเป็นร่างกุ้งแปลว่า สิ้นสุดการรบ หรือ จุดจบของศัตรู และได้ฉลองชัยชนะที่เจดีย์ชเวดากองด้วย นอกจากนี้ พระองค์ทรงเกลียดชังพระสงฆ์มอญ ที่แจกเครื่องรางของขลังให้ทหารมอญโดยกล่าวหาว่าไม่เป็นสมณะ จึงสั่งให้ฆ่าพระสงฆ์เสียจำนวนเป็นพัน พระสงฆ์จึงหนีไปทั่วทิศ มีทั้งมาเมืองไทย เชียงใหม่ และทวาย ตกถึงรัชสมัยของพระเจ้ามังระ พระราชโอรสได้ครองราชย์ต่อจากพี่ชาย คือ พระเจ้ามังลอกได้ทำความฝันของบิดาให้เป็นจริงและต้องการขยายอำนาจเหมือนพระเจ้าบุเรงนอง ได้ตีกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งเป็นเหตุให้เกิดการเสียกรุงครั้งที่ ๒ ของสยาม การเสียกรุงครั้งนี้พม่าได้กวาดต้อนช่างฝีมือ นักดนตรี กวี และอื่นๆ ไปพม่า ในที่สุดวัฒนธรรมของไทยก็มีอิทธิพลเหนือพม่า ทั้งด้านกวี วรรณกรรม ดนตรีเครื่องสาย บทละคร การรำรำ และ สถาปัตยกรรมต่างๆ จนถึงทุกวันนี้

ในสมัยพระเจ้าปดุง พระราชโอรสลำดับที่ ๓ ของพระเจ้าอลองพญาได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ ได้ครองเมืองปดุง ทรงสร้างเมืองหลวงใหม่ที่อมรปุระ แทนกรุงอังวะ พระองค์สามารถ

รวบรวบยะไข่ไว้เป็นส่วนหนึ่งของพม่าได้ นอกจากจะไว้ป้องกันการรุกรานของชาวตะวันตก ด้วยการ
 ไข่ไข่เป็นกันชน ยังได้แผ่ขยายอำนาจจรดชายฝั่งตะวันตกไว้ได้ด้วย ทรงเกณฑ์กษัตริย์องค์สุดท้าย
 ของราชวงศ์ยะไข่พร้อมทั้งพระมเหสีและชาวบ้านไม่ต่ำกว่า ๒๐,๐๐๐ คน ไปพม่าและพระองค์ได้
 อัญเชิญพระมหามัณนิ อันมีชื่อเสียงมาไว้ที่เมืองมณฑลตั้งแต่บัดนั้น และการปราบยะไข่ครั้งนี้เป็น
 เหตุให้พม่าบาดหมางกับอังกฤษในรัชกาลต่อๆ มา ในสมัยพระเจ้าปดุง พระพุทธศาสนามีความ
 เจริญรุ่งเรืองมาก มีการสร้างเจดีย์ประมาณ ๑๒ แห่ง มีการแต่งตั้งพระภิกษุ ๘ รูป^{๒๐} เพื่อตรวจดูความ
 บริสุทธิ์ของพระวินัยของภิกษุสงฆ์ มีการเรียบเรียงเอกสารตำราทางศาสนา เช่น ฎีกาและอนุฎีกา มี
 ฎีกาเกี่ยวกับคัมภีร์เรื่องชาดกอรุณกถาที่แต่งโดยพระพุทธโฆษาจารย์ นอกจากนี้ พระองค์ทรงโปรด
 ให้สร้างวัดเป็นจำนวนมาก ทรงสร้างวัดใหญ่ที่เมืองมินกันบนฝั่งตรงข้ามแม่น้ำเหนือกรุงอังวะ มีการ
 หล่อระฆังถวายวัด และเป็นระฆังที่ใหญ่ เป็นอันดับสองของโลก รองจากรัสเซียที่อยู่เมืองเครมลิน
 เท่านั้น แต่เป็นระฆังราวและตีไม่ดัง ในสมัยของพระองค์ได้เกิดนิยายอมรปุระขึ้นในลังกา โดยการ
 ก่อตั้งของพระภิกษุชาวลังกา ที่ได้เดินทางมาจากพม่า เนื่องจากพระพุทธศาสนาในลังกาเสื่อมลง
 เพราะผู้ครองนครนับถือศาสนาฮินดู เมื่อเดินทางถึงพม่าก็บวชใหม่ พระเจ้าปดุงทรงรับอุปถัมภ์ พระ
 เจ้าจักกายแมงพระราชนัดดาของพระเจ้าปดุง ได้ขึ้นครองราชย์ต่อมาแต่ทรงอ่อนแอทำให้พระมเหสี
 คือพระนางเมฆู กุมอำนาจและว่าราชการอยู่หลังม่าน โดยพระนางมีพี่ชายชื่อ มินดาจี เป็นผู้ให้การ
 สนับสนุนพระเจ้าจักกายแมง ได้ทรงย้ายเมืองหลวงจากอมรปุระกลับมาที่กรุงอังวะ ใน รัชสมัยนี้ ได้
 เกิดความขัดแย้งระหว่างอังกฤษกับพม่า เป็นครั้งแรกอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นเรื่องของกบฏและผู้ลี้ภัยจาก
 ยะไข่ และจากพม่าไปอยู่ในเขตแดนการปกครองของอังกฤษ ทำให้พม่าได้สูญเสียเมืองอย่างกึ่งเป็นการ
 สูญเสียดินแดนครั้งที่ ๑ อย่างไรก็ตาม ในรัชกาลนี้พระพุทธศาสนาก็มีความรุ่งเรืองอยู่ไม่น้อย ทรง
 โปรดให้มีการเขียนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา การแต่งพุทธประวัติ เกิดพระราชพงศาวดารฉบับ
 หอแก้ว และวรรณกรรมที่สำคัญชื่อ สาสนวังสะ^{๒๑} เจ้าชายसारวดีพระอนุชาของพระเจ้าจักกายแมง
 ได้ราชาภิเษก เป็นพระเจ้าसारวดีหรือพระเจ้าแสรงแมง ได้ส่งประหารชีวิตอดีตพระราชินี พี่ชายมินดา
 จี และพระโอรสของพระเจ้าจักกายแมง ที่ทำให้พม่าเกิดความขัดแย้งกับพวกพ่อค้าอังกฤษ ยังผลให้
 เกิดเป็นสงครามอีกครั้ง อังกฤษจึงเข้าโจมตีและยึดได้พม่าตอนล่างทั้งหมด ตั้งแต่ เมาะตะมะ แปร หง
 สาวดี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในรัชกาลนี้พระพุทธศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองเช่นกันมีการแปลคัมภีร์
 จากภาษาบาลีเป็นภาษาพม่า จำนวนมาก ทั้งพระสูตรตันตปิฎก รวมทั้งฎีกาและอนุฎีกา พระวินัยและ
 พระอภิธรรม

^{๒๐} นฤมล ธีรวัฒน์ และคณะ, มองพม่าผ่านขเวดากอง, (กรุงเทพฯ: บริษัทโอ เอส พรินต์ติ้งจำกัด), หน้า ๒๓๔.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๑.

แผนภาพที่ ๔.๒ แสดงภาพของพระเจ้ามินดงในเอกสารชาวตะวันตก

พระเจ้ามินดง (พม่า: မင်းတုန်းမင်း; มินโด้นมิน; ๘ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๐๘ – ๑ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๗๘) เป็นพระมหากษัตริย์พม่าแห่งราชวงศ์โก้นบองระหว่าง ค.ศ. ๑๘๕๓ – ๑๘๗๘ พระองค์เป็นผู้ย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่อมรปุระและมณฑลเลย พระองค์เป็นผู้ปฏิรูปการปกครองให้ทันสมัยขึ้น ตอนที่พระองค์ขึ้นเสวยราชสมบัติ ทรงสถาปนาเจ้าหญิงเสกขรเทวี น้องร่วมพระชนนีกับพระเจ้าพุกาม ขึ้นเป็นอัครมเหสี และสถาปนาเจ้าหญิงราชิดาพระเจ้าพาคยิดอ คือนางอเลนนดอ เป็นมเหสีในสมัยของพระองค์ต้องประสบปัญหาความขัดแย้งกับอังกฤษ การสูญเสียดินแดนของพม่าตอนล่าง และปัญหาการแย่งชิงอำนาจภายในประเทศพระมเหสี พระราชโอรส และพระราชธิดา พระเจ้ามินดงทรงมีพระชายา ๔๕ พระองค์ พระราชโอรส ๕๓ พระองค์ พระราชธิดา ๘๑ พระองค์^{๒๒}

พระเจ้ามินดง ซึ่งขณะนั้นเป็นพระอนุชา ของพระเจ้าพุกามแมง กษัตริย์องค์ก่อนไม่เห็นด้วยกับการทำสงครามกับอังกฤษตั้งแต่ต้น พระองค์เป็นพุทธศาสนิกชน ที่เคร่งครัดและมีพระทัยดี และเชื่อเรื่องการเจรจา พระองค์ได้ย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่มณฑลเลย และที่นี่ก็เป็นราชธานีสุดท้ายของประวัติศาสตร์ การปกครองโดยระบบกษัตริย์ของพม่าด้วย ในสมัยนี้พระองค์ทรงประทับประคองสถานการณ์กับอังกฤษ หันมาทะนุบำรุงพระศาสนาในการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๕ ทรงเชิญ

^{๒๒} วิติพีเดีย, “พระเจ้ามินดง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/พระเจ้ามินดง>

พระสงฆ์จากทุกประเทศ มาร่วมในงานสังคายนา และโปรดให้จารึกพระไตรปิฎก ลงบนแท่งหินอ่อน จำนวน ๗๓๐ แผ่น และได้สร้างมณฑปครอบไว้ที่วัดกุโสดอ

แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงภาพวัดกุโสดอ^{๒๓}

นอกจากนี้ พระองค์ได้ทรงสร้างฉัตรถวายเจดีย์ชเวดากองด้วย และยังโปรดให้มีการสอบพระปริยัติธรรม เป็นการสอบท่องแบบปากเปล่าซึ่งมีที่เดียวในโลก ในยุคนี้มีพระสงฆ์จากลังกามาศึกษาและตรวจทานพระวินัยกับพระสงฆ์พม่าอยู่ตลอดเวลา พระเจ้ามินดงยังได้ส่งคณะทูต มายังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระสังฆราชของไทย ฝ่ายไทยได้ส่งสมณทูตตอบ กลับมายังพระสังฆราชพม่า ที่กรุงมัณฑเลย์และพระองค์ได้ส่งพระสงฆ์ไปที่พุทธคยาด้วย

^{๒๓} บางกอกแอร์เวย์, “มัณฑะเลย์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://blog.bangkokair.com/> /เที่ยวมัณฑะเลย์-วันเดียว [๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐].

แผนภาพที่ ๔.๔ แสดงภาพพระเจ้าธิบอ พระโอรสของพระเจ้ามินดง^{๒๔}

พระเจ้าธิบอ พระโอรสของพระเจ้ามินดง ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์ องค์ต่อมา และเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของแผ่นดินพม่า ทรงเป็นผู้ที่อ่อนแอ ทรงตกอยู่ในอำนาจของพระราชินี พระนางศุภยาลัต ผู้ที่มีความทะเยอทะยานและเชื่อมั่นในตนเอง ได้สั่งจำคุกและสังหารชีวิตบุคคลในราชวงศ์ประมาณ ๘๐ คนหลังจากได้เป็นพระมเหสีไม่นาน ในสมัยนี้ได้เกิดความขัดแย้งกับอังกฤษครั้งที่ ๓ เกิดคดีฟ้องร้องกันเรื่องการค้า ซึ่งอังกฤษไม่เห็นด้วยกับคดี ในที่สุดอังกฤษก็ยกทัพมา มีการต่อสู้กันและพระเจ้าธิบอก็ขอเจรจาสงบศึก กองทัพอังกฤษสามารถยึดพม่าได้อย่างง่ายดาย ทั้งสองพระองค์และพระญาติส่วนหนึ่ง ถูกเนรเทศไปอยู่ที่เมืองมัทราส และเมืองรัตนคีรีประเทศอินเดียเป็นแหล่งพำนักสุดท้ายในพระชนม์ของพระองค์^{๒๕} ถึงกระนั้นในวาระสุดท้าย แห่งพระชนม์ชีพของพระเจ้าธิบอ ก็ทรงหยิบลูกประคำมานับจวบจนพระหทัยหยุดเต้น อันเนื่องมาจากหัวใจและไตทำงานล้มเหลว^{๒๖} เพียงแต่ไม่มีใครล่วงรู้ได้ว่า พระองค์ทรงนับลูกประคำ พร้อมกับทรงนึกสาธยายมนต์ใดเท่านั้น

^{๒๔} วิติพีเดีย, “พระเจ้าธิบอ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/พระเจ้าธิบอ>

[๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๒๕} ซาห์, สุดาห์, ราชันผู้พลัดแผ่นดิน เมื่อพม่าเสียเมือง, แปลโดยสุภัตร ภูมิประภาส, (กรุงเทพฯ มติชน, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑๘-๑๓๙.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๙.

แผนภาพที่ ๔.๕ แสดงภาพถ้ำมหาปาसानคูหา (Maha Pasana Cave) ย่างกุ้ง เมียนมา

สถานที่อีกแห่งที่มีความสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเทศเมียนมา คือ ถ้ำมหาปาसानคูหา (Maha Pasana Cave) ย่างกุ้ง เมียนมา ถ้ำมหาปาसानคูหา (Maha Pasana Cave) อยู่ใกล้กับเจดีย์กาบาเอ (Kaba Aye Paya) เจดีย์ฯ นั้นสร้างในโอกาสสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๖ คราวฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ระหว่าง ปี ๒๔๙๗-๒๔๙๙ ภายในเจดีย์บรรจุพระอัฐิธาตุของพระโมคคัลลาน์ อัครสาวก สร้างเป็นภูเขาหินจำลอง ข้างใต้ทำเป็นห้องโถงใหญ่จุได้กว่าหมื่นคน ผนัง ทางเข้าและเสารภายในประดับด้วยหยก เพื่อใช้ประชุมสงฆ์ในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๖ โดยจำลองลักษณะของสถูปบรรณคูหาในอินเดีย ที่ที่เคยสังคายนาพระไตรปิฎกเป็นครั้งแรก ณ ที่แห่งนี้นั้น ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ แห่งวัดสวนโมกขพลาราม ของไทยเรา ได้รับอาราธนาไปแสดงปาฐกถาธรรมพิเศษเป็นภาษาอังกฤษต่อที่ประชุมสงฆ์ทั่วโลกครั้งสำคัญนั้นด้วย และในหลวงของเราชาวไทย ก็ได้เสด็จพระราชทานเลี้ยงภัตตาหารเพลแก่สงฆ์ ๑,๐๐๐ รูป ในการเสด็จเยือนพม่าอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ด้วยเช่นกัน ปัจจุบันใช้เป็นสนามสอบบาลีชั้นสูง และประกอบพิธีสำคัญต่างๆ

แผนภาพที่ ๔.๕ แสดงภาพภายในถ้ำมหาปาสาณคูหา

หลังจากที่พม่าสูญเสียสถาบันกษัตริย์อย่างสิ้นเชิง และอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ เกิดการต่อต้านอังกฤษทั่วประเทศ สถาบันสงฆ์ได้กลายเป็นศูนย์รวมจิตใจ แทนสถาบันพระมหากษัตริย์ การต่อต้านอังกฤษเริ่มต้นมาโดยพระสงฆ์ เกิดการประท้วงด้วยการอดอาหารของพระสงฆ์ เช่น กรณีพระสงฆ์ชื่อ อุ วิสาระ ได้อดอาหารประท้วง ๑๖๖ วัน จนมรณภาพ ต่อมาผู้นำก็จะเริ่มเป็นคฤหัสถ์ เช่น สมาคมศาสนธร มีท่านอุส่วยชิน ชาวเมืองมะละแหม่งเป็นประธาน ตั้งขึ้นเพื่ออ้างพระศาสนาและต่อต้านศาสนาอื่น ที่เข้ามาในขณะนั้นโดยเฉพาะศาสนาคริสต์ การรวมตัวของขบวนการชาตินิยม โดยเฉพาะกลุ่มพม่ารุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาจากยุโรป ได้เข้าร่วมประสานกันเกิดเป็นพลังหนุ่มทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ และได้ก่อตั้งสมาคมชาตินิยม ในชื่อว่า “Young Men Buddhist Association” หรือ YMBA ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ กลุ่มของชาวพุทธหนุ่มยังมีบทบาทสำคัญคือกรณีการประท้วง “ห้ามสวมเกือก (No Footwear)”

แผนภาพที่ ๔.๖ แสดงภาพชาวพม่าต้องถอดรองเท้าเมื่ออยู่ในวัด

ซึ่งเป็นการต่อต้านฝรั่งห้ามสวมรองเท้าเข้า ศาสนสถานตั้งแต่บริเวณวัด เพราะการไม่ถอดรองเท้าถือว่าเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นศาสนา นอกจากนี้มี ผู้นำพระสงฆ์รุ่นใหม่ชื่อ อุ อุตตะมะ ที่ตีความพระพุทธศาสนาใหม่ โดยชี้แนวคิดแบบพระโพธิสัตว์ ที่กล่าวว่า พุทธศาสนาสอดคล้องกับการต่อสู้เพื่ออิสรภาพของพม่า และเห็นว่าสังคมนิยมมีเนื้อหาสอดคล้องกับโลกนิพพาน ของพระพุทธศาสนา เกิดกบฏอาจารย์ชาน นา โดยชายา ชาน และเกิดกลุ่มที่เรียกร้องเอกราชซึ่งนำโดยอู อองซาน หรือนายพลอองซาน จนกระทั่งอังกฤษได้ให้เอกราชกับพม่าในวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ พม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษรวมเวลา ๖๓ ปี อย่างไรก็ตาม นายพลอองซานก็ไม่ได้เห็นวันที่พม่าได้เป็นเอกราช เนื่องจากถูกลอบสังหาร โดยกลุ่มของนายอูซอ นายพลอองซาน ได้รับการขนานนามว่า “บิดาแห่งเอกราชของพม่า” แม้พม่าจะได้รับเอกราชจากอังกฤษแล้ว พม่าก็ยังตกในสภาพสงครามกลางเมือง จากการพยายามปลดปล่อยอิสรภาพ ของชนกลุ่มน้อยและภัยจากคอมมิวนิสต์ ต่อจากนายพลอองซาน คืออูนู ได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ไม่นานก็ถูกรัฐประหารโดยนายพลเนวิน นับแต่นั้นมาพม่าก็ปิดประเทศและมีการปกครองแบบสังคมนิยม นายพลเนวินเป็นเผด็จการทหารที่อยู่อำนาจจนถึง ๒๖ ปี และเสียชีวิตในวัย ๙๒ ปี

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ การเมืองพม่าภายใต้ระบบการทหาร และระบบสังคมนิยมพม่าได้ปะทุอีกครั้ง จนเกิดเหตุการณ์ประท้วงใหญ่ ที่เรียกว่า “๘๘๘๘” ๒๗ ปีของการต่อสู้ระหว่างเผด็จการทหารและนักศึกษากับประชาชนดำเนินไป แต่ในที่สุดก็สามารถจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปได้ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ปรากฏว่า นางอองซานซูจี เลขาธิการพรรคฝ่ายค้าน ได้เสียงข้างมากทั้งๆ ที่ถูกกักบริเวณอยู่ในบ้านพัก แต่ก็ไม่สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ ทหารยังกุมอำนาจอยู่ต่อไป อองซานซูจีได้ กลายเป็นความหวังของประชาธิปไตยในพม่าถูกจำคุกและถูกกักบริเวณหลายครั้ง รวมเป็นเวลาถึง ๒๒ ปี และ

ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพด้วย ปัจจุบันองซานซูจีเป็นอิสระและได้รับการแต่งตั้งเป็นประธานพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย และดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาแห่งรัฐพม่า

แผนภาพที่ ๔.๗ แสดงภาพนางองซานซูจี^{๒๗}

นอกจากเหตุการณ์ ‘๘๘๘๘’ แล้ว ยังมีเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ ที่ทำให้พระสงฆ์ประชาชนถูกปราบปรามอย่างรุนแรงจากเหตุการณ์ “การปฏิวัติชาวยีร์” (Saffron Revolution) เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐/ ๒๐๐๗ แต่ทางการพม่า ก็สามารถดำเนินการปกครองแบบเผด็จการทหาร มาสู่ระบบการเลือกตั้งได้ในที่สุด ในปัจจุบันประเทศพม่าได้เป็นหนึ่งในสมาชิกอาเซียน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ พม่าได้เปลี่ยนชื่อประเทศจากสหภาพเมียนมา (The Union of Myanmar) เป็นสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (The Republic of the Union of Myanmar)

การนับถือและการถูกกีดกันทางศาสนาของพม่า ในช่วงที่ตกเป็นอาณานิคม ชาวพุทธถูกกีดกันในการเข้าทำงานกับรัฐบาลต่างๆ ที่ตามกฎหมายแล้วก็ได้มีการห้ามคนศาสนาอื่นเข้ารับราชการ แต่ทางปฏิบัติ รัฐบาลก็พยายามใช้คนอินเดีย คนอังกฤษลูกครึ่งพม่า และคนอังกฤษเองเป็นพนักงานของรัฐเสียเป็นส่วนใหญ่ ศาสนาพุทธ ถูกตัดความสำคัญออกไปจากรัฐอาณานิคมอย่างสิ้นเชิง ได้มีการพยายามปลูกฝังศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกของชาติด่างๆ นานา เช่น การบังคับให้ใช้ภาษาอังกฤษ และการจัดการศึกษาแบบอังกฤษโดยให้มิชชันนารีตั้งโรงเรียนขึ้นมา ยกเลิกโรงเรียนวัดที่สอนโดยพระสงฆ์มาแต่โบราณ พระสงฆ์พม่ามีบทบาททางการเมืองตั้งแต่ในประวัติศาสตร์ ปัจจุบันพระสงฆ์ในพม่าก็ยังคงมีบทบาทในการเมือง ประชาชนพม่าส่วนใหญ่ นับถือ

^{๒๗} The Momentum. “องซาน ซูจี ตอบประเด็นโรฮิงญา ยืนยัน จำคุก 2 นักข่าวรอยเตอร์ ตามหลักนิติรัฐ แนะนำวิจารณ์ลองอ่านคำพิพากษา ไม่ยุติธรรมตรงไหนค่อยมาบอก” , [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.google.com/search?q=องซานซูจี> [๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๐].

ศาสนาพุทธและเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดมากเมื่อเปรียบเทียบกับของคนไทย พระสงฆ์พม่าถือเป็นผู้นำทางศาสนาและผู้นำชุมชนที่คนพม่าให้ความเคารพนับถือมากที่สุด พระสงฆ์พม่ามีบทบาททางการเมืองมานานโดยออกมาร่วมชุมนุมกับประชาชนเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษได้สำเร็จ ตั้งแต่นั้นมาพระพม่าก็แสดงบทบาททางการเมืองต่อต้านรัฐบาลทหารพม่ามาตลอด พระพม่ามีอิทธิพลทางความคิดต่อประชาชนมาก คนพม่าจะเชื่อพระมากกว่าเชื่อรัฐบาลจะเห็นได้ว่ารัฐบาลทหารพม่ามักจะไม่ค่อยไปยุ่งอะไรกับพระพม่าเพราะถ้าขึ้นไปยุ่งจะกลายเป็นเรื่องใหญ่โตมากและมันทะเล่เลยก็คือ ศูนย์กลางพุทธศาสนาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศพม่า ในปัจจุบันนี้ประเทศพม่าเป็นประเทศที่พุทธศาสนามีความมั่นคงที่สุดในโลกก็ว่า ประเทศพม่าจึงได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่ประชาชนเคร่งครัดในเรื่องพุทธศาสนามากที่สุดถึงขนาดที่หากหมู่บ้านไหนที่มีพระสงฆ์ชื่อดัง ไม่ได้ดังทางด้าน ปลุกเสกเครื่องรางแต่ดังทางด้าน วิปัสสนากรรมฐาน และท่านไม่ฉันเนื้อสัตว์ทุกชนิดชาวบ้านก็จะไม่กินกันทั้งหมู่บ้านเหมือนกัน หากใครอยากจะทำานเนื้อสัตว์ก็ต้องออกมาทานนอกหมู่บ้านที่เขาทานเนื้อสัตว์กัน ประเพณีแบบนี้ยังสืบทอดมาถึงปัจจุบัน^{๒๔}

๔.๑.๓ สภาพบริบททางพระพุทธศาสนาของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้เน้นไปที่การศึกษาบริบทในด้านการจัดการพระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เพื่อให้เห็นถึงสภาพการณ์และกระบวนการจัดกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา อันส่งผลถึงรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการปกครองคณะสงฆ์ ๒) ด้านการศึกษาปริยัติธรรม ๓) ด้านการปฏิบัติกรรมฐาน ดังมีรายละเอียด ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๔ แสดงภาพคณะสงฆ์เมียนมา

๑) ด้านการปกครอง ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งได้รับพัฒนาการมา

^{๒๔} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร. “แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/641491> [๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑].

ตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน คณะสงฆ์มีองค์กรปกครองสูงสุดเรียกว่า “สภามหาสังฆนายก” มีจำนวนผู้แทนสงฆ์รวมจำนวน ๔๗ รูป ซึ่งเป็นผู้แทนสงฆ์จากนิกายต่างๆ เป็นคณะกรรมการ ที่คอยกำกับดูแล และบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ ส่วนนิกายต่างๆ ก็จะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสภาสงฆ์ส่วนกลาง มีลักษณะคล้ายกับองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ในประเทศไทย คือ “มหาเถรสมาคม” นิกายหลักๆ ที่พระสงฆ์สังกัดอยู่นั้น นักวิชาการชาวพม่า ชื่อ “อูชายอ่าวทูน” ได้รวบรวมไว้ ๙ คณะดังนี้^{๒๙} จำนวน ๙ คณะ ได้แก่ ๑) สุธรรมคณะ ๒) ขเวจินมหาณิกาย ๓) อัมมานอัมมมหาทวารนิกาย ๔) อัมมวินยโลมมูลทวารนิกาย ๕) จตุภูมิภิกขุสงฆ์ ๖) เวฬุวนนิกาย ๗) อะเนาะฉาทวารนิกาย ๘) คณวิมุตติโกณนิกาย ๙) อัมมยุดตินิกายมหายินคณะ (มหาเย็นคณะ) แต่นิกายใหญ่ที่เป็นที่รู้จักมากที่สุดคือ คณะสงฆ์สุธรรมนิกาย เทียบเคียงกับคณะสงฆ์มหานิกายในประเทศไทย และคณะสงฆ์ขเวจินนิกายเทียบเคียงกับคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย

แผนภาพที่ ๔.๙ แสดงภาพพระภิกษุที่ศึกษาในประเทศเมียนมา

๒) ด้านการศึกษา การบริหารจัดการด้านการศึกษาบางยุคสมัย อาจมีอุปสรรคสามารถสรุปรูปแบบการจัดการศึกษาหลักๆ ได้ดังนี้

๒.๑ การศึกษาแบบประเพณีดั้งเดิม การจัดการศึกษานี้ สามารถแยกออกเป็น ๒ รูปแบบย่อย ได้แก่ ๑) การจัดการศึกษาแบบปฎิภร ผู้สอบผ่านจะได้นามพิเศษว่า “เตปิฎกธรรม

^{๒๙} นฤมล อีระวัฒน์ และคณะ, มองพม่า ผ่านชเวดากอง, (กรุงเทพฯ: บริษัทโอ เอส พรินติ้งจำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๗.

ภณศาการิกะ ” และ ๒) การศึกษาพระไตรปิฎกและอรรถกถาผู้สอบผ่านตามลำดับขั้นจะเรียกว่า “ธรรมาจริยะ” การศึกษาแบบพระไตรปิฎกและอรรถกถานี้มีการจัดการเรียนการสอนทั้งโดยรัฐบาลและโดยคณะสงฆ์ แต่ทั้งการศึกษาแบบผู้ทรงพระไตรปิฎก (ปิฎกธร) และธรรมาจริยะ หากจัดโดยคณะสงฆ์จะมีความเข้มงวดกวดขันมากกว่าที่รัฐบาลกำกับดูแล ส่วนการศึกษาพระไตรปิฎกอรรถกถาที่กำกับดูแลโดยรัฐบาล จะมีความเข้มงวดเพลาลงมา นอกจากนี้ ยังมีหลักสูตรการศึกษาแบบ “ธรรมาจริยะ” สำหรับแม่ชีด้วย เช่น การจัดการศึกษาของสำนักเรียนปริยัติสาหรับแม่ชีที่ชื่อ “ศากยธิดาปริยัติ” (Sakyadhita Pariyatti Nunnery) ซึ่งตั้งอยู่ที่สกาย (Sagging Hill)

แผนภาพที่ ๔.๑๐ แสดงภาพพระภิกษุสามเณรศึกษาพระไตรปิฎก

๒.๒ การจัดการศึกษาในระบบมหาวิทยาลัย ปัจจุบันการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาในรูปของมหาวิทยาลัยนั้นมีอยู่ ๒ แห่งหลัก ได้แก่ ๑) มหาวิทยาลัยสงฆ์ในย่างกุ้ง ชื่อ The State Pariyatti Sasana University และ ๒) มหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มัณฑะเลย์ ชื่อ State Pariyatti Sasana University (Mandalay) มีการจัดการศึกษา พระพุทธศาสนาในระดับปริญญาตรี และโท นอกจากนี้ ยังมีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา เถรวาทนานาชาติอีกแห่งหนึ่งที่ย่างกุ้ง ซึ่งเปิดรับนักศึกษาทั่วไปทั้งพระสงฆ์ แม่ชี ภิกษุณี และประชาชนที่สนใจ ชื่อ The International Theravada Buddhist Missionary University (ITBM-University) จัดการศึกษาในระดับปริญญาโท-เอก ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาแบบให้ฟรีจนจบการศึกษา

๓) ด้านการปฏิบัติ มีสำนักวิปัสสนากรรมฐานจำนวนมาก กล่าวโดยเฉพาะสำนักปฏิบัติที่มีอิทธิพล และได้รับการยอมรับในแนวการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน อย่างกว้างขวางแพร่หลาย ได้แก่ ๑) สำนักมหาสิริยาตอ ซึ่งก่อตั้งโดยโสมณมหาเถร หรือมหาสิริยาตอ ๒) สำนักโกเอ็นก้า ซึ่งสืบ

ทอดจากสายเลดสียาดอ สำนักนี้ทำให้เกิด“ขบวนการวิปัสสนาฆราวาส” คือ ผู้นำการเผยแผ่และปฏิบัติสามารถจะเป็นฆราวาสได้ และยังผลให้เกิดการเข้าถึงแนวทางวิปัสสนาได้อย่างกว้างขวาง หลักการและแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ของสำนักพระโสภณมหาเถร หรือมหาสียาดอ มีสำนักต้นแบบชื่อ “สำนักปฏิบัติวิปัสสนาสาสนียิตสา” สำนักแห่งนี้ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งสำหรับชาวไทยว่า สำนัก “พอง-ยุบ” ถือปฏิบัติตามแนวมหาสติปัฏฐานสี่ ตามพระไตรปิฎก และอรรถกถา มีผู้ปฏิบัติได้รับผลจากการปฏิบัติ และเผยแผ่แนวปฏิบัติไปสู่คนอื่นๆ อย่างกว้างขวาง จนเกิดเป็นสำนักสาขาที่มีอยู่ทั่วโลก ส่วนศูนย์วิปัสสนากรรมฐานของสำนักโกเอ็นก้า ผู้นำหรือวิปัสสนาจารย์จะเป็นคฤหัสถ์เป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์อุบาสิกา อาจารย์โกเอ็นก้าหรือวิปัสสนาจารย์ในสำนักสาขาต่างๆ และเป็นมิติของการปฏิบัติกรรมฐานในแนวทางแบบฆราวาสขึ้นมา ซึ่งเรียกว่า ขบวนการวิปัสสนาฆราวาส

แผนภาพที่ ๔.๑๑ แสดงภาพโสภณมหาเถร หรือมหาสียาดอ^{๓๐}

๔.๑.๔ พระพุทธศาสนากับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพ

^{๓๐} The Momentum, “อองซาน ซูจี ตอบประเด็นโรฮิงญา ยืนยัน จำคุก 2 หักข่าวรอยเตอร์ตามหลักนิติรัฐ และคนวิจารณ์ลองอ่านคำพิพากษา ไม่ยุติธรรมตรงไหนค่อยมาบอก” [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.newheartawaken.com/guru> [๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๐].

เมียนมา

จากการศึกษา พบว่า พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มีความเป็นพลวัตรแบบคู่ขนานกัน กล่าวคือ เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง วัฒนธรรมในเชิงศาสนา ก็มีความเจริญรุ่งเรืองไปด้วยกัน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นเงื่อนไข ที่มีอิทธิพลต่อกันและกันโดยเฉพาะ วัฒนธรรม ที่ถูกจัดระบบให้อยู่ในรูปของ “ประเพณีสิบสองเดือน” และ วัฒนธรรมจากวิถีชีวิตของประชาชน ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากพลวัตรของวัฒนธรรม ที่คู่ขนานไปกันกับพระพุทธศาสนาในสองมิติได้แก่ ๑) วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม ๒) วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม ซึ่งในที่สุดแล้วจะกลายมาเป็นวิถีปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

๑) วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม

วัฒนธรรมในมิตินี้มีความเป็นพลวัตรสูงกล่าวคือ การสร้างปูชนียสถานต่างๆ ล้วนเกิดมาจาก “พลังศรัทธา” จากประวัติศาสตร์ในอดีต จะพบว่า กษัตริย์แต่ละพระองค์ได้แสดงศักดาเดช ในทางปกครองพร้อมกับการสร้างปูชนียสถานสำคัญ ๆ เช่น พระเจดีย์ พระพุทธรูป วัด ระฆัง งานด้านสถาปัตยกรรมก็ดี ประติมากรรมก็ดี จิตรกรรมก็ดี รวมถึงงานจำหลักไม้ต่างๆ ล้วนแต่เกิดมาจากแรงจูงใจในเชิงศาสนาทั้งสิ้น และได้กลายมาเป็นรูปแบบของวิถีชีวิตตามที่ปรากฏในประเพณีสิบสองเดือนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวเหตุการณ์ในพระพุทธศาสนา หรือเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าเกือบทุกเดือน เช่น การสวดพระปริยัติธรรม การรดน้ำต้นโพธิ์ วันธรรมจักร วันอภิธรรม ซึ่งประเพณีสิบสองเดือนนี้มีความสำคัญในระดับพระราชวังมาตั้งแต่อดีต ดังที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลของกษัตริย์พม่าในครั้งโบราณ และประเพณีสำคัญเหล่านี้ล้วนเกิดมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

แผนภาพที่ ๔.๑๓ แสดงภาพการทอดผ้าเพื่อเตรียมทอดกฐินซึ่งอยู่ในประเพณีสิบสองเดือน

๒) วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม

วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาความเชื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ชาวพุทธพม่าไม่ได้ยึดพระพุทธศาสนา ในฐานะว่าเป็น “อุดมการณ์” หรือเป็นสิ่งที่อยู่ไกลเกินความเป็นจริง แต่สิ่งที่เป็นามธรรมนั้นได้ฝังรากและติดตรึงอยู่ในชาวพุทธพม่า และสามารถถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อๆ ไปได้ ดังเช่น ความเชื่อตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องกรรม เชื่อในผลแห่งกรรมเชื่อว่าทุกคนมีกรรม และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในที่สุดความเชื่อเหล่านี้ได้กลายมาเป็นเส้นทาง หรือวิถีชีวิตให้เกิดการปฏิบัติ โดยผ่านเส้นทางบุญสำคัญ คือ ทาน ศีล และภาวนา และสะท้อนออกมาจากประเพณีปฏิบัติที่กำหนดไว้ในสิบสองเดือน

กล่าวได้ว่า ประเทศพม่า หรือในชื่อปัจจุบัน “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา” เป็นหนึ่งในประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งรับพระพุทธศาสนามาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีประวัติศาสตร์และหลักฐานมากมายที่สื่อแสดงและยืนยันถึงความเป็นประเทศแห่งพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นภาพรวมว่า ประเทศในภูมิภาคนี้ เป็นดินแดนที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในหลายช่องทางและอาจทำให้เป็นส่วนหนึ่งของการทำให้ประเทศเหล่านี้มีความแข็งแกร่งในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ หรือแม้แต่ในอินโดนีเซียที่ยังมีหลักฐานการก่อสร้างศาสนสถานที่สำคัญอย่างมากมาย ในเวลาต่อมา ประเทศเหล่านี้ได้รวมตัวกันเป็น “ประชาคมอาเซียน” ดังที่ปรากฏในปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๑๐ (ค.ศ.1967) ภายใต้ชื่อ “สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” หรือ อาเซียน^{๓๑} และประชากรในประชาคมอาเซียน ราว ๖๐๑ ล้านคน^{๓๒}

ประเทศเหล่านี้ได้มีข้อตกลงเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพและความแข็งแกร่งด้วยปัจจัยอื่นๆ โดยเห็นพ้องและยึดแนวทางร่วมใน ๓ แนวทางหลัก หรือ ๓ เสาหลัก ได้แก่ ประชาคมความ

^{๓๑} เรื่องกำเนิดสมาคม ดูเพิ่ม ใน ฐานัฐ ภัทรภาคร์, **ประชาคมอาเซียน**, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ก้าวหน้าไกล, ม.ป.ป), หน้า ๕-๒๑.

^{๓๒} กาญจนา เทียนลาย, “ประชากรในประชาคมอาเซียน ๒๕๕๕”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http:// www.2 . ipsr.mahidol.ac.th/newsletter/ index.php/2012-11-08-03-49-15/vol33-no2/82-cat-vol33-no3/95-vol33no2-12.html](http://www.2.ipsr.mahidol.ac.th/newsletter/index.php/2012-11-08-03-49-15/vol33-no2/82-cat-vol33-no3/95-vol33no2-12.html) (๒๐ ต.ค. ๖๑).

มันคงอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน อย่างไรก็ตาม ประเทศเหล่านี้ มีประชาชนที่รับและนับถือพระพุทธศาสนาอยู่จำนวนมาก มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา มีการส่งเสริมการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา มีการประชุมแลกเปลี่ยนเพื่อการพัฒนาสังคม มีการดำเนินการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางเพื่ออำนวยความสะดวกแก่มหาชนชาวอาเซียนมากยิ่งขึ้น เช่น มีการจัดประชุมสุดยอดผู้นำพุทธศาสนาแห่งโลก (World Buddhist Summit)^{๓๓๖} มีการจัดการประชุมในวันสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชาในระดับโลก เป็นต้น ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่ผู้ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาจะได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแสวงหาแนวทางเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและความสงบสุขของประชาคมนอกจากนี้ ในระดับประชาชนก็ยังคงมีการติดต่อร่วมประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนาของประชาชนทั้งในระดับทวิภาคีและในระดับพหุภาคี

สำหรับพระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า เป็นพระพุทธศาสนาที่ผูกพันกับสังคมและวัฒนธรรมมาตั้งแต่โบราณข้อมูลทางประวัติศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาในประเทศนี้มีความสำคัญกับชนทุกกลุ่มทุกระดับ ตั้งแต่ระดับรัฐ ระดับประชาชน พระพุทธศาสนาได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีนัยสำคัญทั้งต่อระบอบการเมืองการปกครอง การศึกษา สังคมและวัฒนธรรม แม้ว่าประชาชนของประเทศนี้จะมีหลากหลายทางเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ถึง ๑๓๕ ชนเผ่า ได้แก่ พม่า มอญ ฉาน กะเหรี่ยง ยะไข่ เป็นต้น^{๓๓๗} แต่ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการรับและนับถือพระพุทธศาสนา และแม้จะมีประชาชนนับถือ ทั้งพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและมหายาน และมีการบูชาพระวิษณุด้วย^{๓๓๘} เช่น มีการใช้ภาษาบาลีในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และมีการใช้ภาษาสันสกฤตในพระพุทธศาสนาฝ่ายอื่นด้วย^{๓๓๙} โดยได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เมืองฮะมอซา (Hmawza) ใกล้เมืองแปรเก่า^{๓๔๐} สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ที่อยู่เคียงคู่กับประชาชน

^{๓๓๓} “ข่าวปก: เถรวาท-มหายานร่วมจัดประชุม สุดยอดผู้นำพุทธศาสนาแห่งโลก ครั้งที่ ๔ ในประเทศไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://www.manager.co.th/Dhamma/ViewNews.aspx?NewsID=\(๒๐ ค.ค. ๖๑\)](http://www.manager.co.th/Dhamma/ViewNews.aspx?NewsID=(๒๐ ค.ค. ๖๑)).

^{๓๓๔} วิรัช-อรนุช นิยมธรรม, **เรียนรู้สังคมวัฒนธรรมพม่า**, (พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^{๓๓๕} D. G. E. Hall, **Burma**, Third edition, (London: Hutchinson University Library, 1960), p. 8.

^{๓๓๖} ยอร์ช เซเดส, **ชนชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีน**, แปลโดย ปัญญา บริสุทธี, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

^{๓๓๗} S.M. Haldhar, **Buddhism in Myanmar and Thailand**, (New Delhi: OM Publications, 2005), p. 49.

มาตั้งแต่ยุคโบราณ มีทั้งอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนาเถรวาท^{๓๘} อีกทั้งการปกครองโดยกษัตริย์ในอดีต กษัตริย์จะทรงถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักทั้งส่วนพระองค์และส่วนการปกครองประชาชนด้วยนับตั้งแต่พระเจ้าอโนราจนกระทั่งกษัตริย์องค์สุดท้าย คือ พระเจ้าอิบอ ก็ทรงประกาศพระองค์อย่างชัดเจนว่า ทรงเป็นพุทธมามกะ แม้ว่าในสายตาของชนชาติอื่นจะมองเห็นว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอ แต่ในด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนานั้น ได้ทรงถือเป็นข้อปฏิบัติไม่ขาด ดังบทสัมภาษณ์ของพระองค์บางตอนว่า “เราต้องการให้คนอังกฤษรู้ว่าเราไม่ได้เป็นคนติดน้ำจืด (ติดสุรา) เราเป็นพุทธมามกะที่เคร่งครัด. . .”^{๓๙}

ประวัติศาสตร์ พัฒนาการด้านความเชื่อศาสนา และวิถีชีวิตวัฒนธรรม จากยุคสู่ยุคยังคงมีความน่าสนใจอยู่ไม่น้อย ปัจจุบันประเทศนี้ได้เปิดพรมแดนใหม่ภายใต้กติกาทางการเมืองการปกครองแบบใหม่ ทำให้ผู้นำ พระสงฆ์ประชาชน ต้องเปิดรับความรู้ วัฒนธรรมอื่นๆ อยู่อย่างมีนัยสำคัญ

๔.๑.๕ วิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

จากการศึกษา พบว่า กระบวนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนา และวัฒนธรรมได้ทำผ่าน ๓ กระบวนการ คือ

๑. ผ่านความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความศรัทธานี้ แสดงออกด้วยสิ่งที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม สิ่งที่เกิดขึ้นได้ชัดเจน ได้แก่ ชาวพุทธในพม่ากับการแสดงความเคารพศรัทธาต่อปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนา เช่น เจดีย์ชเวดากองเมืองย่างกุ้ง เจดีย์ชเวสิกอง เมืองพุกาม เจดีย์ไจ้กัตโยหรือพระธาตุนิรันธรแขวน เมืองไจ้โกะสะเทิม รัฐมอญ เจดีย์ชเวมอดอหรือพระธาตุมุเตา เมืองหงสาวดี ความศรัทธาจึงเป็นหนึ่งในกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงและรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในมิติของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม นอกจากนี้ ชาวพุทธพม่ายังเชื่อในหลักกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ชาวพม่าจึงเชื่อว่ากฎแห่งกรรมนั้นเป็นการกฎของการให้โอกาสและความหวัง เพราะมนุษย์มีโอกาสในการแก้ไขสิ่งที่ทำไม่ดีด้วยการทำดีได้อยู่เสมอ การทำกรรมดีจึงเป็นหนทางที่จะทำให้ได้รับผลกรรมดีเป็นการตอบแทน

^{๓๘} หม่องทินอ่อง, ประวัติศาสตร์พม่า, แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขปรับปรุง, (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

^{๓๙} บทสัมภาษณ์ที่พระเจ้าอิบอพระราชทานอนุญาตให้ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ “เดอะไทมส์” (ลอนดอน) และนำเสนอเป็นบทความในหนังสือพิมพ์ฉบับที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๘/ค.ศ. 1885, ตีพิมพ์ละเอียดเพิ่มเติมใน ซาร์, สุดาห์, ราชนัผู้พลัดแผ่นดิน เมื่อพม่าเสียเมือง, แปลโดย สุภัตร ภูมิประภาส, (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๐.

๒. ผ่านบทบาทของผู้ปกครองและผู้นำ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างสูงสุด ทำให้เกิดการอุปถัมภ์ค้ำชู และเกื้อกูลสถาบันสงฆ์ชนชั้นผู้ปกครองและผู้นำ ของพม่าจึงมีอิทธิพล และมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพระพุทธศาสนา ให้ประดิษฐานอย่างมั่นคงในพม่า อย่างไรก็ตาม ศาสนากับการเมืองก็อาศัยซึ่งกันและกันและพึ่งพิงกัน ต่างฝ่ายต่างต้องการการสนับสนุน เพื่อรักษาฐานความมั่นคงของตน และมีนัยสำคัญมาถึงยุคปัจจุบันที่ผู้นำกับบทบาททางพระพุทธศาสนานั้นต้องดำเนินควบคู่กันไป

๓. ผ่านทางความกลม่อเกลตาทางสังคม ชาวพุทธพม่า ได้รับการกลม่อเกลตา จากพระพุทธศาสนา รับมาเป็นวิถีชีวิตที่ทำให้คนพม่ามีความอ่อนน้อมถ่อมตน ความกตัญญูความอดทน กล้าหาญ ต่อความทุกข์ยากยอมรับความเป็นจริง และพยายามปรับปรุงตนเองแก้ไขในสิ่งที่ไม่ดีเพื่อรับผลกรรมที่ดี ความกลม่อเกลตาทางสังคมด้วยพุทธศาสนา นั้นยังเกิดจากการสานสัมพันธ์ระหว่างสังคมและพุทธศาสนา เนื่องมาจากประเพณีวัฒนธรรม เช่น งานทอดกฐิน งานผ้าป่า งานการกุศลที่วัด กิจกรรมต่างๆ ที่ชาวพม่าทำในวัด ก็ส่งต่อรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้พระพุทธศาสนาในพม่ามีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงจนทุกวันนี้

แผนภาพที่ ๔.๑๔ แสดงภาพงานทอดกฐิน งานผ้าป่า กิจกรรมต่างๆ ที่ชาวพม่าทำในวัด

สรุป สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมานั้น พระพุทธศาสนามีความเป็นอัตลักษณ์สูงทั้งในเชิงสัญลักษณ์และเชิงปฏิบัติ และเมื่อกล่าวถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแล้ว จะพบว่า “พระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง” ระหว่างสองบริบทนั้น กล่าวคือ บริบททางสังคมที่ว่าด้วยรัฐ การเมืองการปกครอง องค์การทางพระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม กระบวนการเสริมสร้างทางศาสนาและวัฒนธรรม และ บริบททางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นวัฒนธรรม ในมิติของรูปธรรมและนามธรรมเพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนา ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาที่เป็นมาในอดีต เป็นอยู่ในปัจจุบัน และจะเป็นไปในอนาคตนั้น มีองค์ประกอบใหญ่ ๒ ข้อคือ

๑) องค์ประกอบด้านสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่อง ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, รัฐ/การเมืองการปกครอง, การบริหารจัดการพระพุทธศาสนา, ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม, กระบวนการเสริมสร้างทางศาสนาและวัฒนธรรม รวมไปถึงวิถีชีวิตแบบพุทธ และ ๒) องค์ประกอบด้านวัฒนธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม และ วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม ซึ่งเป็นพื้นเพของที่คอยหนุนส่ง และเกาะกุมขับเคลื่อน ให้พระพุทธศาสนา ดำเนินมายืนมาถึงปัจจุบันซึ่งในที่สุดองค์ประกอบเหล่านี้ได้กลายเป็นจุดที่แข็งแกร่งของพระพุทธศาสนา ของประเทศนี้ที่สามารถดำรงอยู่ได้ในทุกสถานการณ์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ในด้านการปฏิบัติและการศึกษา จะเป็นทิศทางและแนวโน้มที่สำคัญต่อไป เนื่องจากมีชาวพุทธทั้งในและต่างประเทศ ให้ความสำคัญและสนใจปฏิบัติตามแนวสำนักปฏิบัติ ที่นำโดยพระสงฆ์และคฤหัสถ์ อีกทั้งมีด้านการศึกษาที่คอยส่งเสริมสนับสนุนอย่างสำคัญ ดังจะเห็นได้จากการที่บิดามารดา ยังสนับสนุนให้กุลบุตร-กุลธิดาได้บวชเป็นสามเณร และแม่ชีเพื่อศึกษา ปฏิบัติอย่างเข้มข้นและจริงจัง

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น ๓ ส่วน ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยซึ่งประกอบด้วย

๔.๒.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

๔.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์เหตุปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

๔.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา มีรายละเอียดดังนี้

๔.๒.๑ วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

จากการศึกษาเอกสารประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำสงฆ์ ผู้นำชุมชนฝ่ายอุบาสก ผู้นำชุมชนฝ่ายอุบาสิกา พระภิกษุสามเณรในสหภาพเมียนมา และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา พบว่า

สหภาพเมียนมาหรือพม่า เพื่อนบ้านของไทย เป็นประเทศที่มีความหลากหลายทั้งด้านชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา วัฒนธรรมความเชื่อ ที่สำคัญอย่างยิ่งเป็นประเทศที่เต็มไปด้วย

ด้วย “พลัง” เป็นเอกลักษณ์ที่ทั้งรัฐบาลและชาวพม่าต่างร่วมกันถนอมไว้เพื่อกคงความเป็นประเทศที่มีอารยธรรมมายาวนานพม่าหรือเมียนมา มีความโดดเด่นในเรื่องการศรัทธาพุทธศาสนา มีเจดีย์และศาสนสถานในพุทธศาสนาจำนวนมากพุทธศาสนายังเป็นรากฐานสำคัญของสังคมพม่า โดยมีประวัติย้อนหลังไปถึงสมัยขอมและอาณาจักรพุกาม ในช่วงระยะเวลาจากอดีตถึงปัจจุบันซึ่งเป็นเวลากว่าพันปีได้หล่อหลอมให้พระพุทธรูปศาสนาในพม่ามีลักษณะเฉพาะของตนเอง นั่นคือ การมีลักษณะผสมผสานของศาสนาและความเชื่อต่างๆ ที่มีอยู่ในดินแดนพม่า^{๔๐}

พม่า ดินแดนแห่งพระพุทธรูปศาสนาแห่งนี้ เป็นประเทศที่รวมคนหลากหลายเชื้อชาติจำนวน ๖๗ เชื้อชาติ มีภาษาหลักและภาษาท้องถิ่นมากถึง ๒๔๒ ภาษา โดยมีพระพุทธรูปศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพม่า ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ศาสนาประจำชาติของชาวพม่า คือ ศาสนาพุทธ นิกายเถรวาท ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ รัฐบาลพม่าได้ประกาศบัญญัติให้ พระพุทธรูปศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เพราะมีผู้นับถือศาสนาพุทธจำนวนมากถึง ๙๒.๓ % ศาสนาคริสต์ ๔ % ศาสนาอิสลาม ๓ % ศาสนาฮินดู ๐.๗ %^{๔๑} ปัจจุบันพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่แข็งแกร่งที่สุดในพม่า สืบเนื่องจากประเพณีปฏิบัติอันยาวนานหลายประการ ประการแรก ความใกล้ชิดระหว่างสถาบันกษัตริย์กับสถาบันภิกษุ ซึ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกันและกัน ประการที่สอง การรักษาความเข้มข้นขององค์ความรู้และวินัย โดยผ่านการปะทะสังสรรค์กับผู้นำทางศาสนาประเทศอื่นๆ ในเครือพุทธศาสนาเถรวาท โดยเฉพาะศรีลังกาและไทย และประการที่สาม คือการทุ่มเททรัพยากร สมบัติวัตถุ และงานฝีมืออันประณีตบรรจงให้กับภิกษุ ปุชนิยสถาน และโลกทางกายภาพของชาวพุทธ^{๔๒} ด้วยลักษณะเด่นของพุทธศาสนาเถรวาทของพม่า ที่สามารถเป็นแกนหลักในความหลากหลาย ในขณะเดียวกัน พุทธศาสนาก็มีความลึกซึ้งในหลายระดับทั้งระดับปรัชญา ระดับการปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา ไปจนถึงพุทธศาสนาระดับชาวบ้าน ศาสนาพุทธจึงสามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นในความหลากหลายให้สังคมพม่าได้และกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นเอกภาพร่วมกัน ผู้ปกครองพม่าแต่ละยุคจึงไม่อาจปฏิเสธความสำคัญของศาสนาพุทธ ความรู้ในพระไตรปิฎกของชาวบ้านทุกๆ ไป ส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ทางศีลธรรม และโคลกคำสอนที่เรียกว่า “ไต่” บางบทที่ชี้แนะทางสายกลาง เช่น โคลกว่าด้วยเรื่องหน้าที่ศีลธรรมที่เรียกว่า มินกลาไต่ ชาวบ้านทั่วไปจะมีความรู้ความเข้าใจในพุทธศาสนาอยู่ ๓ เรื่องด้วยกันคือ ๑. ความคิดในเรื่องกรรม และบุญ ๒. ศีลและการถือปฏิบัติ ๓. ความเชื่อแบบดั้งเดิมในสังคมพม่า^{๔๓}

^{๔๐} นฤมล อีรวัฒน์และคณะ, **มองพม่าผ่านขเวตาคอง**, (กรุงเทพฯ: บริษัท โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๓.

^{๔๑} สัมภาษณ์, ท่านพระครูวีระ, นักวิชาการศาสนา, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๔-๒๓๕.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๖.

แผนภาพที่ ๔.๑๕ แสดงภาพพระภิกษุชาวเมียนมาที่ให้สัมภาษณ์

ชาวพม่าจะนิยมสร้างพระพุทธรูป สร้างพระเจดีย์และสร้างวัดขนาดใหญ่ ทั้งประเทศมีวัดจำนวนทั้งสิ้นกว่า ๔๕,๐๐๐ วัด และมีจำนวนพระภิกษุ สามเณร ทั้งประเทศจำนวนกว่า ๕ แสนรูป ชาวพม่าจะเคร่งครัดและชอบศึกษาในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก ดังจะเห็นได้จากวิถีชีวิตของชาวพม่า ที่ชอบไปวัด ในวันพระศึกษาพระอภิธรรม นั่งสมาธิ(Meditation) ภาวนานั่งนับประคำและเข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อคำสอนของพระพุทธเจ้า เชื่อธรรมะของพระภิกษุที่มาเทศน์สอน แต่ไม่เชื่อมงายในเรื่องไสยศาสตร์ นิยมถือศีลห้าและศีลแปด ในวันพระ และวันเกิด คือ ถ้าเกิดวันจันทร์ก็จะงดอาหารเย็นทุกวันจันทร์ ถ้าในวันพระก็จะถืออุโบสถศีล บ้านไหนมีบุตรชายหญิงที่อายุถึงเกณฑ์ในการบวชจะให้บวชเป็นสามเณร พระภิกษุ แม่ชีเพื่อให้ศึกษาในหลักธรรมก่อนให้ไปใช้ชีวิตประจำวัน^{๔๔}

การวิเคราะห์การสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา เกิดจาก ๓ อย่างที่เห็นได้ชัดในสหภาพเมียนมา คือ

๑. ศรัทธาที่เกิดจากปัจจัยภายนอกอันเกิดจากเชิงสัญลักษณ์ เป็นก้าวแรกแห่งศรัทธาที่ทำให้เกิดเป็นศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธ คือ

๑.๑ ศรัทธาที่เกิดจากปัจจัยภายนอกอันเกิดจากศาสนสถาน หมายถึง สถานที่หรือสิ่งก่อสร้างขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรม ในประเทศเมียนมาเป็นประเทศที่มีศรัทธาในการสร้างวิหาร เจดีย์บนเขาในที่สูง โดยการร่วมแรงร่วมใจในการก่อสร้างดูแลทำนุบำรุงจากรุ่นสู่รุ่น จะเห็นได้จากมีวัด เจดีย์มากมายหลายแห่ง อาทิ พระมหาเจดีย์ชเวดากอง พระเจดีย์มูเตตา และที่อื่นๆ ภาพของเจดีย์ก็สะท้อนออกมาให้เห็นถึงการมีรากฐานที่ยิ่งใหญ่มั่นคง มีเรือนยอดแหลมสูงแหลมขึ้นไปหนึ่งเดียว คือ พระ

^{๔๔} สัมภาษณ์,พระภิกษุ ชาวพม่า, ๒๐ พฤศจิกายน, ๒๕๖๑.

นิพพาน คติเรื่องการบูชาพระเจดีย์ในสมัยพุทธกาล จากการศึกษาพบว่า เจดีย์คือสิ่งก่อสร้างทรงสูงเหมือนลอมฟางที่มีพัฒนาการมาจากการสร้าง สถูปสำหรับบรรจุอัฐิของบรรพบุรุษ ใช้หินและดินเหนียวก่อเป็นรูปวงกลมล้อมรอบเนินดินแล้ว ปักธูปหรือฉัตรเพื่อใช้เป็นเครื่องหมายแสดงฐานันดรศักดิ์การบูชาพุทธเจดีย์ในพระพุทธศาสนา จำแนกการบูชาออกเป็น ๒ อย่าง คือ ๑) อามิสบูชา การบูชาด้วยสิ่งของ ๒) ปฏิบัติบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติจัดเป็นการแสดงความเคารพต่อบุคคลหรือวัตถุที่มีค่าทางจิตใจ บุคคลและ วัตถุสิ่งของที่ควรบูชาในพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) บุคคลผู้ควรแก่การบูชา เรียกว่า ปุชนียบุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอริยสาวก ๒) ปุชนียวัตถุ ได้แก่ พระปฐมีมา พระสถูปเจดีย์ต้นโพธิ์คัมภีร์บันทึกคำสอนเป็นต้น การบูชาสามารถกระทำได้หลายวิธีเช่น การถวายสิ่งของเครื่องสักการะมีดอกไม้ การกราบไหว้เป็นต้น ประเภทของพระเจดีย์จำแนกได้ ๔ ประเภท คือ ๑) บริโภคเจดีย์ ๒) ธาตุเจดีย์ ๓) อุทเทสิกเจดีย์และ ๔) ธรรมเจดีย์ผู้ทำการบูชาพระเจดีย์ย่อมได้รับอานิสงส์คือทรัพย์ สมบัติทั้งโลกียสมบัติและ โลกุตตรสมบัติการสร้างพระเจดีย์และการบูชาพระเจดีย์ย่อมจะอำนวย ผลานิสงส์ที่พึงประสงค์ให้ได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติถือเป็นการทำหน้าที่ธำรงสืบต่ออายุ พระพุทธศาสนาสืบไป^{๔๕}

๑.๒ ศรัทธาที่เกิดจากปัจจัยภายนอกอันเกิดจากศาสนวัตถุ หมายถึง วัตถุที่เกี่ยวข้องทางศาสนา มักเป็นสิ่งที่เคารพบูชา เช่น พระพุทธรูปเป็นศาสนวัตถุในพระพุทธศาสนา โดยชาวเมียนมาได้สร้างพระพุทธรูปจากศรัทธา โดยการทำตาให้หวานที่พระนอนตาหวาน มีรอยยิ้มที่อ่อนช้อย ทาปากพระพุทธรูปให้สดใส เหมือนพระองค์ยังมีพระชนม์ชีพอยู่

๑.๓ พื้นฐานทางสังคม ประเทศเมียนมาเป็นประเทศที่มีการปกครองโดยทหาร แต่ในภาคส่วนของศาสนาพุทธก็ยังคงมีความเข้มแข็งเป็นอันมาก ประชาชนชาวบ้านยังให้ความศรัทธาและไว้วางใจผู้นำทางศาสนา พระภิกษุสงฆ์ ยังขอคำปรึกษาในเรื่องต่างๆ หน่วยงานต่างๆ ของทางภาครัฐยังให้ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา จัดพิธีต่างๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาทำให้มีความประสานกลมเกลียวกันระหว่างสังคมกับศาสนา

๑.๔ ประเพณีวัฒนธรรม ในส่วนวัฒนธรรมของชาวเมียนมา ย่อมมีการประสานระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนา กับประเพณี ฤดูกาลต่างๆ ภายในประเทศทำให้มีการอิงอาศัยซึ่งกันและกันไม่มีการทิ้งความศรัทธาในพระพุทธศาสนาออกจากบริบทของชุมชน

๒. ศรัทธาที่เกิดจากกัลยาณมิตร ในด้านกัลยาณมิตรรวมต้องแยกออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑) คนในครอบครัวพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่เป็นต้นแบบของความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาจะมีการ

^{๔๕} พระศรีสัทธพิภังค์ (สมส่วน) Phrasrisutthiphong (Somsuon) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต

สวดมนต์ไหว้พระเป็นแบบอย่างให้ลูกหลานดูและทำตาม ๒) คนในสังคม การที่ประเทศเมียนมามีความเข้มแข็งในการเข้าวัด ถอดรองเท้าก่อนเข้าวัดทุกครั้ง เมื่อวางจะเข้าไปสวดมนต์ ภาวนา นั่งนับประคำทำให้สังคมเข้มแข็งขึ้นและเมื่อคนส่วนมากทำ ก็ทำให้คนรอบๆ ทำตาม ๓) ผู้นำทางศาสนา ในส่วนนี้ก็มีความสำคัญไม่น้อยเพราะ พระภิกษุสามเณรมีความตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียนทรงจำพระไตรปิฎกอย่างเอาจริงเอาจัง ทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ ทำให้คนในสังคมมีความเชื่อมั่นในพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเชื่อมั่นในพระภิกษุสงฆ์

๓. ศรัทธาที่เกิดจากการปฏิบัติ ในเรื่องความศรัทธาในการปฏิบัติเกิดจากเป้าหมายสูงสุดของชาวเมียนมาที่มีต่อพระนิพพาน ทำให้ทุกท่านตั้งใจที่จะปฏิบัติตามพระพุทธศาสนา มีการให้ทาน รักษาศีล และภาวนา เมื่อปฏิบัติดีปฏิบัติตรงตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทำให้มีความสุขเกิดขึ้นในใจของชาวเมียนมา และทำให้มีความศรัทธาที่เชื่อมั่นต่อพระพุทธศาสนา

วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

๔.๒.๑.๑ วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านความเคร่งครัดในธรรมเนียมปฏิบัติ

ภาพที่ ๔.๑๖ แสดงภาพวัดคือศูนย์รวมจิตใจ

วัด คือ ศูนย์รวมจิตใจของชาวพม่า เราจะพบเห็นภาพคนเข้าวัดด้วยความศรัทธา มากกราบพระพุทธรูป และพระเจดีย์ เพื่อขอพรโดยเป็นภาพที่เห็นจนเจนตาในพม่า

แผนภาพที่ ๔.๑๒ แสดงภาพชาวเมียนมานิยมเข้าวัดสวดมนต์ นั่งภาวนานับประจำ นิ่งสมาธิ

แผนภาพที่ ๔.๑๓ แสดงภาพเด็กชาวเมียนมาที่เข้าวัดนิยมทาทานาคา (แป้งพม่าทำจากไม้ธรรมชาติ)

แผนภาพที่ ๔.๑๔ แสดงภาพการแต่งกายผู้ชายชาวพม่าที่เข้าวัด

การแต่งกายของชาวพม่า จะมีเอกลักษณ์ประจำชาติ คือ ผู้ชายจะนุ่งโสร่ง หรือ ลองจี ลายสก๊อต ยาวตั้งแต่เอวจนถึงข้อเท้า สวมเสื้อเชิ้ตขาวแขนยาว สำหรับผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าถุงหรือ ผ้าซิ่นยาวถึงข้อเท้า และสวมเสื้อแขนกระบอก มีสไบพาดบ่าเวลาไปทำบุญ^{๔๖} ชาวพม่าถือธรรมเนียมที่ว่า ผู้ชายทุกคน ต้องได้มีโอกาสครองผ้ากาสาพัสตร์ และศึกษาธรรมะสักครั้งในชีวิต จึงจะเป็นผู้ชายที่สมบูรณ์ โดยปกติพระภิกษุพม่าจะไม่โกนคิ้ว และฉันทันมือเดียวเท่านั้น แต่บิณฑบาตได้ตลอดทั้งวัน^{๔๗}

แผนภาพที่ ๔.๑๕ แสดงภาพพระภิกษุและสามเณรออกบิณฑบาต

^{๔๖} สัมภาษณ์, อุบาสกที่เป็นไกด์นำเที่ยวชาวพม่าที่ย่างกุ้ง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์, ภิกษุชาวพม่าที่ย่างกุ้ง, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

แผนภาพที่ ๔.๑๖ แสดงภาพเด็กบวชเป็นแม่ชี (เด็กผู้หญิงชาวพม่าบวชเป็นแม่ชีช่วงปิดภาคเรียน)

สำหรับผู้หญิงในประเทศเมียนมาสามารถบวชเป็นแม่ชี โดยการโกนผมแต่ไม่โกนคิ้ว เช่นกัน และนุ่งห่มผ้าสีชมพูอ่อน หรือสีส้ม และออกบิณฑบาตตอนรุ่งเช้าได้ เช่นเดียวกันกับพระภิกษุสงฆ์ทั่วไป โดยแม่ชีจะมีโรงเรียนพระปริยัติศึกษาพระปริยัติธรรม จึงทำให้ไม่ว่าชายหรือหญิงในประเทศเมียนมามีความรู้ความเข้าใจในพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เข้าใจหลักสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน โดยสามารถนำไปสั่งสอนครอบครัวของตนได้ต่อไป^{๔๘}

ร้านน้ำชา (สถานน้ำชา) ที่นัดพบกันของชาวพม่า

แผนภาพที่ ๔.๑๗ แสดงภาพร้านน้ำชา (สถานน้ำชา)

ทั้งนี้ประเทศพม่าจะมีกฎหมายที่เคร่งครัด และเข้มงวดต่อการรักษาวัฒนธรรม และศีลธรรมอันดีงามของชาวพุทธแหล่งท่องเที่ยวยามราตรีจะมีน้อยมาก จะมีก็แต่ในโรงแรมใหญ่ๆ ไว้

^{๔๘} สัมภาษณ์, แม่ชีชาวพม่ามาไหว้พระที่วัดพระนอนตาหวาน ในย่างกุ้ง, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สำหรับบริการนักท่องเที่ยวเท่านั้น สถานที่นัดพบกันของชาวพม่า ก็คือ ที่ร้านน้ำชา หรือที่เราเรียกว่า สถาน้ำชา ที่คนทุกวัยจะมาใช้บริการ

ชาวเมียนมานับถือศาสนาพุทธ นิกายเถรวาท หรือ หินยานแนวอนุรัก্ষนิยม โดยยึดหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในคัมภีร์พระไตรปิฎกอย่างเคร่งครัด พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศเมียนมา เมื่อคราวที่พระเจ้าอโศกมหาราช แห่งอินเดีย ได้อุปถัมภ์การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๓ ในปี พ.ศ.๒๓๖ ได้มีการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในแถบประเทศต่าง ๆ รวม ๙ สายด้วยกัน คือ

สายที่ ๑ พระมัชฌันติกเถระ พร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นกัสมิระ (แคชเมียร์) และแคว้นคันธาระ (ปัจจุบันคือ พื้นที่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ตลอดไปถึงบางส่วนของอัฟกานิสถาน)

สายที่ ๒ พระมหาเทวเถระ พร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหิงสกมณฑล (คือรัฐการณาตกะหรือไมซอร์ ภาคใต้ของอินเดีย ฝั่งตะวันตก)

สายที่ ๓ พระรักขิตเถระ พร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ วนวาสีประเทศ (ตอนเหนือของรัฐการณาตกะหรือไมซอร์ ภาคใต้ของอินเดีย)

สายที่ ๔ พระธรรมรักขิตเถระ หรือพระโยนกธรรมรักขิตเถระ (ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นฝรั่งคนแรก เชื่อชาติกรีกที่ได้เข้าบวชในพระพุทธศาสนา) พร้อมด้วยคณะ ได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ อปรันตกชนบท (ตอนเหนือของเมืองบอมเบย์หรือมุมไบ)

สายที่ ๕ พระมหาธรรมรักขิตเถระ พร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหารัฐ (แถบเมืองปูนา รัฐมหารัฐ)

สายที่ ๖ พระมหารักขิตเถระ พร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ โยนกประเทศ (ตอนเหนือของอิหร่าน ตลอดไปจนถึงบางส่วนของตุรกี)

สายที่ ๗ พระมัชฌิมเถระ พร้อมด้วยคณะ คือพระกัสสปโคตรเถระ พระมูลกเทวเถระ พระทุนทกิสสระเถระ และพระเทวเถระไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนหิมวันต์ (แถบภูเขาหิมาลัย ประเทศเนปาล)

สายที่ ๘ พระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ พร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ (ปัจจุบันคือ แถบประเทศพม่า มอญ และไทย)

สายที่ ๙ พระมหินทเถระ (โอรสพระเจ้าอโศกมหาราช) พร้อมด้วยคณะ คือพระอริฏฐเถระ พระอุทริยเถระ พระสัมพลเถระ และพระหัตถสารเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ **ลังกาทวีป** ในรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์แห่งลังกาทวีป^{๔๙}

พม่าก็อยู่ในส่วนของสุวรรณภูมิ^{๕๐} ในยุคนี้เอง ที่พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นในพม่า เพราะได้พบหลักฐานเป็นคำจารึกไว้ภาษาบาลี และชาวเมียนมาเชื่อว่า สุวรรณภูมิมีศูนย์กลางอยู่ที่ เมืองสะเทิม ซึ่งเป็นเมืองหลวงของมอญ อยู่ทางตอนใต้ของประเทศเมียนมาในปัจจุบัน พม่ามี เมืองพุกาม เป็นเมืองหลวง ซึ่งก่อนที่พม่าจะมานับถือพระพุทธศาสนา ชาวพม่าจะนับถือ ผีสางนางไม้ บูชากราบไหว้วิญญาณ หรือภูติ ผี ปีศาจ ซึ่งเรียกกันว่า นัต เหมือนชนชาติอื่นๆในแหลมอินโดจีนลงมาจนถึงอินโดนีเซีย

ในราวปี พ.ศ.๑๖๐๐ พระเจ้าอโนรธา ได้ยกทัพไปตีเมืองมอญ ผลจากสงครามในครั้งนั้น พม่าสามารถรวบรวมเอาเมืองสะเทิมของมอญ กับเมืองพุกามของพม่า รวมเป็นอาณาจักรเดียวกันได้ ทำให้พม่าได้รับเอาวัฒนธรรมของมอญ มาเป็นของตนเกือบทั้งหมด ตั้งแต่ตัวอักษร วรรณคดี และศาสนา ภาษาบาลี (ซึ่งมอญใช้มาก่อนพม่า) กลายเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ (เพราะมีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและเป็นภาษาของชนชั้นสูง เช่น ราชาศัพทไปด้วย)

พม่ายอมรับตัวหนังสือ มาดัดแปลงแก้ไขเป็นภาษาพม่า และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พม่าจึงได้นับถือพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท และในสมัยนี้ได้มีพระภิกษุจำนวนมากเดินทางไปยังลังกาทวีป เพื่อไปศึกษาธรรมะ และมีชาวพุทธอินเดียจำนวนมาก อพยพลี้ภัยจากพวกมุสลิม และได้ นำแบบแผนพุทธเจดีย์จำนวนมากเข้ามาด้วย พระเจ้าอโนรธาได้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆมากมาย ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของชาวพม่ากันทั่วทั้งประเทศ กษัตริย์พระองค์ต่อมา ได้เจริญตามรอยปฏิบัติ ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับพระองค์

^{๔๙} “การสังคายนาพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท” [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.facebook.com/notes/pakorn-kengpol/การสังคายนาพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท> [๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๑].

^{๕๐} พ ร ะ พุ ท ธ ศ า ส น า ใน ป ร ะ เ ท ศ พ ม ่า , [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.dmc.tv/page_print.php?p=latest_update/Myanmar_Buddhism.html [๓๐ มกราคม ๒๕๖๒].

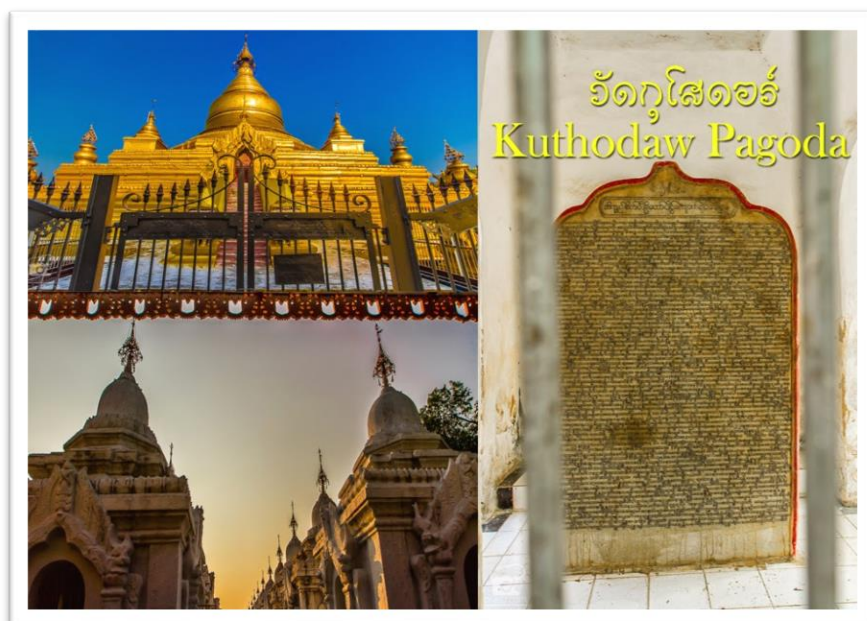

แผนภาพที่ ๔.๑๘ แสดงภาพจารึกพระไตรปิฎก ลงบนแท่งหินอ่อน ณ วัดกุโสดอ^{๕๑}

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๑๔ เกิดเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนาขึ้น ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ ๕ (ของฝ่ายเถรวาท) ณ เมืองมันตะทะเลย์ ประเทศพม่า ได้มีการจารึกพระไตรปิฎกลงในหินอ่อนจำนวน ๗๒๙ แผ่น^{๕๒}

^{๕๑} <http://www.tripdeedee.com/traveldata/myanmar>

^{๕๒} พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.dmc.tv/page_print.php?p=latest_update/Myanmar_Buddhism.html [๓๐ มกราคม ๒๕๖๒].

แผนภาพที่ ๔.๑๙ แสดงภาพพระไตรปิฎกหินอ่อน ณ เมืองมัณฑะเลย์^{๕๓}

ผลจากการช่วยกันรักษา และจดจำคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้วิถีชีวิตชาวพุทธในประเทศพม่า ผูกพันอย่างแน่นแฟ้น มีวัฒนธรรมชาวพุทธที่เข้มแข็ง จนทำให้ประเทศพม่าได้ชื่อว่า เป็นประเทศที่มีพุทธศาสนิกชนเคร่งครัด ในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

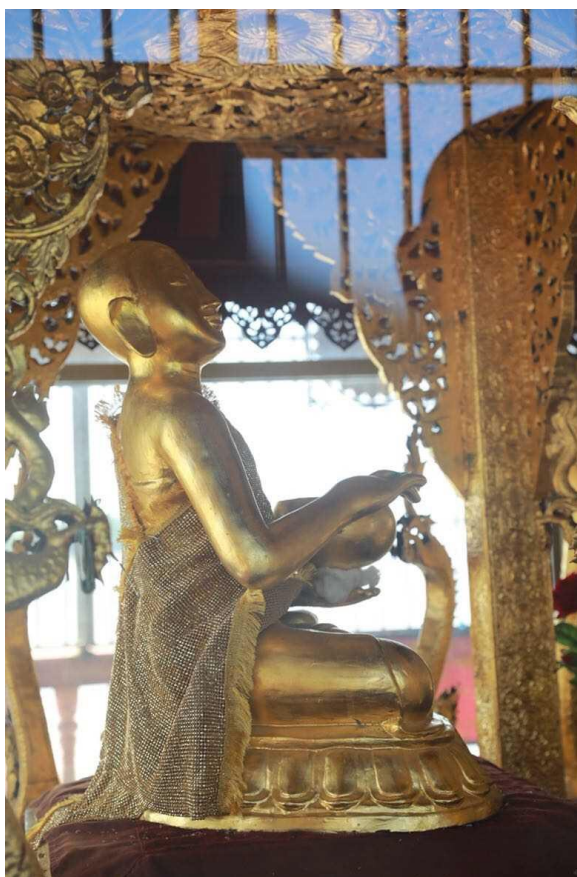
๔.๒.๑.๒ วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านความเชื่อเชิงสัญลักษณ์ (นัต)

ประเทศเมียนมาได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งพุทธศาสนาและพุทธเจดีย์ พุทธศาสนิกชนชาวพม่าต่างให้ความเคารพศรัทธาในพระพุทธรูป โดยมีการบูชาสูงส่ง ซึ่งถือเป็นนันทนาการและเป็นที่พักแห่งกุศล แต่ภายใต้ร่มเงาแห่งพุทธศาสนานั้น สังคมเมียนมายังคงแฝงไปด้วยกลิ่นอายความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาผีอยู่ไม่น้อย และที่ปรากฏเป็นภาพเด่นชัดคือ การบูชา นัต ดังพบว่าภายในบ้านของชาวพม่าทุกบ้านมีหิ้งบูชา นัตตั้งอยู่ใกล้หิ้งพระพุทธรูป หลายบ้านปลูกศาลคล้ายศาลพระภูมิ ไว้ที่หน้าบ้าน ในขณะที่ริมทางตามต้นไม้ใหญ่ยังมีศาลนัตอยู่ทั่วไป แม้แต่ในเขตลานพระเจดีย์ยังพบว่ามีรูป นัต ปั้นเป็นองค์เทพ เทวี รูปเหมือนผู้เฒ่าที่ปฏิบัติมายาวนาน รูปยักษ์ รูปบุคคลผู้ทำประโยชน์ต่อ

^{๕๓} <http://burma-travel.blogspot.com/2014/07/KuthodawPagoda.html>

แผ่นดินและศาสนาจนมีประชาชนให้ความเคารพศรัทธา เห็นชัดว่าชาวพม่าจำนวนไม่น้อยยังคงกราบไหว้บูชาสัญลักษณ์ (นัต) ทั้งที่บ้านและที่สาธารณะ ตลอดจนในเขตพุทธสถาน^{๕๔}

คำว่า “นัต” ประชาชนชาวพม่า เชื่อว่าคำนี้จะมาจากคำว่า นาด ในภาษาบาลี หมายถึง “ผู้เป็นที่พึ่ง” ตามกล่าวไว้ในตำราอิทธิศาสตร์เก่าแก่เล่มหนึ่งของพม่า คือ โวหารลีนตทปิณี แต่งโดย มหาเชยสงขยา และในสารานุกรมพม่า เล่ม ๖ ได้นิยามคำว่า “นัต” ไว้ในทำนองเดียวกัน

แผนภาพที่ ๔.๒๐ แสดงภาพสัญลักษณ์นัตที่เป็น วิสุทินัต

โดยจัดแบ่งนัตไว้ ๓ ประเภท คือ ๑.วิสุทินัต คือ ผู้บริสุทธิ์ อันหมายถึง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ ๒.อุปัตตินัต คือ เทวดาและพระพรหมที่อยู่บนสรวงสวรรค์ ๓.สมมุตินัต คือ พระราชา พระราชินี ตลอดจนราชบุตรราชธิดา นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเทพประจำจักรวาลว่าเป็นสัญลักษณ์นัต เช่น เทพประจำดาวนพเคราะห์ สุริยเทพ จันทรเทพ อัคนีเทพ และวาโยเทพ รูปเหมือนผู้เฒ่าที่ปฏิบัติมายาวนานรูปบุคคลผู้ทำประโยชน์ต่อแผ่นดินและศาสนาจนมี

^{๕๔} วิรัช นิยมธรรม และ อรุณ นิยมธรรม, *เรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมพม่า*, (พิษณุโลก: บริษัทตระกูลไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๓.

ประชาชนให้ความเคารพศรัทธา เช่น แม่กระซิบ (ผู้ถวายที่ดินบริเวณโบตาทาวนีย์ให้สร้างวัด) ดังนั้นนับตามนัยของคำว่า “นาถ” นี้ ก็คือ เหล่าเทพเทวาบนชั้นฟ้าตลอดถึงผู้ประเสริฐและผู้ทรงอำนาจบนโลกมนุษย์ ถือเป็นนัตตามโลกทัศน์ในพุทธศาสนา ส่วนพจนานุกรมพม่า ของรัฐบาลเมียนมา กล่าวถึง นัตไว้ ๓ นัย ได้แก่

๑. เทพอุปบัติทรงฤทธิ์คุ้มครองมนุษย์
๒. วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของผู้ตายร้าย
๓. คำขยายสิ่งซึ่งอุบัติขึ้นเอง เช่น นัตสะบา “ข้าวนัต หรือ ข้าวป่า” และ นัตเย-ดว้าง “สระนัต หรือ สระธรรมชาติ” เป็นต้น สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติจึงถือว่าเป็นด้วยอำนาจแห่งนัต

แผนภาพที่ ๔.๒๑ แสดงภาพอุปปัตตินัต คือ เทวดาที่ขึ้นสถานที่บรรจูกะสาธตุ

ดังนั้น นัตตามคติของชาวพม่าจึงหมายถึง ผู้ทรงฤทธิ์ เป็นได้ทั้งเทพยดาและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ แต่ไม่รวมถึงพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ พระอริยสงฆ์ ตลอดจนพระราชา หรือ ราชตระกูล^{๕๕} ของชาวพม่า เชื่อว่า มนุษย์ประกอบด้วยร่างกาย ที่เรียกว่า โกกายะ และ ขวัญ ที่เรียกว่า ละปะยา เมื่อตายไปขวัญจะกลายเป็น ดวงวิญญาณล่องลอยอยู่ในโลก สามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้คนทั่วไปได้

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓-๑๔๔.

หรืออาจเข้าสิงร่างของผู้อื่นและบังคับให้ผู้นั้นกระทำการสิ่งต่างๆ ตามความประสงค์ของดวงวิญญาณ และเมื่อพิจารณาสภาพการกลายเป็นนัตของคนพม่าแล้วจะเห็นว่าสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องดวงวิญญาณ คือ ธาตุที่ไม่ดับสูญ ในหนังสือ โตงแซะคุนิจิมัง หรือ นัต ๓๗ ตน เขียนโดย อุโพจา ได้บรรยายเรื่องนัตไว้ว่า “เรื่องการกลายเป็นนัตนั้นจดจำแลเชื่อกันว่า ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคนเผ่าพันธุ์ใด กษัตริย์หรือสามัญชน มั่งมีหรือยากไร้ หญิงหรือชาย เด็กหรือผู้ใหญ่ หากแต่เป็นผู้ที่คนทั่วไปยกย่อง ยึดเป็นที่พึ่งได้และเป็นผู้ที่มีเมตตา ยามตายก็จากไปอย่างน่าเวทนา เมื่อผู้คนทั่วไปรับรู้ จึงบังเกิดความ สะเทือนใจ โงะจันกันไปทั่ว วิญญาณของผู้นั้นจึงกลายเป็นนัต”^{๕๖}

แผนภาพที่ ๔.๒๒ แสดงภาพสมมุตินัต

กล่าวได้ว่า ชาวพม่าติดต่อกับนัตในหลายรูปแบบ มีทั้งการกราบไหว้ เช่น สรวง ลงทรง เพื่อขอความคุ้มครอง บนบานศาลกล่าว หรือบัตพลีเมื่อคำขอเป็นผลสัมฤทธิ์ รูปแบบของการเซ่น ไหว้ นัตในเรือน นัตตามศาล และนัตที่อยู่รายรอบพระเจดีย์นั้นส่วนใหญ่กระทำคล้ายๆกัน จะแตกต่างกันอยู่บ้างขึ้นอยู่กับนัตแต่ละตน เช่น นัตบางตนนิยมมังสวิริติ กินเฉพาะผลไม้ ดอกไม้ ใบไม้ นัตบางตนชอบอาหารดิบ เช่น ปลาดิบ เนื้อดิบ นัตบางตนชอบของมีนเมา ดื่มเหล้าเมามายามประทับทรง และบางตนชอบบุหรี เป็นต้น^{๕๗} ความเชื่อเกี่ยวกับนัตของชาวพม่าในส่วนของนัตตามนัยของผีอารักษ์นั้นจะเป็นความเชื่อพื้นถิ่นที่ปรากฏอยู่คู่สังคมพม่ามายาวนานยิ่งกว่าพุทธศาสนา บทบาทของนัตในความเชื่อของพม่าดั้งเดิมมีความสำคัญถึงระดับร่วมสร้างบ้านแปงเมืองในพุกามยุคแรกๆ จนได้รับความสำคัญเป็นมิ่งเมือง เป็นไปได้ว่าในยุคของพระเจ้าอโนรธา การรับพุทธศาสนาจากภายนอกได้ทำให้นัต ในคติความเชื่อพื้นถิ่นถูกลดบทบาทลงเป็นเพียงนัตที่คอยพิทักษ์รักษาพระพุทธรูปศาสนา แต่

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑.

อย่างไรก็ตามชาวพม่าไม่อาจปฏิเสธอำนาจนัตอย่างสิ้นเชิง สังคมพม่าจึงเป็นสังคมพุทธที่แฝงอยู่ด้วยความเชื่อในนัตระคนกัน^{๕๘}

แผนภาพที่ ๔.๒๓ แสดงภาพสมมุติของผู้รักษาพระไตรปิฎก

๔.๑.๒.๓ วิธีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านประเพณีพิธีกรรม

สังคมเมียนมาหรือพม่าที่ผ่านมา นับได้ว่าเป็นสังคมที่แทบหยุดกาลเวลา และหยุดความเปลี่ยนแปลงไว้ได้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะพม่าปิดประเทศมานานกว่า ๓ ทศวรรษ ในช่วงเวลาดังกล่าว สังคมพม่าอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นความเป็นอยู่แบบพึ่งพาตนเอง สิ่งจำเป็นจึงมีเพียงแค่ปัจจัยสี่ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค^{๕๙} ในด้านความบันเทิง ทางการพม่าจะคอยควบคุมให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณี พม่าไม่มีสถานบันเทิงแบบสมัยใหม่ ไม่มีภาพยนตร์ต่างประเทศเข้าฉายมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่ค่อยมีการเสนอข่าวอาชญากรรม ซึ่งอาจเป็นเพราะขัดกับค่านิยมพม่าที่มักเลือกรับข่าวสารเฉพาะเรื่องที่เป็นมงคล ด้วยเหตุนี้ชาวพม่าจึงพึ่งพาความบันเทิงแบบท้องถิ่น อาทิ ละคร ดนตรี มวย มายากล และภาพยนตร์พม่า สิ่งบันเทิงเหล่านี้หาชมได้ในช่วงวันงานประเพณีของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือ

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

^{๕๙} สัมภาษณ์, คุณเนม่อง, เป็นชาวประเทศเมียนมา ย่างกุ้ง, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

งานฉลองพระเจดีย์ นอกเหนือจากงานฉลองพระเจดีย์ที่จัดต่างเวลากันในแต่ละท้องถิ่นแล้ว ชาวพม่าส่วนใหญ่จะนิยมแสวงหาความสุขกับการประกอบบุญกิริยาทางศาสนา หากเป็นชาวพุทธก็มักต้องหมั่นเข้าวัดทำบุญ ออกเดินทางแสวงบุญ นอกจากนี้พม่ายังมีงานประเพณีเพื่อสร้างกุศลที่อาจให้ความบันเทิงควบคู่กันไปด้วย ได้แก่ งานฉลองสงกรานต์ งานวัดรดน้ำตั้นโพธิ์ งานจุดประทีป และงานทอดกฐิน เป็นต้น งานประเพณีดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีสิบสองเดือน ที่ยังพบเห็นได้ในแทบทุกท้องถิ่น บางวันถือเป็นวันหยุดราชการอีกด้วย ส่วนวันสำคัญทางศาสนาอื่น ที่ถือเป็นวันหยุด ได้แก่ วันคริสต์มาส และวันสำคัญของชนเผ่าและศาสนาต่างๆ ในส่วนประเพณีสิบสองเดือนของพม่านั้น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้^{๖๐}

แผนภาพที่ ๔.๒๔ สัมภาษณ์คุณเนมอง เป็นชาวพม่า อย่างกุ้ง ประเทศเมียนมา

แผนภาพที่ ๔.๒๕ สัมภาษณ์คุณนันซี เป็นชาวพม่า อย่างกุ้ง ประเทศเมียนมา

^{๖๐} สัมภาษณ์,คุณนันซี,เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกุ้ง, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

อนึ่ง นับแต่อดีตมา พม่ามีงานประเพณีของแต่ละเดือนในรอบปี เรียกว่า แซะนะละะ หย่าตีบ แว หรือประเพณีสิบสองเดือน ในยุคราชวงศ์ของพม่ามีการกำหนดให้งานนี้เป็นพระราชพิธี แม้ว่าในปัจจุบันพม่าจะยังคงสืบทอดงานประเพณีสิบสองเดือนไว้ แต่ก็มีเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้าง^{๖๑}

แผนภาพที่ ๔.๒๖ สัมภาษณ์เรื่องประเพณีทั้ง ๑๒ เดือนคุณแมตอง เป็นชาวพม่า อย่างกุ้ง

ลำดับประเพณีเดือนทั้ง ๑๒ เดือน

๑. ตะกู มี.ค.- เม.ย.	งานฉลองสงกรานต์
๒. กะโสัง เม.ย.- พ.ค.	งานรดน้ำต้นโพธิ์
๓. นะโฮย่ง พ.ค.- มิ.ย.	งานสวดพระธรรม ปัจจุบันย้ายไปจัดในเดือนตะกู
๔. หว่าโส่ มิ.ย.- ก.ค.	งานบวชพระเถรและงานเข้าพรรษา
๕. หว่าซ่อง ก.ค.- ส.ค.	งานสลากภัต ปัจจุบันงานบุญชานต์ที่ต้องปะโยงเป็นที่สนใจมากขึ้น
๖. ต่อตะลิ่ง ส.ค.- ก.ย.	งานแข่งเรือหรืองานต่อตะลิ่งหรืองานตัจซิง
๗. ต่อตะลิ่ง ก.ย.- ต.ค.	งานจุดประทีปและงานออกพรรษา นิยมปล่อยโคมลอยกันในเดือนนี้
๘. ตะส่องโมง ต.ค.-พ.ย.	งานทอดกฐินและงานตามประทีป

^{๖๑} สัมภาษณ์, คุณแมตอง, เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกุ้ง, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๙. นะต่อ พ.ย.- ธ.ค. งานบูชาหน้า ปัจจุบันจัดงานเทศกาลเทิดเกียรติวี แทนงานบูชาหน้า
๑๐. ปยาโต้ ธ.ค.- ม.ค. งานอศุขยทุธ ปัจจุบันไม่มีการจัดงาน
๑๑. ตะโปะดแว ม.ค.- ก.พ. งานกวนข้าวทิพย์และงานหลัวไฟพระเจ้า
๑๒. ตะบอง ก.พ.- มี.ค. งานก่อเจดีย์ทรายหรืองานตะบอง ปัจจุบันไม่นิยมจัดงานก่อเจดีย์ทราย

แผนภาพที่ ๔.๒๗ สัมภาษณ์เรื่องประเพณีทั้ง ๑๒ เดือน คุณเนหม่อง เจ้าหน้าที่ที่เจดีย์เขตกอง, เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกึ่ง

เดือนหนึ่ง เรียกว่า เดือนตะกุก (มี.ค. - เม.ย.) เป็นเดือนเริ่มศักราชใหม่และเป็นเดือนต้นฤดูร้อน ประเพณีสำคัญของเดือนนี้คืองานฉลองสงกรานต์ พม่าถือเป็นงานฉลองวันสงท้ายปีเก่าและย่างสู่อปีใหม่ มีการเล่นสาดน้ำกันตลอด 5 วัน ชาวพม่าถือว่าช่วงเวลานี้เป็นวันมงคล จึงนิยมเข้าวัดรักษาศีล ช่วยกวาดลานวัดและลานเจดีย์ สรงน้ำพระพุทธรูปและเจดีย์ รดน้ำดำหัวพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ตลอดจนครูบาอาจารย์ และสละผมให้ผู้เฒ่าผู้แก่ด้วยน้ำส้มป่อย งดการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต สร้างกุศลด้วยการปล่อยยวว์ ควาย และปลา^{๖๒}

^{๖๒} สัมภาษณ์, คุณเนหม่อง, เจ้าหน้าที่ ที่เจดีย์เขตกองเป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกึ่ง, ๓ พฤศจิกายน

แผนภาพที่ ๔.๒๘ แสดงภาพประเพณีการสรงน้ำพระพุทธรูปในเดือนที่หนึ่ง

เดือนสอง เรียกว่า เดือนกะโส่ง (เม.ย. - พ.ค.) พม่ามีสำนวนว่า “ตะกูน้าลง กะโส่ง น้ำแล้ง” เดือนกะโส่งจึงเป็นเดือนที่แห้งแล้ง ภาวะอากาศในเดือนนี้ร้อนอบอ้าวกว่าเดือนอื่นๆ ชาวพุทธพม่าจึงจัดงานรดน้ำต้นโพธิ์กันในวันเพ็ญของเดือนกะโส่ง และถืออีกว่าวันนี้ตรงกับวันที่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พม่าได้กำหนดเรียกวันดังกล่าวว่า วันพุทธะ ในวันนี้ชาวพุทธพม่าจะนิยมปฏิบัติบูชาตามวัดและเจดีย์ ด้วยการรักษาศีลและเจริญภาวนา วัดและเจดีย์จึงมีผู้คนไปทำบุญมากเป็นพิเศษ เดือนกะโส่งนับเป็นเดือนที่ฝนเริ่มตั้งเค้า ชาวนาจะเริ่มลงนา เพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูก^{๖๓}

^{๖๓} สัมภาษณ์, นางมินเอ ผู้มาถือศีลที่พระธาตุมุเตา เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกุ้ง, ๓ พฤศจิกายน

แผนภาพที่ ๔.๒๙ สัมภาษณ์เรื่องประเพณีทั้ง ๑๒ เดือน นางมินเอ ผู้มาถือศีลที่พระธาตุมูเตา, เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกุ้ง

แผนภาพที่ ๔.๓๐ แสดงภาพกิจกรรมในประเพณีเดือนสอง

เดือนสาม เรียกว่า เดือนมะโหยัง (พ.ค. - มิ.ย.) เป็นเดือนเริ่มการเพาะปลูก ฝนเริ่มตก อากาศเริ่มคลายร้อน ต้นไม้ใบหญ้าเริ่มแตกยอด โรงเรียนต่างเริ่มเทอมใหม่หลังจากปิดภาคฤดูร้อน เดือนมะโหยังจึงนับเป็นเดือนเริ่มชีวิตใหม่ ในสมัยที่ยังมีกษัตริย์ปกครองเคยจัดพิธีแรกนาขวัญในเดือนนี้ พม่าเรียกพิธีนี้ว่า “งานมงคลไถนา” ส่วนในทางศาสนาเคยเป็นเดือนสอบท่องหนังสือพุทธธรรม สำหรับพระเณร กล่าวว่ามีการตั้งแต่สมัยของพระเจ้าตากหล่นมิงตะยาแห่งอังวะยุคหลัง ในอดีตจะสอบเฉพาะท่องหนังสือด้วยปากเปล่า แต่ปัจจุบันมีทั้งการสอบเขียนและสอบท่อง และได้ย้ายไปจัดในเดือนตะกูซึ่งเป็นเดือนแรกของปี ^{๖๔}

แผนภาพที่ ๔.๓๑ สัมภาษณ์เรื่องประเพณีทั้ง ๑๒ เดือนสัมภาษณ์พระมหาสมชาย กิตติปญโญ อายุ ๖๖ พรรษาเป็นพระภิกษุไทย ที่ศึกษาจบปริญญาตรี มหาจุฬาฯ และมาศึกษาพระไตรปิฎกที่วัดติปิฎกมหาจันดาราม อย่างกุ่ม ประมาณ ๕ ปี

^{๖๔} สัมภาษณ์, สัมภาษณ์พระมหาสมชาย กิตติปญโญ อายุ ๖๖ พรรษาเป็นพระภิกษุไทย ที่ศึกษาจบปริญญาตรี มหาจุฬาฯ และมาศึกษาพระไตรปิฎกที่วัดติปิฎกมหาจันดาราม อย่างกุ่ม ประมาณ ๕ ปี, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

แผนภาพที่ ๔.๓๒ แสดงภาพพระภิกษุสามเณรเรียนเตรียมสอบในช่วงเดือนสาม

เดือนสี่ เรียกว่า เดือนหว่าโส (ม.ย. - ก.ค.) ถือเป็นเดือนสำคัญทางพุทธศาสนาด้วย เป็นเดือนเข้าพรรษา พม่ากำหนดให้วันเพ็ญเดือนหว่าโสเป็นวันธรรมจักร เพื่อน้อมรำลึกวันประสูติ วันออกบวช และวันปฐมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในวันนี้ชาวพุทธพม่าจะเข้าวัดทำบุญและนมัสการพุทธเจดีย์กันอย่างเนืองแน่น และถัดจากวันธรรมจักรคือ วันแรม 1 ค่ำของเดือนหว่าโส จะเป็นวันที่พระสงฆ์เริ่มจำพรรษาในเดือนนี้ สาวๆ พม่าในหมู่บ้านมักจะจับกลุ่มออกหาดอกไม้บานาชนิดเรียกรวมๆ ว่า ดอกเข้าพรรษา ซึ่งขึ้นอยู่ตามชายป่าใกล้หมู่บ้าน เพื่อนำมาบูชาพุทธเจดีย์ นอกจากนี้ยังมีการถวายจีวรและเทียนที่วัด กิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งในเดือนหว่าโส คือ งานบวชพระ ด้วยถือว่าวันเพ็ญเดือนหว่าโส เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้แก่เบญจวัคค์ ในอดีตพระมหากษัตริย์จะทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ การบวชพระและเณรสำหรับผู้สอบผ่านพุทธธรรมตามที่จัดสอบกันในเดือนมะหะโย่ง เนื่องจากฤดูฝนจะเริ่มในเดือนหว่าโส เดือนนี้จึงเป็นเดือนเริ่มลงนาปลูกข้าวด้วย เล่ากันว่าชาวนาจะลงแขกปักดำข้าวในนา พร้อมกับขับเพลงกันก้องท้องทุ่งนา^{๖๕}

^{๖๕} สัมภาษณ์, นางชุนันตา อุบาสิกผู้มาถือศีลที่พระธาตุนเวดากอง เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกุ้ง, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

แผนภาพที่ ๔.๑๕ แสดงภาพงานบวชในเดือนที่สี่^{๖๖}

เดือนห้า เรียกว่า เดือนหว่าช่อง (ก.ค. - ส.ค.) เป็นเดือนกลางพรรษา และเป็นเดือนที่ม้งงานบุญสลากภัต พม่าเรียกว่า สำเด้งบแวน แต่เดิมใช้การจับตัว ภายหลังหันมาใช้กระดาษม้วนเป็นสลากภัตมีกล่าวถึงกันน้อยลง แต่กลับม้งงานที่เด่นดังระดับประเทศขึ้นมาแทน คืองานบูชาผืนดที่หมู่บ้านตองปะโยง ณ ชานเมืองมณฑลพะเย่ เดือนนี้เป็นเดือนที่ฝนมักตกหนักกว่าเดือนอื่น^{๖๗}

^{๖๖} <https://www.posttoday.com/world/215936>

^{๖๗} สัมภาษณ์, คุณเนมาน อุบาสกผู้มาถือศีลที่วัดพระตาหวาน เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกุ้ง, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

แผนภาพที่ ๔.๑๖ แสดงภาพการบูชาในคืนที่ห้า

เดือนหก เรียกว่า เดือนต่อตะลิ่ง (ส.ค. - ก.ย.) เป็นเดือนน้ำหลาก น้ำตามแม่น้ำลำคลองจะเอ่อเต็มตลิ่ง หลายท้องถิ่นจะจัดงานแข่งเรือกันอย่างสนุกสนาน และในเดือนนี้เช่นกันจะพบเห็นแพซุงล่องตามลำน้ำเป็นทิวแถว โดยเฉพาะในแม่น้ำอ่าวระวดี แพซุงจะล่องจากเหนือสู่ปลายทาง ภูทำน้ำเมืองย่างกุ้ง และเดือนนี้อีกเช่นกันที่ชาวประมงจะเริ่มลงอวนจับปลา ด้วยเป็นเดือนที่มีปลาออกจะชุกชุมเป็นพิเศษ^{๖๘}

^{๖๘} สัมภาษณ์, นายธิ อุบาสกที่มาสวดมนต์ ณ วัดพระเกศาธาตุ เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกุ้ง, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

แผนภาพที่ ๔.๑๗ แสดงภาพงานลอยโคมไฟ^{๖๙}

เดือนเจ็ด เรียกว่า เดือนตะดิงจู้ต (ก.ย. - ต.ค.) ในวันเพ็ญของเดือนนี้จะมีการทำปาวารณา ในหมู่สงฆ์ ชาวพุทธพม่าเรียกวันนี้เป็นวันอธิธรรม ด้วยเป็นวันที่พระพุทธรูปองค์เสด็จลงมาจากสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ หลังจากที่ทรงเทศนาพระอธิธรรมตลอด 3 เดือนในพรรษาที่ผ่านมา ชาวพุทธจะจัดงาน จุดประทีปเพื่อสักการบูชาพระพุทธรูปเจ้า นอกจากนี้ยังมีงานลอยโคมไฟ บางที่จะทำโคมลอยขนาดใหญ่ เป็นรูปโพตุ่ด่อ หรือปะขาว รูปช้าง และรูปเสือ เป็นอาทิ นัยว่าทำเพื่อบูชาพระธาตุจุฬามณี ซึ่งอยู่บน สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นอกจากนี้ในรัฐฉานจะมีงานบูชาพระเจ้าผ่องต่ออยู่ ซึ่งเป็นพุทธรูป 5 องค์ ที่หมู่บ้าน นั้นฮู ณ กลางทะเลสาบอินเล กล่าวกันว่าพระเจ้าผ่องต่ออยู่เป็นพระพุทธรูปที่มีมาแต่สมัยพระเจ้าอะ ลองสีตูแห่งพุกาม ต่อจากวันอธิธรรมจะเป็นวันออกจากพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำ ของเดือนตะ ดิงจู้ต ในเดือนตะดิงจู้ตนี้ยังจัดประเพณีไหว้ขมาต่อบิดามารดาและครูบาอาจารย์ นอกจากนี้ชาวพม่า ยังเริ่มจัดงานมงคลสมรสกันในเดือนนี้ โดยเริ่มนับแต่วันแรม 1 ค่ำ ของเดือนตะดิงจู้ต ด้วยเชื่อว่าช่วง ในพรรษานั้น กามเทพหรือเทพสัตะภาคะ จำต้องพักผ่อน จึงต้องเปลี่ยนจัดงานแต่งงานในช่วงเวลา ดังกล่าว จนกว่าจะพ้นช่วงพรรษา^{๗๐}

^{๖๙} <http://gurutrip.co.th/blog/ข้อมูลท่องเที่ยวพม่า/10/en>

^{๗๐} สัมภาษณ์, นายอุณทิ อุบาสกที่มาสวดมนต์ ณ วัดเจาทัดจี เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกุ้ง, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

แผนภาพที่ ๔.๑๘ แสดงภาพการทอผ้าจิวรฉวยกฐิน

เดือนแปด เรียกว่า เดือนตะสง้องโฆง (ต.ค. - พ.ย.) เป็นเดือนเปลี่ยนฤดูจากหน้าฝน ย่างเข้าหน้าหนาว กล่าวคือครึ่งแรกของเดือนจะเป็นทำยฤดูฝน และครึ่งหลังของเดือนจะเป็นช่วงต้น หนาว ชาวนาจะเริ่มเก็บเกี่ยวข้าวกันในเดือนนี้ ในทางพุทธศาสนาเดือนตะสง้องโฆงถือเป็นเดือนสำหรับ งานทอดกฐิน ซึ่งที่จริงพมำกำหนดช่วงเวลาจัดงานทอดกฐินเริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำกลางเดือนตะตึงจู้ต จนถึงวันเพ็ญกลางเดือนตะสง้องโฆง รวมเวลาหนึ่งเดือนเต็ม ในงานกฐินจะมีการแห่ครัวทานที่พมำ เรียกว่า ปเต๋าปึงหรือตันกลัพพฤษ และในวันสุดท้ายของฤดูกฐิน ซึ่งตรงกับวันเพ็ญของเดือนตะสง้อง โฆงนั้น ชาวพุทธพมำจะมีการจัดงานจุลกฐิน พมำเรียกจุลกฐินนี้ว่า มโตตึงกาง แปลตามศัพท์ว่า “จิวร ไม่บูด” เทียบได้กับอาหารที่ไม่ทิ้งให้ค้างคินจนเสีย มโตตึงกางเป็นกฐินที่ต้องทำให้แล้วเสร็จภายในวัน เดียว เริ่มแต่ปั่นฝ้ายให้เป็นด้าย จากด้ายทอให้เป็นผืนผ้า แล้วย้อมตัดเย็บเป็นจิวร ในเดือนนี้ยังมีพิธี ตามประทีป และทอดผ้าบังสุกุลหรือปึงตะกู่ อีกด้วย^{๗๑}

^{๗๑} สัมภาษณ์,นางนันทรี อุบาสกาที่มาสวดมนต์ ณ วัดงาทัดจี เป็นชาวประเทศเมียนมา ย่างกุ้ง, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

แผนภาพที่ ๔.๑๙ แสดงภาพการลอยกระทงที่อย่างกุ้ง

ทั้งนี้ประเพณีการจุดประทีปบูชาพระเป็นเจ้าของพม่าไม่นิยมการจุดประทีปลอยลงไปในน้ำหรือลอยกระทงอย่างไทย แต่ยังคงจารีตเดิมคือการจุดไฟตามประทีป

แผนภาพที่ ๔.๑๙ แสดงภาพเขาโปปาที่อยู่แห่งนัด^{๗๒}

เดือนเก้า เรียกว่า เดือนระดอ เป็นเดือนที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ชาวนา จะนวดข้าวและสงฟางสุ่มเป็นกอง เดิมเคยเป็นเพียงเดือนสำหรับบูชาต้นหลวงหรือผีหลวง ณ เขาโปปาแห่ง

^{๗๒} <https://travel.mthai.com/world-travel/71916.html>

เมืองพุกาม แต่ปัจจุบันพม่ากำหนดให้ม้งานเทศกาลกีฬานักปราชญ์ของพม่าแทน โดยจัดในวันขึ้น ๑ ค่ำ งานนี้เริ่มจัดเป็นครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.๑๙๔๔ ทุกๆ ปีจะจัดให้มีการอ่านบทประพันธ์และการเสวนาเกี่ยวกับวรรณกรรมกันตามสถานศึกษาและตามย่านชุมชนต่างๆ สำหรับในยุคราชวงศ์เคียวเอาเดือนนี้จัดพระราชพิธีเพื่อบรรดาศักดิ์ให้แก่บรรณนักปกครอง ตลอดจนกวีที่มีผลงานดีเด่น^{๗๓}

เดือนสิบ เรียกว่า เดือน ปยาโต (ธ.ค. - ม.ค.) เดือนนี้เป็นเดือนที่หนาวจัด กวีหญิงของพม่าสมัยคอนบองนามหม่เคว เคยบันทึกไว้ว่า “เดือนปยาโต หนาวเหน็บจนกายสั่น ผิงไฟยังมีอุ่น ห่มผ้าหลายผืนยังมีคลาย” ในเดือนนี้ชาวไร่ที่กำลังเก็บเกี่ยวจะต้องคอยเฝ้าระวังฝนหลงฤดู หากฝนตกลงมาในเวลาที่ยังเก็บเกี่ยวไม่ได้จะเสียหาย ชาวพม่าจะเรียกฝนที่ตกยามนี้ว่าฝนพังกองงา ความหนาวเย็นจะล่วงมาถึงเดือนตะโปะดเว ซึ่งเป็นเดือนถัดมา ในอดีตเคยจัดงานอัสวาท โดยมีการประลองยุทธด้วยช้างศึก ม้าศึก และการใช้อาวุธต่างๆ อาทิ ดาบ หอก เป็นต้น รัฐบาลพม่าเคยรื้อฟื้นจัดงานนี้ในปีท่องเที่ยวพม่า(ค.ศ.1996) แต่ก็จัดได้เพียงปีเดียวเท่านั้น^{๗๔}

เดือนสิบเอ็ด เรียกว่า เดือนตะโปะดเว (ม.ค. - ก.พ.) ในเดือนนี้ชาวพม่ารำลึกถึงพระพุทธเจ้าที่ย่อมต้องทรงผจญต่อภัยหนาวเช่นกัน และเชื่อว่าการผิงไฟจะช่วยให้อาตุ 4 คืบสู่สมดุลงาม ชาวพม่าจึงจัดงานบุญบูชาไฟแด่พระพุทธและพระเจดีย์ ซึ่งเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า เรียกว่างานหลัวไฟพระเจ้า หรือ งานบุญไฟ ปัจจุบันยังคงมีงานบุญเช่นนี้เฉพาะในบางท้องที่ของพม่าตอนบน ในเดือนนี้ยังมีงานกวนข้าวทิพย์ หรือ กระทบแ่น ซึ่งจัดในช่วงข้างขึ้นของเดือน กล่าวกันว่าพม่าจัดงานนี้มาแต่สมัยอยุธยา และในเดือนนี้อีกเช่นกันที่ชาวบ้านจะเริ่มเกี่ยวข้าวและป็นเก็บน้ำตาลสดจากยอดตาล ซึ่งพบเห็นทั่วไปในเขตพม่าตอนกลางและตอนบน^{๗๕}

เดือนสิบสอง เรียกว่า เดือนตะบอง (ก.พ. - มี.ค.) ในเดือนนี้อากาศจะเริ่มคลายหนาว และเริ่มเปลี่ยนไปสู่ฤดูร้อนในช่วงหลังของเดือน ประเพณีสำคัญคืองานก่อเจดีย์ทราย โดยจะก่อทรายเป็นรูปจำลองเขาพระสุเมรุ ทำยอดซ้อนเป็น 5 ชั้น พม่าเคยจัดประเพณีในยุคราชวงศ์ แต่ปัจจุบันไม่นิยมจัดแล้ว ตามตำนานกล่าวว่าเดือนนี้เป็นเดือนที่เริ่มมีการสร้างเจดีย์พระเกศธาตุหรือพระเจดีย์ชเวดากอง ซึ่งตกในเดือนตะบองเป็นเดือนสำหรับงานบูชาเจดีย์ชเวดากองด้วยเช่นกัน เดือน

^{๗๓} สัมภาษณ์,นางสุจิต อูบาสกาที่มาสวดมนต์ ณ วัดงาทัตจี เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกุ้ง, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์,นางระวี อูบาสกาที่มาสวดมนต์ ณ วัดใจปูน เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกุ้ง, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๕} สัมภาษณ์,นายตันตรี อูบาสกาที่มาปฏิบัติธรรม ณ วัดใจปูน เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกุ้ง, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตะบองเป็นเดือนสำหรับบูชาเจดีย์ชเวดากอง ด้วยเช่นกัน เดือนตะบองนี้ถือเป็นเดือนสุดท้ายของปีตามศักราชพม่า^{๗๖}

๔.๑.๒.๔ วิธีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านประเพณีวันสงกรานต์

เดือนเมษายนเป็นช่วงหน้าร้อน หรือเรียกว่าเดือนตะกู เป็นเดือนที่ตะวันยามเที่ยงอยู่ตรงศีรษะมากที่สุด ในช่วงนี้น้ำในแม่น้ำลำคลองเริ่มจะแห้ง จริงตามคำกล่าวของพม่าที่ว่า ตะกูน้ำลง กะโส่งน้ำแล้ง (กะโส่ง เริ่มราวกลางเดือนพฤษภาคม) ในปีพ.ศ. ๑๙๙๗ พม่ากำหนดเทศกาลสงกรานต์ หรือที่พม่าเรียกว่า ตจ้ง-บแว ในช่วงวันที่ ๑๔-๑๖ เมษายน พม่าเริ่มศักราชใหม่ในเดือนตะกู และฉลองด้วยประเพณีสงกรานต์ ซึ่งถือเป็นหนึ่งในประเพณีสืบสองเดือนที่มีสีสันกว่าเทศกาลอื่นๆ สงกรานต์ถือเป็นเทศกาลฉลองวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ของชาวพม่า ชาวพุทธพม่าถือว่าช่วงเทศกาลสงกรานต์เป็นเวลาเหมาะสม สำหรับการสร้างบุญกุศล จึงนิยมเข้าวัด รักษาศีล ฟังธรรม ตลอดจนประกอบกิจทางศาสนา นอกจากนี้ในช่วงเดือนเมษายน ชาวพม่าจะนิยมจัดงานบวชนเญให้บุตรชาย และจัดงานเจาะหูและบวชชีให้บุตรสาว ดังจะพบเห็นขบวนแห่บวชตามท้องถนนและบนลานเจดีย์ในช่วงเดือนดังกล่าว ฉะนั้นหลังสงกรานต์ แต่ละวัดจึงเต็มไปด้วยเนรและซิมากเป็นพิเศษ นอกจากสงกรานต์จะเป็นช่วงเวลาแห่งการสร้างกุศลของชาวพุทธพม่าทั้งประเทศแล้ว สงกรานต์ยังเป็นเทศกาลสำหรับเด็ก หนุ่มสาว และคนรุ่นใหม่ที่จะได้มีโอกาสแสดงออกอย่างอิสระ โดยเฉพาะในการเล่นน้ำ ร้องเพลง เต้นรำ ตลอดจนการแต่งตัวตามรสนิยม

แผนภาพที่ ๔.๒๐ แสดงภาพสงกรานต์พระพุทธรูป เทวดาประจำวันเกิด

^{๗๖} สัมภาษณ์, นายนัดโต อุบาสกที่มาปฏิบัติธรรม ณ วัดพระนอนอิมหวาน เป็นชาวประเทศเมียนมาอย่างกุ้ง, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ในช่วงสงกรานต์จะมีดอกไม้ประจำ ๗ ชนิด เรียกรวมว่า ดอกสงกรานต์ หรือ ตะจั่งป่าง ที่พบเห็นได้ง่ายคือ ดอกคูณ และดอกประดู่ ดอกประดู่บานหลังฝนเปลี่ยนฤดูที่พม่าเรียกว่า “ฝนสงกรานต์” หรือ “ตะจั่งโม” ในช่วงสงกรานต์ชาวบ้านจะนำดอกประดู่มาบูชาและนำมาแช่ผสม และก่อนฝนสงกรานต์จะตกชะลงมาชาวบ้านที่มีหัวการค้าจะคอยจองต้นประดู่เพื่อรอตัดดอกขาย ประดู่จึงเป็นดอกไม้แห่งเทศกาลสงกรานต์ ช่วยเติมสีสันให้ชีวิตในช่วงต้นฤดูร้อน ส่วนขนมประจำสงกรานต์ที่พบบ่อย คือ ขนมต้ม พม่าเรียก “ลูกขนมลอยน้ำ” หรือ มังโหลงเหยบ่อ ชาวพม่านิยมทำขนมต้มเพื่อแจกกันในหมู่ญาติมิตร ส่วนคนที่มีเชื้อสายมอญจะทำข้าวแช่ ที่เรียกว่า ตะจั่งละมิง แปลว่า “ข้าวสงกรานต์”^{๗๗} การเล่นน้ำสงกรานต์ในพม่ามีระดับความนุ่มนวลมากน้อยต่างกันตามวิสัยสภาพที่สุดจะใช้ใบหว้าจุ่มน้ำจากขันเงินแล้วประพรมที่ไหล่ ใบหว้าถือเป็นไม้นามมงคล พม่าเรียกว่า อ่องตะปะแห่ แฝงนัยว่า “สัมฤทธิ์” ชาวพม่านิยมบูชาพระด้วยใบหว้า จากนั้นอาจนำมาประดับบ้าน ร้านค้า และพาหนะ หรือพกติดตัวเป็นมงคล การรดน้ำอีกวิธีหนึ่งที่สุภาพคือการรินรดน้ำที่ไหล่ ส่วนการเล่นน้ำที่เน้นความสนุกสนานนั้น มีทั้งสาดใส่กัน และฉีดด้วยสายยาง ที่ใช้ถุงปาใส่กันก็มี ภายหลังทางการพม่าสั่งห้ามเด็ดขาด กำหนดโทษหนักถึงจำคุก^{๗๘}

แผนภาพที่ ๔.๒๑ สัมภาษณ์นางยุพิน, อุบาสิกาที่ขายของโบตาทาวน์ ชาวพม่าที่ย่างกุ้ง

^{๗๗} สัมภาษณ์, นายกาบानी อุบาสกที่มาปฏิบัติธรรม ณ วัดพระนอนอิมหวาน เป็นชาวประเทศเมียนมา ย่างกุ้ง, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๘} สัมภาษณ์, นางยุพิน, อุบาสิกาที่ขายของโบตาทาวน์ ชาวพม่าที่ย่างกุ้ง, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

โดยเฉพาะในเมืองย่างกุ้งจะมีบรรยากาศการเล่นสงกรานต์ที่คึกคัก ตามถนนจะมี
 ปะรำสำหรับการแสดงดนตรี ร้องรำ และเล่นสาดน้ำ ในย่างกุ้งแต่ละกระทรวงจะสร้างปะรำเพื่อให้
 ประชาชนเล่นน้ำและดูการแสดง โทรทัศน์จะแพร่ภาพ และเพลงสงกรานต์จะดังครึกครื้นตลอดวัน ปะ
 รำบนเทียงมักจะมียู่ทุกเส้นทาง และทุกประรำจะเดินสายยางฉีดน้ำพวยพุ่งราดรดผู้คนที่ผ่านไป
 มา ส่วนการแสดงบนเวทีจะมีนักร้องและดาราภาพยนตร์หมุนเวียนมาร้องเพลงไปตามปะรำ ส่วน
 ใหญ่เป็นเพลงแนวร่วมสมัย วัยรุ่นส่วนใหญ่จะละจากผ้าถุงและโสร่ง หันไปแต่งกายตามสมัยนิยม

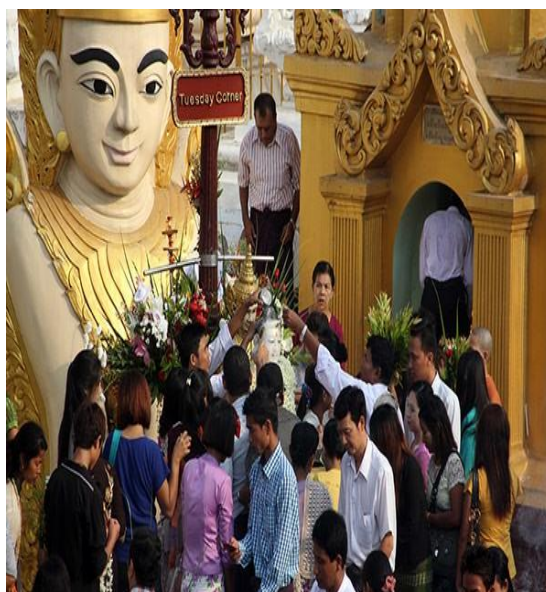

แผนภาพที่ ๔.๒๒ แสดงภาพสัมภาษณ์คุณนิดา เป็นชาวมอญในต่างจังหวัดแต่ปัจจุบัน
 มาทำงานที่ย่างกุ้ง

อย่างไรก็ตาม แม้พม่าจะนิยมเล่นน้ำสงกรานต์กันรุนแรง บางทีออกจะเล่นกัน
 เกินขอบเขต แต่ก็เว้นที่จะไม่สาดน้ำพระสงฆ์ ซี โยคี และผู้ถืออุโบสถศีล^{๗๙} พอพ้นจากวันเล่นน้ำ ๓ วัน
 ก็จะเป็นวันขึ้นปีใหม่ ชาวพม่าจะถวายดอกไม้บูชาประทีป สรงน้ำ และขอพรกับพุทธรูปพุทธเจดีย์ ฟัง

^{๗๙} สัมภาษณ์, คุณนิดา, เป็นชาวมอญในต่างจังหวัดแต่ปัจจุบันมาทำงานที่ย่างกุ้ง, ๑๘ พฤศจิกายน

สวดมนต์สูตรที่โรงธรรมกลางบ้าน และถวายอาหารแด่พระสงฆ์ มีการจัดงานการวระครูอาจารย์ สรรพและตัดเล็บให้ผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งที่บ้านและที่พัคนชรา พร้อมกับมอบเครื่องนุ่งห่มใหม่แก่ผู้ใหญ่ที่ตนเคารพ อีกทั้งทำงานไว้ชีวิตวัวควาย ปลอยนก ปลอยปลา เจดีย์และวัดสำคัญ จะเนื่องแน่นไปด้วยผู้คนนับแต่เช้าจรดค่ำ โดยเฉพาะในเมืองย่างกุ้ง ผู้คนจะนิยมไปไหว้พระขอพรกัน เจดีย์ชเวดากอง มหาวิชัยเจดีย์ เจดีย์กะบาเอ๋ เจดีย์ซูเหร่ พระเชาก์ทัตจี พระงาทัตจี พระโกทัตจี และวัดแหล่ละมู^{๘๐}

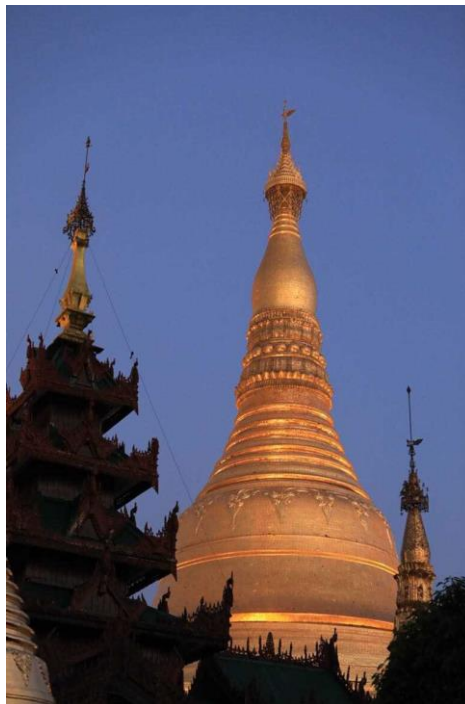
แผนภาพที่ ๔.๒๒ แสดงภาพประเพณีสงกรานต์น้ำพระในวันสงกรานต์

๔.๑.๒.๕ วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านงานไหว้พุทธเจดีย์

งานไหว้พุทธเจดีย์ในพม่า นิยมจัดกันในเดือนตะสงโมง (ต.ค. - พ.ย.) อันเป็นเดือนพ้นฤดูฝน หลังออกพรรษา และหมดภาระจากการเก็บเกี่ยวพืชผลในไร่นา ชาวพุทธพม่ามีเจดีย์เป็นที่พึ่งทางใจ การไหว้พระเจดีย์ในช่วงงานฉลององค์พระ จึงนับเป็นโอกาสอันสำคัญที่ชาวพุทธพม่าให้ความสำคัญ เพราะนอกจากจะเป็นช่วงเวลาแห่งการทำบุญสร้างกุศลแล้ว ยังเป็นช่วงเวลาแห่งความบันเทิง พม่าเรียกเจดีย์ ว่า พยา มีความหมายเทียบได้กับ “พระ” พม่าถือว่าพุทธเจดีย์เป็นองค์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เขตเจดีย์ไม่นับเป็นเขตฟ่านักของสงฆ์หรือชี หากแต่กำหนดไว้เป็นเขตสำหรับปฏิบัติบูชา เพื่อที่ชาวพุทธพม่า ไม่ว่า สงฆ์ ชี โยคี หรือฆราวาสจะมาสวดมนต์ นั่งสมาธิ และขอพรส่วนงานไหว้พุทธเจดีย์พม่า เรียกว่า พยา-บแวด่อ คำว่า พยา หมายถึง พุทธเจดีย์ ดังกล่าวแล้ว บแ

^{๘๐} สัมภาษณ์, นายนิติ, อุปาสกผู้มาสวดมนต์ในลานพระเจดีย์ชเวดากอง ที่ย่างกุ้ง, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

หมายถึง งาน ตรงกับคำว่า ปอย ในภาษาคำเมือง ส่วน ต่อ เป็นปัจจัยพิเศษเติมท้ายคำนาม มักใช้กำกับปัจจัยอันควรเทิดทูน อาทิ ประเทศชาติ กองทัพ และพระราชา เป็นต้น^{๘๑}

แผนภาพที่ ๔.๒๓ แสดงภาพเจดีย์ชเวดากอง

ชาวพม้ามักนิยมไหว้พระเจดีย์กันอยู่เป็นนิจ ในเมืองย่างกุ้งมีพระเจดีย์ชเวดากอง ซึ่งเป็นเจดีย์ที่ชาวพม่าเคารพศรัทธาสูงสุด ด้วยเชื่อว่ามีพระเกศาธาตุบรรจุไว้ ๘ เส้น หากต้องเดินทางไกล หรือกลับคืนมาจากแดนไกล หรือเพียงมาเยี่ยมเยือนเมืองย่างกุ้ง ชาวพุทธพม้ามักจะต้องมาสักการะพระเจดีย์ชเวดากองเพื่อเป็นสิริมงคล ชาวบ้านมักหาเวลาวางมาเที่ยวเจดีย์ บ้างสงกราน้ำพระประจำวันที่ตั้งอยู่ตามเชิงเจดีย์ บ้างมาทำบุญปิดทององค์เจดีย์ บ้างมาขอพรจากองค์พระเจดีย์หรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่รายรอบบนลานเจดีย์ อาทิ พระสิวลี พระอุปัฏฐก พ่อปู่โพโปจี และผู้วิเศษที่พม่าเรียกว่า หุตยะเป่าก บ้างมาเที่ยวชมสินค้าและเลือกหาหนังสือธรรมะที่วางขายตามบันไดสู่องค์พระและบ้างมาดูหมอ หรือ มาเดินเที่ยวเล่นในยามว่าง แต่ละวันเขตเจดีย์สถานในพม่าจึงเป็นสถานที่ที่ชาวพม่ามาทำบุญขอพร และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง นิยมการไปไหว้พระเจดีย์นั้น พมามีธรรมเนียมอยู่ว่าทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด เมื่อเข้าไปในเขตพุทธเจดีย์จะต้องถอดรองเท้า นับแต่เริ่มย่างสู่ทางเข้าเจดีย์นั้น ในประวัติศาสตร์พม่าเคยเกิดกรณีพม่าประท้วงชาวต่างชาติ

^{๘๑} สัมภาษณ์, นายทรายมูรัตน์, เป็นเจ้าหน้าที่ดูแลพระเจดีย์ชเวดากอง ที่ย่างกุ้ง, ๑๘ พฤศจิกายน

เมื่อปี ค.ศ.๑๙๑๘ เนื่องจากชาวต่างชาติไม่ยอมถอดรองเท้าเมื่อเข้าเขตพุทธเจดีย์ ชาวพม่าจึงใช้เป็นชนวนต่อต้านอังกฤษที่ปกครองพม่าอยู่เวลานั้น โดยวาดการ์ตูน แสดงภาพชาวต่างชาติชายหญิงสวมรองเท้าขึ้นคร่อมหลังชายพม่าที่เดินเท้าเปล่าในเขตลานเจดีย์ การสวมรองเท้าหรือถุงเท้าเข้าเขตเจดีย์จึงถือเป็นข้อห้ามสำหรับทุกคน^{๘๒}

แผนภาพที่ ๔.๒๔ แสดงภาพงานไหว้พุทธเจดีย์ในพม่า

“ห้ามสวมรองเท้า” ขบวนการชาตินิยมและพระสงฆ์สู่การสร้างศรัทธาที่มั่นคง

ขบวนการชาตินิยมพม่า เป็นปรากฏการณ์ของขบวนการในอุษาคเนย์ที่ต่อต้านอำนาจเจ้าอาณานิคม เพื่อปลดปล่อยตนเองเป็นเอกราช เมื่อแรกเริ่มขบวนการในพม่าได้อิทธิพลจากทั้งพระพุทธศาสนาและขบวนการสมัยใหม่ โดยเมื่ออังกฤษเข้ามามีอำนาจนั้นไม่ได้ให้ความสนใจต่อสถาบันทางศาสนา ดังนั้นจึงให้เสรีภาพด้านศาสนาอย่างเต็มที่ แต่ขณะเดียวกันองค์การศาสนาก็ถูกละเลย และเกิดความปั่นป่วนขึ้น ทำให้พระสงฆ์พม่าไม่พอใจมาก ต่อมาพระสงฆ์ได้มีบทบาททางการเมืองมากขึ้น อันเนื่องมาจากการที่ระบอบกษัตริย์ถูกทำลายไป พระสงฆ์จึงกลายเป็นผู้นำทางจิตใจกลุ่มเดียวที่เหลืออยู่

^{๘๒} สัมภาษณ์, นายกาบาเอ, อุบาสกที่เป็นไกด์นำไหว้พระเจดีย์ ในย่างกุ้ง, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ในระยะแรกของขบวนการชาตินิยม พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการเป็นผู้นำประชาชนในการประท้วงด้านวัฒนธรรม เช่น ชักชวนให้ชาวพม่าเคร่งครัดแต่พุทธศาสนาและประเพณีดั้งเดิม เพื่อแสดงออกถึงความไม่พอใจต่ออังกฤษ และยังมีการประท้วงอีกหลายรูปแบบ ตั้งแต่การประท้วงเชิงวิพากษ์วิจารณ์เรียกร้องให้อังกฤษทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การอดอาหารประท้วง อย่างกรณีของพระสงฆ์รูปหนึ่งชื่อ อุ วิสาระ ได้ออดอาหารประท้วงถึง ๑๖๖ วัน จนมรณภาพ ต่อมาขบวนการชาตินิยมมีการประสานกันมากขึ้นทั้งพระและฆราวาส ในปี ค.ศ. ๑๙๐๖ มีการก่อตั้งสมาคมชาตินิยมกลุ่มแรกขึ้นโดยมีชื่อว่า Young Men Buddhist Association (YMBA) หรือสมาคมชาวพุทธหนุ่ม ภายหลังเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองแบบใหม่ที่ผู้นำนักศึกษาพม่าเริ่มมีบทบาทและใช้คำว่า Buddhist เพื่อแสดงความตรงข้ามกับ Christian ของชาวอังกฤษ^{๘๓}

แผนภาพที่ ๔.๒๕ แสดงภาพสัมภาษณ์, นายกาบानी อุบาสกที่มาปฏิบัติธรรม ณ วัดพระนอนยัมหวาน เป็นชาวประเทศเมียนมา อย่างกึ่ง

^{๘๓} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, พม่า ประวัติศาสตร์และการเมือง, (พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมและมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๕๗-๕๙.

สมาคมชาวพุทธหนุ่มประสบความสำเร็จอย่างมาก ในกรณีการประท้วงห้ามสวมรองเท้า (No Footwear) เป็นการต่อต้านที่ฝรั่งสวมรองเท้าเข้าวัด เพราะคนพม่านั้นจะไม่สวมรองเท้าเข้าวัด ต้องถอดตั้งแต่บริเวณเข้าวัดทีเดียว ชาวพม่าถือว่าการกระทำของฝรั่งลบหลู่ดูหมิ่นศาสนาและชาวพม่ามาก การประท้วงครั้งนี้ได้ผลอย่างยิ่ง กลายเป็นจุดร่วมของความรู้สึกชาตินิยมพม่า เมื่อพ.ศ. ๒๔๖๑ ทำให้ชาวอังกฤษต้องยอมถอดรองเท้าเข้าวัด การนำความศรัทธาในพุทธศาสนามาเป็นจุดร่วมของความรู้สึกชาตินิยม ไม่ได้เกิดจากกรณี “ห้ามสวมรองเท้า” เป็นครั้งแรก ก่อนหน้านั้นเกิดภาวะข้าวยากหมากแพง อันเนื่องจากฝรั่ง “ผู้สวมรองเท้า” (ตั้งแต่ก่อนพม่าตกเป็นของอังกฤษ) มีการชูตรีตทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเกิดความอดอยากขาดแคลนถึงขั้นปล้นชิงข้าวกันกิน และเกิดจากการถูกลบหลู่สิ่งที่ชาวพม่าเคารพบูชา เช่น การอพยพของชาวพม่าจำนวนมากขึ้นไปทางตอนเหนือ เมื่ออังกฤษยึดเมืองพะโคหรือหงสาวดีได้ อันแสดงถึงความรู้สึกเป็นศัตรู เนื่องจากอังกฤษใช้เจดีย์ของพุทธศาสนาไปในทางเสื่อมเสีย กล่าวคือ ไม่เพียงใช้นุสาวรีย์ทางพุทธศาสนาไปในการทหารเท่านั้น แต่ยังปล้นเอาสิ่งมีค่าไปด้วย^{๘๔}

๔.๑.๒.๖ วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านศิลปะการแสดง

ศิลปะการแสดงถือเป็นส่วนสำคัญในงานบุญของพม่าที่สร้างความบันเทิงแก่ผู้ร่วมงาน ซึ่งศิลปะการแสดงต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นการแสดงที่เป็นลักษณะประเพณีนิยม โดยได้รับการพัฒนาปรับเปลี่ยนมาจากการแสดงในราชสำนักพม่าในอดีต ก่อนหน้านั้น ศิลปะการแสดงหลายประเภทได้หยิบยืมมาจากกลุ่มวัฒนธรรมใกล้เคียง เช่น มอญ อินเดีย จีน ฉาน อูรุธยา เป็นต้น ส่วนใหญ่ต่างก็มีพื้นฐานรากเหง้าการแสดงจากบทประพันธ์ของมหากาพย์ฮินดู หรือเป็นที่รู้จักกันในนามของรามายณะ นอกจากนั้นยังมีเรื่องราวนิทานชาดกทางพุทธศาสนา ซึ่งเชื่อมโยงถ่ายทอดกันมาในภูมิภาคนี้ เมื่อคราวที่กรุงศรีอยุธยาเสียกรุงครั้งที่ ๒ ในปีพุทธศักราช ๒๓๑๐ นั้นมีการกล่าวถึงเหตุการณ์หลังสงครามว่า พม่าได้กวาดต้อนเชลยชาวกรุงศรีอยุธยาไปเป็นจำนวนมาก โดยเน้นกลุ่มช่าง นักดนตรี และนักแสดง ซึ่งพระเจ้าปดุงโปรดแต่งตั้งให้กลุ่มเจ้านายและขุนนางของราชสำนักอยุธยา เป็นผู้ศึกษาและถ่ายทอดความรู้เชิงนาฏศิลป์ และดนตรีให้แก่กลุ่มนักแสดงในราชสำนักของพระองค์ การแสดงที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในสมัยนั้น ได้แก่ การแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ การแสดงดังกล่าวยังมีอิทธิพลต่องานศิลปะแขนงอื่นๆ เช่น เครื่องเงิน ไม้แกะสลัก เป็นต้น อนุสรณ์ของกลุ่มแสดงนาฏศิลป์ชาวอยุธยาที่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน คือ ศาลพระราม ซึ่งตั้งอยู่บริเวณชุมชนพม่าเชื้อสายอยุธยาที่มณฑลเญ่ ศิลปะการแสดงที่สืบทอดมาจากอดีตและยังคงได้รับความนิยมชมชอบอยู่ในสังคมพม่าในปัจจุบันได้นั้น เห็นจะต้องยกให้การแสดง ๒ ประเภทอัน ได้แก่ ชะบแวง หรือ ลิเกพม่า และโย่วเต คือ

^{๘๔} ธีรภาพ โลหิตกุล, พม่า : ประวัติศาสตร์และการเมือง, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๔๐๑-๔๐๒.

หุ่นชักหรือหุ่นกระบอก การแสดงทั้ง ๒ นี้ถือเป็นคู่แข่งกันในทุกๆ งานบุญ การแสดงจะเริ่มตั้งแต่ตอนเย็นถึงรุ่งเช้า โดยเน้นเรื่องราวนิทานพื้นบ้านหรือชาดกทั่วไป^{๘๕}

แผนภาพที่ ๔.๒๖ สัมภาษณ์นายกาบาเอ อุบาสกที่เป็นไกด์นำไหว้พระเจดีย์ อย่างกุ่ม

ชะปแว: เมื่อมีงานบุญที่ไหนก็จะต้องได้ดูลิเกพม่าที่นั่น ควบคู่ไปกับการแสดงหุ่นชัก เนื้อเรื่องส่วนหนึ่งที่ชะปแวนำมาแสดงไม่ต่างไปจากหุ่นชัก คือมาจากนิทานชาดก ที่ต่างกันอยู่ตรงผู้แสดงระหว่างคนกับหุ่นชัก อันที่จริงชาวไทใหญ่ก็มีการแสดงที่เหมือนชะปแว ซึ่งเรียกว่า จ๊าดไต โดยเรียก ชะปแกว่า จ๊าดพม่า ซึ่งคำว่า ชะ หรือ จ๊าด มาจากคำว่า ชาตก หรือ ชาตก ในภาษาไทย ขั้นตอนการแสดงชะปแวเริ่มจากหัวหน้าหรือครูอาวุโสของคณะทำพิธีขอพรจากนัต ช่วยคุ้มครองให้การแสดงชุดนี้สำเร็จลุล่วงและได้รับความนิยมนิยมชมชอบจากผู้ชม โดยใช้ของเช่นไหว้ที่มีกล้วยกับมะพร้าวเป็นหลัก หลังจากพิธีเสร็จแล้วดนตรีปี่พาทย์จะเริ่มประโคมเพื่อเป็นการโหมโรงเรียกผู้ชมเข้ามาดู เมื่อได้เวลาแสดงจะมีนักแสดงชาย ๒ คน แต่งกายและพูดจาตลกขบขัน ที่พม่าเรียกว่า ลูชวินด่อ ออกมาพูดคุย เกริ่นนำเรื่องราวที่จะแสดงในวันนั้นๆ เมื่อเล่าเรื่องราวต่างๆ เสร็จแล้วจึงเริ่มแนะนำตัวนักแสดงทีละคนว่าใครมีบทบาทอะไรในท้องเรื่อง พร้อมกันนั้นนักแสดงก็จะออกมานำเสนอตัวเองโดยการโชว์ที่เด็ดส่วนตัว อาทิ บางคนรำสวย บางคนร้องเก่งเสียงดี หรือบางคนก็พูดอ้อนผู้ชมเก่ง ในส่วนนี้ถือเป็นฉากแรกโดยเรียกว่า เอ้าเปี้ยะ หรือการแสดงเป็นชุดๆ นั้นเอง หลังจากทีโชว์ตัวนักแสดงเสร็จแล้วจึงเริ่มแสดงตามเนื้อหาของเรื่อง โดยจะแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงแรกเป็นการแสดงเรื่องสมัยใหม่ ซึ่งคณะชะปแวนั้นๆ เป็นผู้ประพันธ์เรื่องราวขึ้นเอง ส่วนใหญ่มักจะมีเนื้อหาในชีวิตประจำวันทั่วไป เช่น ความรักของหนุ่มสาวที่มีอุปสรรค หรือ เรื่องราวของเมียน้อยเมียหลวง ช่วงนี้เองที่เป็นการ

^{๘๕} นฤมล ชีรวัดน์และคณะ, มองพม่าผ่านชเวดากอง, (กรุงเทพฯ: บริษัท โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๗-๒๑๕.

พิสูจน์ว่าชะปแวงคณะใดสามารถประพันธ์บทละคร และแสดงได้ถูกใจผู้ชม ส่วนช่วงสุดท้ายเป็นการแสดงเรื่องราวของชาตต่างๆ ไปจนถึงรุ่งเช้า โดยมีนักแสดงชาย ๒ คน ออกมาเกริ่นก่อนในช่วงแรกเสร็จแล้วก็นั่งอยู่หน้าเวทีตลอดเวลา เพื่อคอยสอดแทรกเนื้อหาดำเนินเรื่องราวตอนต่างๆ หรือในบางครั้งก็มีการเสริมมุขตลกบ้าง หยอกล้อนักแสดงบ้าง จนกว่าการแสดงจะจบ ซึ่งทั้ง ๒ ต้องเป็นผู้ปิดรายการด้วย ในการแสดงชะปแวงครั้งหนึ่งนั้น จะใช้เวลาตั้งแต่ตะวันตกดินจนถึงเช้าตรู่ของวันใหม่ เพราะฉะนั้นผู้ชมชะปแวงต้องเตรียมอุปกรณ์การชมไว้ตั้งแต่กลางวัน นั่นคือ เสื่อ หมอน ขนมหื้อหรือของขบเคี้ยวทั่วไป แต่บางคนทนง่วงไม่ไหวมักจะนอนหลับก่อนเพื่อรอดูฉากที่ตนเองชอบหรือฉากสำคัญ^{๘๖}

แผนภาพที่ ๔.๒๐ แสดงภาพการแสดงชะปแวง

ไยวเต: หุ่นชักพม่าเป็นศิลปะที่นิยมในราชสำนักพม่า เป็นการแสดงที่สื่อถึงนัยยะสำคัญทางการเมือง เรื่องราวต่างๆ ในราชสำนักที่ไม่สามารถพูดถึงโดยตรงไปตรงมาได้ ในอดีตผู้ชักหุ่นต้องเป็นชายเท่านั้น นักเล่นหุ่นชักหลายคนได้รับการยกย่องให้เป็นถึงขุนนาง เช่น อุปโป ผู้มีสิทธิกินส่วยจาก ๑๒ หัวเมือง เป็นต้น แต่ต่อมาในภายหลังเริ่มมีการถ่ายทอดความรู้หุ่นชักพม่าให้แก่ผู้หญิง อาทิเช่น คณะแสดงหุ่นมณฑลทะเลย์ อาจารย์ผู้ควบคุมคณะได้ถ่ายทอดวิชาให้แก่ลูกและหลานที่เป็นผู้หญิง เพื่อสืบทอดวิธีการชักหุ่นพม่าตามรูปแบบที่มีมาแต่โบราณ นอกจากผู้ชักหุ่นแล้วยังมีนักร้องและนักดนตรีวงปี่พาทย์ เสียงและคารมของนักร้องนับเป็นจุดเด่นและปัจจัยวัดความสำเร็จของคณะหุ่นชัก การแสดงหุ่นชักได้แพร่กระจายจากราชสำนักในช่วงปลายสมัยราชวงศ์คองบองไปสู่พม่า

^{๘๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

ตอนล่าง หลังจากที่ยังคงยึดครอง โดยนิยมเล่นกันในเมืองอย่างกว้าง ความล่มสลายของราชสำนักพม่า ทำให้คณะหุ่นชักเดินทางไปแสดงนอกเมืองมณฑลพะโล่มากขึ้น เรื่องราวที่นำมาใช้เล่นหุ่นกระบอกจะมีความแตกต่างกันไปแต่ละคณะ มักนิยมเขียนบทขึ้นเพื่อแสดงเอง และไม่มีการหยิบยืมเรื่องราวระหว่างคณะมาใช้เล่นโดยเด็ดขาด แต่บทเพลงที่ใช้ประกอบการเล่นอาจมีการหยิบยืมใช้บ้าง เนื้อหาในการเล่นหุ่นมักเป็น ชาดก นิทานพื้นบ้าน ตำนานเกี่ยวกับนั้ตหรือองค์เจดีย์ เรื่องราวบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์พม่า และ รามายณะ เป็นต้น ซึ่งแสดงผ่านหุ่นทั้งสิ้น ๓๖ ตัว ต่อมาบางคณะใช้หุ่นทั้งสิ้น ๓๒ ตัว หรือ ๒๔ ตัว และในขณะที่ไม่มีการแสดง หุ่นทุกตัวจะถูกเก็บรักษาไว้นานเป็นเป็นอย่างดี^{๘๗}

แผนภาพที่ ๔.๒๑ แสดงภาพการแสดงโยวเต (หุ่นกระบอกพม่า)

๔.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์เหตุปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

จากการศึกษาเอกสารประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำสงฆ์ ผู้นำชุมชนฝ่ายอุบาลิก ผู้นำชุมชนฝ่ายอุบาลิกา พระภิกษุสามเณรในสหภาพเมียนมา และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา พบว่าเหตุปัจจัยที่ทำให้ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของพุทธศาสนิกชนชาวสหภาพเมียนมาที่ยังเหนียวแน่นมาจนถึงปัจจุบัน มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

^{๘๗} ประภาศรี คำสอาด. (2542). หุ่นกระบอกพม่า. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

๔.๒.๒.๑ ปัจจัยทางความเชื่อตามหมวดธรรมศรัทธาในคัมภีร์ของ พระพุทธศาสนาเถรวาท

ศรัทธาในพระพุทธศาสนานอกจากจะเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องแล้ว ยังถือว่าเป็นหลักการที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายที่สูงสุดของชีวิตที่แท้จริง และในฐานะเป็นปัจจัย เกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด ที่มุ่งให้มนุษย์หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ คือถึงซึ่งพระนิพพานและมี อิสระจากตัวตน อันเป็นเป้าหมายสูงสุด ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงศรัทธามีอยู่ ๔ ประเภท คือ

๑. **กัมมสัทธา** ความเชื่อเรื่องกรรม, ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม, ความเชื่อว่ากรรม มีอยู่จริง คือ ความเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยเจตนา คือจงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือเป็นความดีความ ชั่วขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าแง่บวก และเชื่อว่าผลที่ ต้องการสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนาถาหรืออนาถาในโชคชะตา^{๘๘} ดังพุทธภาษิตว่าคน ทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมในตน คนทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว คน หวานพีชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น^{๘๙}

กรรม หมายถึงการกระทำ หมายถึงเจตนา หรือเจตนานั้นเองเป็นกรรม การกระทำที่ ดีเรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว^{๙๐} บุคคลเชื่อกรรมก็ได้ชื่อว่าเชื่อกฎแห่งกรรม ดัง ในพุทธภาษิตที่ได้ยกมากล่าวอ้างนี้ จะเห็นได้ว่า กรรมที่บุคคลใดได้กระทำไปแล้วไม่ว่าดีหรือชั่ว หากมี เจตนาเป็นตัวประกอบในการกระทำแล้ว ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีสูญเปล่า และผู้รับผลกรรมก็คือ ตัวผู้กระทำกรรมนั้น ๆ นั่นเอง บุคคลมีเจตนาที่ดีประกอบกรรมดีผลกรรมนั้นก็จะเป็นผลที่ดี

ดังที่อุบาสกสาวกอนาถปิณฑิกคหบดี ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศ กว่าใครในการยินดีถวายทาน^{๙๑} ก็เพราะการทำความทานของอนาถปิณฑิกคหบดีต่อพระพุทธเจ้าและสงฆ์ สาวกของพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งบรรลุโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้จะตรัสรู้ในภายหน้า อย่างแน่นอน ด้วยการพิจารณาธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแล้ว^{๙๒} อันเป็นไปตามกฎแห่งกรรมดีที่ได้ทำ ส่วนกฎแห่งกรรมชั่วนั้นเป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามกับกรรมดี มีผลเป็นทุกข์และมีทุกขเป็นที่เป็นไปเมื่อสิ้นชีวิต เมื่อใดที่ภัยเวร ๕ ประการ (บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ บุคคลผู้ลักทรัพย์ ฯลฯ บุคคลผู้ประพฤตินิมนต์ในกาม ฯลฯ บุคคลผู้พูดเท็จ ฯลฯ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะเสพของมีนเมา คือสุราและเมรัย

^{๘๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ประมวลธรรม, ๒๕๔๘ หน้า ๑๔๐.

^{๘๙} ชู.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๔๔/๑๐๓.

^{๙๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, ๒๕๕๓ หน้า ๓-๔.

^{๙๑} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๔๙/๓๑.

^{๙๒} ดูรายละเอียดใน วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๐๕/๑๑๒-๑๑๕.

ฯลฯ) นี้ของบุคคลสงบแล้ว เมื่อนั้น บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมที่เป็นองค์แห่งโสดาปัตติผล ๔ ประการ (ผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะปราธนา ฯลฯ) และความถูกต้องชอบธรรม (ญาຍธรรม) อันประเสริฐ^{๙๓} ที่บุคคลนั้นเห็นดีแล้ว ทางตลอดดีแล้วด้วยปัญญา บุคคลนั้นหวังอยู่ สามารถที่จะพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่าเป็นผู้ไม่ไปเกิดในนรก ไม่ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ไม่ไปเกิดเป็นเปรตวิสัย ไม่ไปเกิดในภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ ไม่มีทุกข์ ไม่มีสภาพตกต่ำ เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้จะตรัสรู้ในภายหน้าอย่างแน่นอน^{๙๔}

แต่หากกรรมที่กระทำเป็นไปในทางตรงกันข้ามกับสิ่งที่ได้กล่าวมานี้ แน่แน่นอนว่าบุคคลสามารถที่จะพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้เลยว่า เป็นผู้มีนรกเป็นที่ไป มีกำเนิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ไปเกิดเป็นเปรตวิสัย ไปเกิดในภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ มีทุกข์ มีอันต้องตกต่ำเป็นธรรมดา และเป็นผู้ไม่มีความสามารถที่จะตรัสรู้ได้อย่างแน่นอน ความสำคัญกับมัสถาต่อเป้าหมาย จากพุทธภาษิตที่ว่า “ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว” กัมมัสถาหรือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยเจตนา คือจงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม กัมมัสถามีความสำคัญต่อเป้าหมาย คือ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายขั้นพื้นฐาน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความเชื่อของกรรมดีละกรรมชั่วจึงจะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ กล่าวคือ เมื่อใดที่จิตมนุษย์เป็นกุศลย่อมคิดที่จะทำกรรมดีด้วยเจตนา ผลของการกระทำก็จะทำให้เกิดความดีและเกิดความสุขตามมา จะมุ่งพัฒนาชีวิตให้เข้าถึงเป้าหมาย ในทางพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน

ดังตัวอย่างที่พระนางมหาปชาบดีโคตรมี^{๙๕} ทรงเกิดพระทัยเพื่อถวายผ้าไหมคู่หนึ่งแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อทรงอนุเคราะห์พระมารดา ทรงมีพระดำรัสว่า

พระนางมหาปชาบดีนี้เกิดเจตนา ๓ ประการ คือ ปุพพเจตนา สันนิฏฐापกเจตนา อปรปรเจตนา เพราะปรารถนา เจตนาเหล่านั้นของพระนาง จงเกิดขึ้นปรารถนาก็สุขสงฆ์เกิด เมื่อเป็นเช่นนี้ เจตนา ๖ ประการของพระนางก็จะรวมเป็นอันเดียวกันเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขตลอดกาลนาน^{๙๖}

^{๙๓} ญาຍธรรมอันประเสริฐ ในที่นี้หมายถึงปฏิจกสมุปปาท และอริยมรรคมีองค์ ๘; ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/ ๔๑/๘๓.

^{๙๔} ดุรายละเอียดยใน ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๑-๔๒/๘๓-๘๘.

^{๙๕} ดุรายระเอียดยใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๖/๔๒๔-๔๒๕.

^{๙๖} ม.อ.อ. (บาลี) ๑๒/๓๗๖/๑๘๓, เจตนา ๓ คือ เจตนาใน ๓ กาล ซึ่งใช้เป็นข้อพิจารณาในเรื่องกรรม และการให้ผลของกรรม ได้แก่ ๑. ปุพพเจตนา เจตนาจะทำ ๒. สันนิฏฐापกเจตนา เจตนาอันให้สำเร็จการ

กระทำหรือให้สำเร็จความมุ่งหมาย ๓. อปรเจตนา เจตนาสืบเนื่องต่อไปจากการกระทำนั้น (อปรปรเจตนา ก็เรียก); พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๒-๗๓.

พระอานนทได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “พระนางทรงอาศัยพระองค์แล้ว จึงได้
 ขอลงซึ่งพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ ทรงเป็น ผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การ
 ประพฤติดิฉินในกาม การพูดเท็จ การเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
 ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงทรงมีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทฺธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์
 มีศีลที่พระอริยะยินดี ทรงอาศัยพระพุทฺธเจ้าแล้วจึงเป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิ
 โรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา”^{๙๗}

พระผู้มีพระภาคอธิบายถึงเหตุพร้อมอานิสงส์แห่งทักษิณาทานว่า ผู้ใดปราศจาก
 รากะแล้ว ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสเชื่อกรรมและผลของกรรมอันยิ่งใหญ่ จึงให้ทานในท่านผู้
 ปราศจากรากะทานของผู้ที่นั่นนั้นแหละว่า เลิศกว่าสิ่งของทั้งหลาย^{๙๘} เมื่อเกิดความเบาใจและน้อมใจ
 ยินดีในการทักษิณาสงฆ์ ข้อนั้นจะเห็นถึงความสำคัญของกัมมสัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการ
 เข้าถึงเป้าหมายที่เกิดขึ้นคือ เมื่อเข้าใจและเชื่อในกรรมดีว่าย่อมได้รับผลดีตอบแทน บุคคลย่อมยินดีใน
 การทำดี แล้วอาศัยกัมมสัทธาเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ ให้เกิดความเลื่อมใสยึดมั่นในพระ
 รัตนตรัยเป็นสรณะ มีศีลเป็นเครื่องรักษาตนให้เป็นปกติ พัฒนาตนจนเกิดปัญญาและปัญญาที่เกิดขึ้น
 แล้วจะทำหน้าที่ต่อจากศรัทธา เป็นตัวนำส่งต่อให้บุคคลเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด ก็ด้วยอาศัย
 ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างนี้

ดังนั้น กัมมสัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายที่มีความสำคัญคือ
 เป็นเหตุทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับเป้าหมาย ที่มีกัมมสัทธาเป็นปัจจัยเกื้อกูลเป็น
 จุดเริ่มต้นในการสร้างความสัมพันธ์ เพราะบุคคลเชื่อในการกระทำที่มีผลแห่งการกระทำว่า หากบุคคล
 คิดทำในความดีอันเป็นกุศลกรรม ผลที่ได้นั้นย่อมเป็นกุศล มีผลนำสู่สุคติ ทั้งต่อโลกนี้และโลกหน้า
 หากกรรมที่ทำนั้นเป็นกรรมที่เป็นไปเพื่อเป้าหมายคือนิพพาน ผลที่ได้นั้นก็คือเป้าหมายเช่นกัน กล่าว
 ได้ว่า เหตุปัจจัยที่ยังคงศรัทธาให้คงอยู่ของพุทธศาสนิกชนในสหภาพเมียนมา ก็มาจากการเชื่อเรื่อง
 กรรม เชื่อกฎแห่งกรรม ที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เมื่อมีความเข้าใจจึงเกิดศรัทธาต่อพระรัตนตรัยเพื่อ
 ยึดมั่นถือมั่นเป็นสรณะ ประพฤติตนเป็นผู้มีศีลเป็นเครื่องระวังรักษาตน ให้ตนบริสุทธิ์จากอกุศลและ
 กิเลสที่ทำให้ตนเศร้าหมอง เกิดปัญญาดำรงเห็นตามความเป็นจริงในอริยสัจ ทำให้สืบต่อในการบรรลุ
 เป้าหมายคือนิพพาน

๒.วิปากสัทธา เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่า

^{๙๗} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/ ๓๗๖/๔๒๔-๔๒๕.

^{๙๘} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/ ๓๘๒/๔๑๗-๔๑๘.

กรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว^{๙๙} พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คนทำบาป ถึงจะเหาะขึ้นไปในอากาศ ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากบาปกรรมถึงจะเข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากบาปกรรมเพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่งที่คนทำบาปยืนอยู่แล้ว จะพ้นจากบาปกรรมได้^{๑๐๐} พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้อีกว่า สัตว์พวกหนึ่ง ย่อมเกิดในครรภ์ พวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่มีอาสวะย่อม นิพพาน^{๑๐๑} จะเห็นได้ว่า ผลดีผลกรรมที่ยังไม่ส่งผล บุคคลมักมีความเห็นผิดว่า ทำดีแล้วไม่ได้ดี หรือ

ทำชั่วทำไม่ได้ดี ด้วยความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากความจริง จึงทำให้บุคคลทำ กรรมชั่วบ้างดีบ้าง ในบุคคลที่มีความคิดเห็นที่ถูกต้องเพราะใช้ปัญญาเข้าประกอบกรรม กรรมที่คิด กระทำนั้นจึงเป็นกรรมดี ส่วนในบุคคลที่มีความคิดเห็นที่ผิดเพราะไม่ได้ใช้ปัญญาเข้าประกอบกรรม กรรมที่คิดกระทำนั้นจึงเป็นกรรมชั่ว เมื่อตายไปผลของกรรมนั้นทำให้ไปเกิดในนรก ส่วนผู้ที่ทำกรรมดี นั้นได้ไปเกิดในสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่มีอาสวะแล้วนั้นจะเป็นผู้หลุดพ้นเป็นอิสระจากวัฏสงสาร มีนิพพาน เป็นที่ไปดังที่พระเวททัญญอสังฆกรรม ๓ ประการ มีความปรารถนาชั่ว ความมีมิตรชั่วบรรลุลุณวิเศษ ขึ้นต่ำ ครอบงำจิตใจ ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกาลนาน แก้ไขไม่ได้ ก็เพราะ ประทุษร้ายเบียดเบียนพระพุทเจ้า^{๑๐๒} ทำสงฆ์ให้แตกกัน^{๑๐๓} ก็เป็นผลแห่งกรรมชั่วของพระเวททัญญอ

ความสำคัญวิปากสหธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการยังศรัทธาให้คงมั่น เพราะ ความเชื่อผลของกรรม มีความสำคัญต่อศรัทธาและเป้าหมายคือนิพพาน ดังที่ว่าพวกที่ทำบาปกรรม ย่อมไปนรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์ และสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวิปากสหธากับเป้าหมาย ได้ คือในด้านที่เป็นผลชั่วย่อมมาจากการทำกรรมชั่วเท่านั้น และไม่เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากวัฏสงสารได้ และต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในอบายภูมิอีก โอกาสที่จะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์และบรรลุลุณวิเศษ ถึงเป้าหมายนั้นไม่มี แต่เมื่อใดที่เชื่อผลดีต้องเกิดจากการทำดี บุคคลจะเกิดศรัทธาเพราะมีความ เชื่อมั่นว่าต้องนำสุขมาให้ ทั้งยังสามารถพัฒนาตนให้บรรลุลุณวิเศษได้ตามลำดับจนถึงขั้นสูงสุดคือนิพพาน

พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องความเป็นพราหมณ์ของบุคคลว่า บุคคลจะเป็นพราหมณ์ก็ เพราะกรรมอันประเสริฐนี้ คือ ตบะ พรหมจรรย์ สัจญมะ ทมะ กรรมอันประเสริฐนี้นำความเป็น

^{๙๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, ๒๕๔๘ หน้า ๑๔๐.

^{๑๐๐} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๗/๗๑.

^{๑๐๑} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๖/๗๐.

^{๑๐๒} ดุรายระเอียดใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๘๙/๔๕๘-๔๖๐.

^{๑๐๓} ดุรายระเอียดใน วิ.มทา. (ไทย) ๑/๔๐๙/๔๔๑-๔๔๓.

พราหมณ์ที่สูงสุมาให้^{๑๐๔} นิพพานคือเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา อันเป็นผลที่เกิดจากการประพฤติพรหมจรรย์ของบุคคล เมื่อบุคคลศรัทธาผลคือนิพพาน จึงกระทำความดีที่เป็นไปเพื่อนิพพาน

ตามที่พระผู้มีพระภาคได้พยากรณ์สาวกทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้วในภพที่เกิดทั้งหลายว่า สาวกชื่อโน้นเกิดในภพโน้น สาวกชื่อโน้นเกิดในภพโน้น ด้วยความประสงค์ว่า คนจะได้รู้จักพระพุทธเจ้าด้วยเหตุนี้ก็ไม่ใช่ เพราะผู้ที่มีศรัทธา มีความยินดีปราโมทย์มากก็มีอยู่ เมื่อบุคคลได้ฟังคำพยากรณ์นั้นแล้ว ก็จะมีการน้อมจิตไปเพื่อศรัทธา เมื่อเกิดศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่บุคคลผู้มีศรัทธานั้นตลอดไปสิ้นกาลนาน จะเห็นได้ว่า วิปากสัทธา มีความสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายคือ เป็นจุดเริ่มต้น เป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ให้ถึงเป้าหมาย การสร้างความสัมพันธ์ของวิปากสัทธา กับเป้าหมาย เกิดจากความสำเร็จของกรรมดี ศรัทธาเป็นพื้นฐานของโสตาปัตติมรรค การเป็นโสตาบัน เพราะทำการละสังโยชน์ ๓ ประการให้สิ้นไป เป็นสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการให้สิ้นไป และเพราะ ราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นอนาคามี เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป ดำรงอยู่ในอรหัตตผล เพราะละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ ประการ^{๑๐๕} เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เป็นความเชื่อในผลดีที่เกิดจากการกระทำดี

เมื่อบุคคลมีความเข้าใจดีแล้วด้วยความศรัทธา ที่มีปัญญาเป็นเครื่องประกอบในการตัดสินใจ ทำให้บุคคลกระทำให้กรรมดีเพื่อให้ได้รับผลดี เมื่อบุคคลปรารถนาในนิพพานอันเป็นผลของการทำกรรมดีที่สุดในทางพระพุทธศาสนา บุคคลจะต้องกระทำความดีที่เป็นไปเพื่อนิพพานคือมรรค ๘ เท่านั้น จึงจะสามารถสร้างความสัมพันธ์ให้ถึงเป้าหมายได้ แต่หากบุคคลกระทำความชั่ว ผลที่ได้นั้นไม่ใช่ในนิพพานอันเป็นเป้าหมาย แต่จะเป็นผลของกรรมชั่วคือทุกขเป็นผลตอบแทน บุคคลเกิดวิปากสัทธาดี มีจิตศรัทธาพระรัตนตรัย สมบูรณ์ด้วยไตรสิกขาพัฒนาตนจนถึงเป้าหมายสูงสุด กล่าวได้ว่า เหตุปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมามาจากความเชื่อในผลกรรมที่ว่า ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว เพราะมีความเชื่อเช่นนี้ทำให้บุคคลเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย ยึดเป็นสรณะให้เกิดขึ้นในตน อาศัยการปฏิบัติตนด้วยไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) จนทำให้เห็นแจ้งด้วยปัญญาด้วยตนเอง ทำให้บรรลุถึงเป้าหมายคือ นิพพาน

๓. กัมมัสสกตาสัทธา ความเชื่อที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน^{๑๐๖} ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาทมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่

^{๑๐๔} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๖๖๑/๖๕๔, ตบะ หมายถึงการสำรวมอินทรีย์ พรหมจรรย์ หมายถึงการประพฤติธรรมอันประเสริฐ สัณญะ หมายถึงศีล ทมะ หมายถึงปัญญา; พุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๖๖๑/๓๐๒.

^{๑๐๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

^{๑๐๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

พึงอาศัยกรรมย่อยจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน^{๑๐๗} จะเห็นได้ว่า กรรม เป็นเครื่องกำหนดหรือเครื่องนำพาการเป็นไปของบุคคลตามกรรมที่ตนกระทำไว้แล้ว หมายความว่า เมื่อบุคคลทำกรรมอะไรไว้ กรรมนั้นจะทำให้บุคคลเป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำทั้งที่ยังมีชีวิต และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว กรรมนั้นก็ยังส่งผลต่อการนำเกิดในภพภูมิใหม่ด้วยเช่นกัน แต่จะเกิดเป็นอะไรนั้นก็ต้องขึ้นอยู่กับกรรมที่กระทำเมื่อยังมีชีวิตด้วย กรรมเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเป็น เทวดา มาร พรหม มนุษย์ หรือแม้แต่สัตว์เดรัจฉาน นรก เปรต อสุรกาย กรรมยังเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน บุคคลกระทำการใดไม่ว่าดีหรือเลว กรรมนั้นเมื่อเป็นผลแล้ว จะเป็นของใครอื่นไม่ได้นอกจากของผู้ที่กระทำเท่านั้น และยังติดตัวของบุคคลไปทุกที่ ไม่สามารถที่จะส่งมอบหรือยกให้เป็นของคนอื่นได้ เพราะเป็นสมบัติติดตามตัวของเฉพาะบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำความนั้นไว้

ดังที่พระสารีบุตรได้ธรรมจักขุ อันปราศจากอภิสรา ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้น ก็เพราะได้ฟังธรรมปริยายจากพระอัสสชิ^{๑๐๘} เพราะผลกรรมที่เกิดจากการฟังธรรม จึงทำให้พระสารีบุตรเกิดปัญญา บรรลุโสดาปัตติผล^{๑๐๙} และเมื่อบวชในพระศาสนาของพระพุทธเจ้า บรรลุพระอรหัตตผลถึงที่สุดแห่งพระสาวกบารมีญาณตามที่ตั้งความปรารถนาไว้^{๑๑๐} ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญามาก^{๑๑๑} เพราะมีปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากย่อมนำไปสู่ความมีปัญญามาก^{๑๑๒} ทั้งในอดีตชาติพระสารีบุตรก็ได้สั่งสมบารมีในสมัยพระผู้มีพระภาคพระนามว่าอโนมทัสสี ครั้นนั้นพระสารีบุตรเกิดเป็นดาบสสุริย ด้วยกรรมที่ได้ทำบุญญาธิการแด่พระศาสดาพระนามว่าอโนมทัสสี สำเร็จบารมีในจำนวนคุณทั้งสิ้น ชื่อว่าเป็นกรรมที่ทำไว้ดีแล้ว กรรมที่พระสารีบุตรได้ทำไว้ในกาลที่จะกำหนดจำนวนไม่ได้ ได้แสดงผลแล้วในอัฐภาพสุดท้ายของพระสารีบุตร^{๑๑๓} ทั้งกรรมเก่าและกรรมใหม่ที่พระสารีบุตรได้กระทำ ล้วนมีผลต่อเนื่อง ส่งต่อและมีความสัมพันธ์กันระหว่างภพใหม่กับภพเก่า จึงทำให้พระสารีบุตรได้มาบรรลุเป็นพระอรหันต์ในภพ

ปัจจุบัน อันหมายถึงบุคคลมีกรรมนำเกิดและมีกรรมเป็นทนายเป็นเผ่าพันธุ์ จึงเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน สมดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วนั้น ความสำคัญก็มีมัสสกตาสัทธาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายความเชื่อที่ว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของของกรรมจะต้องรับผิดชอบรับผลเป็นไปตามกรรมของตน กรรมจำแนกบุคคลว่าดีหรือเลว สุขมาณพโตทย

^{๑๐๗} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

^{๑๐๘} ดุรายระเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๓๒-๓๔.

^{๑๐๙} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๒๘๗/๔๖.

^{๑๑๐} สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๖๒/๒๗๗.

^{๑๑๑} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๙/๒๕.

^{๑๑๒} ดุรายระเอียดใน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๓๕๖-๓๕๗.

^{๑๑๓} ดุรายระเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๗๑-๒๗๔/๓๐-๔๔.

บุตร ได้ถามพระผู้มีพระภาคถึงเหตุที่เป็นปัจจัยให้สัตว์ที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี คือ มนุษย์ทั้งหลายมีอายุสั้นบ้างยืนบ้าง มีโรคมักบ้างน้อยบ้าง มีผิวพรรณทรามบ้างดีบ้าง มีอำนาจน้อย บ้างมากบ้าง มีโภคะน้อยบ้างมากบ้าง เกิดในตระกูลต่ำบ้างสูงบ้าง มีปัญญาน้อยบ้างมากบ้าง พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม ถ้าเป็นผู้ฆ่าสัตว์ เพราะกรรมนั้น หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๑๑๔} ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนมีอายุสั้น นี่เป็นปฏิปทา (ข้อปฏิบัติ) ที่เป็นไปเพื่อควมมีอายุสั้น ฯลฯ ถ้าเป็นผู้เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์แล้วสอบถาม ฯลฯ จึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จะเป็นผู้มีปัญญามาก^{๑๑๕}

รวมความว่า ข้อปฏิบัติเพื่ออะไร ย่อมนำไปสู่ความเป็นอย่างนั้น สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน ด้วยประการฉะนี้^{๑๑๖}

จะเห็นได้ว่า การกระทำที่บุคคลได้กระทำแล้วด้วยเจตนาใด ไม่ว่าจะเป็นดีหรือชั่วก็ตาม ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุปัจจัยและส่งผลให้บุคคลผู้กระทำต้องเป็นไปตามกรรมนั้น ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการเป็นอยู่ในภพปัจจุบันที่ยังมีชีวิตอยู่ และภพหลังจากตายไปแล้ว รวมไปถึงการนำไปเกิดในภพใหม่

ดังนั้น กัมมัฏสะกตาสัทธา จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย คือเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์เพื่อการเข้าถึงเป้าหมายคือนิพพาน จากข้อมูลที่น่ามากล่าวอ้าง การกระทำปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อควมมีปัญญามากจึงจะมีผลสัมพันธ์กับเป้าหมาย เพราะบุคคลกระทำความผิดทำให้เกิดปัญญา ด้วยเป็นผู้ที่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ที่เป็นผู้รู้และมีปัญญา แล้วสอบถามถึงเรื่องราว อะไรเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล อะไรมีโทษหรือไม่มีโทษอะไรควรเสพหรือไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ทำแล้วจึงจะไม่ให้เป็นทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ทำแล้วเป็นไปเพื่อความสุขตลอดกาลนาน หากเสียชีวิตจะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ จะเป็นผู้มีปัญญามาก ก็ด้วยปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามากนี้ เมื่อบุคคล

^{๑๑๔} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

^{๑๑๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๖/๓๔๙-๓๕๔.

^{๑๑๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๓๕๖.

มีความปรารถนาที่จะเข้าถึงเป้าหมาย ปัญญาที่บุคคลได้กระทำอย่างสมบูรณ์แล้ว จะเป็นตัวทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์กับเป้าหมายต่อไป

กล่าวได้ว่าเหตุปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมานั้นมาจากความเชื่อที่ว่า เมื่อบุคคลเกิดกัมมัสสกตาสัตถา และอาศัยกัมมัสสกตาสัตถาเป็นพื้นฐานสร้างศรัทธาต่อพระรัตนตรัย พัฒนาตนเป็นผู้มีศีลให้บริสุทธิ์ ด้วยการเว้นขาดจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ สร้างกุศลกรรมบถ ๑๐^{๑๑๗} เจริญภาวนาจนเกิดปัญญา เป็นสัมมาทิฐิ และปัญญานี้จะส่งต่อเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา เพราะกรรมสัทธา เป็นความเชื่อเรื่องกรรม คือความเชื่อเรื่องการกระทำ ความเชื่อเรื่องผลของกรรม ความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ความเชื่อในกรรมนี้ เป็นกรรมที่มีความมุ่งมั่นสู่เป้าหมาย ทำให้เกิดศรัทธาต่อพระรัตนตรัยเป็นสรณะรักษาดตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส ตัณหา ราคะ ด้วยศีล มีปัญญารู้เห็นในอริยสัจ ๔ ทำให้บรรลุถึงเป้าหมายในที่สุดคือ นิพพานนั่นเอง

๔. ตถาคตโพธิสัทธา ชาวพุทธในสหภาพเมียนมา เชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๔ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกฝนตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^{๑๑๘} ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสตนสูตรไว้ว่าบุคคลเหล่าใด ในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า เป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคงหมดความหวั่นไหว บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าบรรลุอรหัตตผล หยั่งถึงอมตนิพพาน รับรสความดับสนิทแบบได้เปล่า นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ^{๑๑๙} บุคคลผู้เป็นพระพุทธบริษัท ล้วนมีความเชื่อมั่นในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค ว่าเป็น^{๑๒๐} บุคคลที่พึงธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้วได้เกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาแล้วย่อมจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน แต่การกระทำเช่นนั้นไม่ใช่จะทำกันได้อย่างง่ายดาย ทำให้บางคนยินดีพอใจที่จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ละทิ้งสมทรัพย์ และเครือญาติทั้งหลาย เพื่อจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน อาศัยความยึดมั่นในตถาคตโพธิสัทธาเป็นสรณะสำหรับตน พร้อมกับน้อมนำพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้สอนไว้แล้วมาปฏิบัติตาม ในกลุ่มของผู้ออกบวชเป็นบรรพชิต ได้ถือเอาแบบอย่างของพระผู้มีพระภาคแล้ว สามารถที่จะบรรลุอรหัตต์และเข้าถึงนิพพานได้ตามอย่างพระผู้มีพระภาค ดังที่มีพระอรหันตสาวกสาวิกาจำนวนมากและได้รับการยกย่องจากพระ

^{๑๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒-๓๖๓, อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐.

^{๑๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

^{๑๑๙} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๗/๑๑.

^{๑๒๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๑๐/๔๔๖.

ผู้มีพระภาคให้เป็นเลิศในแต่ละด้านต่างกัน รวมไปถึงคฤหัสถ์ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา^{๑๒๑} ที่พระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงรับรองในการบรรลุธรรมและเป็นผู้เลิศในด้านต่าง ๆ ด้วยเช่นกันในการประพฤติปฏิบัติของคฤหัสถ์ พระผู้มีพระภาคได้มีหลักธรรม และการปฏิบัติที่เป็นไปตามหลักของธรรมที่เหมาะสมอย่างคฤหัสถ์ ดังเช่นเรื่องของผู้ชดสน ณ พระเวฬุวันสถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ ณ ที่นั้นพระผู้มีพระภาคได้ตรัส เรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลายเรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงราชคฤห์นี้เอง ได้มีบุรุษคนหนึ่ง เป็นคนชดสนเป็นคนกำพร้า เป็นคนยากไร้ แต่เขายึดมั่นศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาในธรรมวินัยที่เราประกาศแล้ว หลังจากตายแล้วจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คือ ความเป็นสหายของเทพชั้นดาวดึงส์ เทพบุตรองค์นั้นรุ่งเรืองกว่าเทพเหล่าอื่นด้วยรัศมี และยศพวกเทพชั้นดาวดึงส์พากัน กล่าวโทษ ตีเตียน ทำวาทะก่อกวนเทพรบสั่งกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่าท่านผู้นิรทุกข์ ท่านทั้งหลาย อย่าได้กล่าวโทษต่อเทพบุตรนี้เลย เพราะเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์นั้น เขาได้ยึดมั่นศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ได้ตรัสคาถาว่า ผู้ใดมีศรัทธาในพระตถาคตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว มีศีลงามเป็นศีลที่พระอริยะชอบใจและสรรเสริญ มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์และมีความเห็นตรง บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า เป็นคนไม่ชดสน ชีวิตของเขาก็ไม่สูญเปล่า เพราะฉะนั้นบุคคลผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ควรหมั่นประกอบศรัทธา ศีล ความเลื่อมใส และการเห็นธรรม^{๑๒๒}

จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนิกชนในสหภาพเมียนมามีตถาคตโพธิสัทธา จึงเปรียบได้ว่ามีสิ่งประเสริฐสุดสำหรับชีวิต เพราะอาศัยตถาคตโพธิสัทธาเป็นสิ่งที่นำพาชีวิตของบุคคลให้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีศีลที่ประกอบด้วยมรรคและผล เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเห็นสังจธรรม ๔ ประการ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค)^{๑๒๓} ตามหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนไว้ดีแล้ว ปฏิบัติยึดมั่นตามอย่างมั่นคงสม่ำเสมอ ไม่มีความกังวลใจว่าตนจะมีหรือจน ไม่คำนึงว่าตนจะอยู่ในสถานะบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ มีความมุ่งมั่นที่จะกระทำความบริสุทธิ์ ให้เต็มกำลังความสามารถของตน เพื่อทำให้เกิดการหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง จนสามารถที่จะบรรลุธรรมตั้งแต่โสดาบันไปจนถึงอรหันต์ และนิพพานได้ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ถึงแม้ว่ายังไม่สามารถบรรลุธรรมในภพมนุษย์ได้ เมื่อเสียชีวิตก็มีภพใหม่อยู่อย่างไม่ชดสน หากมีตถาคตโพธิสัทธาอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวสั่นคลอน การมีชีวิตก็เจริญรุ่งเรือง และการจากไปแล้วแต่เป็นไปด้วยดีในสุคติสวรรค์และประเสริฐเมื่อได้มีโอกาสกลับมาเป็นมนุษย์อีก แต่ถ้าสิ้นอาสวะกิเลสทั้งหลายก็ได้นิพพานเป็นที่สุด

^{๑๒๑} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘-๒๖๗/๒๕-๓๓.

^{๑๒๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๐/๓๘๐-๓๘๑.

^{๑๒๓} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๕๒/๓๔๙.

สรุป เหตุปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา เพราะมีความเชื่อพื้นฐานในหมวดธรรมศรัทธาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งหมายถึง ความเชื่อที่มีปัญญาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจหมายถึงความเชื่อในพระรัตนตรัย ที่มีการเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรม สร้างปัญญาให้เกิดขึ้น และเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย คือ นิพพาน ศรัทธามีความทำให้ใจผ่องใสเป็นลักษณะ ทำให้บุคคลมีความคิดถูกต้องตามความเป็นจริง เกิดสัมมาทิฐิขึ้น มีความทำให้แล่นไปด้วยดีเป็นลักษณะในการกระทำความเพียรเพื่อถึง เพื่อบรรลุ เพื่อให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้งมูลเหตุให้เกิดศรัทธามี ๔ คือ รูป ความเศร้าหมอง เสี่ยง ธรรม เป็นเหตุเกิด จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะนับถือ ศรัทธายังมีความสำคัญตามความหมายและหน้าที่ถึง ๓ ประการคือ เป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา เป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน เป็นส่วนประกอบพื้นฐานในหมวดธรรมศรัทธา ๔ ประเภท คือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อกฎแห่งกรรม ๒) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ศรัทธาทั้ง ๔ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อวิถีการดำรงชีวิต เพราะศรัทธามีคุณค่าและเป็นประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์ อันส่งผลให้เห็นถึงรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

๔.๒.๒.๒ ปัจจัยทางวัฒนธรรมนำสู่ศรัทธาในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษา พบว่า พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มีความเป็นพลวัตแบบคู่ขนานกัน กล่าวคือ เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง วัฒนธรรมในเชิงศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองไปด้วยกัน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นปัจจัยเงื่อนไข ที่มีอิทธิพลต่อกันและกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรม ที่ถูกจัดระบบให้อยู่ในรูปของ “ประเพณีสิบสองเดือน” และ วัฒนธรรมจากวิถีชีวิตของประชาชน ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากพลวัตของวัฒนธรรม ที่คู่ขนานไปกันกับพระพุทธศาสนาในสองมิติได้แก่ ๑) วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม ๒) วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม ซึ่งในที่สุดแล้วจะกลายมาเป็นวิถีปฏิบัติตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

๑) วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม

วัฒนธรรมในมิตินี้มีความเป็นพลวัตสูงกล่าวคือ การสร้างปูชนียสถานต่างๆ ล้วนเกิดมาจาก “พลังศรัทธา” จากประวัติศาสตร์ในอดีต จะพบว่า กษัตริย์แต่ละพระองค์ได้แสดงศักดาเดช ในทางปกครองพร้อมกับการสร้างปูชนียสถานสำคัญ ๆ เช่น พระเจดีย์ พระพุทธรูป วัด ราชวัง งานด้านสถาปัตยกรรมก็ดี ประติมากรรมก็ดี จิตรกรรมก็ดี รวมถึงงานจำหลักไม้ต่างๆ ล้วนแต่เกิดมาจากแรงจูงใจในเชิงศาสนาทั้งสิ้น และได้กลายมาเป็นรูปแบบของวิถีชีวิตตามที่ปรากฏในประเพณีสิบสองเดือนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวเหตุการณ์ในพระพุทธศาสนา หรือเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าเกือบทุกเดือน เช่น การสวดพระปริยัติธรรม การรดน้ำต้นโพธิ์ วันธรรมจักร วันอภิธรรม ซึ่งประเพณีสิบสอง

เดือนนี้ มีความสำคัญในระดับพระราชวังมาตั้งแต่อดีต ดังที่ปรากฏในกฎหมายเพียรบาลของกษัตริย์พม่าในครั้งโบราณ และประเพณีสำคัญเหล่านี้ล้วนเกิดมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

๒) วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม

วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ชาวพุทธพม่าไม่ได้ยึดพระพุทธศาสนา ในฐานะว่าเป็น “อุดมการณ์” หรือเป็นสิ่งที่อยู่ไกลเกินความเป็นจริง แต่สิ่งที่เป็นนามธรรมนั้นได้ฝังรากและติดตรึงอยู่ในชาวพุทธพม่า และสามารถถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อๆ ไปได้ ดังเช่น ความเชื่อตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องกรรม เชื่อในผลแห่งกรรมเชื่อว่าทุกคนมีกรรม และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในที่สุดความเชื่อเหล่านี้ได้กลายมาเป็นเส้นทาง หรือวิถีชีวิตให้เกิดการปฏิบัติ โดยผ่านเส้นทางบุญสำคัญ คือทาน ศีล และภาวนา และสะท้อนออกมาจากประเพณีปฏิบัติที่กำหนดไว้ในสิบสองเดือน

๔.๒.๒.๓ ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมประเพณี

ประชาชนส่วนใหญ่ในสหภาพเมียนมา นับถือพระพุทธศาสนา พม่าบัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติใน พ.ศ. ๒๕๐๔ เพราะมีผู้นับถือศาสนาพุทธ ๙๒.๓ % พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของชาวพม่า เช่น

๑. ชาวพม่านิยมให้ลูกบวชเป็นสามเณร ตั้งแต่อายุน้อย ๆ เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยืนนาน ดังปรากฏในอดีตว่า มีพระเถระนักปราชญ์ชาวพม่าหลายรูปที่มีบทบาทในการเผยแผ่พุทธศาสนาไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน และเป็นกำลังสำคัญในการช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้าน เช่นให้การช่วยเหลือแก่ประเทศลังกาในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกา

๒. ชาวพม่ามีความศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนามากจึงนิยมสร้างเจดีย์มาก พระมหากษัตริย์ในอดีตได้ทุ่มเทสร้างวัดวาอารามมากมาย

๓. วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาโดยแต่ละวัดจะมีโรงเรียน เพราะวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา เช่นเดียวกับประเทศไทยในอดีต

๔. ประเพณีและวันสำคัญของพม่า เช่น งานประเพณี และเทศกาลประจำปีส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

๕. สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สิ่งก่อสร้าง เช่น วิหาร เจดีย์ หรือ ปูนูนียสถานอื่น ๆ ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา

๖. เป็นศูนย์รวมของจิตใจของพม่าและยึดพระพุทธศาสนาเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต เช่น ก่อนการเริ่มทำงาน ก็ต้องมีการสวดมนต์ไหว้พระ เพื่อเป็นสิริมงคล โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่

หน่วยงานภาครัฐที่ยึดถือจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ที่ต้องมีการสวดมนต์ไหว้พระทุกครั้งก่อนเริ่มงาน และหลังจากการเลิกงานในแต่ละวัน

นอกจากนั้นหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ยังมีอิทธิพลต่อชาวพุทธในสหภาพเมียนมา ในเรื่องเรื่องเศรษฐกิจ การค้าขาย เช่น การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การนำพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น

๔.๒.๒.๓ ปัจจัยด้านการเมือง

พระพุทธศาสนาในสหภาพเมียนมาอยู่ในฐานะศาสนาประจำชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ รัฐบาลพม่าได้ออกกฎหมายรับรองว่าเป็นศาสนาประจำชาติ และกฎหมายอื่น ๆ อีกมากเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในอดีตประเทศพม่า โดยการปกครองของรัฐบาลทหารพม่า หรือ SLORC [State Law and Order Restoration Council] ได้ถูกประณามว่าเป็นรัฐบาลเผด็จการ โดยการปกครองที่ใช้อำนาจเป็นใหญ่ได้ทำการกดขี่ประชาชนและพระสงฆ์อย่างไร้จิตสำนึกทางด้านมนุษยธรรม ในครั้งที่รัฐบาลทหารได้ยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๑ ที่ไม่ยอมรับการเลือกตั้งอย่างเป็นทางการ โดยครั้งนั้นพรรคของนาง อองซาน ซูจี เป็นผู้ชนะการเลือกตั้ง แต่ก็ถูกยึดอำนาจโดยรัฐบาลเผด็จการทหารของพม่า ปัจจุบันนี้ทางพระภิกษุสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยการต่อสู้อย่างสันติเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน โดยได้จัดตั้งสหภาพยุวสงฆ์แห่งพม่า (All Burma Young Monks' Union) ในเขตปลดปล่อย โดยมีพระภิกษุเคมะสาระดำรงตำแหน่งเป็นประธานของสหภาพยุวสงฆ์แห่งพม่า ในเขตปลดปล่อย ได้พิมพ์เอกสารและข้อเขียนเพื่อเรียกร้องสิทธิมนุษยชนกับรัฐบาลทหารพม่า ซึ่งสถานการณ์การเมืองดังกล่าว ทำให้เห็นว่าพระสงฆ์นอกจากจะนำศรัทธาทางจิตวิญญาณของชาวพุทธเพื่อไปสู่เป้าหมายคือนิพพาน แล้วยังเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้ชาวพุทธในพม่ามีความศรัทธาอย่างมั่นคง เพราะพระสงฆ์ยังมีบทบาทในการต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนอีกด้วย

๔.๒.๓ รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

จากการศึกษา พบว่า รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาได้ทำผ่านหลากหลายมิติ และหลากหลายกระบวนการ ดังมีรายละเอียดดังนี้

๔.๒.๓.๑ ผ่านวิถีปฏิบัติที่แสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ความศรัทธาที่แสดงออกด้วยสิ่งที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม สิ่งที่เกิดขึ้นได้ชัดเจน ได้แก่ ชาวพุทธในพม่ากับการแสดงความเคารพศรัทธาต่อปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนา เช่น เจดีย์ชเวดากองเมืองย่างกุ้ง เจดีย์ชเวสิกอง เมืองพุกาม เจดีย์ไจ้กัตโยหรือพระธาตุนิรขเวณ เมืองไจ้กัโกสะเทิม รัฐมอญ เจดีย์ชเวมอดอหรือพระธาตุมุเตา เมืองหงสาวดี ความศรัทธาจึงเป็นหนึ่งในกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงและรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในมิติของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม นอกจากนี้ ชาวพุทธพม่ายังเชื่อในหลักกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ชาวพม่าจึงเชื่อว่ากฎแห่งกรรมนั้นเป็นกฎของการให้โอกาสและความหวัง เพราะมนุษย์มีโอกาสในการแก้ไขสิ่งที่ทำไม่ดีด้วยการทำดีได้อยู่เสมอ การทำกรรมดีจึงเป็นหนทางที่จะทำให้ได้รับผลกรรมดีเป็นการตอบแทน

๔.๒.๓.๒ ผ่านบทบาทของผู้ปกครองและผู้ผู้นำ

พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างสูงสุด ทำให้เกิดการอุปถัมภ์ค้ำชู และเกื้อกูลสถาบันสงฆ์ชนชั้นผู้ปกครองและผู้ผู้นำ ของพม่าจึงมีอิทธิพล และมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพระพุทธศาสนา ให้ประดิษฐานอย่างมั่นคงในพม่า อย่างไรก็ตาม ศาสนากับการเมืองก็อาศัยซึ่งกันและกันและพึ่งพิงกัน ต่างฝ่ายต่างต้องการการสนับสนุน เพื่อรักษาสถานความมั่นคงของตน และมีนัยสำคัญมาถึงยุคปัจจุบันที่ผู้นำกับบทบาททางพระพุทธศาสนานั้นต้องดำเนินควบคู่กันไป

๔.๒.๓.๓ ผ่านกระบวนการกล่อมเกลางานสังคม

ชาวพุทธพม่า ได้รับการกล่อมเกลามาจากพระพุทธศาสนา รับประทานวิถีสืบทอดที่ทำให้คน พม่ามีความอ่อนน้อมถ่อมตน ความกตัญญูความอดทนกล้าหาญ ต่อความทุกข์ยากยอมรับความเป็นจริง และพยายามปรับปรุงตนเองแก้ไขในสิ่งที่ผิดเพื่อรับผลกรรมที่ดี ความกล่อมเกลางานสังคมด้วยพุทธศาสนา นั้นยังเกิดจากการสานสัมพันธ์ระหว่างสังคมและพุทธศาสนา เนื่องมาจากประเพณีวัฒนธรรม เช่น งานทอดกฐิน งานผ้าป่า งานการกุศลที่วัด กิจกรรมต่างๆ ที่ชาวพม่าทำในวัด ก็ส่งต่อรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้พระพุทธศาสนาในพม่ามีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงจนทุกวันนี้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมานั้น พระพุทธศาสนามีความเป็นอัตลักษณ์สูงทั้งในเชิงสัญลักษณ์และเชิงปฏิบัติ และเมื่อกล่าวถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแล้ว จะพบว่า“พระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง” ระหว่างสองบริบทนั้น กล่าวคือ บริบททางสังคมที่ว่าด้วยรัฐ การเมืองการปกครอง องค์การทางพระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม กระบวนการเสริมสร้างทางศาสนาและวัฒนธรรม และ บริบททางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นวัฒนธรรม ในมิติของรูปธรรมและนามธรรมเพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนา ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาที่เป็นมาในอดีต เป็นอยู่ในปัจจุบัน และจะเป็นไปในอนาคตนั้น มีองค์ประกอบใหญ่ ๒ ข้อ

คือ ๑) องค์ประกอบด้านสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่อง ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, รัฐ/การเมือง การปกครอง, การบริหารจัดการพระพุทธศาสนา, ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม, กระบวนการเสริมสร้างทางศาสนาและวัฒนธรรม รวมไปถึงวิถีชีวิตแบบพุทธ และ ๒) องค์ประกอบด้านวัฒนธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม และ วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คอยหนุนส่ง และเกาะกุมขับเคลื่อน ให้พระพุทธศาสนา ดำเนินมายืนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งในที่สุด องค์ประกอบเหล่านี้ได้กลายเป็นจุดที่แข็งแกร่งของพระพุทธศาสนา ของประเทศนี้ที่สามารถดำรงอยู่ได้ในทุกสถานการณ์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ในด้านการปฏิบัติและการศึกษา จะเป็นทิศทางและแนวโน้มที่สำคัญต่อไป เนื่องจากมีชาวพุทธทั้งในและต่างประเทศ ให้ความสำคัญและสนใจปฏิบัติตามแนวสำนักปฏิบัติ ที่นำโดยพระสงฆ์และคฤหัสถ์ อีกทั้งมีด้านการศึกษาที่คอยส่งเสริมสนับสนุนอย่างสำคัญ ดังจะเห็นได้จากการที่บิดามารดา ยังสนับสนุนให้กุลบุตร-กุลธิดาได้บวชเป็นสามเณร และแม่ชีเพื่อศึกษา ปฏิบัติอย่างเข้มข้นและจริงจัง

๔.๒.๓.๔ ผ่านการปลูกฝังให้พระพุทธศาสนาอยู่ในวิถีการดำรงชีวิต

ดังเสียงสะท้อนว่า “พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อชาวพม่ามากๆ มันเกี่ยวโยงตั้งแต่เกิดจนตาย อย่างการรดน้ำต้นโพธิ์ก็มีการทำทุกวันสำคัญ แม้แต่การทำสะอาดเคราะห์ต่อชะตา การทำขาระล้างก็ไปทำขาระกับพระพุทธรูป ถ้ามองอีกมุมหนึ่งก็จะเอาศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และชาวพม่าก็ยังคงคิดว่าพระพุทธเจ้ายังมีความเกี่ยวเนื่องเกี่ยวโยงกับชีวิตเขาอยู่ไม่ได้สูญหายไปจากชีวิตเค้าเลย”^{๑๒๔}

๔.๒.๓.๕ ผ่านระบบการเมืองการปกครองที่ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของวิถีชุมชน

มีเสียงสะท้อนว่า “การเมืองก็มีส่วนนะครับเพราะว่า อย่างหน่วยงานรัฐเป็นผู้บังคับบัญชา เป็นเจ้านาย ทำให้ความห่างมันมากขึ้น ช่องว่างความห่างมันก็จะมากขึ้นระหว่างรัฐบาลกับประชาชน พอช่องว่างมันเกิดขึ้น ทางด้านประชาชนก็จะเดินทางเข้าหาศาสนา โดยหาที่พึ่งทางจิตใจ อาทิเช่น พระหรือพระพุทธรูปหรือเจดีย์ต่างๆ วัดวาอารามจึงกลายเป็นศูนย์กลางในการพบปะพูดคุย วัดเหมือนกับเซ็นเตอร์ หน่วยงานของทางภาครัฐก็จะอยู่ในหมวดของเจ้านาย พอประชาชนเข้าวัด”^{๑๒๕}

๔.๒.๓.๖ ผ่านการสร้างค่านิยมในเรื่องการทำบุญแบบสะสมไม่มีประมาณ

^{๑๒๔} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธนฺตญาณ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธนฺตญาณ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

ทั้งนี้การทำบุญนับว่าเป็นวิถีปฏิบัติที่สำคัญที่ชาวพุทธในประเทศเมียนมาให้ความสนใจอย่างยิ่ง ดังเสียงสะท้อนว่า “การที่เขามาถวายทาน บางคนถวายทานเป็นครั้งที่ห้าร้อย เป็นเจ้าภาพภัตตาหารครั้งที่ห้าร้อย เป็นการสะสมทีละน้อย แต่ก็เหมือนน้ำที่หยดลงโอ่งมากขึ้นเรื่อยๆ ทานที่วัดต่างๆ เป็นการมาถวายตลอดเรื่องทุกวันทุกเดือนก็จะมีการจัดทอดในการสละในการถวายภัตตาหารพระ”^{๑๒๖}

๔.๒.๓.๖ ผ่านการสืบทอดผ่านวิถีประเพณีวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตประจำวัน

เสียงจากปราชญ์ชาวบ้านซึ่งได้ผ่านชีวิตที่เติบโตจากประเทศเมียนมาและอพยพมาอยู่แนวตะเข็บชายแดนไทย ท่านได้สะท้อนวิถีประเพณีของชาวพุทธที่สืบทอดมาอย่างเนิ่นนาน ดังนี้ ผู้สัมภาษณ์ได้ลงพื้นที่ในการ Focus Group Discussion ที่สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่เติบโตจากประเทศเมียนมาและอพยพมาอยู่แนวตะเข็บชายแดนไทย

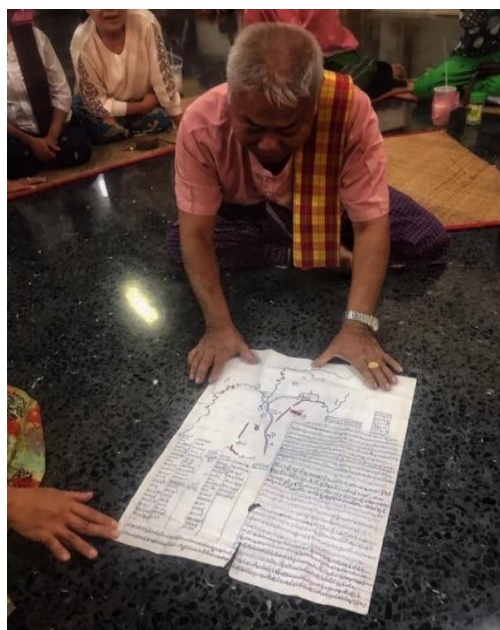

แผนภาพที่ ๔.๒๓ แสดงภาพสัมภาษณ์คุณตา ลูกไก่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

โดยได้สัมภาษณ์ผู้ที่มีอายุมากที่สุดภายในหมู่บ้าน คือ “คุณตา ลูกไก่” เกิดที่ฝั่งพม่า ใช้ชีวิตที่ฝั่งพม่า ๑๓ ปี แล้วค่อยย้ายมาเมืองไทย เล่าเรื่องการสืบทอดพระพุทธศาสนาผ่านเรื่องเล่าที่เคยได้ยินตั้งแต่ตอนเด็กๆ ในสมัยพระพุทธเจ้า ที่มีฤาษีมาเผยแพร่ มารักษาผู้ป่วย และพระพุทธเจ้าก็เคยเสด็จมาถึง เมืองสะเทิง ซึ่งเป็นเมืองมอญ ท่านมาอยู่ ๗ วัน คนมอญศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก คุณตาเคยบวชเณรกับพระกะเหรี่ยง แต่อยู่ไม่ได้เพราะถูกรังแก เพราะเป็นมอญคนเดียวในวัด แล้วจึงย้ายมาอยู่วัดกับหลวงปู่อดตมะ ประเพณีของมอญเริ่มจากประเพณีสงกรานต์ ลูกหลานที่ไปทำงานที่อื่นต้องกลับมาที่บ้าน เพื่ออาบน้ำให้พ่อแม่ มาขอขมาพ่อแม่ มารับสมานศีล ๘ ทุกคนจะมาสะเดาะเคราะห์

^{๑๒๖} สัมภาษณ์, พระมหาดวงเด่น วิฑูยาโณ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

โดยการก่อเจดีย์ทราย และมีการสรงน้ำพระ ประเพณี เดือน ๖ วิสาขะ รดน้ำต้นไม้ ทำโรงทาน เพื่อ
 มหานิพพาน เดือน ๗ ประเพณีไหว้ครูบาอาจารย์ เดือน ๙ ทำบุญเพื่อสะสมเสบียงบุญสู่ภพหน้า เดือน
 ๑๑ ออกพรรษา เดือน ๑๒ กฐิน เดือน ๑ พระเตรียมตัวสอบนักธรรมบาลี โยมจะต้องมามีส่วนร่วมส่ง
 อาหาร เป็นโยมอุปฐาก เดือน ๒ ข้ามมฤตยาสา มีการสอนประวัติเรื่องเล่าข้ามมฤตยาสาในสมัย
 พระพุทธเจ้าเพื่อสืบสานความศรัทธา เดือน ๓ เวียนเทียนมาชะบูชา สวดมนต์ไหว้พระ ไม่มี
 มหกรรม”^{๑๒๗}

แผนภาพที่ ๔.๒๔ แสดงภาพคุณตาลูกไก่ อธิบายแผนที่ในการเดินทางมาจากเมียนมา

เมื่อทางผู้สัมภาษณ์สัมภาษณ์ **นางไต้** ในเรื่องความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร
 กล่าวว่า ตอนเป็นเด็กอยู่ฝั่งพม่า ตื่นมาเห็นแม่ตักบาตรทุกวัน ตอนเย็น พ่อแม่ก็สวดมนต์ไหว้พระ สิ่ง
 ยึดเป็นหลักปฏิบัติคือ นั่งสมาธิ ทำจิตใจให้สงบ มุ่งหวัง “พระนิพพาน” และให้ชีวิตในปัจจุบันพบแต่
 ความสุข^{๑๒๘} เมื่อทางผู้สัมภาษณ์สัมภาษณ์ **คุณมะนิลงว** ก็เล่าว่า ตนตื่นเข้ามาหุงข้าวใส่บาตรพระทุก
 วัน มีการถวายข้าวพระพุทธ อธิษฐาน ในการทำความดีทุกครั้งขอเข้าถึงซึ่งพระนิพพานในกาลต่อไป
 เพราะเชื่อว่าพระพุทธเจ้ายังอยู่กับเรา (ยังไม่ตาย) ถ้าท่านฉันอัมเราก็จะอัมไปด้วย^{๑๒๙} ในขณะที่ **คุณ
 กนกพรรณ** ก็กล่าวว่า การมาทำบุญที่วัด หวังเกิดในยุคพระศรีอริยเมตไตรย และหวังนิพพาน ตอน
 เป็นเด็กเคยไปเรียนธรรมะในวัด เช่น เรียนบาลี มีข้อเสนอว่า ควรไปสร้างโรงพยาบาลและสร้าง
 โรงเรียนในวัด^{๑๓๐} เมื่อทางผู้สัมภาษณ์สัมภาษณ์ **คุณภะภักกัน** ก่อนนอนคุณยายจะสอนให้เราสวด

^{๑๒๗} สัมภาษณ์, คุณตาลูกไก่, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์, นางไต้, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์, นางมะนิลงว, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์, นางกนกพรรณ, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

มนต์ให้พระ เล่านิทานชาดกให้ฟัง^{๑๓๑} เมื่อทางผู้สัมภาษณ์สัมภาษณ์ **คุณจินตนา** จะมีหิ้งพระที่บ้าน จะตักบาตรพระทุกวันไม่ได้ขาด เพราะบรรพบุรุษเราทำมาก่อน พ่อแม่จะสอนธรรมะให้เราใจเย็น ไม่โลภ เพราะถ้าโลภใจจะไม่สงบ ชอบนั่งสมาธิ เพราะใจสงบ โดยมุ่งหวังถึงพระนิพพาน^{๑๓๒} เมื่อทางผู้สัมภาษณ์สัมภาษณ์ **คุณมะตั้น** ในช่วงเข้าพรรษา โรงเรียนจะหยุดวันพระ ทุกวันนี้ได้ไปเรียนในเมือง จะทำให้เด็กห่างวัด ห่างพระ สมัยนี้วัดไม่ได้เป็นจุดศูนย์รวมเหมือนแต่ก่อน มีข้อเสนอคือ ควรให้มีพระไปสอนที่โรงเรียน ๑ ครั้งต่อสัปดาห์ (ประยุกต์พุทธเพื่อคงศรัทธา)^{๑๓๓} เมื่อทางผู้สัมภาษณ์สัมภาษณ์ **คุณสม** ฝึกการรักษาстил ปลุกฝังстил ๕ กับทุกคน คนรุ่นเก่า สืบทอดโดยการเล่านิทาน สวดมนต์^{๑๓๔}

แผนภาพที่ ๔.๒๓ แสดงภาพสัมภาษณ์ชาวเมียนมา อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

คุณสุจี การปลุกฝังเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หุงข้าวเตรียมตัวใส่บาตร ,ถวายข้าวพระพุทธ, ทุกวันพระต้องสมาทาศิล การถวายข้าวพระพุทธเพื่อให้รู้สึกว่าการบูชาพระพุทธรูปเจ้ายังอยู่กับเรา ทั้งตอนเช้า เที่ยง และตอนค่ำ และมีการ เปลี่ยนน้ำทุกวัน มีความเชื่อว่า ถ้าเราอ้อมพระก็ต้องอ้อมด้วย ถ้าไม่สวดมนต์ จะรู้สึกว่าจะสบายใจ เหมือนขาดอะไรไป สืบเนื่องจากการทำจนเป็นความเคยชินเหมือนเป็นวิถีที่บรรพบุรุษเคยทำมา การทำบุญยังหวังได้ดีในชาติหน้า,พระศรีอาริยมตตรัย^{๑๓๕} เมื่อทางผู้

^{๑๓๑} สัมภาษณ์, นางภะภักกัน, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์, นางจินตนา, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์, นางมะตั้น, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์, นางสม, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์, นางสุจี, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์สัมภาษณ์ คุณสน ใช้เทศกาลประเพณี เช่นสงกรานต์ ผู้ใหญ่รักษาศีล ลูกหลานเอาอาหารมาให้ ทุกคนสมาทานศีล เย็นๆ อาบน้ำผู้ใหญ่ (ประเพณีมีผลต่อศรัทธา)^{๑๓๖}

แผนภาพที่ ๔.๒๔ แสดงภาพสัมภาษณ์ชาวเมียนมา อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

พระมหาเมธัส ธมมจารี นับถือพุทธศาสนาตามพ่อแม่ ตอนเป็นเด็กกลัวการเข้าวัด เพราะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ตอนเรียนหนังสือได้เข้ามาฟังโอวาทจากหลวงปู่ดตมะปิละ ๒ ครั้ง แล้วจึงได้บวชเณรเพื่อเรียนบาลี ได้ ปธ.๓ จึงได้ไปบวชพระที่สมุทรปราการ สมัยเป็นเณร เห็นหลวงปู่ช่วยคนได้เยอะ เพราะหลวงปู่เป็นผู้ให้ เช่น ให้ที่อยู่อาศัย ให้ที่ทำกิน ให้ลูกประจำเพื่อให้ญาติโยมนำไปฝึกปฏิบัติธรรม สมาธิ ภาวนาที่บ้าน หลวงปู่เน้นสอนเรื่องศีล ๕ ห้ามขายเหล้าในหมู่บ้าน **วิถีพุทธของชาวมอญจะสืบทอดผ่านประเพณีวัฒนธรรมซึ่งมาทำที่วัด** เช่น ประเพณี อาบน้ำ สรงน้ำ^{๑๓๗}

^{๑๓๖} สัมภาษณ์, นางสน, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์, พระมหาเมธัส ธมมจารี, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

สนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อตรวจสอบโมเดลองค์ความรู้

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลองค์ความรู้ โดยใช้กระบวนการจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยกับชาวพม่าเชื้อสายมอญ ที่เคยดำรงชีวิตอยู่ในประเทศพม่า แต่ปัจจุบันย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ซึ่งประชากรกลุ่มนี้ ก็ยังคงมีความคิดความเชื่อในการสืบสานศรัทธาที่มั่นคง มีการรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี ในรูปแบบเดิมที่เคยใช้ชีวิตอยู่ในฝั่งประเทศพม่า โดยในการสนทนากลุ่มดังกล่าว ผู้วิจัยได้ค้นข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับโมเดล รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์ที่ได้จากการเก็บข้อมูล ให้ทุกคนได้ร่วมแลกเปลี่ยนและวิพากษ์วิจารณ์ร่วมกัน ดังมีข้อสรุปดังนี้

สนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อตรวจสอบโมเดลความรู้

รูปแบบการสืบสานศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาร์ อย่างแรกชาวเมียนมาร์จะมีเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายที่สูงสุดคือพระนิพพาน เมื่อมีจุดมุ่งหมายที่สูงสุดตั้งไว้ในใจแล้วก็จะมีการสืบสานจากรุ่นสู่รุ่น จากปู่ย่าตายายมาถึงพ่อแม่ลูกหลานให้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและในด้านพระพุทธศาสนาก็มีความเข้มแข็งโดยเป็นระบบของหมู่สงฆ์ที่มีการนำสวดมนต์ไหว้พระให้ศีลให้พรให้ธรรมะ แก่ญาติโยม พระสงฆ์จะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ไม่ว่าทั้งทางด้านการศึกษาเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งการปฏิบัติสวดมนต์ทรงจำพระไตรปิฎกทั้งหมด และเมื่อญาติโยมมีแนวทางแห่งการศึกษาเล่าเรียนและทรงจำพระไตรปิฎก ก็จะเดินตามแนวพระพุทธศาสนา ไปสู่จุดมุ่งหมายและคอยทำนุบำรุงศาสนสถานต่างๆ ที่ตนเองบรรพบุรุษเคยสร้างมาไม่ให้เศร้าหมอง และไม่ให้เกิดความสุตโรรมเมื่อในฝ่ายบริษัทอันมีอุบาสกอุบาสิกา มีความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาและเชื่อมั่นก็ยอมทำนุบำรุงศาสนสถานและมั่นคงยื้อก่อกุลพระภิกษุสามเณร ทำให้พระภิกษุ สามเณรอยู่ในพระพุทธศาสนาได้แบบไม่ขัดสนมีกำลังกายกำลังใจในการสวดมนต์ไหว้พระประพฤติปฏิบัติกรรมฐาน เพื่อให้เป็นแนวทางในการให้ญาติโยมไปสู่มรรคผลนิพพาน

นอกจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำสงฆ์ ผู้นำชุมชนฝ่ายอุบาสก ผู้นำชุมชนฝ่ายอุบาสิกา พระภิกษุสามเณรในสหภาพเมียนมา และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา แล้ว พบว่ายังมีสาเหตุปัจจัยแห่งการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา ในรูปแบบอื่นๆ ดังนี้

ทูลทางสังคมที่มีการรักษาสืบทอดอย่างเหนียวแน่นมาจากบรรพบุรุษ รุ่นสู่รุ่น

“ทูลทางสังคมเดิมที่มีอยู่แล้ว ก็คือผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำทางการเมือง พวกเจตีย์พวกอะไรเช่นนี้ มันจะเป็นตัวกระตุ้น เป็นแรงจูงใจที่ทุกคนทำให้คนมีศรัทธา เห็นภูมิปัญญาเช่นนี้จึงทำให้ศรัทธาเกิดมาก ของปู่ย่าตายายที่สืบสานกันมารุ่นต่อรุ่น ทำให้เด็กรุ่นใหม่ใหม่อย่างมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา”^{๑๓๘}

การปฏิบัติ ปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา ที่มีความเข้มข้นและเอาจริง เอาจัง

“เรื่องปฏิบัติ ปฏิบัติ ปฏิบัติเค้าก็เอาเอาจริงเอาจังในเรื่องการศึกษาเล่าเรียนไม่ทิ้งเลย ว่าเค้าท่องปาติโมกข์ได้ทรงจำพระไตรปิฎกได้ ก็มีพระหลายรูปด้วยกันที่ยังจำได้ ในขณะที่ปฏิบัติเค้าไม่ทิ้งเลย ขณะที่ปฏิบัติ ถ้าทำเต็มความกำลังความสามารถ ความสำคัญในทุกที่ทุกทางในเรื่องการปฏิบัติให้ความสำคัญทั้งพองยุบ ของท่านสยาดในแต่ละท่านก็ให้ความสำคัญ เค้าตั้งใจปฏิบัติ สายประหยัด คั่นถุระก็ทำเต็มกำลัง สายวิปัสสนาธุระก็ทำเต็มกำลัง มันก็เลยทำให้โยมศรัทธา”^{๑๓๙}

“ในส่วนสำนักปฏิบัติ เขาถือว่าเค้าใส่ใจในการปฏิบัติอย่างมาก ยังมีวัตรปฏิบัติ ในเชิงมหาสติปัฏฐาน อย่างเอาจริงเอาจัง ดูเหมือนญาติโยมเขาก็ให้ความสำคัญในด้านปฏิบัติ ค่อนข้างจะมากสังเกตจากการเข้าวัดปฏิบัติ”^{๑๔๐}

พระภิกษุสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน สังคมและเป็นสะพานบุญ ส่งต่อให้กับผู้ยากไร้

“ในสายของโลกสมัยใหม่ของพระ ท่าน เองก็รู้ร้อนรู้หนาว กับสังคม บริการช่วยชาวบ้าน งานสาธารณะประโยชน์ต่างๆ มันก็เป็นเรื่องดี ชาวบ้านเห็นว่าพระไม่ทอดทิ้งสังคม คือปัจจัยหลักที่ทำให้ชาวพม่ามีศรัทธา”^{๑๔๑}

“หลวงพ่พระทันตะ จะมีการแจกของเป็นงานสาธารณะประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นบ้านพักคนชรา อาหารบิณฑบาตมาในช่วงเช้าก็ไปเป็นสามส่วน แบ่งให้คนแก่ ให้เด็ก ให้คนยากไร้ต่างๆ เป็นต้น บิณฑบาตของท่านตั้งแต่เช้าจนถึง โมงสิบครึ่ง มีอาหารที่เยอะมากเป็นหกร้อยลื้อ นำไปบริจาคต่อเอาไปเผื่อแผ่คนที่ยากไร้ เป็นหนึ่งกิจกรรมที่ทำให้ชุมชนคิดว่าวัดเป็นสะพานเป็นผู้ให้กับท่านที่เดือดร้อนต่อ”^{๑๔๒}

^{๑๓๘} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

ความเป็นเอกภาพของคณะสงฆ์ในประเทศ

“พม่ามีสี่เดียวกันทั้งประเทศ อย่างเรื่องจีวรของพม่าก็มีสี่เดียวความเป็นเอกภาพ เองของพระสงฆ์ก็แน่วแน่ ประเทศเขาก็มีสายนั้นสายนี้ หลากหลายนิกายนะ สุดท้ายเขาก็จับมือกันดี นิกายธรรมยุตของพม่าก็ตั้งใจปฏิบัติจริงๆ ศึกษาจริงๆ”^{๑๔๓}

การปลูกฝังความเชื่อเรื่องการนิมนต์พระมาเทศน์ให้ผู้คนได้รับฟังนับว่าเป็นกุศลอันใหญ่ยิ่ง

“การที่เห็นพระมาเทศน์ทางพม่าถือว่าได้บุญมากก็จะมีพระที่ตั้งดั่งประมาณห้ารูปก็จะมาเทศน์คนขึ้นดื่อกี้เป็นหลักร้อยหลักพันบางที่เป็นหมื่นคน เพราะคนที่ได้ฟังธรรมะจากพระที่มาเทศน์ทั้งหลายก็จะเปลี่ยนทัศนคติทำให้มองมุมดีขึ้น คิดดีพูดดีทำดี เป็นการที่เราได้บุญที่ให้แสงสว่างให้กับคนที่มานั่งฟัง เราเป็นคนจัดการในเรื่องหาพระหาคนต่าง ๆ มาเทศน์”^{๑๔๔}

“การจัดสถานที่ที่เอื้ออำนวยให้คนได้มาฟังธรรมก็ได้บุญเพิ่มขึ้น คนที่มานั่งฟังพระเทศน์ก็ฟังด้วยใจศรัทธาจริงๆ ไม่ใช่มาแบบเป็นประเพณีนั่งกันเป็นกลุ่มแล้วก็คุยกันแต่ที่นั่นฟังเผื่อจะจับใจความธรรมะพระท่านก็จะเทศน์เสร็จท่านก็จะสอน แล้วเธอก็ถาม คนที่มาฟังก็จะทำตามคำสอนของพระท่าน เรื่องของความดีความชั่ว คนต่างๆที่นิมนต์พระมาเทศน์ก็คิดว่าเราสร้างวัด ก็ยังได้บุญไม่เท่ากับการนิมนต์พระมาเทศน์”^{๑๔๕}

อิทธิพลของกระแสวัตถุนิยม บริโภคนิยม ยังเข้าไปน้อย ทำให้คนในประเทศใส่ใจกับวิถีความศรัทธาในทางพุทธศาสนามากกว่า การไปซื้อของตามห้างสรรพสินค้า

“สภาพบริบททางการเมืองเศรษฐกิจ สังคมประเทศที่สื่อบะไรต่าง ๆ เทคโนโลยีต่างๆ วัตถุนิยมต่างๆ ยังไม่เข้าไปกินพื้นที่มากนัก เหมือนบ้านเราสมัยก่อน วัตถุนิยม บริโภคนิยม สื่อบะไรมันเข้าไปถึงก็เริ่มทำลาย เพราะมีสิ่งเบี่ยงเบนความสนใจของมนุษย์ พวกห้างสรรพสินค้าพวกความเจริญต่างๆ ที่พม่ายังไม่ค่อยมีตัวเบี่ยงเบนมากนัก ทำให้ชาวบ้านให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนา”^{๑๔๖}

จำนวนพระภิกษุสามเณรที่เยอะและสามารถจดจำพระไตรปิฎกได้

^{๑๔๓} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์, นายกาบาเอ,ย่างกุ้ง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์, นายกาบาเอ,ย่างกุ้ง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

“จำนวนของพระณร ที่เยอะมากสำนักการศึกษาก็เยอะมากและสำนักปฏิบัติก็ยังมีเยอะมาก เป็นที่รู้จักกันว่าพระประมาเป็นผู้ทรงจำพระไตรปิฎกได้อย่างเรียกว่าเป็นแบรนต์หรือว่าเป็นยี่ห้อที่ว่าทุกคนเห็นว่าคนพม่าพระพม่าสามารถท่องจำพระไตรปิฎกได้”^{๑๔๗}

“อัตตลักษณ์ที่ทรงจำพระไตรปิฎกได้ สร้างความน่าเชื่อถือมากในตัวของท่านสงฆ์ ทำให้เห็นความสำคัญและเอาจริงเอามากในการท่องจำ และสำนักปฏิบัติก็ค่อนข้างจะมีมาก จะมีเป็นหลายแห่งหลายหนหันไปทางไหนก็จะเห็นสำนักปฏิบัติ”^{๑๔๘}

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการสกัดองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาซึ่งสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบการสืบสานศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา มีวิธีการปฏิบัติและมีปัจจัยที่เกื้อหนุนบ่งชี้ใน ๖ องค์ประกอบดังนี้

องค์ประกอบ	ปัจจัยเกื้อหนุนบ่งชี้
๑) รากฐานทางประวัติศาสตร์	ความต่อเนื่องยาวนานมากกว่าสองพันปี ตั้งแต่ยุคก่อนจะมีการสถาปนาตนเองว่าเป็นชาวพม่า (ชาวพยู-อาณาจักรศรีเกษตร) จากจารึก พงศาวดาร และเอกสารอื่นๆ ที่ระบุถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนา ในประเทศนี้
๒) ระเบียบการปกครองในอดีต และระบอบการเมือง	๑) การปกครองในอดีต อาศัยพระมหากษัตริย์ในการผลักดันหรือกำหนดทิศทางของพระพุทธศาสนาว่าจะไปในทิศทางใด เช่น ใน ยุคพุกาม พระเจ้าอโนรธาฯมั่งซื้อ ที่ทรงสามารถกำหนดให้พระพุทธศาสนาแบบเดิม ที่มีการถือปฏิบัติผิดเพี้ยน ปนเปื้อนด้วยความเชื่อ อื่นๆ มาเป็นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทบริสุทธิ์ และโดยอาศัย พระสงฆ์คือพระชินอรหันต์เป็นกำลังสำคัญ หรือการที่กษัตริย์แต่ละ พระองค์ในแต่ละยุคสมัยที่ล้วนทรงเป็นพุทธมามกะ ได้ทรงเป็น ต้นแบบของการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การสร้างวัด สร้างพระ เจดีย์ สร้างระฆัง ฯลฯ ๒) การปกครองใน

^{๑๔๗} สัมภาษณ์, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

	ปัจจุบันผู้นำการปกครองได้ถือเอา พระพุทธศาสนาเป็นภาระธรรมาภิบาลของสังคมชั้นสูงยังคงอยู่ในการกำกับดูแลของรัฐ ในขณะเดียวกัน พระสงฆ์บางกลุ่มอาจเคลื่อนไหวและท้าทาย ต่อระบอบการเมือง การปกครองของรัฐบ้าง มีความเป็น “พุทธนิยม” สูง จึงอาจมีกรณีศึกษาในเหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านมา เป็นระยะๆ เช่น การประท้วงรัฐบาล การต่อต้านผู้นำบิณฑบาตศาสนาอื่น ดังนั้น ระบอบการปกครอง หรือ การเมืองการปกครอง จึงเป็นเงื่อนไขปัจจัยบ่งชี้และกำหนดทิศทางของความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคว่า จะให้เป็นไปในทิศทางใด บางยุคสมัย ศรัทธาอาจดูอ่อนแอ บางยุคสมัยศรัทธาอาจเข้มแข็งมั่นคง และยังคงมีส่วนกำหนด รูปแบบทิศทางต่อการศรัทธาพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต
๓) การบริหารจัดการด้านพระพุทธศาสนา	การบริหารจัดการพระพุทธศาสนาที่อยู่ในเกณฑ์มีมาตรฐานสูง อาจสรุปได้ว่า มีการบริหารจัดการทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศึกษา ๓) ด้านการปฏิบัติ ด้านการปกครอง ซึ่งเป็นองค์กรที่ดูแลภาพรวมของคณะสงฆ์ทั้งหมดนั้น จัดอยู่ในฝ่ายนโยบาย การส่งเสริมสนับสนุน และประสานงานระหว่างภาครัฐกับภาคพระศาสนา การดูแลความเรียบร้อยของคณะสงฆ์ การจัดให้มีศูนย์กลางการบริหาร (มหาปาสาณคูหา ณ เมืองย่างกุ้ง) ด้านการจัดการศึกษา มีทั้งการ จัดการศึกษาแบบดั้งเดิมหรือการจัดการศึกษาในรูปของมหาวิทยาลัย ต่างบ่งชี้ถึงความศรัทธามั่นคงและก้าวหน้า มีวัดจำนวนมากที่จัดการศึกษา มีพระสงฆ์-สามเณร รวมถึงแม่ชีจำนวนมากที่ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเมืองสำคัญ เช่น มันทะเลย์ และย่างกุ้ง สุดท้าย คือ ด้านการปฏิบัติมีสำนักปฏิบัติกรรมฐานที่กลายเป็นต้นแบบให้กับสำนักปฏิบัติกรรมฐานทั่วโลก โดยเฉพาะสำนักปฏิบัติกรรมฐานสายมหาสีสยาตอ และสำนักปฏิบัติกรรมฐานสายเลตสีสยาตอ โดยมีอาจารย์โกเอ็นก้า เป็นกำลังขับเคลื่อนอย่างสำคัญเกิด “ขบวนการวิปัสสนาธุระ” ขึ้น สัดส่วนของประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนาด้วยการลงมือปฏิบัติ นั้นมีจำนวนมากซึ่งจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึง “พลังศรัทธา”

	และยังทำให้เห็นทิศทางของพระพุทธศาสนาในอนาคตว่า จะยังมีความเข้มแข็ง และมีจุดเด่นในด้านการศึกษาและปฏิบัติต่อไป
๔) การประสานพลังทางสังคมและวัฒนธรรมโดยมีพระรัตนตรัยเป็นศูนย์กลาง	การเกิดความเป็นสังคมแบบพุทธ หรือกลายเป็นวัฒนธรรมแบบพุทธ คือ การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ทั้งเป็นชุมชนแห่งสงฆ์ และชุมชนของ ชาวบ้าน โดยมีพระรัตนตรัยเป็นศูนย์กลางของการยึดถือ พระพุทธรัตนะ อยู่ในรูปของพระพุทธรูป พระเจดีย์ พระธรรมรัตนะ พระธรรมรัตนะ อยู่ในรูปของพระธรรมคำสอน ที่เผยแพร่ โดยสำนักปฏิบัติกรรมฐาน พระสังฆรัตนะ ซึ่งหมายถึงองค์กรสงฆ์ และพระสงฆ์ที่เป็น ผู้ทำหน้าที่ทั้งในระดับปกครอง การบริหารการศึกษา การเผยแพร่ การสังคมสงเคราะห์ ดังนั้น การประสานพลังทางสังคมและวัฒนธรรมจึงจัดได้ว่า เป็นปัจจัยเงื่อนไขในการทำให้เกิดวิถีการสืบสานแห่งศรัทธาที่มั่นคงและยั่งยืนของพระพุทธศาสนาในสหภาพเมียนมา
๕) กระบวนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม	กระบวนการทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ ทางศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ ๑) ความศรัทธา ซึ่งความศรัทธานั้น ได้กลายมาเป็นมิติสำคัญ ๒ มิติ ได้แก่ หนึ่ง มิติของรูปธรรม ทำให้เกิดถาวรวัตถุ ศาสนวัตถุ ที่เป็นสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนาจำนวนมาก ได้แก่ พระพุทธรูป เจดีย์ ระฆัง สอง มิติของนามธรรม ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากวิถีปฏิบัติตามบุญ กิริยาวัตถุสาม ได้แก่ ทาน ศีล และภาวนา ๒) ผู้ปกครองและผู้นำ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการทำให้พระพุทธศาสนา มีความเข้มแข็งหรืออ่อนแอได้ ๓) การกล่อมเกลாதงสังคม ซึ่งเกิดมาจากการปลูกฝังสืบทอดแนวคิด ความเชื่อ ทศนคติ ตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะผ่านการเกื้อกูลมา ตั้งแต่สถาบันครอบครัว ชุมชนและวัด กลายเป็นสังคมแบบ ศรัทธาที่คงมั่นในวิถีพุทธ ขึ้นมาในที่สุด
๖) วิถีวิถีการปฏิบัติและดำรงชีวิตแบบพุทธ	๑) พระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ในวงรอบของชีวิตของชาวพม่า แต่ ละคนก็นับถือพระพุทธศาสนา นับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต หรือ ช่วงอายุที่สำคัญ เช่น วัยเด็ก ไม่ว่าจะเป็นเด็กผู้ชายหรือผู้หญิง พ่อแม่ จะนำพาให้เข้าสู่ร่มผ้ากาสาวพัสตร์ หรือให้

	บวชเรียน นอกจากจะ ยึดถือและปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา แล้ว ยังถือผี หรือ “นัต” ไว้ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตด้วย ๒) พระพุทธศาสนาแบบพระสงฆ์ ส่วนวิถีชีวิตสงฆ์นั้น แม้จะแตกต่างกัน กับคฤหัสถ์ในด้านการยึดหลักพระธรรมวินัย แต่ในระดับการใช้ชีวิตประจำวัน พระสงฆ์จะเป็นอยู่อย่างใกล้ชิดและเป็นกันเอง กับ ประชาชนมาก สามารถพูดคุยกันได้ทุกสถานที่และทุกเรื่อง พระสงฆ์ในพม่าใช้ชีวิตอยู่อย่างสมถะเรียบง่าย ในขณะที่เดียวกันก็ ทำหน้าที่สงฆ์ อย่างเต็มที่ ทั้งศึกษาและปฏิบัติ หรือช่วยเหลือชาวบ้าน วิถีชีวิตสงฆ์ และวิถีชีวิตชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่เดินเคียงคู่กันมาอย่างเหนียวแน่น ซึ่งอาจเรียกว่า วิถีชีวิตทั้งสองรูปแบบนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญอีกประการ หนึ่งที่ดำรงรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคง ยั่งยืน เป็นวิถีของพระพุทธศาสนาในแบบที่เป็นที่พึงของประชาชน และจะยังคงดำเนินบทบาทเช่นนี้ต่อไป
--	---

บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์ พบว่า ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมานั้น พระพุทธศาสนามีความเป็นอัตลักษณ์สูงทั้งในเชิงสัญลักษณ์และเชิงปฏิบัติและเมื่อกล่าวถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแล้ว จะพบว่า “พระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง” ระหว่างสองบริบทนั้น กล่าวคือ บริบททางสังคม ที่ว่าด้วยรัฐการเมืองการปกครอง องค์การทางพระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม กระบวนการเสริมสร้างทางศาสนา และวัฒนธรรม และบริบททางวัฒนธรรมทั้งที่ เป็นวัฒนธรรมในมิติของรูปธรรมและนามธรรม

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธ ที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาที่เป็นมาในอดีต เป็นอยู่ในปัจจุบัน และจะ เป็นไปในอนาคตนั้น มีเหตุปัจจัยและองค์ประกอบใหญ่ ๒ ข้อ แต่ละข้อมีองค์ ประกอบย่อยลงไปอีก ดังนี้ ๑) องค์ประกอบด้านสังคม มีองค์ประกอบ ย่อย ๖ ข้อ ได้แก่ (๑) ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา (๒) รัฐ/การเมืองการปกครอง (๓) การบริหารจัดการพระพุทธศาสนา (๔) ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม (๕) กระบวนการเสริมสร้างทางศาสนาและวัฒนธรรม (๖) วิถีชีวิตแบบพุทธและ ๒) องค์ประกอบด้านวัฒนธรรม มีองค์ประกอบย่อย ๒ ข้อ ได้แก่ (๑) วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม (๒) วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม ซึ่งเป็นฟันเฟือง ที่คอยหนุนส่งและเกาเกอขับเคลื่อน ให้พระพุทธศาสนาดำเนินยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในที่สุดองค์ประกอบเหล่านี้ได้กลายเป็นจุด ที่

แข็งแกร่งของพระพุทธศาสนาของประเทศไทย ที่สามารถดำรงอยู่ได้ในทุกสถานการณ์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาในด้านการปฏิบัติ และการศึกษาคือเป็นทิศทางและแนวโน้มที่สำคัญต่อไป เนื่องจากมีชาวพุทธทั้งในและต่างประเทศให้ความสำคัญและสนใจปฏิบัติ ตามแนวสำนักปฏิบัติที่นำโดยพระสงฆ์ และคฤหัสถ์ อีกทั้งมีด้านการศึกษาคือคอยส่งเสริม สนับสนุนอย่างสำคัญ ดังจะเห็นได้จากการที่บิดามารดา ยังสนับสนุนให้กุลบุตร-กุลธิดาได้บวชเป็นสามเณร และแม่ชีเพื่อศึกษา ปฏิบัติอย่างเข้มข้นและจริงจัง

รูปแบบสืบสานศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธสหภาพเมียนมาเป้าหมายสูงสุดแห่งศรัทธาคือนิพพาน
มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แสดงแผนภาพ “รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา”

ในพระพุทธศาสนา นิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ไม่มีเป้าหมายอะไรที่ยิ่งไปกว่านี้เป็นที่สุดเป็นที่สรุปลงแห่งการประพฤติปฏิบัติทั้งหมด พรหมจรรย์คือการประพฤติอันประเสริฐนั้น ก็มีพระนิพพานนี้เป็นเป้าหมาย พระบัญญัติทั้งหมดในนามของพระวินัยหรือศีลทั้งสำหรับบรรพชิตและ

คฤหัสถ์ ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติ ก็เพื่อป้องกันมิให้ขัดขวางต่อพระนิพพานหรือออกนอกกระแสแห่งพระนิพพานมากนัก ความจริงทั้งหมดในนามของธรรมที่พระองค์แสดง ก็เป็นไปเพื่อนิพพิทา ความเปื้อนหน่าย วิราคะ ความคลายกำหนัด วิมุตติ ความหลุดพ้น วิมุตติญาณทัสสนะ ความรู้เห็นในวิมุตติ คือ เพื่อดำเนินไปสู่พระนิพพาน นิพพานอันหมายถึงวิมุตติคือความหลุดพ้นอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

พระผู้มีพระภาคได้สอนธรรมที่เป็นไปเพื่อการบรรลุธรรมไว้ใน สารัชชสูตรเพื่อให้บรรพชิตได้นำธรรมนั้นไปศึกษาและนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดเป็นผลสำเร็จคือการบรรลุธรรม และถึงเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน พระผู้มีพระภาคทรงตรัสกับพระภิกษุทั้งหลาย ถึงธรรมเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แก้แล้วกล้าแห่งภิกษุผู้เสาะ ๕ ประการ ธรรมเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แก้แล้วกล้า ๕ ประการ ๑.) เป็นผู้มีศรัทธา ๒.) เป็นผู้มีศีล ๓.) เป็นพหูสูต ๔.) เป็นผู้ปรารภความเพียร ๕.) เป็นผู้มีปัญญา ผู้ไม่มีศรัทธามีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้มีศรัทธาหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ผู้ทุศีลมีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้มีศีลหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ผู้มีสุตะน้อยมีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้เป็นพหูสูตหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ผู้เกียจคร้านมีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้ปรารภความเพียรหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ผู้มีปัญญาทรมามีความครั่นคร้ามใด แต่ผู้มีปัญญาหาความครั่นคร้ามนั้นไม่ ฉะนั้น ธรรมทั้ง ๕ จึงชื่อว่าเครื่องทำความแก้แล้วกล้าสำหรับภิกษุผู้เป็นเสาะ^{๑๔๙} เวสารัชชกรณธรรม^{๑๕๐} เป็นธรรมที่ทำให้เป็นพระเสาะ^{๑๕๑} มีความสำคัญต่อผู้ที่เกิดความท้อถอยเป็นอย่างมาก ความแก้แล้วกล้าเท่านั้น จึงจะสามารถทำให้ฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการไปสู่การบรรลุธรรมได้ ดังนั้นศรัทธา^{๑๕๒} มีความสำคัญในขั้นพื้นฐาน คือ เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าเป้าหมาย คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ อาศัยธรรมหมวดนี้ในการสร้างความสัมพันธ์ของศรัทธาสู่การบรรลุธรรมในขั้นสูง ด้วยการสร้างความกล้าหาญ สร้างขวัญและสร้างแรงบันดาลใจ ให้ตนดำเนินการให้สำเร็จผล เมื่อบุคคลมีศรัทธาที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในศีลที่บริสุทธิ์ เป็นผู้ใฝ่หาการศึกษาให้มีความรู้มาก มีความตั้งใจในความเพียรอย่างไม่ย่อท้อ จนเป็นผู้มีปัญญาได้รู้เห็นตามความเป็นจริงในอริยสัจ หยั่งลงสู่พระไตรลักษณ์ จนเข้าถึงความหลุดพ้นและเข้าถึงพระนิพพาน

หมวดธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ มีความสัมพันธ์กันทั้งในด้านความเสมอกัน ความต่อเนื่องอันเป็นปัจจัยส่งต่อกัน เพราะบุคคลเมื่อเกิดศรัทธาแล้วจึงจะสนใจในสิ่งนั้น ๆ ต่อไป ในหมวดธรรมทั้ง ๕

^{๑๔๙} ดูรายละเอียดใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๐๑/๑๗๕-๑๗๖, ความครั่นคร้าม ในที่นี้หมายถึง โทมนัส (ความทุกข์ใจ); อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๑/๔๖.

^{๑๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), เวสารัชชกรณธรรม ธรรมทำความกล้าหาญ, ธรรมเป็นเหตุให้กล้าหาญ, คุณธรรมที่ทำให้เกิดความกล้า; พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๔๑.

^{๑๕๑} เสาะ ผู้ยังต้องศึกษา ได้แก่ พระอริยบุคคลที่ยังไม่บรรลุอรหัตผล, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๕.

นี้ถึงแม้ว่าศรัทธาจะสำคัญในขั้นพื้นฐาน แต่ธรรมที่เลือก็มีความสำคัญอย่างเท่าเทียมกันทุกธรรม จะขาดหรือมากกว่าธรรมใดไม่ได้เลย เพราะมีความสัมพันธ์และเป็นปัจจัยส่งต่อให้กัน เพื่อให้เกิดเป็นหมวดธรรมในการทำให้เป็นผู้แก้แค้นและไม่มีความทุกข์ และเป็นหมวดธรรมที่พระเสขะยึดเป็นหลักปฏิบัติในการนำพาตนเองให้ถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ศรัทธาที่เกิดขึ้นแล้วในบุคคล ด้วยอาศัยพระรัตนตรัยเป็นเครื่องทำให้เกิดศรัทธา เลื่อมใสมีความเล่นไปด้วยดี มีศีลเป็นเครื่องทำให้เป็นปกติในกายวาจา ใจ อันบริสุทธ์จากบาปอกุศลทั้งหลาย ฝึกศึกษาค้นคว้าหาความรู้ อันประเสริฐแห่งธรรมจากการฟัง การอ่าน การคิด การสนทนากับสัตบุรุษ ด้วยความปราถนาเพียรอดทนใน การที่จะละอกุศลที่เกิดและก็ทำให้สิ้นไป ทำกุศลให้เกิดขึ้น กุศลที่เกิดขึ้นแล้วก็เพียรรักษาไว้ไม่ให้สูญหาย ด้วยความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นของธรรม จนได้ปัญญารู้แจ้ง และอาศัยปัญญานี้เป็นเครื่องมือในการนำพาในบรรดาเป้าหมาย คือ นิพพาน สอดคล้องกับรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา ที่มีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน ดังสะท้อนจากคำกล่าว ดังต่อไปนี้

“สิ่งที่ยึดเป็นหลักปฏิบัติคือ นั่งสมาธิ ทำจิตใจให้สงบ มุ่งหวังพระนิพพาน และให้ชีวิตในปัจจุบันพบแต่ความสุข”^{๑๕๒}

“การมาทำบุญที่วัด หวังเกิดในยุคพระศรีอริยเมตไตรย และหวังนิพพาน”^{๑๕๓}

“พม่าสอนเรื่องไตรสรณคมน์ได้ชัดในชีวิตประจำวัน สอนให้เห็นถึงการตัดผม ขลิบผมในการตั้งชื่อ ในการเข้าวัด และมีการสอนถึงพระนิพพานในชีวิตประจำวัน”^{๑๕๔}

พระผู้มีพระภาคทรงสอนถึงธรรมที่สามารถทำให้ทุกข์สละ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีปกติสุขไว้ใน วัฏฏสูตร อันเป็นหลักธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นผู้เจริญและประเสริฐหลักธรรมนั้น คือ วุฒิธรรม^{๑๕๕} บุคคลเมื่อเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการ ชื่อว่าย่อมเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญอย่างประเสริฐ ชื่อว่าเป็นผู้ถือเอาสิ่งที่เป็นสาระ และถือเอาสิ่งที่ประเสริฐแห่งกาย ธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการมี ศรัทธา (ความเชื่อ) ศีล (การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย) สุตะ (การสดับฟังหาความรู้) จาคะ (การเสียสละ) ปัญญา (ความรู้รอบรู้) เมื่อบุรุษใดเจริญธรรม ๕ ประการนี้ มีผลทำให้เป็นสัตบุรุษ

^{๑๕๒} สัมภาษณ์, นางโดด, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์, นางกนกพรพรณ, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), วุฒิธรรม หรือ อริยวัฑฒิ หรือ อารยวัฑฒิ (ความเจริญอย่างประเสริฐ, หลักความเจริญของอารยชน); พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๘๒.

มีปัญหาเห็นประจักษ์ หากสตรีใดเมื่อเจริญด้วยธรรมเป็นเหตุเจริญ ๕ ประการ สตรีนั้น เป็นผู้มีสติ เป็นอุบาสิกา ชื่อว่าถือเอาสิ่งที่ป็นสาระสำหรับตนไว้ได้ในโลกนี้^{๑๕๖}

บุคคลจะเป็นอารยะชน^{๑๕๗}ได้นั้น จะต้องเป็นผู้ประเสริฐทั้งกายและใจ ด้วยการยึดหลัก วัฏธรรมนี้ ในหมวดธรรมนี้มีศรัทธาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นพื้นฐานที่สำคัญของความสมบูรณ์ในหลักวัฏธรรม องค์ประกอบทั้ง ๕ มีความสำคัญและมีความสัมพันธ์ต่อกัน หลักธรรมนี้ต้องสมบูรณ์ด้วยองค์ประกอบทั้ง ๕ เมื่อนั้นบุคคลจึงจะถือว่าเป็นผู้เจริญเป็นอารยะชนที่ ประเสริฐ อยู่ในโลกปัจจุบันได้อย่างเป็นสุข รู้เท่าทันในทุกๆ จะเห็นได้ว่า เมื่อเกิดศรัทธาในพระ รัตนตรัยแล้ว ความสมบูรณ์ด้วยศีลย่อมเกิดขึ้นตามมา ศีลทำให้บุคคลมีความสงบทั้งกายและใจ เป็นผู้ ใฝ่หาในสิ่งที่ป็นประโยชน์สำหรับตน ด้วยการศึกษาคหาความรู้ ให้รู้จริงเห็นจริงตามคลองธรรม มีจิตที่ บริสุทธิ์ยอมเสียสละได้ในสิ่งที่ป็นของของตนให้กับผู้อื่น ด้วยเพราะเกิดปัญญารู้เห็นตามความเป็นจริง ในสังขาร ทำให้เป็นผู้เจริญและประเสริฐ เพราะถือนั่นยึดมั่นในสิ่งที่ดีไว้เป็นมงคลสำหรับชีวิต ทำให้ การดำเนินชีวิตเป็นผู้มีปกติสุข คฤหัสถ์ที่เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย และยึดมั่นเป็นสรณะที่พึ่งที่อาศัย แล้ว จิตใจเกิดความสงบเป็นปกติในศีล ต้องการสดับฟังธรรมที่เป็นความรู้ เกิดความไม่ตระหนี่มี ความคิดในการให้แก่ผู้อื่น ด้วยมีปัญญารู้แจ้งในความเป็นจริงไม่ยึดติดในสิ่งใด ๆ ปัญหาที่ได้เห็น อริยสัจแล้วจะนำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข ดังสะท้อนให้เห็นจากรูปแบบวิถี ศรัทธาของชาวพุทธในเมียนมา ต่อเรื่องรักษาศีล เจริญสมาธิ และจิตปัญญา ดังนี้

“ลูกหลานที่ไปทำงานที่อื่นต้องกลับมาที่บ้าน เพื่ออาบน้ำให้พ่อแม่ มาขอขมาพ่อแม่ มารับ สมาทานศีล ๘ ทุกคน”^{๑๕๘}

“สิ่งที่สูงสุดในพระพุทธศาสนาขั้นต้นคือการให้ทาน ขั้นกลางคือการรักษาศีลเบื้องต้นปลายก็ คือการปฏิบัติธรรมวิปัสสนาให้ถึงมรรคผล”^{๑๕๙}

“การใช้ธรรมะในที่ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน คือการถือศีลวันพระ ๑๕ คำ มีศีล ๘ และศีล ๙ วันธรรมดาจะถือศีล ๕ ปกติ”^{๑๖๐}

^{๑๕๖} ดูรายละเอียดใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๖๓-๖๔/๑๑๑-๑๑๓.

^{๑๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), อารยะชน คนที่เจริญด้วยขนบธรรมเนียมอันดีงาม, คนมี อารยะธรรม; **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๕๐.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์, นายลูกไก่, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๕๙} สัมภาษณ์, นายกาบาเอ, ย่างกุ้ง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

^{๑๖๐} สัมภาษณ์, อุบาสิกาชาวพม่า, ย่างกุ้ง, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

“เทศกาลประเพณี เช่นสงกรานต์ ผู้ใหญ่รักษาศีล ลูกหลานเอาอาหารมาให้ ทุกคน
สมาทานศีล”^{๑๖๑}

วิถีทางโลกเกื้อหนุนศรัทธาผ่านวิถีปฏิบัติจากสถาบันครอบครัว

เสารากฐานพ่อ แม่: ตัวแบบ ครอบครัววิถีพุทธ

ทั้งนี้ ครอบครัวเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญ ที่สามารถปลูกฝังส่งต่อความเชื่อ ความศรัทธา
ในวิถีพุทธจากรุ่นสู่รุ่นได้เป็นอย่างดี จากการศึกษาพบว่า ครอบครัวในสหภาพเมียนมา ไม่ว่าจะเป็น
พ่อแม่ปู่ย่าตายายจะพาลูกพาหลาน มาทำบุญที่วัด เป็นประจำ ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการปลูกฝังเรื่อง
วัฒนธรรมในแบบวิถีชาวพุทธให้ลูกน้อย แต่การที่เด็กได้กราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะทำช่วยกล่อมเกล่า
จิตใจให้ระลึกถึงความดีงาม และทำให้มีจิตใจอ่อนโยน อีกทั้งการที่เด็กเยาวชน ได้ทำบุญ ก็เป็นการ
สอนให้เขารู้จักความเสียสละ การที่ผู้ปกครองสามารถปลูกฝังคุณธรรมและความดี ตลอดจนความ
เสียสละตั้งแต่ยังเล็กๆ นั้นจะทำให้เขาเติบโตมาเป็นผู้ที่รู้จักให้ และอยู่ในสังคมด้วยความเอื้อเฟื้อ ซึ่ง
นอกจากพ่อแม่จะพา ลูกหลานไปทำบุญที่วัดแล้ว ในครอบครัวก็จะมีปฏิบัติให้เด็กๆ เห็นอยู่ในวิถี
ชีวิตประจำวัน ดังเสียงสะท้อนว่า

“ตอนเป็นเด็กอยู่ฝั่งพม่า ตื่นมาเห็นแม่ตักบาตรทุกวัน ตอนเย็น พ่อแม่ก็สวดมนต์ไหว้
พระ”^{๑๖๒}

“จะมีหิ้งพระที่บ้าน จะตักบาตรพระทุกวันไม่ได้ขาด เพราะบรรพบุรุษเราพาทำมาก่อน
พ่อแม่จะสอนธรรมะให้เราใจเย็น ไม่โลภ เพราะถ้าโลภใจจะไม่สงบ”^{๑๖๓}

“ผมก็เห็นถึงการปลูกฝังตั้งแต่พ่อแม่ปู่ย่าตายายตอนเด็กผมก็มาวัดพอโตขึ้นก็ได้วัดเป็น
สถานที่ในการมาสวดมนต์ไหว้พระมาพักผ่อนจิตใจในวันต่างๆ ผมก็คิดว่าวัดนี้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต
ของพวกผม”^{๑๖๔}

“พ่ามีทุนทางสังคมเดิมที่มีอยู่แล้ว ก็คือผู้เฒ่าผู้แก่ ปู่ย่าตายายที่สืบสานกันมารุ่นต่อรุ่น
เป็นแรงจูงใจที่ทำให้คนมีศรัทธา เห็นภูมิปัญญาดั้งเดิมเช่นนี้แล้วจึงทำให้เด็กรุ่นใหม่มีศรัทธาเกิดขึ้น
มาก”^{๑๖๕}

^{๑๖๑} สัมภาษณ์, นายสน, ย่างกุ้ง, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

^{๑๖๒} สัมภาษณ์, นางโดด, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๖๓} สัมภาษณ์, นางจินตนา, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์, นายทรายมูลรัตน์, พม่า, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

^{๑๖๕} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

“ผู้นำทางชุมชนทั้งหมู่บ้านอุบาสก อุบาสิกา ก็เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตาม มีผู้หลักผู้ใหญ่คนเฒ่าคนชรา ก็ประพฤติปฏิบัติสวดมนต์ไหว้พระเมื่อเด็กเห็นแล้วก็อยากจะมาศึกษาบ้างพ่อแม่ของเค้าทำเป็นตัวอย่าง เป็นการสืบทอดรุ่นสู่รุ่น”^{๑๖๖}

วิธีปฏิบัติดังกล่าวสอดคล้องกับหลักธรรมในเรื่องทศทั้ง ๖ ที่ว่าด้วยเรื่องทศเบื้องต้น บิดามารดา คุณพ่อคุณแม่เป็นผู้มีอุปการคุณคนแรกของบุตร เพราะว่าท่านก้าวเข้ามารับผิดชอบต่อชีวิตของบุตรก่อนใครๆ ในโลก และทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นชีวิต เลือดเนื้อ รวมทั้งความเป็นคน บุตรได้มาจากท่านทั้งนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงจัดให้ท่านทั้งสองมาอยู่ข้างหน้า เป็นทศเบื้องต้นของบุตร หน้าที่ของมารดาบิดา คือ การอนุเคราะห์บุตร ๕ ประการดังนี้ ๑.ห้ามไม่ให้ทำชั่ว ๒.ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓.ให้ศึกษาศิลปวิทยา ๔.หาภรรยาหรือสามีที่สมควรให้ ๕.มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร^{๑๖๗}

จากวิธีการสืบทอดดังกล่าว ได้ฝังรากและติดตรึงอยู่ในชาวพุทธพม่า และสามารถถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไปได้ ดังเช่น ความเชื่อตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องกรรม เชื่อในผลแห่งกรรมเชื่อว่าทุกคนมีกรรม และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในที่สุดความเชื่อเหล่านี้ได้กลายมาเป็นเส้นทาง หรือวิถีชีวิตให้เกิดการปฏิบัติ โดยผ่านเส้นทางบุญสำคัญ คือทาน ศีล และภาวนา และสะท้อนออกมาจากประเพณีปฏิบัติที่กำหนดไว้ในสิบสองเดือน ชาวพุทธพม่า ได้รับการกล่อมเกลา จากพระพุทธศาสนา รับมาเป็นวิถีชีวิตที่ทำให้คนพม่ามีความอ่อนน้อมถ่อมตน ความกตัญญูความอดทนกล้าหาญ ต่อความทุกข์ยากยอมรับความเป็นจริง และพยายามปรับปรุงตนเองแก้ไขในสิ่งที่ผิดเพื่อรับผลกรรมที่ดี ความกล่อมเกลาทางสังคมด้วยพุทธศาสนา นั้นยังเกิดจากสถาบันครอบครัวและการสานสัมพันธ์ระหว่างสังคมและพุทธศาสนา เนื่องมาจากประเพณีวัฒนธรรม เช่น งานทอดกฐิน งานผ้าป่า งานการกุศลที่วัด กิจกรรมต่างๆ ที่ชาวพม่าทำในวัด ก็ส่งต่อรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้พระพุทธศาสนาในพม่ามีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงจนทุกวันนี้

ขับเคลื่อนผ่านวิถีธรรมนำโดยพระสงฆ์: ตัวแบบของศาสนิกกัลยาณมิตร ให้ความรู้และสติปัญญา

ทั้งนี้หน้าที่ของพระสงฆ์เป็นการแสดงว่าพระสงฆ์นั้นเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ถ้าในยุคใดพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวคลาดเคลื่อน ในยุคนั้นประชาชนก็จะขาดความนับถือ สังคมไม่เห็นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมลง แต่ถ้าในยุคใดที่พระสงฆ์ปฏิบัติ

^{๑๖๖} สัมภาษณ์, พระครูวีระ, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒

^{๑๖๗} ทศ ๖ คืออะไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.kalyanamitra.org/u-ni-boon/mar48/p57/c57.htm> [๘ มกราคม ๒๕๖๒].

หน้าที่ครบถ้วน ในยุคนั้นพระสงฆ์ก็จะมีประชาชนนับถือมาก และพระพุทธศาสนาก็จะรุ่งเรือง ซึ่งทำให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ และเมื่อมีประชาชนมานับถือก็จะสร้างโบราณวัตถุและโบราณสถาน ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง พระสงฆ์ในสหภาพเมียนมาได้ทำหน้าที่ทั้งต่อพระธรรมวินัย และหน้าที่ต่อสังคม โดยนำตนเข้าไปผูกพันกับสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมตามแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมจะดำเนินการแก้ไขปัญหาสังคมทุกมิติ ทั้งมิติการเมือง เศรษฐกิจและสังคมด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน สังคมและเป็นสะพานบุญ ส่งต่อให้กับผู้ยากไร้

การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในสหภาพเมียนมามีความพิเศษเป็นที่ยอมรับว่าไม่มีที่ไหนทำได้ กลายเป็นความโดดเด่นซึ่งมีแห่งเดียวในโลกหลักสูตรการท่อง หรือทรงจำพระไตรปิฎกที่เรียนและสอบในเมียนมานั้น เป็นหลักสูตรที่มีแห่งเดียวในโลกเพราะเรียนแบบท่องจำ เมื่อสอบต้องท่องให้กรรมการ ๓ ท่านฟัง และสอบข้อเขียนทั้งอรรถกถาและฎีกาอีกต่างหาก เมื่อสอบผ่านพระสูตร (เฉพาะที่ฆนิกาย) พระวินัย และพระอภิธรรม จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ทรงจำพระไตรปิฎก เมื่อเป็นผู้ทรงจำพระไตรปิฎก จะได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐบาลเมียนมาในหลายสถาน เช่น ได้รับนิยัตินัด หรือเงินเดือนทุกเดือน เดินทางไปไหนในประเทศเมียนมา ถ้าใช้ยานพาหนะของรัฐบาล ได้รับสิทธิพิเศษไม่ต้องเสียค่าโดยสาร พร้อมผู้ติดตามอีก ๒ คน ชาวเมียนมานั้นให้เกียรติและยกย่องพระภิกษุผู้ทรงจำพระไตรปิฎกมาก เมื่อพูดเรื่องอะไร ชาวเมียนมาจะยอมรับและเชื่อฟัง เพราะถือว่าเป็นผู้รอบรู้พระพุทธพจน์อย่างดีแล้ว ในขณะที่การเรียนการสอนของคณะสงฆ์เมียนมา จะมีองค์กรที่รับผิดชอบ ๒ องค์กร คือ รัฐบาล และสมาคมเอกชน^{๑๖๘}

การสอบของพระสงฆ์คงเป็นวิธีการที่น่าเชื่อถือ จนกษัตริย์ต้องนำเอาวิธีการสอบไปใช้ ในการศึกษาพระไตรปิฎกของพม่าจะมีสถาบันที่ให้การศึกษโดยเฉพาะแห่งเดียวในประเทศพม่าและแห่งเดียวของโลก ซึ่งอยู่ในจังหวัดมิงกุน ซึ่งเรียกชื่อว่า ตรีปิฎกะกษัตริย์มิงกุนธรรมนาถ ซึ่งเป็นสถาบันสูงสุดในการศึกษาพระไตรปิฎกของประเทศ โดยจะรับภิกษุผู้มีความสามารถ จากหลักสูตรพุทธศาสนาขั้นต้นธรรมจริยะ เมื่อผ่านการเรียนขั้นเตรียมความพร้อมการเรียนพระไตรปิฎก เป็นเวลา ๑ ปี พร้อมทำการสอบให้ผ่านในระยะเวลา ๑ ปี จึงจะเข้าสู่รูปแบบการเรียนศึกษาพระไตรปิฎก โดยเริ่มต้นจากการศึกษาพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก เป็นเวลาเรียนพร้อมสอบโดยลำดับ เป็นเวลารวม ๑๐ ปี จากนั้นจะทำการสอบท่องปากเปล่า โดยเริ่มจากพระวินัยปิฎก หากทรงจำได้โดยไม่ผิดพลาดแม้แต่อักขระเดียว จะเรียกว่าพระวินัยธร (วินัยธรร) จะมีการสอบข้อเขียน

^{๑๖๘} การศึกษาสงฆ์ในพม่าเด่นหนึ่งเดียวในโลก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.posttoday.com/dhamma/480520> [๘ มกราคม ๒๕๖๒].

บรรยายให้ครบถ้วนตามพระวินัยปิฎก เมื่อผ่านแล้วจะแล้วเรียกว่าวินัยโกวิทะ จากนั้นจะเริ่มศึกษาพระสูตร ตามลำดับ เมื่อสอบปากเปล่าทรงจำพระสูตรได้แล้วจะเรียกว่าทิมะปานะกะ และต้องสอบข้อเขียนบรรยายให้ครบถ้วน เมื่อสอบผ่านจะเรียกว่าทิมะนิกายะโกวิทะ จากนั้นจึงมาเริ่มศึกษาพระอภิธรรมปิฎกและทำการสอบเช่นเดิมที่ผ่านมามาก หากผ่านการสอบปากเปล่าจะเรียกว่ามูลอภิธรรมมิกะ และผ่านข้อเขียนจะเรียกว่า อภิธรรมโกวิทะ ซึ่งต้องใช้เวลาอีก ๑ ปี เมื่อสำเร็จและจะศึกษาพระคัมภีร์อภิธรรมอีก คือ ยมกะ ๓ เล่ม ปิฎฐาน อีก ๕ เล่ม รวม ๔,๐๐๐ หน้า เมื่อสอบปากเปล่าผ่านจะเรียกว่า ตรีปิฎกธร ซึ่งหมายถึงการเป็นผู้ทรงจำพระไตรปิฎก และ ต้องสอบข้อเขียนบรรยายอีก รวม ๔,๐๐๐ หน้า จะได้วุฒิป็นตรีปิฎกโกวิทะ ในพระไตรปิฎกฉบับฉนวนสังคยนา ๔๐ เล่มนั้น ๒๐ เล่มจะเรียนกับพระอาจารย์ ส่วนอีก ๒๐ เล่มจะเป็นการศึกษาวิจัยด้วยตนเอง ซึ่งต้องใช้เวลาการเรียน สอบ ทั้งท่องและบรรยาย ทั้งหมดเป็นเวลา ๑๐ ปี การศึกษาดังกล่าวจะไม่มีการศึกษาในวิชาอื่นๆ นอกจากพระไตรปิฎกเลย ต่อจากนั้นอีก ๕ ปี จะทำการสอบใหม่เหมือนข้างต้นทั้งหมดและยังตรวจสอบความประพฤติ ๔ ข้อคือ ๑.ทำให้วัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรดีงาม ๒.ทำให้มีการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างถี่ถ้วน ๓. ทำให้เกิดความแตกฉานและเชี่ยวชาญในภาษาบาลี ๔.ทำให้เข้าใจวิธีการใช้ภาษาและสามารถเขียนบทประพันธ์ด้วยตนเองได้ การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในสหภาพเมียนมามีความพิเศษเป็นที่ยอมรับว่าไม่มีที่ไหนทำได้ กลายเป็นความโดดเด่นซึ่งมีแห่งเดียวในโลก^{๑๖๙}

นอกจากนั้นพระสงฆ์ในพม่ายังมีบทบาททางการเมืองที่สำคัญตั้งแต่ในช่วงปีค.ศ. ๑๙๓๐ ในการเป็นผู้นำต่อต้านอาณานิคมอังกฤษ ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเป็นแกนนำต่อต้านรัฐบาลทหารภายใต้การนำของนายพลเนวิน ซึ่งเป็นรัฐบาลที่ไม่ให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๖๒ ส่งผลให้เกิดการปะทะกับทหาร มีการนองเลือดและมีผู้เสียชีวิตนับพันคน จนนานาชาติต้องหันมาให้ความสนใจและจับตามองบทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ในพม่ามากขึ้น ปัจจุบันพุทธศาสนาและพระสงฆ์ยังคงเป็นผู้นำหลักทางจิตวิญญาณของชาวพม่าทั้งในการดำรงชีวิตและการเมือง ดังพบได้อยู่เสมอว่าในพม่าพระสงฆ์มักเป็นแกนนำในการต่อต้านรัฐบาล สนับสนุนนักการเมืองในประเทศ^{๑๗๐}

พระสงฆ์เป็นผู้นำในการนำหลักธรรมต่างๆ มาให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติ เพื่อยังศรัทธาให้คงมั่นอยู่เสมอ ดังเช่น อิทธิบาท ๔ แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น ๔ คือ ๑. ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ๒. วิริยะ

^{๑๖๙} เรื่องเดียวกัน

^{๑๗๐} ฐานข้อมูลสังคม - วัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/southeastasia/subject.php?c_id=6&sj_id=57 [๒ ม.ค.๒๕๖๒].

ความพากเพียรในสิ่งนั้น ๓. จิตตะ ความเอาใจใส่ฝึกฝนในสิ่งนั้น ๔. วิมังสา ความหมั่นสอดส่องใน
 เหตุผลของสิ่งนั้นธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆ มีหน้าที่เฉพาะของตน ฉันทะ คือความ
 พอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ ตนถือว่า ดีที่สุด ที่มนุษย์เรา ควรจะได้ ข้อนี้ เป็นกำลังใจ อันแรก ที่ทำให้เกิด
 คุณธรรม ข้อต่อไป ทุกข้อ โดยประเทศพม่าในเรื่องของศาสนาเป็นเรื่องสำคัญ จะมีการปลูกฝังใหม่มี
 ความเคารพในพระพุทธศาสนา และพอใจในการปฏิบัติธรรมให้ไปสู่มรรค ผล นิพพาน วิริยะ คือความ
 พากเพียร หมายถึง การกระทำที่ติดต่อกัน ไม่ขาดตอน เป็นระยะยาว จนประสบ ความสำเร็จ คำนี้
 มีความหมายของ ความกล้าหาญ เจื้อยอยู่ด้วย ส่วนหนึ่ง ในส่วนของพม่าจะมีความวิริยะพากเพียรใน
 สวดมนต์เข้าเย็น หมั่นมานั่งภาวนานับประจำในเวลาในที่ว่าง จนมีจิตใจที่มั่นคงในพระพุทธศาสนา
 จิตตะ หมายถึงความไม่ทอดทิ้ง สิ่งนั้น ไปจากความรู้สึก ของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็น วัตถุประสงค์ นั้นให้
 เค้นขุด อยู่ในใจเสมอ คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า สมาธิ อยู่ด้วยอย่างเต็มที่ ในประเทศพม่าจะมี
 บริษัท ๔ ต้องใจให้ทานในการบูรณะวิหารลานเจดีย์ ไม่ทอดทิ้งวันพระ วันหยุดจะมาถึงศิลปปฏิบัติ
 ธรรม และก็เมื่อว่างจะพากันเข้าวัดภาวนาลูกประจำไม่ทอดทิ้ง วิมังสา หมายถึงความสอดส่องใน เหตุ
 และผล แห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้ รวมความหมาย ของ
 คำว่า ปัญญา ไว้อย่างเต็มที่ชาวพม่าจะชอบฟังธรรม และนำมาประพฤติปฏิบัติทุกๆ รู้ว่าที่ไหนมีการ
 สอนธรรมะจะรวมกลุ่มไปฟังและพิจารณาและตอบธรรมะ และนำกลับมาใช้ในชีวิตประจำวัน

สังคหวัตถุ ๔ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกมิตร เอื้อเพื่อ
 เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑.) ทาน คือ การให้ การ
 เสียสละ หรือการเอื้อเพื่อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคน
 เห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า
 ทรัพย์สินของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้
 จะเห็นได้ว่าชาวพม่าจะนำปัจจัยมาถวายวัดเป็นปกติ และมีการบูรณะพระเจดีย์ วิหารกันบ่อยครั้ง ๒.)
 ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว
 พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่าง
 ยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษย์สัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิย
 วาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพื่อ
 เจ้อ ๓.) อตถะจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นพระ
 พม่าจะชอบแจกสิ่งของต่างๆ ต่อผู้ยากไร้ เป็นสะพานบุญแก่ผู้เดือดร้อน ๔.) สมานัตตา คือ การเป็นผู้
 มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจ
 หนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

จากข้อมูลดังกล่าวเบื้องต้น ทำให้เห็นบทบาทของพระสงฆ์ในการนำศรัทธาในสหภาพเมียนมาอย่างมากมาย ดังสะท้อนจากคำกล่าวของ ผู้ให้ข้อมูลต่างๆ ดังนี้

“ในสายของโลกสมัยใหม่ของพระ ท่าน เองก็รู้ร้อนรู้หนาว กับสังคม บริการช่วยชาวบ้าน งานสาธารณะประโยชน์ต่างๆ มันก็เป็นเรื่องดี ชาวบ้านเห็นว่าพระไม่ทอดทิ้งสังคม คือปัจจัยหลักที่ทำให้ชาวพม่ามีศรัทธา”^{๑๗๑}

“หลวงพ่อก็พระทันตะ จะมีการแจกของเป็นงานสาธารณะประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นบ้านพักคนชรา อาหารบิณฑบาตมาในช่วงเช้าก็ไปเป็นสามส่วน แบ่งให้คนแก่ ให้เด็ก ให้คนยากไร้ต่างๆ เป็นต้น บิณฑบาตของท่านตั้งแต่เช้าจนถึง โมงสิบครึ่ง มีอาหารที่เยอะมากเป็นหกร้อยลื้อ นำไปบริจาคต่อเอาไปเผื่อแม่คนที่ยากไร้ เป็นหนึ่งกิจกรรมที่ทำให้ชุมชนคิดว่าวัดเป็นสะพานเป็นผู้ให้กับท่านที่เดือดร้อนต่อ”^{๑๗๒}

“การที่เห็นพระมาเทศน์ทางพม่าถือว่าได้บุญมากก็จะมีพระที่ตั้งดังประมาณห้ารูปก็จะมาเทศน์คนขึ้นดื่มน้ำก็เป็นหลักร้อยหลักพันบางที่เป็นหมื่นคน เพราะคนที่ได้ฟังธรรมะจากพระที่มาเทศน์ทั้งหลายก็จะเปลี่ยนทัศนคติทำให้มองมุมดีขึ้น คิดดีพูดดีทำดี เป็นการที่เราได้บุญที่ให้แสงสว่างให้กับคนที่มานั่งฟัง เราเป็นคนจัดการในเรื่องหาพระหาคนต่างๆ มาเทศน์”^{๑๗๓}

“ปัจจัยสำคัญในความศรัทธาของชาวพม่า คือ จำนวนของพระเถระที่เยอะมากสำนักการศึกษาที่เยอะมากและสำนักปฏิบัติก็ยังมีเยอะมาก เป็นที่รู้จักกันว่าพระเป็นผู้ทรงจำพระไตรปิฎกได้อย่างเรียกว่าเป็นแบรนด์หรือว่าเป็นยี่ห้อที่ว่าทุกคนเห็นว่าคนพม่าพระพม่าสามารถท่องจำพระไตรปิฎกได้ อัดดลลักษณะที่ทรงจำพระไตรปิฎกได้ สร้างความน่าเชื่อถือในกิจของพระสงฆ์”^{๑๗๔}

กล่าวได้ว่า พระสงฆ์ในสหภาพเมียนมา จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง ในการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงต่อวิถีชาวบ้าน หรือคนในชุมชนนั้น ๆ เนื่องด้วยพระสงฆ์ ถือว่าเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณที่สำคัญที่จะชักนำให้ประชาชนหรือชาวบ้าน เจริญรอยไปด้วยความเจริญ มีความสุข ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่พระสงฆ์นั้น เป็นได้ทั้งนักปฏิบัติ นักสอน และนักพัฒนาอันเกิดจากการ สังสมประสบการณ์ ทั้งความรู้ทางคติทางธรรม และคติทางโลก จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้นำชุมชนเชิงสัญลักษณ์ ที่เป็นปูชนียบุคคลที่ควรเคารพยิ่ง กล่าวโดยสรุป พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในสหภาพเมียนมา ที่มีมาแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านและท้องถิ่น ๕ ด้าน คือ

^{๑๗๑} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๒} สัมภาษณ์,พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๓} สัมภาษณ์, นายกาบาเอ, ย่างกุ้ง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๔} สัมภาษณ์, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

๑) บทบาทของพระสงฆ์ด้านการศึกษา ๒) บทบาทของ พระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ธรรม ๓) บทบาทของ พระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ ๔) บทบาทของพระสงฆ์ด้านพัฒนา จิตวิญญาณ และ ๕) บทบาทของ พระสงฆ์ด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้อง เข้าไปเกี่ยวข้องกับประชาชน เช่น การอบรมคุณธรรมจริยธรรม การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การช่วยเหลือสถานที่ที่เป็นสาธารณสมบัติ การช่วยเหลือ ประชาชนใน โอกาสที่ควรช่วย การจัดกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น จึงทำให้พระสงฆ์เองซึ่งเดิมเป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพ นับ ถูแล้ว ยิ่งเพิ่มความเคารพยำเกรง ยกย่องให้เป็นผู้นำจิตวิญญาณขึ้นไปอีก และเป็นปูชนียบุคคลที่ดี ของ ผู้คน ชุมชน และสังคมสืบไป

พัฒนาต่อยอดผ่านกลไกทางสังคม และวัฒนธรรมประเพณี

พระพุทธศาสนามีความสำคัญและสัมพันธ์กับแนวทางการดำเนินชีวิต ของพุทธศาสนิกชน ตั้งแต่เกิดจนตายความศรัทธาในหลักธรรม ซึ่งฝังแน่นอยู่ในจิตใจแสดงออกผ่านพิธีกรรม น้อมนำไปสู่ การปฏิบัติเป็นประเพณีวัฒนธรรม ที่ทำสืบทอดกันมาชั่วลูกชั่วหลาน วัฒนธรรมประเพณีจึงเป็น รูปแบบที่สำคัญในการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสภาพเมียนมา ดังมีรายละเอียด ดังนี้

“เดือน ๔ ประเพณี สงกรานต์ จะมีประเพณี อาบน้ำ สรงน้ำ และจะสอนให้ระลึกถึงคุณบิดา มารดา, พระพุทธ พระสงฆ์ สอนการละ ถือศีล ๘ สามวัน ประเพณีเดือน ๖ จะมีการรดน้ำต้น โพธิ์และเวียนเทียน เดือน ๗ ไหว้พระ ไหว้ครูบาอาจารย์ เดือน ๘ ถวายผ้า (เข้าพรรษา) เดือน ๙ ทำบุญนิจิ (เอาเสบียงลงในหม้อ) เดือน ๑๐ สะเดาะเคราะห์ในตัวเรือน ลอยแม่น้ำให้ปลากิน เดือน ๑๑ ออกพรรษา เดือน ๑๒ กฐิน ทอผ้าเอง หลังกฐินพระจะสอบบาลี โยมมาอุปฐาก เดือน ๒ พิธีกวนข้าวมธุปายาส มีการสอนประวัติการถวายข้าวมธุปายาสประกอบเพื่อให้เกิด ความศรัทธา “พระพุทธเจ้าบิณฑบาตข้ามแม่น้ำคงคา เดินทางลำบาก พระราชาเลยให้ถวาย ข้าวมธุปายาส เพื่อสะดวกในการฉันและอยู่ได้นาน” เดือน ๓ เวียนเทียน สวดมนต์ ๙ ค่ำ ไม่มี มหรสป กรวดน้ำ เพื่อให้ใจใสสะอาด แบนน้ำใสๆ การสรงน้ำ เพื่อให้เจริญสติ ครองสติให้อยู่ กับปัจจุบันขณะเวลาที่สรงน้ำ ทุกประเพณี ทุกคนจะแสดงความเคารพ เช่น การใส่บาตรพระ ต้องนั่งใส่”^{๑๗๕}

กล่าวได้ว่า วัฒนธรรมประเพณี จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ของชาวพุทธใน สภาพเมียนมา ทำให้เกิดปัญญาและมีจิตใจที่งดงาม ได้แก่ ศีลธรรม คติธรรม ตลอดจน ระเบียบแบบ

^{๑๗๕} สัมภาษณ์, ในเวที Focus Group, สังขละบุรี

แผนของขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งแสดงออกในรูปของพิธีกรรมต่างๆ ล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญ ที่ช่วยสืบสานศรัทธา และสร้างความปรองดองแก่สังคม เพราะพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดย สันติ อาทิ สังคหะวัตรธรรม ธรรมสำหรับสงเคราะห์หรือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบด้วย ทาน (การให้ แบ่งปัน เสียสละ เผื่อแผ่) ปิยวาจา (การกล่าววาจาสุภาพ อ่อนหวาน) อัตถะจริยา (การกระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น) สมานัตตตา (การวางตัวเหมาะสม สม เสมอต้นเสมอปลาย), พรหมวิหารธรรม ธรรมประจำใจของผู้ใหญ่ ประกอบด้วย เมตตา (ความปรารถนา ดีต่อผู้อื่น) กรุณา (ความสงสาร ปรารถนาช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์) มุทิตา (ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) อุเบกขา (ความวางตนเป็นกลาง) และสัปปริยธรรม ธรรมของสัตตบุรุษหรือธรรมของคนดี ประกอบด้วย อัมมัญญตา (เป็นผู้รู้จักเหตุ) อัตถัญญตา (เป็นผู้รู้จักผล) อัตตัญญตา (เป็นผู้รู้จักตน) มัตตัญญตา (เป็นผู้รู้จักประมาณ) กาลัญญตา (เป็นผู้รู้จักกาลเวลา) ปริสสัญญตา (เป็นผู้รู้จักปรับตนและแก้ไขตนให้เหมาะสม) และบุคคลัญญตา (เป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลซึ่งมีความแตกต่างกัน)

สัมพันธ์เกื้อหนุน บ้านและวัด สังฆสันติสุข

ในส่วนการเกื้อหนุนบ้านวัดก็จะได้เห็นได้จากเทศกาลต่างๆ หลักๆ ก็จะยึดตามประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา จะเน้นหยุดเข้าวัดในวันพระเป็นส่วนใหญ่ เช้าต้นมาก็จะจัดหิ้งพระถวายดอกไม้บูชาพระที่บ้าน และมีพิธีตักบาตรถวายแด่พระภิกษุสามเณร คอยสนทนาธรรมกับพระภิกษุสามเณร ด้วยหัวข้อทำที่ตนเองยังสงสัยและได้ไปเรียนในช่วงวันพระและวันหยุดตามวิหารของวัดทางวัดจะได้จัดสถานที่ในการสอนอภิธรรมและธรรมะต่างๆ ทำให้พุทธบริษัททั้งหลายมีความศรัทธาเข้าใจอย่างแตกฉานในเรื่องธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ผิดเพี้ยน และถ้าสงสัยอันใดก็จะปรึกษาครูบาอาจารย์ที่เป็นพระให้ท่านช่วยแก้ปัญหาธรรมะ และสภาวะธรรมในสถานที่ต่างๆ เช่น หน่วยงานราชการก็จะมีสวดมนต์ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ก่อนที่จะเริ่มทำงาน ชาวพุทธในประเทศพม่าจะมีวิธีการสอนด้วยการนำพุทธประวัติหรือคำบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่น มาสู่ลูกหลานอาทิเช่น เมื่อเราจะเข้าวัด การปฏิบัติตัวที่เหมาะสมคือจะต้องถอดรองเท้าทิ้ง เพราะถ้าไม่ถอดจะทำให้ไม่ให้เกิดสถานที่หรืออาจจะมียศดินที่ทุกท่านได้ถวายในพระศาสนาติดรองเท้าออกมาด้วย นี่คือการละอายต่ออนาถาจากบรรพบุรุษที่ได้นำชาดกมาสอนและถ้าเราไปวัด จะเห็นได้ถึงการที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายพาเด็กมาสวดมนต์นั่งนบประจำประเพณีในประเทศพม่าก็จะส่งคนทั้งหลาย เคารพในพระพุทธศาสนา รู้จักชั่วทำดีเพื่อให้เดินไปสู่มรรคผลพระนิพพานได้ท่านใดที่ยังบุญบารมีไม่เต็มก็จะไปสู่นิยุคพระศรีอาริยเมตตรัย จึงทำให้ทุกท่านอยากเดินไปสู่ยุคหน้าภพหน้าที่ดี

ในสภาพเมียนมา วัดถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนรอบๆ คนพม่านอกจากจะใช้วัดเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

แล้วยังใช้วัดเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ และทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น การประชุมหมู่บ้าน หรือให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ วัดจึงเป็นสถานที่ที่เกื้อกูลให้ผู้คนยังคงยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนา ดังนี้

“จะเห็นได้ว่าวันสำคัญต่างๆ ก็จะเกี่ยวกับวัด จะมีการที่ไปวัดสวดมนต์ อย่างเช่นวันสงกรานต์ก็จะมีสรงน้ำต้นโพธิ์ ที่วัด มีการรดน้ำองค์พระ มีการสรงน้ำเทวดาประจำวันเกิด ชาวบ้านก็จะมาทำบุญวันพระ มาทำบุญวันเกิด ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ก็จะมาใช้วัดเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน”^{๑๗๖}

“การเข้าวัดเนี่ยอย่างแรกเราก็ได้เป็นคนดีก่อนก็ได้สวดมนต์ไปไหว้พระไปปฏิบัติธรรม พระท่านเองก็สอนแต่สิ่งดีดีให้เราคิดดีพูดดีทำดีกตัญญูต่อผู้มีบุญคุณเช่นพ่อแม่ปู่ย่าตายายเป็นต้นนะ ครบก็ผมก็คงเห็นแต่สิ่งดีดีของทางพระพุทธศาสนาที่มีให้”^{๑๗๗}

“เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติ ชาวบ้านก็จะเข้าหาวัดมากกว่าไปหาหน่วยงานภาครัฐ ใช้วัดวาอารามเป็นพื้นที่ส่วนรวมของชุมชนในการหารือเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน”^{๑๗๘}

“นับถือพุทธศาสนาตามพ่อแม่ ตอนเป็นเด็กกลัวการเข้าวัด เพราะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ตอนเรียนหนังสือได้เข้ามาฟังโอวาทจากหลวงปู่อดตมะบ่อยครั้ง แล้วเกิดศรัทธาจึงได้บวชเณรเพื่อเรียนบาลี ได้ ป.ธ.๓ จึงได้ไปบวชพระต่อ สมัยเป็นเณร เห็นหลวงปู่ช่วยคนได้เยอะ เพราะหลวงปู่เป็นผู้ให้ เช่น ให้ที่อยู่อาศัย ให้ที่ทำกิน ให้ลูกประจำเพื่อให้ญาติโยมนำไปฝึกปฏิบัติธรรม สมาธิ ภาวนาที่บ้าน หลวงปู่เน้นสอนเรื่องศีล ๕ ห้ามขายเหล้าในหมู่บ้าน วิถีพุทธของชาวพม่าจะสืบทอดผ่านประเพณีวัฒนธรรมซึ่งมาทำที่วัด เช่น ประเพณี อาบน้ำ สรงน้ำ”^{๑๗๙}

กล่าวได้ว่า วัดในสหภาพเมียนมาจึงเป็นจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงมาจนถึงทุกวันนี้ เนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของผู้คนในชุมชน วัดเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์การเรียนรู้ทางจิตใจ และเพิ่มพูนปัญญาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตจนถึงปัจจุบัน และโดยเฉพาะวันพระและวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ผู้คนก็จะหลั่งไหลกันไปทำบุญ ให้ทานกันที่วัด เพราะนอกจากจะได้ทำบุญแล้วก็ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระสงฆ์ เป็นการกล่อมเกล่า จิตใจ ให้เกิดปัญญาในที่สุด

^{๑๗๖} สัมภาษณ์, พระมหาดวงเด่น จิตญาโณ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๗} สัมภาษณ์, ทราญมูร์ตัน, ประเทศพม่า, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๘} สัมภาษณ์, นายกาบาเอ, ประเทศพม่า, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๙} สัมภาษณ์, พระมหาเมธัส ธมมจารี, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

กล่าวโดยสรุป หากพิจารณารูปแบบความยึดมั่นในศรัทธาของชาวพม่า นั้น กล่าวได้ว่าชาวพุทธพม่าก็ดูคล้ายกับชาวพุทธทั่ว ๆ ไป นั่นคือในด้านหนึ่งเราอาจจะได้พบกับชาวพม่าที่มีความรู้และศรัทธาในหลักธรรมอย่างแท้จริง ส่วนอีกด้านหนึ่งเรามักจะได้พบชาวพม่า ที่เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของอำนาจพุทธคุณ ชาวพุทธพม่าจำนวนไม่น้อยจะยึดคำสวดมนต์เป็นดุจคาถาอันศักดิ์สิทธิ์ มีความนิยมบริกรรมบทสวดขณะที่นับลูกประคำเพื่อบูชาและวิงวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันมีพระเจดีย์เป็นอาทิ และสังเกตได้ว่าชาวพม่าทำบุญโดยมีเป้าหมายเพื่อความสุขในโลกนี้เป็นหลักแรก รองลงไปอาจเป็นไปเพื่อความสุขในโลกหน้า แต่ก็มีจำนวนมาก ที่จะหวังบรรลุนิพพานอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม เชื่อว่าความดีงามของพุทธศาสนาคงจะซึมแทรกอยู่ในพิธีกรรมและวัตรปฏิบัติเหล่านั้น และแม้พุทธศาสนาจะสอนให้พึ่งตนเองแทนที่จะพึ่งอำนาจวิเศษใดๆ แต่การขอพรก็กลายเป็นวิถีชีวิตหนึ่งของชาวพุทธพม่า ที่สืบทอดปรากฏเป็นหลักฐานชัดเจนมาแต่โบราณ จึงพอจะกล่าวได้ว่าชาวพม่าที่เชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์นั้น อาจไม่หวังพึ่งการแสวงหาทางออกให้กับชีวิตด้วยปัญญาเพียงหนทางเดียว เพราะคงจะพอใจกับความสุขเล็กๆ จากการสร้างกุศลและขอพร ในโลกทัศน์ของชาวพุทธพม่า การสั่งสมกุศลและความสัมพันธ์ในพรจึงจะมีความสอดคล้องกันอย่างเป็นมรรคเป็นผล บุญกุศลจึงมีความหมายเป็นสิ่งที่สามารถแทนได้กับความปรารถนาทางโลก กุศลในนัยเช่นนี้จึงอาจเปรียบได้กับเงินทุนที่ฝากไว้กับธนาคาร ในขณะที่พรที่ได้รับจากการอธิษฐานออกจะคล้ายกับดอกเบี้ยที่งอกออกจากทุนที่สะสมไว้นั้น นั้นหมายความว่าหากไม่สั่งสมกุศลหรือประกอบกรรมดีไว้ก่อนบ้างเลย โอกาสที่จะได้รับพรใดๆ ก็ย่อมเป็นไปได้โดยยาก ความเชื่อในอานิสงส์แห่งกุศลจึงเอื้อประโยชน์ต่อปัจเจกชนและสังคมพม่าได้โดยอ้อม

ความเชื่อที่ว่ากุศลคือกองทุนเพื่อสร้างความสุขและความสำเร็จนั้น นับว่ามีส่วนอย่างมากต่อการเข้าพึ่งศาสนาของชาวพม่า ชาวพม่าส่วนใหญ่จึงสนใจในการปฏิบัติบูชา บริจาคทรัพย์บำรุงศาสนา และเดินทางแสวงบุญ หากตั้งคำถามกับคนพม่าว่า ถ้าหาเงินได้สักก้อนหนึ่งจะอย่างไรกับเงินนั้น ชาวพุทธพม่ามักจะตอบเหมือนกันว่า แรกสุดจะต้องแบ่งเงินส่วนหนึ่งสำหรับทำบุญ นอกนั้นจะแบ่งให้พ่อแม่ จุนเจือคนที่ใกล้ชิด หรือซื้อของที่อยากได้ ความคิดในการออมเงินหรือนำไปลงทุนเพื่อเพิ่มทุนเป็นรายได้จะเป็นความคิดที่มาทีหลังหรืออาจไม่ค่อยได้คิดกันนัก หรือ ถ้าหากมีคนนำอาหารดีๆ หรือผลไม้มาให้เป็นของฝาก ชาวพุทธพม่าส่วนมากจะนำไปถวายพระพุทธรูปในบ้านก่อนที่จะนำมารับประทาน หลายคนตั้งความหวังไว้ว่าเมื่ออายุมากขึ้น ก็จะใช้ชีวิตอุทิศให้กับการปฏิบัติธรรม พุทธศาสนาจึงฝังอยู่ในใจของชาวพม่า และมักต้องมาก่อนสิ่งอื่นใดเสมอ ความสำเร็จในชีวิตโดยยึดมั่นในแนวทางพุทธศาสนาที่เน้นการสร้างสมกุศล ย่อมต้องมีตัวอย่างให้เห็นและกล่าวถึงอยู่เสมอ ดังเรื่องราวคบหาผู้ตั้งมั่นปฏิบัติพุทธาณูสติพร้อมไปกับการทำงานโดยชอบเป็นนิมิต มักถูกนำมายกเป็นอุทาหรณ์ อาทิ อุหม่องหม่อง ผู้มีฉายาว่า ลูเปียงค่อปัดตะมยา เป็นผู้มั่งมีที่ประสบความสำเร็จในอาชีพขายยาพื้นบ้าน เขาเดินทางเร่ขายยาเลี้ยงชีพมาแต่วัยเยาว์ ยามเหน็ดเหนื่อยในขณะเร่ขายยา อุหม่องหม่องมักหลบร้อนเข้านั่งพักที่ใต้ร่มไม้พร้อมกับสวดมนต์ จากการปฏิบัติเช่นนี้ เชื่อว่าได้เป็น

ปัจจัยให้อู่ม่องม่องกลายเป็นผู้มีอันจะกินคนหนึ่ง สามารถสร้างวัด สร้างเจดีย์ และบำเพ็ญ
 สาธารณประโยชน์อย่างคหบดีทั้งหลาย ด้วยความเชื่อที่ว่ากุศลจากการทำบุญและปฏิบัติธรรมจะ
 นำมาซึ่งทรัพย์ และทรัพย์จะพาเกียรติยศชื่อเสียงมาสู่ในที่สุดนั้น กุศลจึงกลายเป็นกลไกหนึ่งแห่ง
 ความสำเร็จในการสร้างฐานะไปโดยปริยาย ด้วยเหตุนี้ กุศลในโลกทัศน์ของชาวพุทธพม่าจึงมี
 ความหมายมากไปกว่าความดีที่จะช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์อันเกิดจากการครอบงำของกิเลส
 หรือ เครื่องที่ทำให้ใจเศร้าหมอง สำหรับชาวพุทธพม่าแล้ว กุศลจึงไม่ใช่พลังลึกลับ ไม่ใช่อำนาจที่เลื่อน
 ลอย และไม่ใช่สิ่งมงาย กุศลจะต้องอยู่เบื้องหลังของการนำพาชีวิตพร้อมๆ ไปกับโชคชะตาและกำลัง
 ความสามารถของตน และด้วยเหตุที่มีความคาดหวังจากการทำกุศลกันไปต่างๆ นานา กุศลจึงถูกโยง
 ให้สัมพันธ์กับการอธิษฐานพรโดยเฉพาะจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา ผลดีจากความเชื่อในกุศล
 ดังนั้นอาจก่อให้เกิดเป็นภาวะ “อิมบุญ” ที่เป็นปิตติเฉพาะหน้าและบังเกิดทุกคราที่ได้ทำบุญขอพร

บทที่ ๕

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมามีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา ๒) เพื่อวิเคราะห์เหตุผลปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ประเด็นที่ ๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

จากการศึกษาวิจัย พบว่า สหภาพเมียนมาหรือพม่า เป็นประเทศที่มีความหลากหลายทั้งด้านชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา วัฒนธรรมความเชื่อ ที่สำคัญอย่างยิ่งเป็นประเทศที่เต็มไปด้วย “พลัง” เป็นเอกลักษณ์ที่ทั้งรัฐบาลและชาวพม่าต่างร่วมกันถนอมไว้เพื่อคงความเป็นประเทศที่มีอารยธรรมมายาวนาน พม่าหรือเมียนมามีความโดดเด่นในเรื่องการศรัทธาพุทธศาสนา มีเจดีย์และ ศาสนสถานในพุทธศาสนาจำนวนมากพุทธศาสนายังเป็นรากฐานสำคัญของสังคมพม่า

ปัจจุบันพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่แข็งแกร่งที่สุดในพม่า สืบเนื่องจากประเพณีปฏิบัติอันยาวนานหลายประการ ประการแรก ความใกล้ชิดระหว่างสถาบันกษัตริย์กับสถาบันภิกษุ ซึ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกันและกัน ประการที่สอง การรักษาความเข้มข้นขององค์ความรู้และวินัย โดยผ่านการปะทะสังสรรค์กับผู้นำทางศาสนาประเทศอื่นๆ ในเครือข่ายพุทธศาสนาเถรวาท โดยเฉพาะศรีลังกาและไทย และประการที่สาม คือการทุ่มเททรัพยากร สมบัติวัตถุ และงานฝีมืออันประณีตบรรจงให้กับภิกษุปูชนียสถาน และโลกทางกายภาพของชาวพุทธ ด้วยลักษณะเด่นของพุทธศาสนาเถรวาทของพม่า ที่สามารถเป็นแกนหลักในความหลากหลาย ในขณะเดียวกัน พุทธศาสนาก็มีความลึกซึ้งในหลายระดับ ทั้งระดับปรัชญา ระดับการปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา ไปจนถึงพุทธศาสนาระดับชาวบ้าน ศาสนาพุทธจึงสามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นในความหลากหลายให้สังคมพม่าได้และกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นเอกภาพร่วมกัน จากการวิเคราะห์วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ

ในสหภาพเมียนมา สามารถสรุปได้ว่า ชาวพม่ามี**วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านความเคร่งครัดในธรรมเนียมปฏิบัติ** และเข้มงวดต่อการรักษาวัฒนธรรม และศีลธรรมอันดีงามของชาวพุทธ พุทธศาสนิกชนชาวพม่าจะยึดหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในคัมภีร์พระไตรปิฎกอย่างเคร่งครัด ผลจากการช่วยกันรักษา และจดจำคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้วิถีชีวิตชาวพุทธในประเทศพม่า ผูกพันอย่างแน่นแฟ้น มีวัฒนธรรมชาวพุทธที่เข้มแข็ง จนทำให้ประเทศพม่าได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีพุทธศาสนิกชนเคร่งครัด ในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากที่สุด แห่งหนึ่งของโลก ชาวพม่ายังมี**วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านความเชื่อเรื่อง “นัต”** ดังพบว่าภายในบ้านของชาวพม่าบางบ้านมีหิ้งบูชานัตตั้งอยู่ใกล้หิ้งพระพุทธรูป หลายบ้านปลูกศาลคล้ายศาลพระภูมิ ไว้ที่หน้าบ้าน ในขณะที่ริมทางตามต้นไม้ใหญ่ยังมีศาลนัตอยู่ทั่วไป แม้แต่ในเขตลานพระเจดีย์ยังพบว่ามีรูปนัตปั้นเป็นองค์เทพ เทวี ผู้เฒ่า รูปยักษ์ นิยามคำว่าวิสุทฺธินัต คือ ผู้บริสุทธิ์ อันหมายถึง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ มี**วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านประเพณี** ชาวพม่าส่วนใหญ่จะนิยมแสวงหาความสุขกับการประกอบบุญกิริยาทางศาสนา หมั่นเข้าวัดทำบุญ ออกเดินทางแสวงบุญ มีงานประเพณีเพื่อสร้างกุศลที่อาจให้ความบันเทิงควบคู่กันไปด้วย ได้แก่ งานฉลองสงกรานต์ งานวัดรดน้ำต้นโพธิ์ งานจุดประทีป และงานทอดกฐิน เป็นต้น งานประเพณีดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีสิบสองเดือน ที่ยังพบเห็นได้ในแทบทุกท้องถิ่น บางวันถือเป็นวันหยุดราชการอีกด้วย มี**วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านประเพณีวันสงกรานต์** ซึ่งถือเป็นหนึ่งในประเพณีสิบสองเดือน ชาวพุทธพม่าถือว่าช่วงเทศกาลสงกรานต์เป็นเวลาเหมาะสม สำหรับการสร้างบุญกุศล จึงนิยมเข้าวัด รักษา ศีล ฟังธรรม ตลอดจนประกอบกิจทางศาสนา และนิยมจัดงานบวชนเญให้บุตรชาย และจัดงานเจาะหูและบวชชีให้บุตรสาว มี**วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านงานไหว้พระเจดีย์** ชาวพุทธพม่ามีเจดีย์เป็นที่พึ่งทางใจ จึงมักนิยมไหว้พระเจดีย์กันอยู่เป็นนิจ ในเมืองย่างกุ้งมีพระเจดีย์ชเวดากอง ซึ่งเป็นเจดีย์ที่ชาวพม่าเคารพศรัทธาสูงสุด ด้วยเชื่อว่ามีพระเกศาธาตุบรรจุไว้ ๘ เส้น การไหว้พระเจดีย์ในช่วงงานฉลององค์พระ จึงนับเป็นโอกาสอันสำคัญที่ชาวพุทธพม่าให้ความสำคัญ ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงออกถึงความศรัทธาที่คงมั่นในพระพุทธศาสนา มี **วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาผ่านศิลปะการแสดง** เพราะศิลปะการแสดงถือเป็นส่วนสำคัญในงานบุญของพม่าที่ยังคงความศรัทธาและสร้างความบันเทิงแก่ผู้ร่วมงาน ซึ่งศิลปะการแสดงต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นการแสดงที่เป็นลักษณะประเพณีนิยม โดยได้รับการพัฒนาปรับเปลี่ยนมาจากการแสดงในราชสำนักพม่าในอดีต ซึ่งส่วนใหญ่ต่างก็มีพื้นฐานรากเหง้าการแสดงจากบทประพันธ์ของมหากาพย์ฮินดู หรือเป็นที่รู้จักกันในนามของรามายณะ และที่สำคัญในการแสดงนั้นๆ ยังต้องมีเรื่องราวมาจากนิทานชาดกในทางพระพุทธศาสนา ที่สอนในเรื่องกรรม และการทำความดี ความชั่ว ผลของกรรมหรือการกระทำ

ประเด็นที่ ๒ เพื่อวิเคราะห์เหตุปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

จากการศึกษาวิจัย พบว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของพุทธศาสนิกชนชาวสหภาพเมียนมาที่ยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน คือ **ความเชื่อตามหมวดธรรมศรัทธาในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท** พุทธศาสนิกชนชาวพม่ามีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้อง และยังถือว่าเป็นหลักการที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายชีวิตที่แท้จริง ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด ที่มุ่งให้มนุษย์หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ คือถึงซึ่งนิพพานและมีอิสระ ซึ่งหมายถึง ความเชื่อที่มีปัญญาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจ เป็นความเชื่อในพระรัตนตรัย ที่มีการเกี่ยวข้องกับการบรรลุนิพพาน สร้างปัญญาให้เกิดขึ้น และเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย คือนิพพาน ศรัทธามีความทำให้ใจผ่องใสเป็นลักษณะ ทำให้บุคคลมีความคิดถูกต้องตามความเป็นจริงเกิดสัมมาทิฐิขึ้น มีความทำให้แล่นไปด้วยดีเป็นลักษณะในการกระทำความเพียรเพื่อถึง เพื่อบรรลุ เพื่อทำให้แจ้ง ศรัทธายังมีความสำคัญตามความหมายและหน้าที่ถึง ๓ ประการคือ เป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา เป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นส่วนประกอบพื้นฐานในหมวดธรรมศรัทธา ๔ ประการคือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อกฎแห่งกรรม ๒) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า **ปัจจัยทางวัฒนธรรมนำสู่ศรัทธาในพระพุทธศาสนา** ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มีความเป็นพลวัตรแบบคู่ขนานกัน กล่าวคือ เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง วัฒนธรรมในเชิงศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองไปด้วยกัน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นปัจจัยเงื่อนไข ที่มีอิทธิพลต่อกันและกันโดยเฉพาะวัฒนธรรม ที่ถูกจัดระบบให้อยู่ในรูปของ “ประเพณีสิบสองเดือน” และ วัฒนธรรมจากวิถีชีวิตของประชาชน ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากพลวัตรของวัฒนธรรม ที่คู่ขนานไปกันกับพระพุทธศาสนาในสองมิติได้แก่ ๑) วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม ๒) วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม ซึ่งในที่สุดแล้วจะกลายมาเป็นวิถีปฏิบัติตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา **วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม** เป็นวัฒนธรรมในมิตินี้มีความเป็นพลวัตรสูงกล่าวคือ การสร้างปูชนียสถานต่างๆ ล้วนเกิดมาจาก “พลังศรัทธา” และได้กลายมาเป็นรูปแบบของวิถีชีวิตตามที่ปรากฏในประเพณีสิบสองเดือนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวเหตุการณ์ในพระพุทธศาสนา หรือเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าเกือบทุก**วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม** ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ชาวพุทธพม่าไม่ได้ยึดพระพุทธศาสนา ในฐานะว่าเป็น“อุดมการณ์” หรือเป็นสิ่งที่อยู่ไกลเกินความเป็นจริง แต่สิ่งที่ป็นนามธรรมนั้นได้ฝังรากและติดตรึงอยู่ในชาวพุทธพม่า และสามารถถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อๆ ไปได้ ดังเช่น ความเชื่อตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องกรรม เชื่อในผลแห่งกรรมเชื่อว่าทุกคนมีกรรม และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในที่สุดความเชื่อ

เหล่านี้ได้กลายมาเป็นเส้นทาง หรือวิถีชีวิตให้เกิดการปฏิบัติ โดยผ่านเส้นทางบุญสำคัญ คือทาน ศีล และภาวนา และสะท้อนออกมาจากประเพณีปฏิบัติที่กำหนดไว้ในสิบสองเดือน

ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมประเพณี ที่ประชาชนส่วนใหญ่ในสหภาพเมียนมา นับถือ พระพุทธศาสนา พม่าบัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของ วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของชาวพม่า เช่น ชาวพม่านิยมให้ลูกบวชเป็นสามเณร ตั้งแต่อายุน้อย ๆ เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยืนนาน ชาวพม่ามีความศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนามากจึงนิยม สร้างเจดีย์มาก วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาโดยแต่ละวัดจะมีโรงเรียน ประเพณีและวันสำคัญของพม่า เช่น งานประเพณี และเทศกาลประจำปีส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สิ่งก่อสร้าง เช่น วิหาร เจดีย์ หรือ ปูชนียสถานอื่น ๆ ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา พุทธศาสนาจึงเป็นศูนย์รวมของจิตใจของพม่าและยึดพระพุทธศาสนาเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต เช่น ก่อนการเริ่มทำงาน ก็ต้องมีการสวดมนต์ไหว้พระ เพื่อเป็นสิริมงคล โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ หน่วยงานภาครัฐที่ยึดถือจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ที่ต้องมีการสวดมนต์ไหว้พระทุกครั้งก่อนเริ่มงาน และหลังจากการเลิกงานในแต่ละวัน **ปัจจัยด้านการเมือง** รัฐบาลพม่าได้ออกกฎหมายรับรองว่าเป็นศาสนาประจำชาติ และกฎหมายอื่น ๆ อีกมากเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จากที่ในอดีตประเทศพม่า โดยการปกครองของรัฐบาลทหารพม่า หรือ SLORC [State Law and Order Restoration Council] ได้ถูกประณามว่าเป็นรัฐบาลเผด็จการ โดยการปกครองที่ใช้อำนาจเป็นใหญ่ได้ทำการกดขี่ประชาชนและพระสงฆ์อย่างไร้จิตสำนึกทางด้านมนุษยธรรม จึงได้ทำพระภิกษุสงฆ์ได้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยการต่อสู้อย่างสันติเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน โดยได้จัดตั้งสหภาพยุวสงฆ์แห่งพม่า (All Burma Young Monks' Union) ในเขตปลดปล่อย ได้พิมพ์เอกสารและข้อเขียนเพื่อเรียกร้องสิทธิมนุษยชนกับรัฐบาลทหารพม่า ซึ่งสถานการณ์การเมืองดังกล่าว ทำให้เห็นว่าพระสงฆ์นอกจากจะนำศรัทธาทางจิตวิญญาณของชาวพุทธเพื่อไปสู่เป้าหมายคือนิพพาน แล้วยังเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้ชาวพุทธในพม่ามีความศรัทธาอย่างมั่นคง เพราะพระสงฆ์ยังมีบทบาทในการต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านอื่นๆ อาทิ ทุนทางสังคมที่มีการรักษาสืบทอดอย่างเหนียวแน่นมาจากบรรพบุรุษ รุ่นสู่รุ่น, การปฏิบัติ ปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา ที่มีความเข้มข้นและเอาจริง เอาจัง, พระภิกษุสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน สังคมและเป็นสะพานบุญ ส่งต่อให้กับผู้ยากไร้, ความเป็นเอกภาพของคณะสงฆ์ในประเทศ, การปลูกฝังความเชื่อเรื่องกรรมนิมิตพระมาเทศน์ให้ผู้คนได้รับฟังนับว่าเป็นกุศลอันใหญ่ยิ่ง, อิทธิพลของกระแสวัตถุนิยม บริโภคนิยม ยังเข้าไปน้อย ทำให้คนในประเทศใส่ใจกับวิถีความศรัทธาในทางพุทธศาสนามากกว่า การไปซื้อของตามห้างสรรพสินค้า, จำนวนพระภิกษุสามเณรที่เยอะและสามารถจดจำพระไตรปิฎกได้

ประเด็นที่ ๓ รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

จากการศึกษาวิจัย พบว่า รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมาได้ทำผ่าน**วิถีปฏิบัติที่แสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา** สิ่งที่เกิดขึ้นได้ชัดเจน ได้แก่ ชาวพุทธในพม่ากับการแสดงความเคารพศรัทธาต่อปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนา เช่น เจดีย์ชเวดากองเมืองย่างกุ้ง เจดีย์ชเวสิกอง เมืองพุกาม เจดีย์ไจ้กัตโย หรือพระธาตุนิรันธรแขวน เมืองไจ้กัโถะสะเทิม รัฐมอญ เจดีย์ชเวมอดอหรือพระธาตุมุเตา เมืองหงสาวดี ความศรัทธาจึงเป็นหนึ่งในกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงและรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ชาวพุทธพม่ายังเชื่อในหลักกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อว่ากฎแห่งกรรมนั้นเป็นกฎของการให้โอกาสและความหวัง เพราะมนุษย์มีโอกาสในการแก้ไขสิ่งที่ทำไม่ดีด้วยการทำดีได้อยู่เสมอ การทำกรรมดีจึงเป็นหนทางที่จะทำให้ได้รับผลกรรมดีเป็นการตอบแทน และยังสืบสานผ่าน**บทบาทของผู้ปกครองและผู้นำ** พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างสูงสุด ทำให้เกิดการอุปถัมภ์ค้ำชู และเกื้อกูลสถาบันสงฆ์ชนชั้นผู้ปกครองและผู้นำ ของพม่าจึงมีอิทธิพล และมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพระพุทธศาสนา ให้ประดิษฐานอย่างมั่นคงในพม่า อย่างไรก็ตาม ศาสนากับการเมืองก็อาศัยซึ่งกันและกันและพึ่งพิงกัน ต่างฝ่ายต่างต้องการการสนับสนุน เพื่อรักษาฐานความมั่นคงของตน และมีนัยสำคัญมาถึงยุคปัจจุบันที่ผู้นำกับบทบาททางพระพุทธศาสนานั้นต้องดำเนินควบคู่กันไป นอกจากนี้ยังมียุทธศาสตร์การสืบสานวิถีแห่งศรัทธาผ่าน**กระบวนการกล่อมเกลாதาสังคม** ชาวพุทธในพม่า ได้รับการกล่อมเกลา จากพระพุทธศาสนา รับมาเป็นวิถีชีวิตที่ทำให้คนพม่ามีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความกตัญญู ความอดทนกล้าหาญ ต่อความทุกข์ยากยอมรับความเป็นจริง และพยายามปรับปรุงตนเองแก้ไขในสิ่งที่ผิดเพื่อรับผลกรรมที่ดี ความกล่อมเกลாதาสังคมด้วยพุทธศาสนา นั้นยังเกิดจากการสานสัมพันธ์ระหว่างสังคมและพุทธศาสนา เนื่องมาจากประเพณีวัฒนธรรม เช่น งานทอดกฐิน งานผ้าป่า งานการกุศลที่วัด กิจกรรมต่างๆ ที่ชาวพม่าทำในวัด ก็ส่งต่อรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้พระพุทธศาสนาในพม่ามีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงจนทุกวันนี้

กล่าวโดยสรุปคือ รูปแบบการสืบสานศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมามีอย่างแรกชาวเมียนมามีเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายที่สูงสุดคือพระนิพพาน เมื่อมีจุดมุ่งหมายที่สูงสุดตั้งไว้ในใจแล้วก็จะมีการสืบสานจากรุ่นสู่รุ่น จากปู่ย่าตายายมาถึงพ่อแม่ลูกหลานให้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและในด้านพระพุทธศาสนาก็มีความเข้มแข็งโดยเป็นระบบของหมู่สงฆ์ที่มีการนำสวดมนต์ให้พระให้ศีลให้พรให้ธรรมะ แก่ญาติโยม พระสงฆ์จะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ไม่ว่าทั้งทางด้านการศึกษาเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งการปฏิบัติสวดมนต์ทรงจำพระไตรปิฎกทั้งหมด และเมื่อญาติโยมมีแนวทางแห่งการศึกษาเล่าเรียนและทรงจำพระไตรปิฎก ก็จะเดินตามแนวพระพุทธศาสนา ไปสู่จุดมุ่งหมาย

และคอยทำนุบำรุงศาสนสถานต่างๆ ที่ตนเองบรรพบุรุษเคยสร้างมาไม่ให้เศร้าหมอง และไม่ให้เกิดความสลดโศกเมื่อในฝ่ายบริษัทอื่นมีอุบาสกอุบาสิกา มีความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาและเชื่อมั่นก็ย่อมทำนุบำรุงศาสนสถาน และมั่นคงยกย่องพระภิกษุสามเณร ทำให้พระภิกษุ สามเณรอยู่ในพระพุทธศาสนาได้แบบไม่ขัดสนมีกำลังกายกำลังใจในการสวดมนต์ไหว้พระประพฤติปฏิบัติกรรมฐานเพื่อให้เป็นแนวทางในการให้ญาติโยมไปสู่มรรคผลนิพพาน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการการศึกษาวิจัย รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา ในครั้งนี้พบว่า พุทธศาสนิกชนชาวพม่ามีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้อง และยังถือว่าเป็นหลักการที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายชีวิตที่แท้จริง ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด ที่มุ่งให้มนุษย์หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ เป็นความเชื่อที่มีปัญหาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจ เชื่อในพระรัตนตรัย ที่มีการเกี่ยวข้องกับ การบรรลุมรรค สร้างปัญญาให้เกิดขึ้น และเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย คือ นิพพาน ศรัทธาทำให้บุคคลมีความคิดถูกต้องตามความเป็นจริงเกิดสัมมาทิฐิขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Phra NawLeang Tejanyana พบว่า “ศรัทธา” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือการเชื่อมั่นในความดี เป็นการเชื่อที่มีเหตุผลสนับสนุน เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญากำกับ ชักนำให้อยู่มีลักษณะของความเชื่อตามความเป็นจริง โดยมองให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลของ สิ่งต่างๆ เชื่อกฎแห่งการกระทำของปัจเจกบุคคล หรือกฎแห่งเหตุผล และการเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยในฐานะเป็นแบบอย่าง และเป็นกฎที่เราจะต้องเข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อความพ้นทุกข์ ซึ่งสอดคล้องกับงานของอภิสร มีผล ที่พบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อซึ่งประกอบด้วยปัญญาและกลั่นกรองในการตัดสินใจ เป็นความเชื่อในพระรัตนตรัยที่เกี่ยวข้องกับการบรรลุมรรคของพระพุทธศาสนา ศรัทธามีความสำคัญตามความหมายและหน้าที่ คือ เป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา เป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติกัมมัฏฐาน จากพลังศรัทธาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กลายมาเป็นพลังแห่งวิถีปฏิบัติตามหลักศรัทธา เกิดพลวัตรสู่การสร้างปูชนียสถานต่างๆ โดยเฉพาะ พระมหาเจดีย์ชเวดากอง ล้วนเกิดมาจาก “พลังศรัทธา” ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของนฤมล ธีรวัฒน์ที่พบว่า สิ่งที่สร้าง “พลัง” ให้แก่ชาวพม่านั้นจะเป็นศูนย์รวมแห่งจิตวิญญาณ เช่น พระมหาเจดีย์ชเวดากอง ที่ไม่ใช่แค่ศูนย์รวมของชาวพม่าเท่านั้น ยังแผ่กระจายทั่วเอเชียอาคเนย์ ไม่ว่าจะมองส่วนใดของพระมหาเจดีย์หรือมุมไหนในปริมณฑล ก็สามารถสะท้อนได้ถึง ความลุ่มลึกในศรัทธาพระพุทธศาสนา คติความเชื่อ ศิลปะหัตถกรรม วรรณกรรม วัฒนธรรม เป็นสถานที่ที่ทุกคนต้องนำสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตและดีที่สุดในประเทศถวายเป็นพุทธบูชา เป็นสถานที่รวมของบุคลากรระดับปรมาจารย์ สะท้อนให้เห็นถึงการสังสรรค์ความสัมพันธ์ของคนทุกระดับในสังคม การ

จัดการในชุมชน และเศรษฐกิจที่เป็นระบบ แม้แต่คนพม่าที่อยู่ต่างเมืองหรือเมืองชายขอบ ยังต้องนำไปพัฒนาใช้กับเมืองของตน ดังเห็นว่าการจำลองพระเจดีย์ชเวดากองขึ้นทั่วไปในหัวเมืองต่างๆ ทั่วประเทศ นอกจากการมีพระเจดีย์เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจแล้ว สหภาพเมียนมาร์ยังมีผู้ปกครองผู้นำและรัฐบาลที่ต่างให้ความสำคัญ ในการสนับสนุนคำชูพระศาสนาให้มีความมั่นคง สอดคล้องกับผลการศึกษาของพระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ), ผศ.ดร., ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน และ ดร. อรทัย มีแสง ที่พบว่า พุทธศาสนาในพม่า เมืองครุฑที่จัดการโดยอิสระและองค์กรที่รัฐให้ความสำคัญ ด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีสำนักปฏิบัติกรรมฐานที่มีความแข็งแกร่ง เช่น สำนักวิปัสสนาของอาจารย์มหาสิริสาธิต และสำนักวิปัสสนาของอาจารย์ เลตติสาธิต ที่สืบทอดมาถึงรุ่นอาจารย์โกเอ็นก้า สำนักเหล่านี้ได้เป็นต้นแบบให้กับสำนักอื่นๆ อีกจำนวนมาก สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาในประเทศนี้ยังคงมีความแข็งแกร่งและมีทิศทางหรือแนวโน้มที่ดี อยู่ต่อไปคือแนวปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักต่างๆ อีกทั้งมีระบบการจัดการการศึกษา ที่ยังคงเป็นเครื่องมือรองรับการสืบทอดศาสนทายาท มีกุลบุตร-ธิดาที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนพระบาลี พระไตรปิฎกอย่างต่อเนื่องและถือปฏิบัติกันอย่างจริงจัง และปัจจัยสำคัญอีกอย่าง ที่ส่งผลให้เกิดการสืบสานศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในพม่า คือพระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เพราะเป็นผู้เชื่อมโยงนำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปสู่แนวปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับงานของธนดล ภูชนะศิริ พบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดความศรัทธา แบ่งออกเป็นสองส่วน คือความศรัทธาที่เกิด จากความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป รูปภาพแจก อาคารและสถานที่ และความศรัทธาในตัวบุคคล ได้แก่ ผู้ค้นพบวิชาสมาธิ ผู้สอนวิชาสมาธิให้แก่เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ที่เคร่งครัดในการรักษาศีล โดยเฉพาะเจ้าอาวาส ซึ่งปรากฏว่ามีภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณ สามารถโน้มน้าวอธิบายให้ผู้ปฏิบัติธรรมเชื่อและศรัทธาในคำสอนในทางพระพุทธศาสนาได้

กล่าวได้ว่าพระสงฆ์ในสหภาพเมียนมา จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง ในการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงต่อวิธีชาวบ้าน หรือคนในชุมชนนั้น ๆ เนื่องด้วยพระสงฆ์ ถือว่าเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณที่สำคัญที่จะชักนำให้ประชาชนหรือชาวบ้าน เจริญรอยไปด้วยความเจริญ มีความสุข ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่พระสงฆ์นั้น เป็นได้ทั้งนักปฏิบัติ นักสอน และนักพัฒนาอันเกิดจากการ สัมผัสประสบการณ์ ทั้งความรู้ทางคติทางธรรม และคติทางโลก จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้นำชุมชนเชิงสัญลักษณ์ ที่เป็นปูชนียบุคคลที่ควรเคารพยิ่ง กล่าวโดยสรุป พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในสหภาพเมียนมา ที่มีมาแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านและท้องถิ่น ๕ ด้าน คือ ๑) บทบาทของพระสงฆ์ด้านการศึกษา ๒) บทบาทของ พระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ธรรม ๓) บทบาทของพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ ๔) บทบาทของพระสงฆ์ด้านพัฒนา จิตวิญญาณ และ ๕) บทบาทของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับประชาชน เช่น การอบรมคุณธรรมจริยธรรม การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล

การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การช่วยเหลือสถานที่ที่เป็นสาธารณสมบัติ การช่วยเหลือ ประชาชนใน โอกาสที่ควรช่วย การจัดกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น จึงทำให้พระสงฆ์เองซึ่งเดิมเป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพ นับ ถูแล้ว ยิ่งเพิ่มความเคารพยำเกรง ยกย่องให้เป็นผู้นำจิตวิญญาณขึ้นไปอีก และเป็นปูชนียบุคคลที่ดี ของ ผู้คน ชุมชน และสังคมสืบไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๕.๓.๑.๑ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชนใน การดำเนินงานเพื่อพัฒนารูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธไทย

๕.๓.๑.๒ ควรส่งเสริมการเสริมสร้างค่านิยมการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนาและ จารีตประเพณีที่ดำรงมาอย่างเป็นระบบ

๕.๓.๑.๓ ควรส่งเสริมการพัฒนาการศึกษาเฉพาะทางเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนา รวมทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พระสงฆ์ไทย

๕.๓.๑.๔ รัฐควรส่งเสริมสนับสนุนการลงทุนทาง วัฒนธรรม ในบริบทพื้นที่ของ วัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องเนื่องนางพระพุทธศาสนาให้มั่นคง เพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรม และยัง ศรัทธาให้มั่นคงในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

๕.๓.๑.๕ รัฐไทยควรจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับรัฐบาลสหภาพเมียนมา เพื่อ ศึกษาแบบการสืบสานศรัทธาที่มั่นคงในพระพุทธศาสนาของพม่า

๕.๓.๑.๖ ควรศึกษาเจาะจง ความร่วมมือระหว่างประเทศไทย และประเทศพม่า ซึ่ง รัฐบาลไทย โดยสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติควรจะทำเนิการเพื่อทำข้อตกลง ร่วม (MOU) ระหว่างรัฐบาลกับรัฐบาล เพื่อดำเนินกิจการด้านพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งความร่วมมือในด้านวิจัย ด้านบริการวิชาการด้าน การศึกษา หากมีการส่งเสริมให้มีการวิจัยในเชิง นโยบาย หรือรับเป็นภารกิจระหว่างประเทศจะเกิดประโยชน์และเกิดสัมพันธภาพที่ดี ระหว่างประเทศ ทั้งสอง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

๕.๓.๒.๑ ควรนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทบทางของพระสงฆ์ด้านการศึกษา การเผยแผ่ธรรม และด้านการพัฒนาจิตวิญญาณ

๕.๓.๒.๒ พัฒนาสู่หลักสูตรการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย โดยใช้หลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้อง

๕.๓.๒.๓ พัฒนาสู่สำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักต่างๆ ในประเทศ ให้มีระบบการจัดการการศึกษา ที่ยังคงเป็นเครื่องมือรองรับการสืบทอดศาสนทายาท มีกุลบุตร-ธิดาได้เข้ามาศึกษาเล่าเรียนพระบาลี

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรที่จะศึกษาวิจัยอย่างลึกซึ้ง และกว้างขวางต่อไป ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

๕.๓.๓.๑. ศึกษาการจัดการพระพุทธศาสนาในด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่มีผลต่อประชาชน ในด้านการปฏิบัติกรรมฐานนี้ ถือว่าเป็นจุดเด่นสำคัญของการจัดการพระพุทธศาสนาและเป็น “ปฏิบัติศาสนา” ที่มีความเกี่ยวข้องกับคามอยู่รอดของพระพุทธศาสนาและประชาชนในสาธารณรัฐ แห่งสหภาพเมียนมาร์อย่างน่าค้นหา และสามารถนำมาปรับใช้ในประเทศไทยได้

๕.๓.๓.๒ ศึกษาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ที่มีต่อประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาในอาเซียน เนื่องจากประเทศต่างๆ เช่น ประเทศไทย มีการรับพระพุทธศาสนาในเชิงคัมภีร์มาจำนวนมาก ในขณะเดียวกัน ก็รับแนวปฏิบัติกรรมฐาน เข้ามาเผยแพร่อย่างจริงจัง จึงควรสืบค้น วิเคราะห์อย่างจริงจังว่าเพราะเหตุใด พระพุทธศาสนาในประเทศนี้จึงมีนัยสำคัญต่อประเทศอื่น ในแถบอาเซียนนี้

๕.๓.๓.๓ ควรพัฒนาต่อยอดในเรื่องการหารูปแบบที่เหมาะสมในการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในประเทศไทย เพื่อให้เห็นทุนเดิม โอกาส และปัจจัยเงื่อนไขที่สามารถส่งเสริม สนับสนุนให้หลักธรรม คำสอน ในพุทธศาสนาสามารถส่งต่อ สืบทอดไปยังเยาวชน คนรุ่นใหม่ของไทยได้ ในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

ซาร์, สุดาห์. **ราชันผู้พลัดแผ่นดิน เมื่อพม่าเสียเมือง**. แปลโดยสุภัทร ภูมิประสาท. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๗.

ณภพพล จันทรวิวัฒนกุล. **๖๐ วัด วัง และสถานที่สำคัญในพม่า**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๓.

ดร.วิทย์ เทียงบุญธรรม. **พจนานุกรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ห.จ.ก.

ประชุมทองการพิมพ์ ๒๒, ๒๕๓๖.

นฤมล อีรวัฒน์ และคณะ. **มองพม่า ผ่านขเวดากอง**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอ เอส พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๕๑.

นฤมล อีรวัฒน์และคณะ. **มองพม่าผ่านขเวดากอง**. กรุงเทพฯ: บริษัท โอ เอส พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๕๑.

ประกาศรี ดำสอาด. **หุ่นกระบอกพม่า**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด. ๒๕๔๒.

พระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตติวุฑโฒ ภิกขุ). **ปรมัตถธรรม ๔** (จิต เจตสิก รูป นิพพาน). พิมพ์ครั้งที่ ๖,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพฯ:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ปยุตโต). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ปช.๙ ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน**

ชุดคำวัด. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙.

พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จทศดุสิต). **ศรัทธารุ่งอรุณแห่งสันติภาพโลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัททรงศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๑.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, ๒๕๕๔.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**. กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๓.

พระสมภาร สมภาโร (ทวีรัตน์). **“กรรมฐาน”**. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พุทธทาส ภิกขุ, **การบวชอยู่ที่บ้าน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พุทธทาสภิกขุ, **ขุมนุมขอกิตติอิสระ พุทธทาสภิกขุ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๘. ไพโรจน์ โพธิ์ไทร, **ภูมิหลังของพม่า**, กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๑.

พุทธทาสภิกขุ. **ใจความสำคัญแห่งคัมภีร์มนุษย์**. กรุงเทพฯ: หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๓๓.

ยอร์ช เซเดส. **ชนชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีน**. แปลโดย ปัญญา บริสุทธิ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

ธำมัญญ ภัทรภาคร์. **ประชาคมอาเซียน**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ก๊าวไกล, ม.ป.ป.

วิรัช นิยมธรรม และ อรุณ นิยมธรรม. **เรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมพม่า**. พิษณุโลก: บริษัทตระกูลไทย, ๒๕๕๑.

วิรัช-อรุณ นิยมธรรม. **เรียนรู้สังคมวัฒนธรรมพม่า**. พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, ๒๕๕๑.

สุภีร์ ทุมทอง. **ศรัทธาที่ถูกต้อง**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทฟรีมายด์ พับลิชชิ่ง จำกัด

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. **ศิลปะในประเทศพม่า**. กรุงเทพฯ: สายธาร, ๒๕๕๔.

หม่องทินอ่อง (เพ็ชรี สุมิตร แปล). **ประวัติศาสตร์พม่า**. พิมพ์ครั้งที่สาม) กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, ๒๕๕๑.

หม่องทินอ่อง. **ประวัติศาสตร์พม่า**. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขปรับปรุง. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

หลวงเทพดรุณานุศิษฐ์. **ธาตุปฐพีปกา**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

อาทร จันทวิมล ดร. **ประวัติของแผ่นดินไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๘.

(๒) วิทยานิพนธ์:

Phra NawLeang Tejanyana, “การศึกษาเปรียบเทียบหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาเซน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

นภัสพร พรหมะวัน. “ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๖.

(๓) บทความ:

บทสัมภาษณ์ที่พระเจ้าอัยบอพระราชทานอนุญาตให้ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ “เดอะไทมส์” (ลอนดอน) และนำเสนอเป็นบทความในหนังสือพิมพ์ฉบับที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๘/ค.ศ.1885, ดุราลัยเอียดเพิ่มเติมใน ซาห์, สุดาห์, **ราชันผู้ปลดแผ่นดิน เมื่อพม่าเสียเมือง**. แปลโดย สุภัตร ภูมิประภาส. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๗.

ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์. **จิตลักษณะและการสนับสนุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมสุขภาพวิจัย กายและพฤติกรรมสุขภาพจิตของข้าราชการสูงอายุในมหาวิทยาลัยขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. จิตวิทยาการศึกษา. ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖. **พงษาวดาร มอญ-พม่า**, ม.ป.ท. ถ่ายเอกสาร, หน้า ๓๐๒.

พระมหาปรม โอภาโส (กองคำ). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหายุทธกร ปญฺญาสิริ (สัจจรัตนพงศ). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

วิจัย ไกรฤกษ์ ศิลาคม, การศึกษาการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศไทย: ศึกษาในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชและอิทธิพลต่อภาคอีสานของไทย, **รายงานวิจัย**, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๕๘.

อภิสร มีผล. การศึกษาศรัทธาในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๔) รายงานการวิจัย

ภารดี พูลประภา เอี่ยมเจริญ, “รูปแบบการแก้ไขวิกฤตศรัทธาในพระสงฆ์หลักพระธรรมวินัย”,
รายงานวิจัย.สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 ๒๕๖๐.

(๕) วารสาร:

กรกต ชำบัณทิต เกษมชาติ.นเรศ เสนีย์และภักดิ์ กัลยาณมิตร. ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 เชิงรุก, **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์,**
 ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๖) หน้า ๕๖.
 พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ), ปธ.๙.ผศ.ดร., ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียนและดร.อรทัย มีแสง.
 พระพุทธศาสนาในประเทศไทยพม่า (เมียน มาร์): ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และ
 ความสัมพันธ์ทางสังคม, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, (ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒), หน้า ๑-๒.
 ธนดล ภูชนะศิริ, ความประทับใจ ความศรัทธา และการบริจาค ของผู้ปฏิบัติธรรมที่วัดแห่งหนึ่งใน
 ภาคกลาง, **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา**, (ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒)

(๖) สัมภาษณ์

นางจินตนา, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.
 คุณตาถูกไก่, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 ทราญมูร์ตัน, ประเทศพม่า, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
 ท่านพระครูวีระ, นักวิชาการศาสนา, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๒.
 นางกนกพรรณ, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.
 นางจินตนา, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.
 นางจิราพร, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.
 นางโดัด , อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.
 นางนุชจรี, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.
 นางกัคนันท์, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.
 นางมะตื้น, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.
 นางมะนิลงววย, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.
 นางเมธา, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

นางยุพิน, ชาวพม่าที่ย่างกุ้ง, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

นางวรรณดี, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

นางสน, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

นางสี, เป็นชาวมอญในต่างจังหวัดแต่ปัจจุบันมาทำงานที่ย่างกุ้ง, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

นางสุจี, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

นายกบาเอ, ย่างกุ้ง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

นายทรายมูลรัตน์, พม่า, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

นายันทิต, อุปาสกผู้มาสวดมนต์ในลานพระเจดีย์ชเวดากอง ที่ย่างกุ้ง, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

นายสน, ย่างกุ้ง, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

พระครูวีระ, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒

พระมหาเมธีส ธรรมจารี, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

พระมหาเมธีส ธรรมจารี, วัดวังคิเวการาม อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

พระมหาเมธีส ธรรมจารี, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

พระมหาหรรษา ธรรมหาโส, รศ.ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร., ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

ภิกษุชาวพม่าที่ย่างกุ้ง, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

อุปาสกที่เป็นไกด์นำเที่ยวชาวพม่าที่ย่างกุ้ง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

อุปาสิกาชาวพม่า, ย่างกุ้ง, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

อุปาสิกาชาวพม่ามาไหว้พระที่วัดในย่างกุ้ง, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

นางกนกพรรณ, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

นางจินตนา, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

นางมะนิลงวย, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

นางสม, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

นายลูกไก่, อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

พระภิกษุ ชาวพม่า, ๒๐ พฤศจิกายน, ๒๕๖๑.

၂. ภาษาอังกฤษ

Books.

D. G. E. Hall, **Burma**, Third edition, (London: Hutchinson University Library, 1960), p. 8.

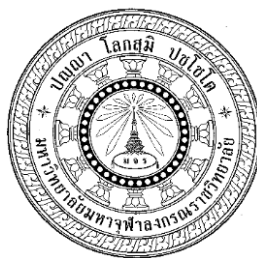
Michael Aung-Thwin and Maitrii Aung-Thwin, **A History of Myanmar Since Ancient Times: Traditions and Transformations**, (London: Reaktion Books Ltd.), p. 7.

S.M. Haldhar, **Buddhism in Myanmar and Thailand**, (New Dekhi: OM Publications, 2005), p. 49.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

แบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide)

เพื่อการศึกษาวิจัยหัวข้อเรื่อง

“รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา”

.....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการทำวิจัยเรื่อง โดยมีคณาจารย์จากหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นที่ปรึกษาและกำกับดูแล และผู้วิจัยจะนำเทปบันทึกเสียงสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างมาถอดเทป และสกัดประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ตอบไว้ตรงกัน และคัดแยกประเด็นที่ให้ไว้ไม่เหมือนกัน โดยนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่อจัดทำและนำเสนอเป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ในโอกาสต่อไป

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ เพื่อสัมภาษณ์วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาว

พุทธในสหภาพเมียนมา

ส่วนที่ ๒ เพื่อสัมภาษณ์เหตุปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธใน

สหภาพเมียนมา

ส่วนที่ ๓ เพื่อสัมภาษณ์หารูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่

มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา

ส่วนที่ ๑ เพื่อสัมภาษณ์วิถีปฏิบัติในการสืบสานศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาว

พุทธในสหภาพเมียนมา

ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง

วันที่ทำการสัมภาษณ์.....เวลา.....

สถานที่ทำการสัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์.....

๑) ท่านคิดว่าอะไรคือวิถีปฏิบัติที่แสดงออกถึงความศรัทธา ของชาวพุทธในสหภาพ

เมียนมาในฝ่ายบรรพชิต/และฆราวาส

๒) ท่านคิดว่าประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมของชาวสหภาพเมียนมาตั้งแต่ เกิด

จนกระทั่งเสียชีวิต มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง

๓) ท่านคิดว่าวัฒนธรรม จารีตประเพณีของชาวสหภาพเมียนมาในเรื่องไหน ที่บ่งบอก

ถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น เพราะอะไร

ส่วนที่ ๒ เหตุปัจจัยแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสหภาพเมียนมา มีอะไรบ้าง

ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง

วันที่ทำการสัมภาษณ์.....เวลา.....

สถานที่ทำการสัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์.....

๑) ท่านคิดว่าอะไร เป็นสาเหตุ เป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวพุทธในสหภาพเมียนมามีความ

ศรัทธาอย่างมั่นคงในฝ่ายบรรพชิต/และฆราวาส

๒) โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในเรื่องใดบ้างที่เกื้อหนุนให้เกิดความศรัทธาใน

พระพุทธศาสนาในฝ่ายบรรพชิต/และฆราวาส

๓) ระบบการเมือง การปกครอง หรือนโยบายการพัฒนาประเทศของสหภาพเมียนมา

ส่งผลอย่างไร ต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ส่วนที่ ๓ รูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพ
เมียนมาเป็นอย่างไร

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง

วันที่ทำการสัมภาษณ์.....เวลา.....

สถานที่ทำการสัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์.....

๑) อะไรคือ รูปแบบหรือแบบแผนในการสืบสานวิถีแห่งความศรัทธาที่มั่นคงมาจนถึง

ปัจจุบัน

๒) ท่านคิดว่าอย่างไรในรูปแบบการปฏิบัติของบรรพชิตในสหภาพเมียนมา

๓) ท่านคิดว่าอะไรคือบทเรียนสำคัญในการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาในสหภาพเมียนมาใน

ฝ่ายบรรพชิต/และฆราวาส

๑) ท่านมีความเห็นอย่างไรในการปฏิบัติต่อศาสนสถานของชาวสหภาพเมียนมา

๒) ท่านมีความเห็นรูปแบบการสืบสานวิถีแห่งศรัทธาที่มั่นคงของชาวพุทธในสหภาพ

เมียนมาอย่างไร

----- จบแบบสัมภาษณ์ -----

ภาคผนวก ข.

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

- ๑.พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา
- ๒.พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.,
- ๓.พระครูภาวนาสารบัณฑิต, ดร.,
- ๔.พระมหาสุชาติ สิริปัญโญ เจ้าคณะอำเภอสังขละบุรี เจ้าอาวาสวัดวังกวีเวการาม
- ๕.พระมหาสมชาย กิตติปัญโญ ที่ศึกษาจบปริญญาตรี มหาจุฬาและมาศึกษา
พระไตรปิฎก ที่วัดติปิฎกมหาจันคาราม อย่างกุ่ม

ภาคผนวก ค

หนังสือออกในการดำเนินการวิจัย

ภาคผนวก ง

ภาพถ่ายผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์

หลวงพ่อดาวบารมี ที่ย่างกุ้ง

หลวงพ่อดาวบารมี ณ วัดไฉ่คาวาย

สัมภาษณ์พระมหาสมชาย กิตติปัญญา อายุ ๒๖ พรรษาเป็นพระภิกษุไทยที่ศึกษาจบปริญญาตรีมหา
จุฬาและมาศึกษาพระไตรปิฎก ที่วัดติปิฎกมหาจันดาราม ย่างกุ้ง ประมาณ ๕ ปี

สัมภาษณ์พระภิกษุสามเณรในประเทศไทยเมียนมา
ณ วัดติปิฎกมหาจันดาราม วัดไจ้คะวาย

สัมภาษณ์พระภิกษุสามเณรในประเทศเมียนมา
ณ วัดติปิฎกมหาจันดาราม วัดไจ้คะวาย

สัมภาษณ์อุบาสกอุบาสิกาที่อยู่ในประเทศสหภาพเมียนมาอย่างถาวร

สัมภาษณ์อุบาสิกที่อยู่ในประเทศสหภาพเมียนมาอย่างกุ่ม

สัมภาษณ์อุบาสิกที่อยู่ในประเทศสหภาพเมียนมาอย่างกุ่ม

สัมภาษณ์อุบาสิกที่อยู่ในประเทศสหภาพเมียนมาอย่างกุ่ม

สัมภาษณ์อุบาสกที่อยู่ในประเทศสหภาพเมียนมาอย่างกุ่ม

สัมภาษณ์อุบาสกที่อยู่ในประเทศสหภาพเมียนมาอย่างก๊วง

สัมภาษณ์อุบาสกที่อยู่ในประเทศสหภาพเมียนมาอย่างก๊วง

สัมภาษณ์อุบาสกที่อยู่ในประเทศสหภาพเมียนมาอย่างกุ่ม

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐทั้งฝ่ายอุบาสิกา
ที่อยู่ในประเทศเมียนมา

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐทั้งฝ่ายอุบาสก
ที่อยู่ในประเทศเมียนมา

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐทั้งฝ่ายอุบาสก
ที่อยู่ในประเทศเมียนมา

สัมภาษณ์พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.ผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา

สัมภาษณ์พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.,

สัมภาษณ์พระครูภาวนาสารบัณฑิต, ดร.,

สัมภาษณ์สัมภาษณ์พระมหาสุชาติ สิริปัญโญ ป.ธ.๙
เจ้าคณะอำเภอสังขละบุรี

สัมภาษณ์นักบวชผู้หญิง(แม่ชี)ในสหภาพเมียนมา

สัมภาษณ์พระภิกษุสงฆ์ชาวสหภาพเมียนมาที่มาศึกษาที่ มจร.

สัมภาษณ์พระภิกษุสงฆ์ชาวสหภาพเมียนมาที่มาศึกษาที่ มจร.

สนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อตรวจสอบโมเดลองค์ความรู้ ๖ ก.พ. ๒๕๖๒

ณ สังฆะบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	:	พระมหานันทกฤต ทีปังกรโร (ปทุมมารัชเชป็นณ์)
เกิด	:	วันเสาร์ ที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๐
ภูมิลำเนา	:	๘๙/๓๐ ม.๖ ตำบลบางครุ อำเภอบางปะอิน จังหวัดสมุทรปราการ
อุปสมบท	:	วันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ณ วัดราษฎร์ประชุมชนาราม ตำบลท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
การศึกษา	:	น.ธ.เอก วัดพุทธบริษัท ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี : ป.ธ.๓ วัดหาดใหญ่สีตาราม ตำบลควนลัง อำเภอไทรโยค จังหวัดสงขลา : พธ.บ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม ตำบลบ้านใต้ อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี : พธ.ม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอด่านช้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
การงาน	:	เจ้าอาวาสวัดบ้านห้วยน้ำขาว หมู่ที่ ๒ ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี (๒๕๕๓)
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	วัดบ้านห้วยน้ำขาว ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
โทรศัพท์	:	๐๙ ๐๕๔๔ ๙๙๕๕